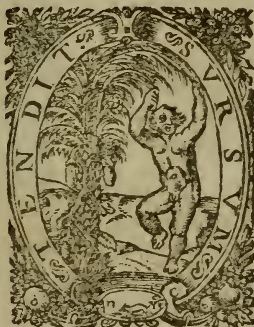

IVSTI LIPSI

MONITA
ET EXEMPLA
POLITICA.

LIBRI DVO,

Qui VIRTVTES ET VITIA
Principum ſpectant.

PARISIIS.
Excudebat PETRVS CHEVALIER,
in monte Diuj Hilarij.

M. D C. V.

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI ALBERTO Archiduci Austriæ, Duci Burgundiæ, principi Belgarum.

ERTIVM hoc ingenij & stili mei monumentum est, Serenißime Princeps, quod inclyto nomini tuo libentes Merito imus consecratum. Et si vllum; quomodo non istud, quod ipso titulo ad Te vocat, et augustum hoc nomen vult inscribi? Sunt enim Monita Politica: ad quem iustius, quàm ad Politiæ & status nostri rectorem ibunt? Sunt Exempla: & cui conuenientius dabuntur, quàm qui stirpem & gentem suam in iis agnoscet? Rudolfi, Philippi, Maximiliani, Caroli, Ferdinandi, Alphonsi, *paßim hic memorabuntur, è maioribus tuis: qui scriptionem hanc illustrant & insigniunt, vt cælum stellæ. Quid, quòd argumentum & materies eodem ducit? Virtutes & Vitia Principum? illas formamus aut suggerimus; & hæc amolimur: at tu illarum*

grande exemplar es, qui eximias habuisti & habes: & horum (quantum homini licet) pæne expers, in omni ætate aut nesciuisti ea, aut spreuisti. Ergo ad Te imus: & quo fine? vt splendorem huic scriptioni mutuemur, & tutelam. Sicut insignia vestra ædibus, Prætorijs, villis appendimus, contra vim aut proteruiam: sic nomina hæc sacra contra calumniam, aut liuorem. Neque enim vobis hic aliquid quæritur: non aliter, quam cum Deo sacra facimus, & donum ponimus, nostra id fit, non ipsius caussa. Æ nobis officium omne est, & debetur: à vobis beneficium. & hoc ipso accipimus, quod frontes operum sola præscriptione vestra honestatis. Ego eo fine feci: patere Serenissime Princeps. & sicut aurum aut ebur magis æstimare soletis, à solerti manu & arte politum: sic has Exemplorum gemmas, ingenij & eloquij aliqua luce (cum Deo dicam) perfusas. Ille idem Deus, Serenissime & Potentissime Princeps, longæuum Te nobis seruet, & donet aliquando sub optimo Principe optimum statum, id est, desideratam diu tranquillitatem & pacem. Louanij XV. *Kal. Feb. anni* ∞. IϽC. V.

LECTORI.

CCE *duos istos libros, Lector, trientem operis destinati, & addam, affecti. Nam duo alij sequuntur, qui* Ciuilem prudentiam *habent: itemque duo, qui* Militarem. *Est scilicet eadem diuisio, & ordo, qui in Politicis nostris fuit: quorum luci aut assertioni hæc scribuntur. Sed cur non confeci igitur? aut certe cur non distuli? vtrumque ab eadem caussa. fatebor enim ingenue, postremus ille grauior morbus me deiecit, & à stilo arcuit: atque idem impulit vel incohata hæc sic edere, quia post me nihil edi, adamantinum est meum decretum. Ego quidem, vt res erat, ostium tunc spectabam: neque nunc ad interiora valde me recepi. Ceterum* Exempla *quæ hic sunt, aut in alijs erunt, scito ab optimis, nec obuiis semper auctoribus esse: & cur non eos edidi? quia nouitij aut Grammatici commatis illa cura videtur, & aut à vano aut pusillo animo esse. A vano, si lectionem variam iactas: à pusillo, si diffidis credi. Nobis ætas, & priora scripta, fidem vindicant: qui abrogat, inquirat, spondeo inuenturum auctores. Satis est. tu istis fruere, & reliqua exspecta (vtiliora haud dubiè & rariora, vt res & materia est) exspecta, inquam, si Deus, vita, & otium, dabunt. Si non, à te suppone, & dedi exemplum.*

APPROBATIO.

HAS I. Lipsij lucubrationes vt egregie frugiferas fore confido, ita prælo dignissimas cēsco, quod ea quæ Principibus ac politicis viris apprime conueniant, non modo legenda, verum etiam velut in tabula, non sine voluptate, spectanda, exhibeant.

Guilielmus Fabricius Nouiomagus, Apostolicus ac Archiducalis librorum censor.

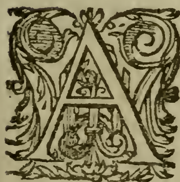
IVSTI LIPSI

MONITA ET EXEMPLA POLITICA.

LIBER PRIMVS.

In sermonem & rem ingreßio, atque obiter Vtilitas Exemplorum.

CAPVT PRIMVM.

VDITOR. Accedo. annuis? LIPSIVS. Imò accede, & sede. vacuum reperis, & sermonibus haud alienum. Otium est, & lapsus cum equo (non enim ab equo, ne rideas) ferias mihi fecit, & domum seruare, focum assidere, iussit. O rem ingenio meo alienam! nec aliud magis vitam aut vigorem mihi sustinet, quàm exercitatio & motus. At ferendum est, quod non mutes. AVD. Ferendum. & nobis diutinum desiderium: quod haud semel pro-

mere memini, & ad te velut communi legatione deferre. LIPS. Quid ais? AVD. illud de EXEMPLIS, quæ viri & iuuenes flagitant (ita loquendum est: nec enim petunt tantùm.) subiungi POLITICORVM tuis libris. Sunt ibi Sententiæ & velut Decreta, vtilia ac salutaria: quis abnuat? sed vt valida atque efficacia sint, nonne vides vsum, id est exempla deesse? Hæc adde, & pulcherrimè cœptum opus absolue: nec muros tantum & tectum, sed instrumenta atque ornamenta adiunge Sicut herbas qui seuit, opportunè eas irrigat atque alit, vt adolescant: sic tu Sententiarum istos velut frutices foue & attolle, vel sole vel pluuia, vt sic dicam, Exemplorum. Vtrumuis enim præstant, illustrant, dum in rem velut præsentem ducunt, & facta ostendunt, quæ facienda suadentur; fouent etiam, dum animum erigunt, & re docent non noua, non ardua proponi. Sed & viam præeunt, in qua vestigia tutò ponamus. sicut qui gubernandi parum peritus est, vbi plures naues, cursum temperat, & sequitur priores. Ita vada & scopulos vitat, & sine magna sua arte, portum cum prioribus petit, & tenet. Vidistine etiam, qui ad speculum se comunt, faciem & cultum rectè disponere? prorsus hic idem? aliena vita & facta speculum sunt, & imago, in qua te videas & ad eam decorè componas. Quod magis fit, vbi varia & multiplex lectio Exempla varia & multa suppeditat; vt eligere sit, & ad rem talem aut talem appositum aliquid semper applicare. Ita

ſicut Zeuxis ille pictor olim, Iunonem effigiaturus, virgines Agrigentinorum pulcherrimas conduxit, & è ſingulis aptauit quod præſtantiſſimum in quaque eſſet: ita, inquam, Princeps, & politici viri, ab exemplis factiſque illuſtribus potentiam (ea Iuno eſt) & prudentiam ſuam forment. Quid ais, mi Doctor? nihil moueo, aut impetro? LIPS. Illud, nondum iſtud. Moues, fateor: & ex facili, quippe iamantè motum. Rationes quas dicis, iamdiu in mente agito: & rem per ſe vtilem atque opportunam agnoſco: ſed vt ſuſcipiam & præſtem, nondum herclè impellis. Nam liberè dicamus, cui bono? Spargimus hæc monita; & velut pharmaca ægris, aut lumen cæcutientibus, offerimus: quem vſum tamen fructumque videmus? Et vis plura etiam addam, id eſt perdam? AVD. Bona verba, vir optime. Quod medicis, hoc tibi faciendum cenſe: cum veteri imperitiæ morbo acriter pugnandum: & à perſeuerantia fructum exſpecta. Sparge, ſparge ſalutaria hæc velut ſemina: & cur non vel ab agricolæ exemplo? Ille ſi hoc alteroque anno ſpes deſtituit, tamen arat, occat, ſerit: & Bonus Euentus ſerius, ſed vberius, ſæpe reſpondet. Audi tuum doctorem. *Quare verbis parcam? gratuita ſunt. Non poſſum ſcire, an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus. non poteſt fieri, vt non aliquando ſuccedat multa tentanti.* LIPS. Hæc quidem auctoritas valde me quatiat: ſed & tua honeſta ſic voluntas. Etiam ratio alia. quod

Sen. Epiſt. XXIX.

ſicut gemmæ, etſi in lutum aut ſordes abiectæ, ſplendorem non amittunt: & dies poſteà reuelat, & attollit: ſic in iſtis, quæ bene & honeſte dicuntur. ſi diem tamen ferent. Ergo huc imus? eamus. tanto alacrius, quo breuius iter laboribus ſcriptiſque noſtris reſtat. Sicut athletæ cùm metam vident & accedunt, etſi feſſi, approperant: ſic nos in ſenectutis hoc limite, alacrius promptiuſque laboremus, quia laborum mox expertes. Conſcientia vtique ſuſtentabit, & vires porriget: quod hæc atque alia, in tuum ô magne Deūs honorem, in veſtrum Principes ac ſubditi bonum moliti ſumus, atque vtinam emoliti. Aſpira tu idem ille Deus vt poſſim? fauete vos iſti, & delectantia ſimul atque vtilia (talia erunt) pronis animis admittite. Ordinem ſeruabo, quē POLITICIS præſtruxi: nec EXEMPLA ſolum, ſed & MONITA paſſim inſpergam, & alibi QVÆSTIVNCVLAS. hæc omnia vtrique iam fini à me dicto. At tu audi.

DE RELIGIONE.

Eius vtilitas, ſiue neceſsitas oſtenſa: vel in tota Societate, vel ſeorſim in Rege, & Subditis.

CAP. II.

VT autem qui domum moliuntur, à fundamentis: ſic nos qui Rempublicam, à

fulcro & velut basi eius, Religione ordiri debemus. Sine ea, non Princeps officium suum, non Subditi facient: sine ea, societas non erit. quia non Fides, non Iustitia, non Virtus; sed fraus, licētia proteruitas,&,vno verbo, confusio hominum ac rerum. Quod frænum erit peccaturis? quis metus satis validus? nam externum illum, qui à pœnis aut morte est, multi contemnunt: & desperatio, impetus, aut iracundia, eò ducunt. Esto igitur vinculum & firmamentum reipublicæ, Religio? ac Princeps, vt dixi, ipse habeat. quo Ratio eum & Gratitudo vocant. Rex es? à Deo habes: & quo maior altiorque, plura benefico illi Numini debes: & per cultum igitur venerationemque eius agnosce, Rex es? vt diu & feliciter esse possis, datori supplica: & scito tollere posse qui tribuit, & euertere qui sublimauit. Aristoteles, ad suum Regem: Ἀρχαῖος μὲν οὖν τις λόγος καὶ πάτριός ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα, καὶ διὰ θεοῦ, ἡμῖν συνέστηκεν: *Vetus & à maioribus acceptus hominibus est sermo, quod* OMNIA A DEO ET PER DEVM, *nobis sint constituta.* Qui hoc imbibit, Religionem quomodo non habebit? De mundo ad Alexandr.

Prima mihi debes animi bona, SANCTVS *habere.*

Ex quo sequetur, vt virtutes etiam habeas, & maxime Modestiam ac Clementiam: quæ Religioni proxime adhærent. Addo, quod tutior ita eris. amor enim ex isto, & veneratio erga ipsos Principes innascitur; nec facile

exteri aut subditi lædent, cui Numen amicum & propitium arbitrantur. Quid, quod ipsi Subditi ita meliores tranquillioresque? Nulla res magis animos & mores componit, quam Religio: & illa vbi in pectus demissa, Virtutum agmen sequitur. in primis mansuetudo quædam animi & tranquillitas, bona imperantibus, & quæ faciles obnoxiosque præceptis reddit. Denique externa Felicitas eo vocat. quod ab omni æuo obseruatum, Deum qui se colunt attollere; & pijs religiosisque Principibus prospera plurimum euenisse: alia alijs Exemplis hæc firmemus: videamusque in veteri & vana Religione etiam eius cultores fuisse, & præmium à Deo externum tulisse. Qui si imaginem & speciem eius honestat ac munerat: quid in vera faciet? Primum igitur *Monitum*:

MONITVM I. *Deus vbique colendus, etiam inter & apud hostes.*

Exempl. I. AGESILAVS Spartæ rex fecit. qui, vt Xenophon ait, venerabatur delubra etiam in hostico sita, ab ijsque vim militum & iniuriam abstinebat: *quod existimaret diuina auxilia, non minus in hostili, quam amico solo, imploranda esse.*

II. ALEXANDER MAGNVS quam illustri exemplo docuit? Tyrum obsederat, Iudææ finitimā, ceperatque. In ardua ea & longa obsidione, auxilia ab Iudæis petierat: repulsus. quia cum Dario vetustius ijs fœdus erat. Iræ igitur

plenus & (animos victoria fecerat) mouit in Iudæos, vlcisci certus, & prædæ ac cædi omnia destinabat. Venitque ita affectus. sed *Jaddus*, tunc Pontifex, diuinitus somnio monitus, cum omni populo candidato, cum cœtu sacerdotum byssino, ipse in hyacinthina stola, tiaram capite & in ea DEI nomen gerens, obuium se dedit, pacis specie atque habitu. Atque ita ferocem Regem religio obiecta mouit vt statim mitis submissusque ad Pontificem vltro accederet, & ipsum salutaret, & MIRABILE illud nomen adoraret. Mirati comites, quidam & indignati: è quibus Parmenio Regem adiit, *Quid ita hominem adoraret, qui ipse passim iam pro Deo esset?* Respondit, *non illum se, sed in ipso Deum adorasse: quem ea specie iamante, in vrbe Dio Macedoniæ, per somnium vidisset, hortantem vt prompte in Asiam pergeret, sua ope & numine eam subiecturus.* Hæc Alexander & vrbi ac genti veniam: quid veniam? præmia atque honores tribuit, & immunes suisque legibus viuere iussit; & quosdam in militiam suam allegit.

III. ANTIOCHI Syriæ regis in eadem gente factum simile, imo à se, si non ab auctore, illustrius. Obsidebat Hierosolyma, in vna vrbe bellum patraturus: & ecce festum magnum Iudæi Scænopegiæ, siue Tabernaculorum, celebraturi erant. Gens nec in afflictis rebus cultum Dei deseruit: & Legatos ad Antiochũ misit, sine alio colore petitum septem dierũ inducias, vt operari sacris magni Dei possent.

Magnus ille Deus pectus mouit. nec petita modo rex indulsit: sed ipse ad eius cultum versus, boues auratis cornibus, magnam thuris & odorum vim, deduci ad portas iussit, ac sacerdotibus tradita immolari. Quid magis mirer? an victoriæ interpellatæ patientiam? an sacra non solum permissa, sed instructa? sacra, quæ contra se conatusque suos suscipi sciebat, fortasse & caput suum ijs peti. Sed fructus, vt solet, pietati adfuit. & Iudæi moti inopinata benignitate, finem certaminis, initium amicitiæ fecere, ac se suaque Antiocho permisere.

MON. II. *Sacra nec in periculis deserenda, aut negligenda.*

I. Romani in arce Capitolina obsidebantur à Gallis, clausis vndique vijs, nec aditu nec exitu. Quem tamen Religio inuenit. quæ nihil deterrita, Q. FABII pectus impulit, sacra solennia & familiaria in colle Quirinali, stato die, obire. Is cum adesset, ipse cultu habituque sacro degressus, per medias hostium stationes, itum tutum & reditum habuit: siue attonitis illis inopinata audacia; siue religione etiam motis, ne pietati intercederent, quam nec præsens periculum, nec mors in oculis, impedissent.

II. Quid PAVSANIAS Spartanorum rex, & Græciæ tunc totius dux? Is in pugna nobili ad Platæas cum Persis, in qua de Græciæ salute agebatur: ingruente iam hoste & lacessente suos continuit, donec per sacra & victimas Dij consulti pugnæ annuissent. Fiebat lon-

gius, & hostes interea cunctationem pro metu interpretati, magis instare, premere: multi è Græcis cadere. nec vel sic tamen telum remitti permisit: sed victimis multiplicatis, supinas denique manus ad cælum, & preces, tulit: *Ut si in fatis non foret Græcos vincere; at saltē, ne in nultis sed facinore aliquo memorabili edito, mori indulgerent.* Auditus est, & statim felicia exta: inde procursus, & victoria. Sed quis ille animus? quàm fixus obnixusque in ceremonijs patrijs? qui vel internecione cædi eligebat, quàm Dijs inuitis ferrum stringere.

At vero LVDOVICVS, cui DIVI prænomen virtus & merita pepererunt, Galliæ rex: per ipsa pericula, imo infortunia, religionem assertum & defensum iuit. Vita ille Princeps & moribus optimus; iustitiæ tutor vnicus, histrionum osor, impiorum expulsor, ab anno duodecimo rex, in annum quinquagesimum sextum quo obijt, omnia (vt verbo dicam) cælo, & titulo suo digna, edidit. Sed quod meæ nunc rei facit, arma pro religione bis cepit. primò in Aegyptum traijciens, infeliciter rem gessit, copijs, commeatu, machinis amissis. Nec tamen animo. iterumque magno exercitu in Africam iuit, vxore, liberis, regno relicto: sed nec ibi felix, vna re se putauit, quòd vitam si non in acie, in expeditione tamen posuit: id est, religioni donauit. Mortuus enim in ipsa Africâ: sed in stirpe diu vixit, & viuit. è qua HENRICVS QVARTVS Gal-

III. An. ∞. cc. xxvii.

liarum nunc rex imperat: quem proaui illos animos, sed felicius sumere, bellis & victorijs clarum, tacitum multorum est votum.

IIII. Quid ante Ludouicum GODEFREDVS Lotharingiæ & Bullionij Dux? quàm acres illi in pectore stimuli, qui adegerunt rem tentare atque aggredi, vix Europæ viribus patrandam? Iudæa & Terra Sancta à profanis & impijs tenebatur: qui loca illa Christo-Deo calcata, aut cruentata, illudebant ac profanabant. Perdolitum est pijssimo Heroi (sic nominandus est, & homine in eo aliquid maius:) militem collegit, opes suas & auitum patrimonium expendit, fratres ipsos duos impendit. Deus autem cœptis quam palam adfuit? ad *sexcenta millia peditum, equitum centena millia* armauit: exercitum, quem rarò Europa nostra vidisset. Scio esse, qui numerum minuant: sed fuisse certum est, etsi non omnes peruenisse. *Venit* igitur in Syriam, & (vt Iulianis olim verbis dicam) *vidit, vicit* Rex Terræ Sanctæ factus, victorijs & vita illustris obijt: quem mirari aliquando subijt non & ipsum relatum in Diuorum numerum, tam claris testatisque meritis.

*. xcvi.

V. CAROLVS QVINTVS Imperator, multa vitæ sanctimonia, presertim iam senior, fuit. Preces ipse cōponere, noctu surgere & ad Deum fundere: sed ardorem præsertim & studium in tuenda religione profiteri. Voluisset & propaganda: ac querētis eius vox sepe audita, Quod per bella interna, & cum Christianis Principibus,

cipibus, laurea eriperetur, quam de veris profanisque hostibus posset referre. Sed quod ad tuendam, notum quid in Germanico bello fecerit: quam periculose susceperit, animose gesserit, feliciter consummarit. In eo, dum Saxonem persequitur, ad Albim fluuium: sub ipsum prælij tempus obseruauit imaginem Christi, in cruce adfixi, plumbea glande ab impio milite recenter traiectam. Stetit, & ingemuit: atque alta voce ad Deum clamauit, *Domine, si vis iniuriam hanc vlcisci, potes: ecce autem me vindicem tuum paratum. iuua.* Certe audiuit, & iuuit. fuga & dissipatio hostium ad eius adspectum facta, Dux ipse saucius in manus venit, & bellum vno prælio confectum.

MON. III. *Tuitio sacrorum famam & potentiam donat.*

Cuius clarissimum exemplum est PHILIPPVS MACEDO? qui tenuis adhuc viribus, neque inclytus nomine, gradum ad illa vtraque fecit à sacrorum tutela. Phocenses in Græcia, cum Delphico templo præessent, bello impliciti, thesauros eius Dei veteres & fama celebres tangere ausi, & mutui titulo, quid nisi spoliare? Ea res in odio & exsecratione omnium cum esset, solus ipse non iram, sed vindictam etiam & arma sumpsit. Contra sumunt Phocenses, Onomarcho quodam duce: & iuncti exercitus, & prælio instruuntur. Ibi Philippus, pulcherrimo astu, suos omnes lauru coronari iussit (sacræ Apollini eæ frondes:) atque ita velut Deo duce, & Deo dicatum exercitum, manus 1.

conserere. Factum & alacriter, & feliciter. cum Phocenses ipsis insignibus violati numinis conspectis, in fugam consternati, armis abiectis abeũt, & temeratę religionis pœnas multo sanguine suo pendunt. In gratia & gloria ab hac re Philippus. auxit opes & regnum, quod obscurum & modicum, validissimum Europæ effecit: & filio materiem ad illud Asiæ quærendum reliquit.

II. CONSTANTINVM MAGNVM licet addere: eo iustius, quod veræ pietatis præbuit se assertorem. Quam ea ad id æui iacebat? oppressa cædibus, ignibus, aquis: & caput aut vocem attollere in eius professionem non erat. Ille ante Principatum affectum aliquem, & iam Princeps amorem ostendit: templa Dijs clausit, Christo aperuit, & omni vi atque arte hoc nomen & numen iuit propagatum. An non se vnaꝫ imperium turbidis illis temporibus, & seditioni factis, firmiter ad senectutem tenuit, & suis adeo reliquit. Prospera multa bello gessit, veterem Romam tenuit, & nouam struxit. Hæc omnia cui accepto, nisi Religioni atque eius tutelæ, referat?

III. CAROLVS deinde MAGNVS iterum noui auctor imperij, qui id à Romanis vel potius Barbaris (nam ij dominabantur in Italia) ad Francos Germanosque transtulit: is, inquam, palam hunc titulum debet inscripsitque tuitioni sacrorum. Ter in Italiam copias duxit, & victrices reduxit: vt laborantem à seditiosis aut ab hostibus Pontificem maximum, in liberta-

tem assereret, atque etiam dignitatem. Eumdem potentia & finibus auxit, Rauennate Exarchatu, atque alijs in Italia, perpetuo dominij iure concessis. Alione etiam suo fructu? alio. nam iam Imperator victorias inclytas peperit: & ô laudabiles! contra hostes fidei bellis fere susceptis. Mauros in Hispania fregit & comminuit, Saxones, Danos, Auares in triumphum, nec suum, sed Christi duxit. Plerisque enim errores detraxit & lumen veritatis nostræ infudit. Magnum Principem! & vnde, dixi.

At Hispaniæ mentio ALFONSVM, siue ADELFONSVM vt prisci fere scribunt, eius III. DCC XXXI.
regem mihi suggerit, ab ista hac radice florentem. Hispania scissa tunc varie, & Mauricis armis regnisque incessa erat: multa recepit, iunxit: & semper in istis prima ei cura, templa instaurare, vasis vestibusque, ad sacrorum cultum exornare. Adeoque hæc agenti fauor numinis adfuit, vt sæpe, cum animosa audacia an temeritate dicam, castra hostium explorabundus, atque id solus adierit: solus redierit ac sese explicarit, idque cum agnitus interdum ab ijs fuisset. Miraculum hic quis non agnoscat? Isto feruore (sic appellare debeo) CATHOLICI regis agnomen meruit: quod idem antea *Recaredo* datum in concilio Toletano, cum Gothorum gentem abiectis Arij delirijs, in Ecclesiæ castra reduxisset. Ac tertium, idem in *Ferdinando* rege, patrum memoria: à Iulio II. Pontifice renouatum. qui Mauros tota Hispania eiecit: & ab eo posteris successoribusque ad hunc

IIII. diem, gloriosum id & solenne mansit.

∞. CC. LXXIII. Tene ego hic RVDOLFE AVSTRIACE prætercam? te, qui fluctuans per dissidia Imperium stabilijsti, & gentem fatalem sceptris regnisque propagasti. Quo merito? inquirere in Deum & diuina consulta nefas, nec facio: sed non est inquisitio, quæ in aperto sunt memorare. Tu in modica adhuc fortuna, nec nisi Comes Habespurgensis, Pietatis multiplex studium prætulisti: & illi sequentem magnitudinem tuam vaticinia & diuinæ voces adscripserunt. Vnum videamus. Venatum forte, vt nobilitas illa & nostra solet, cum paucis in equo exiuerat. Pluuius dies erat, & viæ fractæ & sordentes: ecce occurrit sacerdos, venerabilem & mysticam hostiam, extremum solatium, ægro laturus: & occurrit pedes. Is adspectus pium pectus perculit. nec sine indignatiuncula aliqua equo desilit: & *Me vehi, te qui seruatorem meũ portas, pedibus incedere? indecorum, vel impium sit: conscende, & equum hunc cape.* Iussio, non preces erant: paret ille, & iste capite reuelato humilis sequitur, ad ipsas ædes ægri deducit, ab ijs eodem habitu reducit. Iam domi & apud se Sacerdos erat. qui officio attonitus, & mente à Deo mota, bene abeunti dixit, & simul Imperium ipsi posterisque prædixit. Alij tamen ad Sueuicam vatem hoc referunt: quidam & somnio sequentis noctis edoctum ipsum volunt. Vndeunde prædictio, & res illa certa, & rata ista fuit, ac fidem etiam nunc ab euentis habet. Sed hæc narratio Monitum aliud mihi suggerit.

MON. IIII. *Sacrorum antiſtites aut adminiſtros honorandos, audiendos eſſe.*

ALEXANDER SEVERVS Imperator tanti eos fecit, vt iudicatas à ſe cauſſas, à Pontificibus atque Auguribus retractari, atque aliter quam ipſe cenſuiſſet terminari, æquo animo pateretur. Bona ſubmiſſio. non minuit, ſed auxit Principale culmen, infra Religionem id poſuiſſe. I.

CONSTANTINVS MAGNVS, cum initio, vt fit, libertatis, feruor & fluctus, & contentio aliqua, inter Eccleſiæ proceres eſſet: indicto concilio Nicæno, ipſe interfuit, & auctoritatem accommodauit. Ecce autem libelli plures, qui mutuas criminationes continerent, ad eum delati fuerunt: quos omnes quaſi lecturus cogniturusque accepit. ſed in vnum faſcem collectos, in ignem ſtatim, nec inſpectos quidem, coram omnibus iecit. Duo videlicet eo facto ſignificans, & indignum illis eſſe, certare æmulatione aut odijs: nec ſe dignum, qui de ijs iudicaret, quos Deus iudicare vicem ſuam in terris iuſſiſſet. II.

Iam ROBERTVS Galliæ rex quam eoſdem honorauit, & miſceri ijs honorem ſuum putauit? Scholas & templa adibat, locum inter eos ſumebat: nec orabat ſolum cum ijs, ſed in publico pſallebat. Quin & cantica eius ſacra, quæ compoſuit edid itque, Eccleſia etiam nunc vſurpat. Vir demiſſæ & raræ ſanctimoniæ. cui Deus etiam miraculo atteſtatus eſt: cum, Auallonem vrbem eo obſidente, muri ſponte corrue- III. DCCCC. XCVII.

runt. ipso interea laudes hymnosque cum sacerdotibus in tabernaculo concinente.

IIII. ** CC. LXXIX. Sed hoc mirari quam imitari plures volent. sicut & illud, quod de OSMANE, VRCHANE, MVRATE, à quibus Turcicum hoc grāde imperium fundatum cœptumque est, Annales eius gentis hisipsis verbis (digna enim ea prodi) tradunt. *Quoties conuiuas vocabant, vescebantur adhibitis Talismanis* (ita Sacerdotes dicunt:) *quorum præceptis & admonitionibus inter conuiuandum aures præbebant, & alcoranum legi iubebant.* De Principibus, an de Monachis hæc narrantur?

V. ** C. LXXIIII. At submissionis exemplum etiam vnum, quod horridæ &, vt quorumdam deliciæ sunt, sordidæ Pietatis videbitur, in HENRICO II. Anglorum rege. Ille suspectus in cæde beati Thomæ Cantuariensis Antistitis, non facto aut manibus eius, sed iussu consensuve patrata: & sæpe admonitus, ac renitens semper aut abnuens, ad extremum ipsa conscientia salutariter adducente, ad ipsum locum sepulchrumque beati viri, Cantuariam venit, atque ibi statim in terram, simul & lachrimas, effusus veniam pacemque periit. Sancto deinde à pœnitentia impetu, ad cœtum monachorum pergit, & multis precibus impetrauit, vt à singulis eorum ordine virginis vapularet. Quid dicam? stupeo. rex fecit, sponte fecit, sui oblitus dum Deum cogitat. iudicij hominum, dum cœli præmia. O si hic vilem, ibi beatum! immo & hic, dum Deus ipso illo tempore eum attollit

& magnificat, rege Scotorum à ducibus ſuis victo, capto, & per triumphum adducto. Plura in Religione liceat: ſed ſeorſum iam feci in libello, quem *De vna religione* vulgaui.

DE SVPERSTITIONE,

Aßitam Religioni eſſe, & in vanitatem, vilitatem, timorem inclinare.

CAP. III.

REligio igitur laudabilis: ſed ſita velut inter duos ſcopulos, Superſtitionem & Impietatem. quem vtrumque ſuademus, & opus eſt, vitare. Subit miſerari humanam conditionem, ſiue, vt Plutarchi verbis efferam, ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ὅρον οὐκ ἔχουσαν. ἀλλ' ἐκφερομένην, ὅπου μὲν εἰς δεισιδαιμονίαν καὶ τῦφον, ὅπου δὲ εἰς ὀλιγωρίαν τῶν θείων καὶ περιφρόνησιν: *humanam imbecillitatem, quæ finem aut modum non habet. ſed alias abripitur in ſuperſtitionem & vanitatem, alias in Neglectum rerum diuinarum aut Contemptum.* O vtraque magna peſtis! ſed illa crebrior, hæc deterior: atque illa Pietatis ipſa imagine ſe commendat. Sed imagine. neque aliud eſt, quam *humanarum mentium ludibrium, Superſtitio.* Quæ rudes, barbaros, & male factos animos maxime tangit καὶ εὐάλωτον (ait idem Plutarchus) εἰς δεισιδαιμονίαν φύσει τὸ βαρβαρικόν: *Pronum natura ad Superſtitionem genus barbaricum.* Ea autem

In Camillo.

Curt lib. 7.

non aliud est, quam cultus Dei, quem, aut cui, non debet, aut aliter, ac debet. Errat in eligendo: vel modum excedit in colendo, & seruiliter, muliebriter, pueriliter se gerit. Proprius autem ei timor, & inquietudo: quæ animos deprimunt, & ad nullam rem seriam aut altam patiuntur aptari. Itaque Principi fugienda maxime: etsi

MON. I. *In tristibus aut aduersis sæpe se insinuat.*

I. Quod in ALEXANDRO MAGNO notatum. qui omni quidem vita religiosus, in extrema ea ad hanc declinauit. Nam ita animi & corporis æger iam se gessit, ait Plutarchus, *vt nihil esset tam paruum aut absurdum, si modo insolitum, quod in prodigium aut omen non verteret. Itaque sacrificantium, lustrantium, diuinantium regia erat plena.* & plenus ipse malis curisque, mortem dum fugit, accersit.

In Alexandro.

Annon in LVDOVICO XI. rege Galliæ simile? qui ætate & valetudine iam inclinante, medicis blanditur, & auri montes promittit aut donat: deinde & sanctos viros euocat, & è siluis educit, quibus vitam suam non emendandam, sed propagandam commendat. Tanto interea metu, vt in arce munita, & fenestris ipsis atque omni aditu clathris ferreis obstructo, sese includeret: id est, quid nisi in spontaneum carcerem daret? O miser, hoc assidue times, quod semel faciendum est? hoc times, quod in tua manu est, ne timeas? Pietatem assume, Superstitionem omitte: mors tua vita

II.

erit, & quidem beata atque æterna.

M o n. I I. *In friuolis aut paruis se ostendit.*

Cuius rei cottidiana, pæne dicam, exempla sunt. Illustre in magno A v g v s t o. qui *Auspicia & omina*, ait Suetonius, *pro certissimis obseruabat: sed nec somnia sua, aut aliena de se, negligebat, ne peregrinarum quidem religionum contemptor, cùm Cereris Atticæ mysteriis initiari voluerit.* Quid ei quietum, in talibus occupato?

Q v æ s t i v n c v l a.

An in populo non vtilis Superstitio, & Principi permittenda?

A Principe igitur ipso remouemus: imò ausim dicere, nimiam Pietatem. Munus enim eius intueor. quòd à diuinis ad humana etiã vocat: in quo ipso est Dei quidam cultus & honos. Nicephorus Gregoras scite hoc mihi dixisse videtur: Τῷ μόνῃ προσέχοντι τὸν νοῦν τῇ κατὰ θεὸν θεωρίᾳ, ὄρεσι καὶ σπηλαίοις ἐνδιατρίβειν προσήκει. ὅστις δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικὸν ἤσκησεν ἦθος, καὶ πεῖραν ἔσχε πραγμάτων παντοίων· οὗτος λαὸν ὁδηγεῖν ἐς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος: *Qui in vna Dei contemplatione mentem defixam habet, ei montes & speluncas habitare conuenit. At qui, vna cum virtute, etiam mores ciuiles exercuit & iunxit, quique notitiam parauit rerum variarum, ille vero populum regere, & ducere ad optima optimus est.* Lib. III.

Sed hoc cùm ita sit: quid igitur? inquiunt. an non populum saltem in superstitione habere, Principi vtile, & optandum est? Sunt qui asserant, & præsertim è priscis. Nã mitigari ita animos, & faciliores reddi ad parendum. Liuius

Lib. I. Curtius lib. IIII.

Numam, qui Romam superstitionibus repleuit, spectasse hoc vult: *& omnium primum, rem ad multitudinem imperitam, & illis temporibus rudem, efficacissimam, Deorum metum iniecisse.* Et vero facit ad ingenium multitudinis. quæ alioquin *Impotens, sæua, mutabilis, vbi vanâ religione capta est, melius vatibus suis* (siue & *sacerdotibus*) *quàm ducibus regibusque paret.* Quin & Polybius Romanos laudat, & prudenter fecisse autumat, *quòd partem eam, quæ Religionem & Deos spectat, in republicâ suâ sic conformarint & penè tragicè extulerint, vt nihil sic addere. Quod mihi quidem videntur*, inquit, PLEBIS CAVSSA *fecisse. nam si è Sapientibus viris Rempublicam fas constituere: nihil opus sit tali istâ inductione vti: at cùm multitudo vana sit, & varia præter leges appetat, iracunda ac violenta, vtile fuit interno hoc terrore, & superstitionis velut tragœdia cohiberi.* Hæc isti: at nobis nõ persuadeãt, in bona republica vitiorum caput & fontẽ approbare. Mites animi fiunt, inquiunt. Imo viles, & istæ persuasiunculæ, vt cũ poëta dicã,

———*faciunt animos humiles formidine diuum.*
Depressosque premunt ad terram.

Nemo magnanimus, & alta meditans Princeps, tales subditos suos velit. Obedientiores etiam sunt? Abnuo, imo ad motus aut rebellionem proniores. Quoties olim, & nuper visum, prauæ aut nouæ Religionis titulo, populum concitatum? vnus aliquis concionator, sanctimoniæ fama, vt telo, armatus, & eloquentia aliqua ornatus, quid nõ patrat? Omitto vetera, aut extera: ante annos circiter centum HIERO-

NYMVS SAVANAROLA Florentinus, religiosi habitu (in Diui Dominici cœtu erat) tum vitæ vera an ficta sanctimonia, adhæc facundia, populum in se conuerterat. Pulsi Medicæi vrbe erant, & popularis status introductus: quem ille, vt ambitioni suæ opportunum, omni ope tuebatur. Plebs ab eo pendula, & verba consultaque eius, oracula habere: ipsi optimates virum colere, & per eum se suosque ad remp. (nam hæc in eius manu) promouere. Regnabat enim non in concionibus tantum & sacris ædibus, sed in curia, sed in comitiis: & raro publice, imo priuatim maius aliquid, sine eius arbitrio gestum. Dicam? non animis modo, sed & arcis, sed & armis ciuium, imperabat. Hoc regnum totos annos quattuor exercuit. sed cum inuidia interfectorum aliquot ciuium laboraret, alia etiam obiicerentur, quorum purgandorum, & diuinitatis famæ augendæ, cùm pyram ardentem ingressurum se vltro spopondisset, mox retractans, vanitatis manifestus, & ex eo contemptior, apparuit. Denique in Pontificem summum linguæ suæ tela vibrans, primo bonorum, mox & mediorum fauore destitutus, pœnas ad vltimum ambitiosæ pietatis publico igne luit. Scio variare super eo iudicia, & benignius quosdam loqui: esto sed exemplum tamen potentiæ in populo, per titulum Religionis, insigne & Principibus metuendum præbuit. Talia aliqua in libello *De vna religione* dicta. Iam ratio firmissima & intima, Christiano Principi nefas superstitionem fouere. Et illi

exterorum qui fecerunt, quàm turpiter & fœde instituerunt? Exempla libet dare, & ridere: ac primum.

I. ÆGYPTIORVM. quos omnes gentes credo equidem vana & stulta superstitione anteiuisse. Neque enim ad homines, aut ad mortuos modò Deorum cultum, *Jsim, Serapim, Anubim*, sed ad bestias, easque vilissimas transtulerunt, *Canes, Jchneumones, Feles, Accipitres, Ibides, Lupos, Crocodilos*, tales plures. O amentiam! his cibos dare per obsequium pietatis soliti, his agros & vectigalia è publico assignare, horum in signis imagines præferre, his denique defunctis cum planctu funus, & sumptu monumenta facere. Ex his siquis sciens aliquod interfecisset, interficiebatur, siquis vel insciens *Felem*, aut *Ibidem*, idem. Nugari videar. sed vera suo malo sensit Romanus ciuis, æuo Diodori Siculi, id est Tullij Ciceronis. nam ipse id scribit, & testem ac spectatorem rei se adscribit. Ptolomæus, inquit, quē Romani in regnū postea restituerūt, cùm primò Socius & amicus à Senatu P. Q. Romano dictus esset, magna lætitia publica, & concursus fuit. Erant & Romani in turba: atque inter eos miles casu (non enim sponte) felem occidit. Clamor, ira, tumultus. non inscitia miseri, non Romani nominis reuerentia, non imperium Regis, qui purpuratorum præcipuos miserat ad sedandum & deprecandum: nihil, inquam, horum iuuit, quin ille statim millenis manibus discerperetur, sic vt nec funeri aut rogo aliquid superesset. Vides quàm mitis

ſuperſtitio? rabies & furor eſt, cùm pectora inuaſit.

Sed & aliter etiam ſæuitia, an veſania eſt, in exemplo, quod eidem ſcriptori debemus. ÆGYPTVM aliquando fames inuaſit, ſic vt alimenta deeſſent. Quid factum? verſi ſunt ad humanas carnes, & pepercerunt dictis beſtiis: pepercerunt? imò & aluerunt neque ambiguum quin & humana carne. Cæcitatem! ergo homo Deo proximus, infra fœda animalia ponitur: & ille horum gratiâ interit, id eſt quid niſi iis immolatur? II.

Tolerabilius AFRI, qui non beſtiis, ſed Saturno tamen homines viuos ſacrificabant, & præſertim pueros, ætatem florentem, innoxiam, & ideo crudo illi Deo gratiorem. Res ita fuit. Stabat Carthagine ſtatua Saturni ænea, manibus leuiter ſublatis, iterumque pandis in terram demiſſis. In eas ſolenniter vir aut puer impoſitus, ſtatim præceps deuoluebatur in ſubiectum barathrum, igne & eius alimentis plenum. Id viuicomburium Deo dabatur, ſtato quidem die quotannis: ſed aliquando & extra ordinem, & multiplicatis victimis, ſi clades aut triſtius aliquid ciuitati eueniſſet. Vt in eâ, quam ab Agathocle acceperant, placuit decreto ducentos (horreſco referens) optimatum filios Saturno ſic immolari; &, quis credat? totidem alij ſponte ſe obtulerunt, ipſa clades an florem hunc ciuium abſtulerat, quem ſuperſtitio impendit? Indignor, an miſeror? & lacrimas conditioni humanæ impendo; cui *vni ſuperſtitionem* III.

datam Plinius conqueritur: an non iure, cùm in hos vsus?

IIII. ...c. XX. Sed ad ridenda magis, quàm deflenda eamus: & stultitiam, quàm sæuitiam accusemus. MAHVMETES ille, heu nimis nostris cladibus notus, cum cupidine agitaretur nouarum opum & imperij, nouam Religionem, id est superstitionem commentus est: ita me Deus, indecoram, futilem, nec colore vllo veri tinctã? etsi ex Iudæorum Christianorumque libris, velut per Satyram, miscuit & confecit. O nugas, ô deliria! & lubet quædam recensere. Primum est, Deum vnũ solidumque (ὁλόσφυρον Græci exprimunt) eumdemque incorporeum esse: Christum non Deum, sed magnum vatem & prophetam, se tamen maiorem, & proxime à Deo missum. Præmia qui ipsum audient, Paradisum, qui post aliquot annorum millia reserabitur: ibi quattuor flumina, lacte, vino, melle, aqua fluere: ibi palatia & ædificia gemmata atque aurata esse: carnes auium suauissimarum, fructus omne genus, quos sparsi iacentesque sub vmbra arborum edent: sed caput felicitatis, viros fæminasque maiores solito, magnis genitalibus, assidua libidine & eius vsu, sine tædio aut fatigatione. Credet hæc aliquis dicta, & accepta? amplius. Ille vero Veneris his illecebris totam legem suam impleuit: & viro permittit vxores iustas quattuor habere, pellices tot quot lubet. Etiam, scribit his ipsis verbis: *Mulieres habitaculum viri esse, ideo aßidue debere eas colere; sed & ingredi qua vellent.* O

turpitudinẽ! non prouocat ſolum ad crebram, ſed ad promiſcuam libidinem: & ſupera, infera, aduerſa, auerſa, eodem iure habet. Atque adeo ipſe belle & in exemplum gloriatur, *Vndecim ſe mulieres habuiſſe in contubernio, & omnes vna hora ſingillatim iniuiſſe, & patraſſe*. Hæc & plura in eius *Corano*: ſed & Phyſica quoque miranda. Nam facit Solem & Lunam in equis vehi: illum autem in aquam calidam veſpere mergi, & bene lotum aſcendere atque oriri. Stellas in aëre è catenis aureis pendere: terram in bouini cornu cuſpide ſtabilitam, & agitante ſe boue ac ſuccutiente fieri terræmotum. Hominem autem ex hirudine aut ſanguiſuga naſci. & quid addam? pudet, piget, miſeret generis humani, cuius magna aut maxima pars his non vanitatibus, ſed ſtuporibus eſt oppreſſa. Nam Aſia fere tota, plurimum Africæ, multum Europæ, iura ſceptri & ſacri Turcici accepit. Quin & multi extra Turcarum iura, vt magnus Tatarorum Chamus, vt Perſa, vt alij in India & extremo Oriente, deliria hæc delirant.

Quid etiam omitto? iidem TVRCÆ, ad Ægyptiorum morem, feles, canes, piſces, aues, ſi non adorant, colunt tamen & paſcunt: & his ſe velut largitionibus demereri diuinum Numen cenſent. Itaque videre Byzantij ſtatis horis eſt, cibos apponi dictis animalibus: nec viles quoſdam, aut menſarum analecta, ſed orizam coctam, carnes aſſas recens, & hoc fine ex opſopolio emptas. quas & perticis V.

longis imponere ſolent, & ſic fugacibus aut vitabundis eorum dare. Quid, quòd aues etiam captas redimunt, & aëri ac libertati deinde, per pietatem, reſtituunt? Iam in re inanima, id eſt charta, quas nugas edunt? Nefas eam abiici, aut calcari: ſicubi vel fragmen vident, tollunt religioſe, & parieti adfigunt, aut imponunt. Refert Augerius Buſbequius, in legatione ſua ad Soleimannum, cùm ductores tutoréſque viæ Genitzaros haberet, grauiter aliquando apud ſe queſtos, quod famulitio eius charta ad obſcænos vſus eſſet. Cauſſa autem quàm iuſta? quia *Coranus* ille in ea ſcriptus.

VI. Sed lubet leui oculo alia terrarum etiam, & in iis ſuperſtitionem, luſtrare: quæ diſcolor, ſed vbique decolor, & candori ac veritati aliena comparet. Sunt in Orientis magno tractu, qui MALABARES appellantur, & à Calecutio, mare verſus, & introrſum etiam colunt. Iis varij Dij, & ſimulacra eorum fœdo habitu, colore etiam fere in nigrum. Templa *Pagodes* vocant: ſacerdotes, *Brahmanes*. Iis tanta reuerentia, vt & belli tempore mediis armis interueniant, ſolâ religione & nomine ſuo tuti. Inſigne eorum, tria fila, quæ ab humero dextro in ſiniſtrum latus ligant. Nomen vetus eſt Indorum ſapientum: & quædam ex iis habent. Sunt enim Aſtrologiæ periti, ſed & Magiæ, ac prædictionibus plebi varie ſpem aut metum præbent. Finis earum, quæſticulus, vt in hoc genere ſolet, quem & ex ſacrificiis aucupantur, cùm Diis ſuis cibos, ſed & nummos, offerri iubent: atque ipſi

iis veſcuntur, aut vtuntur. Sacra eorum & conuentus fere cruenti. tela enim inter ſe ſpargunt, & qui iis occumbunt, migrare ad beatorum ſedes recta cenſentur. Animas immortales prædicant, ſed Pythagoræ ſomnio, in corpora alia tranſire.

Sunt & SINITÆ, ſiue SINENSES, vlteriore tractu: ij quoque in Deorum cultu, quos domeſticatim plures habent. quóſdam & tricipiti figura: an auditiuncula aliqua & adumbratione noſtræ Trinitatis, quando & D. Thomam, & Chriſtiana olim ſacra, in iis locis fuiſſe, conſtans traditio eſt? Sed deunculos iſtos adeo magni haud faciunt, vt ſi aliquid præter ſpem aut vota euenit, ab ipſis pœnas exigant, atque adeo flagris cæſos in publicum ſæpe abiiciant & exponant. Mox tamen pænitentia recipiunt, iterumque (ô bellum ludum!) adorant, placant, ſupplicant, verbis, thure, mero. Solem tamen inter omnes præcipuo cultu & æſtimatione habent: atque huic extra ædes progreſſi, ſub dio, de patera * vinum, Græco & Romano more, libant. Sacerdotes, pro deorum numero, ipſi quoque frequentes. Sunt *Bonzij*, ſunt & *Bonziæ* fæminæ, & ſuper vtroſque *Tundi*: denique vnus ſupremus omnium, *Zaſſo*. Hi Bonzij conuentus ſuos & contubernia habent: vt Religioſi apud nos cœnobia: in regno quidem Iaponiæ ita crebra, vt vna aliqua prouincia ſupra DCCC. recenſeat: in quorum ſingulis haud minus ſit triginta Bonziorum. Nomino Iaponiam. nam & ij ritus eoſdem cum Si-

VII.

* *Vinum eius loci, è palmis.*

nitis & ſacra habent, hauſeruntque vtrique à communi doctore *Xaca*. Eorum dogma, animas interire, eademque omnia à morte, quæ ante natalem: exitiabile Virtuti.

VIII. Iam in nouo orbe & illa AMERICA quid dicam? ſpiſſæ & Cimmeriæ tenebræ: niſi quod Hiſpani leuiter (ſed adhuc leuiter) diſpulerunt, & lucem noſtram intulerunt. In PERVVII regni finibus receptum, Solem colere: quod Ingæ reges pro firmamento aut inſigni dominationis inſtituerunt, cùm eſſent dij antea diuerſi. Illorum ſolenne, templa vbique Soli erigere, ampla, magnifica, auro laqueata, aut & ſtrata. In iis caſtæ aliquot Virgines, quarum pudicitia deuota: nec fas polluere, niſi vt luerent morte. Excuſatur, ſi qua iurauit à ſole compreſſam ſe, & ex eo vterum ferre. Pæne is ritus fuit, qui Veſtalium Romæ: ſed numerus prægrandior. & in vno aliquo templo ducentæ, aut plures. Alij etiam miniſtri & æditui, alibi ad millia triginta: idque tantum in templi vnius cultum & vſum. Sed earum munus, lanam & filum carpere, veſtes texere, diis ornandis: ſiue & ad ſacrorum ritum, quo ſolent veſtes & hæc texta vna cum oſſibus pecudum cremare, & mixtum cinerem, in altum ſpectantes, Soli iactare. Has virgines *Mamaconas* vocabant: ipſa templa, aut & idola, *Guacas*. Sunt & alij ſacerdotes, veſtitu niueo inſignes: qui Deos adeunt, ſalutant, ſermocinantur. ſed id cum hac cautione, vt terram deſpectent, & oculos verſus eos non attollant. Imo quidam aut obligant ſibi

lumina, aut eruunt semel & euellunt: quod sanctius reuerentiusque habetur. Sacrificia sunt pecudes eius loci, sed homines crebro etiam, & infantes. Horum sanguine simulacra oblinunt: deinde exta inspiciunt, & è notis augurantur.

In VICINIS ei regno LOCIS deorum alia portenta. Quidam tigres, leones, fera eiusmodi animalia colunt: alij feles, aut aues. Quidam (in prouincia, quæ *Manta* dicitur) Smaragdum insignem gemmam adorant, & pro vero numine habent. Mos omnibus, herbas certas pro thure adolere & incendere, itemque captiuos sacrificare, aut si desunt, è suis. Oracula petunt, & capiunt: tam certa plerumque fide, vt Hispani tradant, nihil vel in eorum bellis, aut in suis ciuilibus euenisse, quod non prædictionibus fuerit vulgatum. Immortalitatem animi credunt, sed, vt videtur, cum ipso corpore, & quasi migrent: certe sepulchra laxiora, & magis apparata faciunt, quam vllas viuentium domos. Sed & cùm moriuntur, comites accipiũt, quasi ad ministerium aut solatium: atque imprimis carissimas vxorum. Eæ certant inter se & æmulantur, quæ cum mortuo viua (ita fit) defodiatur. Quod si insignior aliquis satrapa aut regulus obiit, turba est eorum earumque, quæ commoriuntur. Argumentum, quod ad res lætas & geniales ire se putent, hoc est, quod potum & cibum affatim apponant, sed & quotannis, velut parentalibus, per foramen superne, de industria sic factum, infundant. Choreas illic, & in aliis festis IX

diebus honori Deorum ducunt, bini & bini iuncti in seriem, duobus præsultoribus, qui dant modos, Tenent autem sic saltantes manu vas potorium (assidue enim bibunt) & altera interim penem, vt infusa emittant.

X. Vltimi sunto MEXICANI, quos diuidit angustior ille isthmus. Vastum regnum, & olim innumerus populus, & dij pro modo. Nam omniũ ferme rerum affectuũque eos habebant, vt Aquæ, Piscium, Fruměti, Fructuũ, Amorum, Bellorum, & quidquid dici fingique tale potest. Aiunt ad duo millia Deorum culta sollenniter in vrbe *Themistitan*, quæ regni metropolis, fuisse. Templa iis magnifica, laxa, quadrata fere forma. Sacrificia cruenta, ex animato, & ex homine: atque adeo hominum ad quinquaginta, aut supra, millia vno anno immolabant. Dignum relatu est quod Ferdinando Cortesio (immortalis gloriæ, ob quæsitum subactumque hunc tractum) Cortesio, inquam, euenit. Populi quidam ibi, nouitate facinorum eius attoniti, legatos mittunt, qui sic affantur. *Tria genera munerum ad te ferimus. Primo quinque homines. & si Deus quidem crudus es, & sanguine placandus, cape istos, & vescere. plures etiam dabimus. Sin bonus mitisque es Deus, en tibi herbas & plumas, ad supplicandum. Si porro homo es, cape has aues & fructus, quos damus in tuum & tuorum vsum.* O! Deus, qui cœpisti has tenebras minuere, totas pelle, & ipsum te verum nouumque Deum cum nouo imperio ostende.

XI. Plerasque superstitiones, quæ in partibus

orbis ſunt, dixi: vnam quæ in toto eſt, omiſi, IVDAEORVM. Ij enim ſparſi per Europam, Africam, Aſiam, quaqua verſus colunt: pertinax natio, & qui vmbram pro luce, pro veritate imaginem tenuerunt, & tenent. Quàm multa etiam priſcis illis ſuis, ſacriſque libris, vana, ſuperflua, inepta addiderunt? ad Thalmudem appello. Sed iſti, quod mirum, & ter mirum eſt, toties attriti vel exciſi potius, viuunt & vigent, & corpus illud gentis ſeruant, atque adeo propagant. Legat, qui volet, ab Hieroſolymis captis, quoties à Principibus Romanis Græciſque pulſi vel cæſi, quoties à Chriſtianis etiam regibus ſint: mirabitur & vix credet, vel paucos ſupereſſe in ſemen. At illi, vt dixi, frequentes ſunt & florent. frequentes? Bellonium audi, fidum obſeruatorem. *In omni imperio Turcico*, inquit, *vix opidum aut pagus eſt, in quo non plurimi Iudæi agant: atque ij fere variarum linguarum periti, quod magno vſui eſt exteris aut peregrinis.* Nec in illo tantum imperio, ſed in Oriente, in Septemtrione, apud Chriſtianos etiam agunt: & quamquam ſic diſtracti, vnionem & puritatem gentis ſeruant, à coniugiis alienigenarum decreto auerſi. Quid Deus in iſtis ſtruat aut moliatur, neſcio: nulla quidem gens ab orbe condito, aut frequentiam, aut ſinceritatem ſuam ſeruauit, opinor, præter iſtam.

DE IMPIETATE.

Eius matrem superbiam, aut ferociam, sæpe & vitiorum cumulum, esse.

Cap. IIII.

DEFLEXIO altera *Impietas*, siue *Irreligio*, si ἀσέβειαν Græcorum sic licet vertere. Grande, & vt sic dicam, malorum malum: cùm homo à ratione, imo à natura abit, contemptor Numinis aut negator, quod illa asseruit, & hæc inseuit. Eo veniri solet, siue à superba quadam & rudi Ferocia, siue à vitiorum magnitudine & cumulo, quæ animum manciparunt. Deo enim tum se subtrahit, & ne illum timeat, spernit: itemque præmia omnia futura, aut pœnas. Infelices hi tales! etiam in externis rebus successibusque: quia desertores sui Deus deserit, nec cadunt solum turpiter sæpe, sed ruunt. Quam fœdi etiam sunt? super omnes superstitiosos: quia vt illi conniuent ad supremum Numen, aut male vident, sic isti cæcutiunt, & nihil vident. Quis autem neget cæcitatem deteriorem lippitudine esse? Eam ego in paucis exemplis proponam: paucis, & idipsum timide. nec aliter quam in templis malos Genios solemus, ad fugiendum & abhorrendum.

Omitto veteres, apud quos veniam aliquam
1. habuerit, in caligine errorum: apud Christianos qui potest? Et sunt tamen, qui non vita solum

eam præferunt: sed impudenter lingua exprimunt. vt ille FREDERICVS II. Imperator, cui sępe in ore: *Tres fuisse insignes impostores, qui genus humanum seduxerunt, Moysem, Christum, Mahumetem.* O! impure, ô impie! te hoc dicere, quod gentilium quidam olim, *Christum magum fuisse, & ex Ægyptiorum adytis angelorum potentium nomina habuisse?* Arnob. Lib. I.

11 Mitior ALPHONSI X. Hispaniæ regis, sed non melior vox aut sensus. qui solitus Prouidentiam identidem culpare, & dicere: *Si principio mundi ipse Deo adfuisset, multa melius ordinatiusque condenda fuisse.* Misselle, sapientia supra Deum es? lingua quo abis, mens quo abisti? Sed notabile, vtrumque istum, & Fredericum & Alfonsum, illum imperio, hunc regno priuatos, in publico odio & infamia obiisse. Plura non addo, nec vel calamum aut chartam relatione ipsa maculo.

Fatum considerandum, credendumque esse.

CAP. V.

AT tu qui Deum & Religionem colis, etiã Fatum: id est Prouidentiã, decretumque diuinum. *Quid enim aliud est Fatum* (dicet pro me Minutius Felix) *quam id quod de vnoquoque nostrum fatus est Deus?* De vnoquoque nostrum, sed & de rebus omnibus quę sunt, fuerũt, erunt. Is enim qui omnia fecit, dirigit eadem, mouet, seruat: καθάπερ ἡνίοχος ἀγαθὸς (verba Trismegisti) τὸ τοῦ κόσμου ἅρμα ἀσφαλισάμενος καὶ ἀναδήσας εἰς ἑαυτὸν, μὴ πως ἀτάκτως φέροιτο: Cap. xv.

Tanquam Auriga peritus, currum hunc mundi firmans in se atque alligans, ne incomposite feratur. Prorsus ita est. per caussas medias, varie nexas, prima illa caussa omnia temperat, suauiter, prudenter, vtiliter: nec aliter est censendum. Hoc monitum variam vtilitatem Principi dabit. à Deo se & regnum, à Deo bona malaque externa esse: ideo nec in illis elate, nec in istis abiecte nimis agendum. Constantia vbique esto, & volens quædam obedientia decretis diuinis. *Nam longe præstat*
Lib. VIII. (ait Gregoras Nicephorus) *quietum ferri à ferente Fato, quam obnitendo velut materiam & alimentum ei præbere. Hoc enim tale est, ac siquis ignem metuens ædes iam circumdantem, non exstinguat eum, sed sarmentorum fasces aggerat, & oleum affundat: aut si quis furente Borea & tempestate, exigua fragilique cymba, contra fluctus & per eos eluctari conetur.* Altera etiam vtilitas, inquirere leuiter & modesté in Fata, & videre quo vis illa supera, nostra hæc trahat: proque ea inclinatione, se & consilia adaptare. Magnus est fructus, & prudenti viro vix publica Fata conuersionesque obscuræ, ex signis quæ præeunt vel adhærent. Ruere aut vertere hunc statũ vult? consilia praua, & homines tales erunt, qui ad gubernacula admouebuntur. Delatio, adulatio, vanitas locum habebunt: probitas, veritas, prudentia exsulabunt. Sed &, vt in cithara, concentus turbabitur: & obscura primum, mox palam discordia erit. Vult attollere? omnia alia. locus consiliis, locus honosque virtutibus, etiam

artibus: denique ſiquid ægri in Republica, ſanatur, ſiquid ſani, fouetur: vt qui libram tenet, in hanc aut illam lancem pondus adijci iubet, & inclinat: ſic Deus. & fortunam temperat, ſed manibus aut conſiliis fere noſtris. Atque hæc ita palam, vt vel hebes mens videat, ſi non præuideat: & dominium arbitrumque terreſtrium rerum, ex euentis, illum è cœlo agnoſcat. O quam mira, quam inopinata ſæpe ab illa potentia? Nam & hoc gaudet atque amat, præter opinionem (non enim rationem) quædam facere, & vel ſic oſtēdere vim illam omnia gubernantem & mouentem. Hæc vniuerſe: ſed in Exemplis etiam deſtinctius videamus, & monita pro ijs aptemus. Primum eſto,

MON. I. *Regna & Reges à Deo dari.*

I. Quid clarius? quæ vis, gratia, aut commendatio AGATHOCLI regnum in Sicilia dederunt? Pater ei figulus, pueritiam in luti ſordibus, adoleſcentiam in impudicitiæ, iuuentam in libidinis egit. Ab omni parte infamis, odio ciuium & inopia, ad latrocinium compellitur. En gradus, quibus ad ſceptrum veniatur! ſed mox miles, & dux è milite: id quoque cum infamia, quod defuncti *Damaſconis*, cui ſucceſſerat, vxorem ſtupro antea cognitam, ſibi ceperat, & cum ea ingentes opes. His fretus, occupare imperium patriæ bis conatus, bis repellitur: denique in exſilium agitur. Quid fit? iungit ſe Siculis, Syracuſiorum hoſtibus, palam bello patriam petit, & obſidet: nihil efficit, cum Pœni in auxilium euocati ſtrenue propugnarent.

Vi desperata, ad fraudes se vertit, *Hamilcarem* Pœnorum ducem ad pacẽ inuitat (ea species & honestus titulus fuit:) reuera ad pactionẽ, vt cederet, & traderet sibi Syracusas. Ita factum, regnat, cædes populi & Principũ facit: & miro iterum fato, ipsis cõciliatoribus sceptri Pœnis bellum infert, & in Africam transfert. Præter spem varie victor, & præter spẽ quoque mox victus, deserto exercitu, liberis, amicis, pæne solus in Siciliam effugit. Seruat tamen regnũ, etsi in varia sorte: immoritur ei, sed ita vt pelli vxorem liberosq; videret, & ab nepote id eripi, non diu fruituro. In his talibus vbi ratio alia, quam summa illa Ratio est, Fatum nobis dicta!

II. Hæc in vno illo rege. quid in quatuor (septem in vniuersum fuere) ROMANORVM? Primus *Romulus*, & tertius *Tullus Hostilius*, vterque ex pastore ad sceptrum peruenit: quintus *Tarquinius Priscus*, è peregrino & exsule: sexus *Seruius*, quod ipsum nomen præfert, è vernula & seruo. Quid hæc aliud sunt, quam

Sidus, & occulti miranda potentia fati?

III. Nam de C. MARIO minus mirum in populari electione, si ad summa peruenit ipse popularis. Sed ex ima tamen plebe ac municipali, miles mox factus in caliga, tum Cẽturio, tum Tribunus: & in vrbe etiam petere honores ausus, sæpe repulsus, spretus, irrupit tandem in Curiam magis, quam peruenit. Ex illo tamen Mario tam humili, tam fastidito, ille Marius emersit qui Africam vicit, regem Iugurtham

formidatum Romanis in triumphum duxit: & parum eſt: ille Marius, qui

——— *Cimbros, et ſumma pericula rerum*
Excepit:

& trepidam non Italiam modo, ſed vrbem defendit. Ille, qui poſt ſextum Conſulatum (rarum decus) carcerem & exſilium ſubiuit: plenus tamen certuſque ſpei, quod olim iuueni in agro apricanti, Aquila ſeptem pullos in ſinum iecisſet, toties iterandi ſcilicet ſummi imperij ſignum. Nec fefellit euentus. Redijt, hoſtes vicit, vrbem & Conſulatum ſeptimo iniuit, & in eo exſpirauit. Quidlibet ſperandi & timendi, cum Fata volunt, clarum exemplum.

Nec minus in MASANISSA (*Marius* enim me in Africam reuocat.) qui mortuo patre Gala, patruo ſuccedente, & mox illo quoque mortuo, per fraudem exutus regno & priuatus, arma ſumpſit, ac denique victoriæ & illius compos fuit. Sed non diu ea gauiſus, & hoc fruitus, à *Syphace* rege bellum excepit: qui iuſto prælio eum fudit. In montem Balbum confugerat, ſed illinc quoque *Bocchar* Præfectus regius eum pepulit, ad tantam paucitatem redactum, vt vix quattuor equitibus comitatus effugerit. Ventum erat ad flumen, nec vadari poterat: quid facis Maſaniſſa, & tuum Fatum? metu vrgente in id ſe conijcit, & duobus comitum gurgite abrepis, ipſe cum duobus alijs inter virgulta vlteriora delituit. Fama tamen ſparſa ſubmerſi, populares (vt quiſque in eum affectus) erexit, aut terruit: cum ille vulnus (nam & IIII.

id acceperat) in ſpelunca auia curans, latrocinio duorum equitum per dies aliquot vixit. Mox vbi equi patiens fuit, audacia ingenti pergit ire ad regnum recuperandum: quibus præſidijs? haud plus quadraginta equitibus, qui in via ſe addiderant: auctiſque paullatim ad VI. millia peditum, IIII. equitum, copijs, paternum totum regnum recepit. Sed nondum finis fatalis diſpoſitionis. iterum pellitur, victus à *Vermina Syphacis* filio, quem rex in eum miſerat. Ibi omnibus opibus, ſed non ſpe amiſſa, cum LXX. equitibus effugit ad Garamantum terram: hæſitque vagans aut latitans, donec C. Lælius à Scipione miſſus cum claſſe appuliſſet. Iunxit ſe, & magnum nomen, etſi exiguas vires attulit: peritia tamen militiæ & locorum, aliquod ad victoriam momentum. Quæ mox ſecuta. victi Carthaginienſes & Syphax. iſte perijt, & regnum eius Scipio totum Maſaniſſæ donat, finibus etiam auctis. Quid deinde? nec ſic fideliter Fortuna ei ridet. in ipſo aditu iactatur, ſed Veneris inſidijs, non vi Martis. Erat *Sophonisba*, Syphacis antea vxor, mulier inſigni facie, facundia, & aſtu. Hæc regiam ingredienti occurrit, deiecta, mæſta, ſed quod deceret: & ſtatim Numidam in amorem ſui rapit. Iubet igitur bono animo eſſe, dextram & mox corpus iungit: ſed petenti antea iurat, *Nemini ſe traditurum eam Romano.* In his erat, cum Lælius ſuperuenit, & Sophoniſbam dedi poſtulat: fluctuante Maſaniſſa, in vehementiſſimi amoris æſtibus, illam deſereret, an amicitiam Romanam. Sed ratio

& vtilitas affectum vicit: illa vita abit, iſte ad Romanos redit, & adhæret. per eos regnum ſtabilit, auget, quod ad poſteros etiam tranſmiſit.

Inſerit ſe his exemplis & fœmina. Erat *Leontij* cuiuſdam Athenienſis philoſophi filia, ATHENAIS nomine, multo ingenij corporiſque lepore, aut Venere. Pater occulto aliquo de fortuna eius præſagio, omnes opes moriturus duobus filijs reliquerat: huic ſolos centum aureos, cum elogio, *Suffecturam ei fortunam ſuam.* Igitur cum fratribus litigat, vt iniuria affecta. ſed infirmior ſexus aliam etiam accipit, & pulſa ab ijs Conſtantinopolim venit, vt viam futuræ magnitudini aperiret. Inſinuat ſe, & commendat cauſſam *Pulcheriæ* Imperatoris ſorori: cui ſtatim ita placuit, vt percontata, ecquid virgo eſſet? in aulam acceperit, ſed baptiſmo, rudem ad id Chriſtianæ religionis, prius ablutam. Nomen eius in EVDOCIAM mutat: ac ſic denique amat, vt fratri *Theodoſio*, apud quem omnia poterat, coniugem deſponderet. Hem, aſcenſus! ſed ecce & deiectio. nam diu felix eo coniugio, amata & amans, in ſuſpicionem probri incidit, & contubernio excidit, hac cauſſa. Imperator inſigne, & prægrande pomum dono acceperat: quod porro vxori ſuæ blandiens tranſmiſit. Accepit illa, & idem mox *Paullino*, facundo & erudito viro, ideoque eruditæ fœminæ caro, nihil ſequius cogitans dedit. Quod ille, ignarus vnde eſſet, iterum Imperatori, vt regium aliquod munus offert. Mirari ille, &

V.

primum ambigere: mox agnoscere, & suspicari: atq. ita propere ad vxorem veniens, callide pomum ab ea repetit, antea donatum. Hæc totius facti ignara, temere & iuueniliter asserit, sese edisse: iterumque rogata dicit, atque adeo iurat. Imperator serio tum offensus, & mendacij arguens, pomum profert: nec satis. de amore occulto & improbo suspicatus, Paullinum occidit, illam abdicat, & relegat. O vterque amans, vestri misereor! etsi hæc quidem casum fortiter tulit: & iuit Hierosolyma, & pie casteque viuens ibi moritur, sed præmortuo marito.

Multa hæc in historia veteri: nostri æui vnum addam.

VI. PHILIPPVS II. Hispaniarum rex, quid nisi fato in illud Lusitaniæ etiam venit? Quod ita fundatum firmumque in copia successorum videbatur, vt locus non esset aut rima vel improbæ externæ spei. Ecce * *Emanuel* XIIII. Lusitaniæ rex tres vxores duxerat, & ex omnibus liberos tulerat. primam, *Isabellam*, maximam natu filiarum *Ferdinandi & Isabellæ* Hispaniæ regum. Proles ex ea nata *Michael*: qui si vixisset, certus heres omnium istorum regnorum erat, quæ nunc magnus Hispaniarum rex tenet. Obijt puer, & ipsa mater eius à partione. Ergo alteram tunc filiam *Mariam*, quæ tertia erat eisdem Ferdinando & Isabellæ, nuptijs iungit: nam *Joanna* secunda, tradita *Philippo* Austriaco fuit, è quo coniugio Hispaniæ isti reges. Emanuel igitur ex ista numerosam sane prolem giguit, sex masculos, duas filias: denique

* Regnare cœpit an ∞. CCCC. XCV.

è tertijs etiam nuptijs, quas cum *Leonora* Philippi Austrij filia coiuit, duos liberos, filium filiamque. Obserua, te obsecro. an non hæc fundata domus, in tot fulcris, vt sic dicam, regni? Iam ad liberos istorum veni, quanta series? *vigintiduo* erant, qui Philippum regem anteibant, & successione legitime arcebant: & tamen quo Fata vocabant, venit & successit. Præmortui omnes illi sunt, quid? nisi vt vnum facerent Hispaniæ totius caput. Magnus fauor Numinis, nec semel in hac gente (Austriam dico) se ostendit: quæ per hereditates & aduenticia incrementa fere creuit.

II. *Regna à Deo & Reges tolli.*

Vis illustre exemplum? CYRVS erit. qui per annos triginta, in magna gloria rex Persarum, finitimis, deinde longinquis, subactis, longius manus etiam ad Scythas porrexit. Venit cum magno & victore exercitu, ô dedecus! à fæmina vincendus. *Thamyris* ea erat, quæ genti præerat, & filium ad fines regni repulsurum vim externam miserat: sed victus est, & insidijs à Cyro circumuentus. Ergo ipsa molem regni vltimam exciuit, & dat se animose obuiam, atque ijsdem fraudibus circumuentum & clausum, ipsum copiasque cecidit. Ducenta Persarum millia erant: ingens clades: adde ludibrium. caput mortuo resecat, & in vtrem sanguine plenum merso exprobrat: *Satia te sanguine, quo expleri nequisti.* Regnum longa mole fundatum, vbi es? rex tot annos felix & victor, vbi es? quo Fata & ordo rerũ miserunt, à summis ad ima decidisti.

Iam POLICRATES, rex Samiorum, non
II. fortunati, sed fortunæ nomen videbatur. Nihil ei in vita aduersum: ante vota, supra vota, omnia aderant: id est, priusquam vellet, & plusquam vellet. Cœlum, terra, mare fauebant, aut seruiebant: & res in exemplo raro dixit: Anulum in mare abiecit, quasi Nemesi placandæ: quid fit? in pisce mox inuentum recepit. At vltima diffident. & *Oroetes* Darij regis satrapa victum, captum, morte, nec ea communi (non dicam regia) affecit: sed in cruce alta suspensum, mirabile & miserabile orbi spectaculum, subiecit. O vere Deum, qui inopinate mutat!

III. Et in VALERIANO etiam Imperatore Romanorum, id est orbis pæne terræ, quam simile ludibrium! Ille post quindecim regni annos in ignobilem seruitutem, & audiētium aures grauaturam, vi Fati incidit. Bellum, magnis viribus, *Sapori* Persarum regi fecit: sed eo fine, vt victus & viuus in manus hostium veniret Imperator. Barbaro fastu victoria vsi sunt. siquidem Sapor, vt catenatum mancipium circumduxit: & quoties equum conscenderet, non manu eius, sed inclinati dorso, adiutus innixusque est. Quis hominum sic subito deijcere & calcare Principem rerum potuit, præter diuinum supremumque decretum?

IIII. Assidet, quod BAIASITES PRIMVS, quem *Gilderun Chan* à fulmine Turcæ dicunt, magnus animo, & rebus Imperator fuit. Atque is varie, & per decem amplius annos victor, magno illo prælio cum *Temire Chano*, quem *Temir-lan-*

cum

tum à claudicatione item vocant, conflixit. Vtrimque ingentes copiæ. robora virorum & militiæ vsus à Turcis: Fatum aliunde stetit. Nam & auxiliares copiæ Tatarorum in ipsa pugna deseruerunt Baiasitem, transitione ad hostem facta: idem milites, è regione Germiani & Mentesij. Solus se non deseruit, cum immoto Prætoriano agmine, Baiasites: & murus illic belli. Sed vis ac multitudo perrupit, ipse captus, & filius eius *Mustaphas* cæsus, & quidem felicius. Nam pater ad victorem Temirem perductus, honeste primum exceptus est: cum & obuiam pedes extra tentorium iuisset illi, in equo aduentanti. Cum descendisset; vterque pro more gentis, humi in tapete consedit. atque ibi Temir (operæ prætium visum, fide Annalium Turcicorum verba dare) *O * Chan*, inquit, *magnas vterque Deo gratias debemus: ego, quod claudus ille ab ipsis Indiæ finibus ad mœnia Siuastæ imperium extenderim; tu, quod à Siuasta, ad ipsos Pannoniæ fines. Orbem terræ inter nos partiti pæne sumus. Debemus igitur gratias, atque ego reddidi, & reddam: tu vero parum fortasse memori grataque mente fuisti, & ideo hæc calamitas interuenit. Sed age mi Chan, si ego in tua sic sim potestate, quid ageres? dic libere & veraciter.* Ibi aiunt Baiasitem, qui feroci & elato animo erat, subiecisse: *Equidem te, si numen victoriam adnuisset, in ferream caueam inclusum circumduxissem, spectaculo & ostentui cunctis.* Temir eo audito, sententia hac in ipsum est vsus & sic inclusit. Miser triennium fere ita vixit: & cum desperata liberatione audisset in Tataros se ab-

* Domi-num notat.

ducendum, caput validis iteratiſque ictibus caueæ ferreæ incuſſit, & indignantem animam ſic emiſit. multi & pulchri ludi in hoc mundi theatro: ſed tragœdiam belliorem raro, aut nec legimus.

V. Niſi lubet & ad Sacros apices venire, & videre quomodo nec iis vis iſta parcat. CAROLVS CARAFFA à Paulo IIII. Pontifice deſignatus Cardinalis fuit: eius frater IOANNES Montorij Comes, & Dux Paliani factus. Omnia iſti apud Pontificem, quæ vellent, poterãt: & plus quam æquum decorumque erat, volebant. Manſit aura ſecunda, quamdiu ſidus illud luxit: poſt eius occaſum, *Pius Quartus* in Pontificatum aſſumptus, idque opera & gratia (notabile eſt) *Caraffarum* maxime. Sed iſte inter primas fere publicas actiones habuit, Caraffas euertere: fecitque initium VII. Idus Iunij, ipſo die, quo *Carolus* pillei honore donatus fuerat, in carcerem eo

ꝏ. IↃ. LX. coniecto. Additus Dux Paliani, frater; Comes Alliſanus, aliique propinqui eorum aut clientes. Nouem menſes in arce Sancti Angeli habiti, non niſi crimina & mortes audierunt: & hanc denique ſententia Pontificia ſubierunt. Cardinalis nocte, carnificis manu ſtrangulatus; Dux capite truncatus, vna cum Alliſano Comite: & cadauera in publicum ſpectaculum expoſita. Quis ſenſus, & occulta vox, tibi Roma tunc fuit? cum multi Pontificis ſeueritatem, & ingratitudinem, accuſarent, ſapientiores, incerta rerum humanarum, ſub illuſtribus exemplis, agnoſcerent? & vilium reorum pœna atque

ignominia perijsse, qui dignitate & opibus culmina paulloanté fuerant rei Romanæ.

M o n. III. *Et caussas quasdam medias, sed inopinatas, his interuenire.*

Adstruit & asserit se vbique Prouidentia: sed apertius, cum caussæ quædam mediæ subitæ, aut insolitæ interueniunt, & licet dicere, Quis exspectasset? In Di o n is rebus hoc elucet, cum Syracusas liberatum iret à tyrannide Dionysij, graui & famosa. Erat tum forte in Italia Dionysius, & res alias agebat: id quod Dioni (fato sic disponente) commode & feliciter euenit. Nam cum ipse in Siciliam, exiguis copiis, animo quam prudentia maiore, appulisset: *Timocrates*, primus amicorum Dionysij, & qui vicem eius regebat, statim hominem certum cum litteris ad Dionysium ablegat, qui Dionis aduentum, & res in Sicilia motas nunciaret. Summa erat, omnia relinqueret, rediret, nisi à suis vellet relinqui. Homo feliciter fretum traiicit, *Cauloniam* terra tendit, vbi Dionysius tunc secure agebat. In via forte notus occurit, qui recens victimam immolauerat, & partem eius amice communicat & donat. Accipit, in vidulum lateralem imponit, vbi & Timocratis epistola erat. Pergit interea strenue, & noctem itineri cum adsumpsisset, iam fessus, neglectim abiicit se in humum, & componit leuiter dormiturus. Haud procul à silua erat è qua ecce lupus egreditur, & odore carnis stimulatus accedit, & vidulum à latere abripit cum ipsa carne. Paullopost homo ex-

pergiſcitur, vidulum deſiderat, & circa quærit: fruſtra. itaque metuens offenſæ aut pœnę non ſuſtinet ad Dionyſium ire, & alio diuertit. Hoc caſu, tardius quam opus erat, & aliis litteris, Dionyſius cognoſcit quid ageretur, Subuenire vult, non poteſt: à ſceptro ad ferulam redigitur. à quo? Deo, Deo, qui inopinatum illud interiecit.

II. Quid in M. BRVTO, & campis Philippicis? manu Prouidentiam tango, Legiones vtrimque, & inſtructæ copiæ: egregij duces; concurritur: vincit cornu dextero Brutus, & oppoſitum *Octauianum* pellit, atque adeo caſtra eius capit: & quam pæne ipſum? Plena & certa victoria videbatur: ſed quam Caſſius mala ſorte peruertit. Nam ipſe ab *Antonio* pulſus in ſuo cornu, ſed fuga & damno leuiore: & facilis inſtauratio, ſi de Bruto ſciuiſſet, aut ſperaſſet. At campus, qui puluere ſtabat, impedijt proſpectum & triſte, ſed falſum, ei augurium in animo, victum etiam Brutum eſſe. Tamen adhuc dubius, ſubſtitit in colle quodam, & L. Titinnium, ex fidis amicis, mittit ad explorandum. Ille in Bruti milites ſtatim incidit, victores &, vt fit, palantes. De Caſſio, *Quam ſalue?* quærunt, audiunt, & læti Titinnium circumfundunt, & vna ad Caſſium, animaturi eum tendunt. Qui cum videt, & recta ad ſe venire, hoſtes arbitratus, & amicum ſuum captum: *Quid vltra moramur?* inquit: *Spes, vita, dedecus abeant*: & ſimul ceruices ſuas liberto præbuit incidẽdas. Vix factum, Titinnius ſuperuenit: & caſum miſe-

ratus, sibi iratus, (quasi mora in caussa fuisset) idem genus fati sponte sumpsit. Hæc res & Brutum perdidit: qui in Cassij anima suum animum amisit.

Multa possim: vnum ex historia vetere, & de inclyto illo ANNIBALE inter omnis æui duces. III.
Iure hoc elogium vindicat: nec fuit aut erit, qui militari astu aut peritia virum æquabit, non dicam superabit. Is in Italia dominabatur, post Cannas victor: & quid nisi Roma restabat? Frænum fati cohibuit, ne statim iret: idem consilia eius alia consulta licet & firma, euertit. Fædus cum *Philippo* tunc Macedonum rege percusserat, & vt is in societatem belli, aut potius victoriæ veniret: legibus ijs, vt Italia quidē Annibalis & Carthaginiensiū esset: Græcia, Philippi Punicis mox armis subiuganda. In hanc rem firmandam, Xenophanes legatus à Philippo mittitur. nauigat, legit oram Italiæ, iuxta Tarentum in classem Romanam incidit, capitur: & *Quis, quo, quare* rogatur. Ille Græculus, callido mendacio se expedit: & ait à Philippo rege ad Senatum Romanum mitti, vt fædus in Annibalem & Pœnos iungat. Romani, & eorum Dux Valerius Læuinus, lętari, ouare: & cælitus tam opportunum auxilium, à potenti rege, in rebus arctis, missum opinari. Itaque honore honestant. prosequuntur, & in tutum Italiæ litus exponunt; Expositus ille recta ad Annibalem tendit, & mandata dat, accipit: denique de tota re peragit & definit. Nihil supererat, nisi

vt ipse ad Philippum, Philippus in Italiam veniret; & funus res Romanæ essent. Deo aliter visum, vigilat: & in reditu eadem nauis in Romanam classem incidit, sed cui Q. Fuluius præesset. Ille prioris doli & hominum ignarus, quęrit solita: & Xenophanes semel mentiendi felix, eodem applicat, *A Senatu venire, ad regem suum ire*. Hæc vultu ac voce constans: iamque persuaserat. cum ecce vident inter comites, quosdam Punico habitu. & *Qui isti*? clamat Fuluius: *à Græcia non sunt*. Turbantur, fatentur, in vincucula dantur, Romam mittuntur: omnia consilia & pacta detecta, Roma seruata. Seruare enim eam fuit, vel in tempus cœpta impedire, & donec misera respirasset. I nunc, & quis Epicurus hic Prouidentiam neget?

IIII. Iterum idem in EODEM. Rebus iam, sua culpa & mora, dubijs, & Romanis animo ac viribus auctis: vt suas pariter firmaret fratrem suum *Asdrubalem* ex Hispania euocauerat, cum nouis copijs, & valido exercitu. Iam Alpes transierat, iam aduentabat: quis non actum de re Romana censuisset, quæ ægre vel vni Annibali resistebat? Iunge istum, veteranum ducem, tot subsidia: ad exsequias tuas Roma imus. Vide rem leuem, sed a Deo, quæ turbat. Nesciebat etiam Annibal fratrem in Italiã venisse, & in extrema Apulia considebat: cui obuiam ire, ratio alioqui & consilium erat. Miserat autem Asdrubal, præmiis inductos, quattuor Gallos equites, duos Numidas, qui omnia Annibali significarent: sed ij cum totam fere Italiam tutò

emensi ad Tarentum venissent, ibi à vagis Romanis pabulatoribus excipiuntur, Annibali iam vicini. Deducuntur ad Consulem *Claudium Neronem*, castra opposita Annibali illic habentem: fatentur, litteras tradunt, per interpretem explicantur. Ibi cognitum, Asdrubalem in Vmbriam venire in animo habere, ac fratri ibi occurso iungi. Consul statim, magno animo facinus ausus vt in magno periculo) validissimam partem copiarum clam è castris subducit: lectos omnes, sex millia peditum, mille equites: & dies noctesque non intermisso itinere, occultus ad *Liuium Salinatorē*(is alter Cōsul oppositus Asdrubali erat) venit ita statim duplicatis viribus cum Asdrubale pugnatum: cuius victi & cæsi caput Nero secum eadem celeritate in castra refert: ac postero die ante stationes hostium proiecit. duobus etiam captiuis dimissis, qui rem omnem ordine nunciarent. Tum denique perculsus, imo desperatus Annibal, vocem hanc è pectore emisit: *Agnosco fortunam Carthaginis*. Bene, bene. Tu nitere, & omnia fac: vincens non vinces prudentia infra fortunam erit, & Nemesis Carthaginem tuam premet.

MON. IIII. *Regna à Deo & Reges temperari.*

Breue Monitum, magni sed sensus & vsus: videre quomodo Deus disponat & cohibeat, hos ne crescant, hos ne cadant: & velut in æquilibrio res suspendat. Hoc Nicephori Gregoræ verbis dicendum est: *Mirari mihi subit*, inquit, *imperuestigabilem Dei sapientiam, qui plane* I. LIB. V.

contraria vno fine conclusit. Nam cum duas aduersarias potestates inter se committere statuit, nec alteram alteri subijcere; aut ingenio & virtute præstantes vtrique parti moderatores præficit, vt alter alterius consilia & conatus euertat, & vtrimque subditorum libertati consulatur; aut vtrosque hebetes & imbelles deligit, vt neuter alterum tentare, & septa (quod aiunt) transilire audeat, veteresque regnorum limites conuellere. Dici prudentius nihil potuit: & Prouidentiæ hanc dispositionem quot exempla adfirmant? non insisto, & vetera omitto: sed nuper *Carolus* v. nobis, *Franciscus* I. Gallis, *Soleimannus* Turcis imperitabant: quiuis eorum dignus orbis terræ imperio. & habuissent, aut promouissent; nisi concursus ille fuisset, & alius alium interpellasset. In parte altera exempla, quæ verecundia prohibitus non dicam.

MON. V. *Clarissime Fata in Prædictionibus elucere.*

I. At nulla res Fatum clarius certiusque, quam Vaticinia, aut Prodigia afferant: quæ diu ante, caussis notisque nullis apparentibus, cum euenta designent: quid nisi & hæc definita, & à Deo esse clamant? Daniel ille VATES, & SIBYLLÆ, multis ante sæculis multa & magna prædixerunt, vnde, & quomodo, nisi quia in Prouidentiæ libro hæc descripta? & Deus reuelauerat. Nam ita amat Numinis illa benignitas, per *Somnia*, per *Signa*, per *Spectra*, & *Vaticinia* res futuras ostendere: diuinitati suæ adstruendæ, nobis instruendis aut præparandis. Latus lætusque campus est, placet ingredi, & leuiter lustrare?

fiat. Ac primo de SOMNIIS, nobile eſt quod ASTYAGI vltimo Medorum regi factum. Vidit per quietem, ex natura filiæ, quam vnicam habebat, vitem enaſci, & ſic mox diffundi, vt totam Aſiam palmite ſuo obumbraret. Conſulti vates aiunt, *Naſciturum ex filia, qui Aſiæ regnum occupet, ſuo eum nudet.* Territus hac denunciatione, & vt fatum auerteret (miſer, quid operam ludis?) iam primum filiam ſuam extero, & obſcuro tunc viro, *Cambyſi* deſpondet. deinde eamdem partui vicinam ad ſe traducit, & vt quod natum eſſet ſe teſte necaretur. Ergo infans *Harpago* traditur occidendus, notæ fidei, & cui arcana illius regis iamdiu innixa. At ille veritus, ne ſi mortuo Aſtyage imperium ad filiam veniret (nec enim virilis ei ſexus liberi) pœnam obſequij lueret: non necat, ſed paſtori regij pecoris tradit exponendum. Forte & vxor eius pepererat. quæ re audita, ſummo rogat opere maritum, puerum ad ſe deferri, & oculis ſaltem libari. Maritus indulget, it in ſiluam vbi reliquerat: repperit canem fæminam, quæ mammas præbebat, & vna alites feraſque abigebat. Tactus miraculo, & vel à cane doctus miſerari, tollit puerum, vxori defert: quæ videt, amat, alit. & creſcit in virum, in regem: qui Aſtyagem vicit, ſceptrum ad Perſas tranſtulit.

II. Sed & ANTIGONI ſomnium mirabile, ſuper *Mitridate.* Iſte e Perſarum magis oriundus, erat in comitatu Antigoni Macedonum regis, Perſide ſcilicet deuicta, & fortuna ſua cum publica inclinata. Viſus videre noctu Antigo-

nus, sementem auream in magno campo se facere, eam surgere, adolescere & maturescere: sed mox omnia demessa item videre, & culmos spicasque iacere inanes. Vocem adhæc audire, *Mithridatem in Pontum Euxinum fugere, auream messem secum asportantem.* Non obscurum somnium, aut significatio. itaque rex, vbi euigilasset, exterritus tollere statim Mithridatem statuit, & cum filio *Demetrio* communicat fidem silentij iureiurando stipulatus. Erat familiaris, in pari ætate, Mithridati Demetrius: & forte iste se obtulit, à recenti indicio. Miseratur adolescens, & adiutum velit, sed religione iuramenti cohibetur. Quid facit? apprehensum seducit ab aliis, & nihil effatus hasta in terræ puluere scribit: FVGE MITHRIDATES. Quod ille arripit, & verbis istis, & vultu ipso Demetrij monitus, in Cappadociã clam aufugit, & regnũ mox potens & inclytum Ponti condidit: quod stetit in octauam ab eo stirpem, alterum illum *Mithridatem* Romana potentia vix euersum.

III. Assidet istis, & primo vtique, somnium quod ERTVCVLES pater *Osmanis*, à quo potentes isti Asiatici *Osmanidæ*, vidit sed vidit de die, cũ post cibum sumptũ meridiaretur. Experrectus igitur, & imagine ea confusus, primo corpus aquis abluit, & se purgat, vti religio gentis eius habet. tum ad *Edebalem*, virum inter ipsos sapientem & sanctum, venit atque infit: *Somniaui vir venerabilis* (Annalium Turcicorum verba pono) *splendorem Lunæ è sinu tuo prodire, eumque in meum deinde sinum peruenire. Eo cum delatus esset, ex meo vm-*

bilice enasci arborem, quæ regiones varias, montes & valles inumbraret. Ad ipsas autem radices arboris, aquas emanasse, quibus vineæ & horti rigarentur: atque ibi somnium me somnusque deseruit. Edebales audito, aliquamdiu secum reputans, effatur: *Nascetur tibi filius, vir bone, cui nomen erit Osman. Is multa bella geret, victoriam & famam pariet, ac posteri tui Principes Regesque terrarum erunt. Mea autem filia. Osmani nubet: atque is splendor est, qui è sinu meo prodiuit, & in tuo coiuit: ex vtroque arbor.* Quam mira: & vera prædictio! sed & de *Luna* notabile, quam scimus inter signa prima esse Turcicæ gentis.

Iam ad SIGNA transeo: quæ *Magna* aut *Parua*, sed certa pariter se ostenderunt. TIMOLEONTI Corinthio, cum in Siciliam, ad pellendum tyrannum, exigua manu iret: fax ei in mari, totam noctem, nauiganti præluxit. Amplius, Delphos paulloante profectus, vt Apollini sacra & vota faceret; è donis suspensis vittam, in caput suum deciduam, ita excepit, vt coronæ aut diadematis ritu cingeretur. atq; erat ea vitta victoriolis & corollis intexta: prorsus vt à Deo coronari, & victor pronunciari videretur. Quid, quod eidem ante pugnam cum *Icete* contigit? Contentio honesta inter Centuriones & manipulos de ordine erat, & præire omnes volebant: cum ille, liti dirimendæ, sortem definire iubet, & annulos Centurionum in eam poscit. Coniiciuntur in sinum vestis, commiscentur: qui primus educitur, is trophæũ pro insigni habebat insculptũ. Aucti omnes ab omine IIII.

animis, in hostem alacriter eunt, cædunt, vincunt.

V. MARCIANO Thraci, plebeio genere, & mox Imperatori, plura hæc potentiæ Signa euenerunt. Ad militiam primū eunti, & vt nomen daret, cadauer hominis occisi in via offertur: ad quod substitit, & miseratione tactus in eo est vt sepeliat, & terra tegat. Dum facit, deprehenditur, accusatur vt homicida, & Philippopolim abducitur. Iam pœna imminebat insonti: cum verus homicida casu superuenit, & agnoscitur: ipse liber ad vicinos numeros tēdit. à quibus inscribitur, & (pulchrum omen!) in locum defuncti milites, *Augusti*. Et iam cum legionibus in expeditionem ibat: cum morbus eum inuasit, & in Lycia substitit, hospitio apud duos fratres exceptus, *Julium* & *Tatianum*. Cum meliuscule ei esset recreandi causa, tres simul venatum eunt: & fatigati decumbunt, & obdormiunt. Aestus solis erat, & ipse meridies: ibi aquila, pansis alis, leuiterque corpus librans, super Marcianum se suspendit, & vmbram fecit. Tatianus experrectus id videt, ac fratrem excitat, & ostendit. Vterque mirabundus haud vane augurantur, auem regiam regnum ei portendere: & Marciano futuram sortem gratulati, ducentos etiam aureos in viaticum donant. vnum hoc apprecati, vt memor gratusque esset, cum ad Imperium venisset. Idem hoc prodigium iterum ei sic factum. In Africam, sub *Aspare* copiarum duce, profectus est: atque ibi pugna cum *Ganzerico* rege parum prospera ca-

pitur asseruaturque. Cum pluribus sub diuo recumbit, calido item sole: ecce aquilam quæ aduolat, Marciano supersistit, & incoram omnibus vmbraculum ei sedulo præbet. Vidit ipse Ganzericus, & miratur, & vocat: ac liberum hac lege amittit, vt Imperator pacem cum Vandalis colat. Nec diu post, mortuo *Theodosio, Pulcheria* eius soror Principem hunc, & sibi maritum, destinat. sed maritum sermonis caussa: stipulaturque vt nomine contentus, cetero fructu corporis sui abstineat: quod castum pia virgo Deo consecrasset. Numquid veracia, & palam à Deo hæc Signa?

Atque eadem, sed tristioris fortunæ nuncia, in Hispania apparuerunt, RODERICO vltimo Gothorum rege. Palatium Toleti erat, sed clausum & validis vectibus ferroque munitum. Fama tenebat, reseratum id excidio Hispaniæ futurum: quod Rodericus ridere, & thesauros occuli ratus, seras perfringendas curauit. Thesauri nulli, ceterum arca reperta, & in ea linteum: in quo insolentes hominum facies vestesque depictæ, atque ipsi militari habitu atque impetu grassantes. Verba Latina inscripta, *A tali ea gente exitium Hispaniam manere.* Quid plura? fides factis facta: *Julianus* Comes, cuius filiam rex stuprauerat, ex Africa hostes inducit, regem occidit, patriam perdit. VI. DCC. XII.

Sunt & *Parua* magnarum sæpe rerum signa. VII.
Nostro æuo, cum in locum *Paulli* IIII. Pontifex creandus esset, & in conclaue purpurati patres venissent: en super IOANNIS ANGELI

Cardinalis Mædicæi, qui post PIVS IIII. nomen habuit, columba aliquamdiu circumuolitans, cellam consedit: nec aliter omnes interpretati sunt, quam velut à Numine missam, Pontificem hunc ostendere designandum.

VIII. In translatione Lusitanici sceptri ad PHILIPPVM Hispaniarum regem, notatum à curiosis est, *Sebastianum* regem Lusitaniæ, cum in Africam magna mole moueret, & pecuniæ inopia esset, edicto permisisse & aditum dedisse in Lusitaniam *Regalibus Castellanis*: quod genus monetæ antea ibi spretum. Item, in ipso apparatu & cultu nobilium, sub discessum omnes subito variasse, & ad Hispanicum transisse. Clariora sunt quam vt interpretatione illustrentur.

IX. At vero *Spectra* etiam sæpe & Genij, varia specie, prædicunt. Vt ille, qui DIONI SYRACVSIO apparuit, postquam patriam magna sua gloria à tyrannide liberasset. Domi sedebat, & clara luce habitu Furiæ mulier se obtulit, grandi statura, horrenda fæditate. Ea domum scopis cœpit verrere, nihil aliter prolocuta: & territo Dione, cum familiares aduocasset, spectrum abscessit Sed non noxa, quam signabat. nam filius eius grandior, incertum an per insaniam subitam, an iram, è summa domo præcipitem se iecit, & fæde occidit. Sed & ipsum Dionem mox insidiatores domi interfecerunt, vxore & sorore eius in carcerem abductis. Quid? non egregie domus hæc versa, si non euersa fuit, monstro significatum?

M. BRVTO Dionis æmulo, simile etiam spe-

ctrum oblatum Parabat traiicere ex Asia exercitum in Europam, & funestos illos Philippos, vbi mox certatum. Nox alta erat, Luna lucens & Brutus aliquid serium animo voluebat, aut, vt alij lucubrabatur: cum ecce sonus strepitusque ad cubiculi ianuam, & ingreditur vasta forma Æthiops, sæuo & terrente aspectu. atque is silentio ante Brutum constitit. Qui animo & ore constans, interrogat: *Quis hominum deorumque es? quæ res huc egit?* Responsum rettulit: *Malus tuus Genius sum, in campis Philippicis me videbis.* Iterum animose Brutus *Videbo*. Disparuit. sed vt dixerat, in ipsis illis campis comparuit, nocte quæ pugnam vltimam antecessit: cum à bono Genio Brutus desertus, malo succubuit, atque adeo ipse occubuit & Romana cum eo Libertas.

Compar istis, quod patrum æuo LVDOVICO Hungariæ regi accidit: cui bellum *Soleimannus* Turcarum Princeps parabat, atque ipse pariter se accingebat. Prandebat in arce Budæ, foribus tunc regiæ de more clausis. Astat ad portam quispiam humana specie, sed claudus, distortus, & habitu cetero cultuque fædo: qui acri & stridula voce clamat, poscitque colloquium regis. Negligitur, & putabant mendicabulum hominis esse: cum magis magisque inclamat, & opus conuento rege, nec alio esse. Re ad regem delata, mittit é splendidioribus aulicis, iussum nomen & personam suam præferre, & hoc quid quid esset elicere. Venit, & appellat claudũ de arcano. qui inspecto, abnuit hunc regem esse: XI. ∞ I). XXVI.

& *Quoniam* inquit, *audire aspernatur, abi, nuncia breui, & certo periturum.* Et cum dicto ex oculis adstantium euanuit. Nimis vera comminatio fuit. rex ad *Mohatzium* vrbem, grandi prælio victus, & fugiens in paludes incidit & dum enititur, equo super eum corruente obteritur, aut suffocatur. Annum agebat vigesimum primum.

XII. Ad *Vaticinia* aut prædictiones venio: è quibus *Thrasylli* TIBERIO facta, quam testata est? Erat in comitatu Tiberij, Mathematici titulo cum Rhodi in exsilio esset. In exsilio: & quam procul à Principe? & *Caius* ac *Lucius Cæsares* etiam viuebant. Non desinebat tamen iste identidem Tiberio fidem facere certi Principatus. Sed parum credulo, & iam de dolo etiam suspectanti: & ne subornatus ab æmulis ad eliciendas arcanas aliquas voces esset. Atque adeo perdere eum statuit, & clam necare. Domum Rhodi habebat, & in ea turrim, quæ rupibus imposita, mare ex alto despectabat. In hanc turrim ducit Trasyllum, cum vno fido & valente liberto comite: certus, vt dixi, tollere nisi fidem ei faceret fide prædictionis. Cum ascendissent igitur, cœpit interrogare: *Soli sumus, dic per quid quid carum habes, vera hactenus mihi dicis? de imperio etiam adfirmas?* Ille iterare, & sidera sic velle. *Si de meo igitur statu compertum,* inquit, *ex sideribus habes: de tuo ecquid ais? inspice.* Ille thema ponere, situs ac spatia siderum considerare: denique timere, pallescere, & exclamare, *Anceps sibi ac prope vltimũ discrimen instare.* Eo dicto complexus hominem Tiberius, vere conscium futurorum asserit:

asserit: & quod de ipso meditabatur, si non satisfecisset, pandit. Qua arte hoc Thrasyllus potuerit, vere siderali, an potius Geniali, alibi videndum sit. nunc aliud eius mirandum addo. Ambulabat in littore, cum eodem Tiberio. nauis longe conspicitur: ille statim affirmat Roma venire, & litteras nunciosque ab Augusto de reditu eius afferre. An & hoc tale ex sideribus? nugæ: ex instinctu.

Neque minus nobiles istæ (plures enim sunt) in DOMITIANI Principis rebus. Fuit *Largius Proculus* quidam, vir inter illustres: qui publice in Germania prædixit, ipso tali die Domitianum obiturum. Cumque res ea ad Præsidem dimanasset, gratificaturus Domitiano, & simul quia hæc præsagia vetita, vinctum eum Romam misit. Nec negauit, cum introductus ad Domitianum esset, imo magis magisque asseuerauit. Iussus igitur in carcerem recludi, & asseruari donec dies is transisset, tum puniendus: imo, vt res docuit, tum liberandus, & præsagij suspiciendus. Aliud. Fuit eodem tempore *Ascletario* Mathematicus, qui & diem & genus mortis Domitiani apud quosdā dixit. Vocatus ab ipso, eadem iterauit: quærentique Domitiano, vt eluderet, *Tu igitur, qua morte periturus?* ille statim, *Fore, vt à canibus laniaretur.* Tum Imperator, ad fidem coarguendam, extemplo abduci, & viuum exuri iussit: siue, vt Suetonius, prius interfectum. Sed vtrum horum, tamen extra vrbem, via Latina, homo viritur, scilicet vt nihil reliquum è cadauere,

esset, quod canes laniarent. Sed ecce nimbus subito ortus rogum exstinguit, & ministri semiustum relinquentes diffugiunt. Canes superueniunt, & vorant. Vespere cænanti Domitiano, inter alias fabellas eius dici, id refertur: & valde eum, sed frustra commouit. Munit se, domi hæret, neminem admittit: sed sui eum reperiũt, & Stephanus, cubiculariorum primus, cædem patrat. Qua ipsa in re, *Apollonij Thianei* nobile vaticinium non est omittendum. Erat tunc Ephesi in Asia, tanto terrarum & marium abiunctus. Is dissertationẽ forte in publico habebat, ac primo hæsitare & loqui remissus, mox pallescere, & silere: denique passus aliquot exsiliens, vt mente mota, *Euge Stephane*, inquit, *recte, Percute tyrannum, percute homicidam. Bene est, percußisti, vulnerasti, occidisti.* Hæc in publico dicta & gesta, ipsa hora, qua Stephanus percussit: ô mira, sed vera! Attexetur autem non indecore.

QVÆSTIO.

Liceatne igitur & deceat, in euentus inquirere, & vates aut diuinos consulere?

Non arbitramur: etsi supra tetigi, prudentia aliqua scrutari posse & odorari, quo tendant fata. Sed distinguenda tota res est: & sic habe. Indicijs aut notis, quas vir prudens ex lectione, ex vsu, & obseruatione similium collegerit, aliquid suspicari aut præsumere de fatis, id licet: sed caute, & timide. At ex artibus magorum, ariolorum, diuinorum, mathematico-

rum, & quod aliud tale genus, id vero nefas est, nec diuina aut humana lex permittit. Deus palam edicit: *Non inueniatur in te, qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia atque auguria: nec sit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat, nec diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus.* Et nostra diuina lex tantum? etiam falsa illa Mahumetis. Ioannes Leo scribit: *Magiam & caballisticas artes lege Mahumetica veritas, & velut hæreticas haberi. Huius enim,* inquit, *Alcoranus* OMNE DIVINATIONVM *genus vanum esse asserit, Deumque solum arcana nosse.* Bene hoc & prudenter Mahumetes: atque omnis bona Respublica damnat. Illa Romana, quot decretis & legibus? notæ sunt: nec caussæ etiam ignotæ, aut diu quærendæ. Eruo istas. primam, quod turbant prædictionibus animos, & ad nouas aut magnas spes impellunt. Mecænas apud Dionem, in Oratione ad Augustum de Republica constituenda, digna quam Principes legant: Τοὺς δὲ μαγευτὰς, inquit, πάνυ οὐκ εἶναι προσήκει· πολλοὺς γὰρ πολλάκις οἱ τοιοῦτοι, τὰ μέν τινα ἀληθῆ, τὰ δὲ πλείω ψευδῆ λέγοντες, νεοχμοῦν ἐπαίρουσι: *Diuinos & vates in republica esse, prorsus non oportet. Multos enim hi tales, dum vera quædam, plura falsa proferunt, ad res nouas impellunt.* Rem dicit. & quid tam proprium istis, quam magna & blanda prædicere, & animos ad fortunæ fastigia attollere? facili nostra credulitate, *tanquam peritia & monitu fatorum* (ait Tacitus) *prædicantur, & cupidine*

Deuteron. cap. XVIII.

Lib. III. de Africa.

Lib. LII.

I. Histor.

humani ingenij, libentius obscura credi. O veriloquia! inclinamus: & vidi & nisi Principes viros, auribus atque animis in hæc pronos, imo alia omnia artium præ his spernentes. At, vt Dio aiebat, turbas & res nouas dant. Quis nescit, qui historiam veterem legit? & *ad scelus* (ait iterum Tacitus) *ab huiusmodi votis facillime transitur.*

Ibid. Hinc conspirationes in Principem, aggressiones, deiectiones: & quæ copia exemplorum deterreor affirmare. Poeta sufficiat, aut veriori nomine hic vates:

Statius. *——— Nos prauum ac debile vulgus*
Scrutamur penitus superos. hinc pallor, & iræ,
Hinc scelus, insidiæque, & nulla modestia voti.

Apollo veriora dicta numquam dedit. Sed causa altera, Fallacia. Nihil in prædictionibus istis firmum, nihil ex arte certa (quidquid assimulent) haustum: & qui veriora dixisse videntur, à Genijs habent. Sed ipsi quam ament & gaudeãt nos fallere, id quoque scimus. Quid, quod vel inuiti etiam fallunt? neque enim sunt omniscij, & quamquam subtiles, & arcanorum Dei per notas scrutatores: tamen aberrant, & abyssum illam Fati non peruadunt. Itaque bene iterum Tacitus: *Mathematici, genus hominum potentibus*

1. Histor. *infidum, sperantibus fallax.* Certe vtrumque. nam & potentes destituunt aut decipiunt, alio transgressi: & vanitatibus fallunt. *Patere* (ait iocose Seneca) *aliquando Mathematicos vera dicere.* Patior. & tot sagittas cum emittant, vnam tangere, aberrantibus centenis. Enimuero ridiculi Principes, qui huc se donant. Vide Agrippinam, Ne-

ronis matrem : quæ mortuo Claudio, domi eum aliquamdiu tenuit, & famam de morte suppressit, vt progressui scilicet & auspicijs *tempus prosperum, ex monitis Chaldæorum, attentaret.* O dij deæque, tetigit! quam salutaris ille rector, quam diuturnus, quam illi & sibi lætus etiam fuit! Bellum aliud in Niceta Choniate, prudenti illo (fatendum est) historiæ scriptore. Tangit vitium sui (vtinam non & nostri!) æui, atque ait: *Nostris temporibus* IMPERATORES NIL SINE PRÆSCRIPTO ASTROLOGORVM *agunt: et rebus gerendis dies atque horas eligunt, vt sidera dictarunt. Itaque Alexius Imperator, diu cunctatus, quando opportune Blachernas rediret: tandem dies & hora ex astris eliguntur. Redit. et quidem ita feliciter, vt cum primum se moueret, terra ante ipsum profunde dehisceret: atq. ipse euaderet, sed Alexius gener eius, & multi illustrium in specum delaberentur, læderenturque: Eunuchus vero vnus è gratiosis planissime periret.* En. & hic veracem ac felicem artem! quam Deus de industria ridendam sic propinat, vt nos auertat. Recitat magis ridendum, de *Manuele.* cuius imperio, cum Siculi & Latini mare occupassent, vicinum Byzantio, & damnum ac dedecus in oculis cottidie esset: semel iterumque in eos classem misit, sed cum clade & ignominia semper repulsam. Igitur Mathematici & astra consuluntur, eligitur dies felicior, nec ambigitur de successu. Parat se *Constantinus Angelus*, vir illustris, & prodit iam in hostem: sed ecce citis nuncijs è medio cursu reuocatur: *quia explorauerat Princeps parum certo & sagaciter indagationem fa-*

Tac XII. Annal.

ctam, & erroris aliquid interueniſſe. Ergo thema iterum ſtatuitur, magna cura: & diu diſputato inter peritos, tandem conuenit de beneficio & ſalutari ſiderum aſpectu. Conſtantinus emittitur: & quid quæris? victoria in manibus. Adeo quidem certo, vt vix in mare progreſſus Conſtantinus, non dicam vincatur, ſed ipſe cum ſuis capiatur: quo nihil deterius potuit euenire. Eant Principes, & his credant. Atqui peritiores aliquos ſortientur. Ita, peritiores ad fallendum, non ad ſciendum: & quidquid dicitur, extrema fraus & noxa occupabit, rideant licet prima. Valerij verbis claudam: *Mathematici* (& alios intellige) *leuibus & ineptis ingenijs, fallaci ſiderum interpretatione, quæſtuoſam mendacijs ſuis caliginem inijciunt.* Audis Princeps? *leuibus & ineptis ingenijs* adhærent, placent: & tu inter eos cenſeri velis? Audi & de *quæſtu*, quod addit: finem hunc omnes iſtæ præſtigiæ (non enim artes) habent: caue, ſperne. Tantum, ſi *Somnia, Signa, Spectra, Vaticinia* Deus palam mittit (& viros tunc pios doctoſque conſule:) inſuper ne habe.

DE CONSCIENTIA.

Eam curandum eſſe, atque obſequendum.

CAP. VI.

A Religione priuſquam abeam, de Conſcientia etiam admoneo, & adnecto. Quid ea eſt? ex Religione & Dei metu animi iudicium ortum, bona approbans, mala abhor-

rens. Omnes illuc vocamur ab interno isto iudice, velut ad tribunal: & homini formato indelebilem hunc characterem Deus impressit. Tertullianus pulchre: *Potest obumbrari, quia non est Deus, exstingui non potest, quia à Deo est,* Vtrumque recte. nam & nubes aliqua siue aulæum ei obducitur, affectu aut contemptu iubente: sed prorsus non amouetur aut tollitur, imo ipsa aulæum tollit. Mali doctores in Politicis, qui hanc seponunt aut calcant: qui externam virtutum speciem nobis ingerunt, ipsas admitti negant. Bis terque miseri, etiamne animo huic & Conscientiæ imponent? Vela te, & verte in varias formas: vbicumque vera virtus non est, vitium subsequetur, & ex eo inquies in animo aut timor. Vetus ille idem scriptor: *Omne malum aut timore, aut pudore natura suffudit.* Quanto melius, securius, firmius, recta apertaque via incedere, Deo, sibi, hominibus, se probare? Exclamare cum Philosopho nostro: *Nihil opinionis caussa, omnia Conscientiæ faciam. Populo spectante fieri credam, quidquid me conscio faciam?* Ades, ades, quisquis populum ducis, hanc habe consiliorum actionumque tuarum ducem & magistram. *Nihil hac luce clarius, nihil hoc gloriosius testimonio, cum veritas in mente fulget, & mens in veritate se videt.* Vis vnum. sed illustre, probæ vitæ, probæ mentis exemplum? cape.

Apolog. cap. I.

Seneca.

Bernard. in Cantic. Serm. LXXXV.

LIVIVS DRVSVS, cum domum in Palatio ædificaret, & architectus offerret, ita se structurũ, vt libera ab arbitris & omni despectu esset:

Quin tu potius, inquit, *si quid in te artis est, ita compone domum meam, vt quidquid agam, ab omnibus inspici poßit.* Vox magnifica, vox laudanda! vita an pro ea fuerit, ambigo, neque inquiro.

DE PROBITATE, ET CONSTANTIA.

Vtramque Principi conuenientem, aut necessariam esse.

CAP. VII.

HAs Virtuti & Religioni addidi: quæ iure vbique vtraque in Principum factis se ostendat. Quid enim *Probitatem* appello? nisi rectum & sine fuco Virtutis amantem animum, quique ipsam propter ipsam, non commodum aut famam, amat. Talem in Principe requiro, & ex descriptione Amphiarai, apud Æschylum:

> Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
> Βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος,
> Ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα:
> *Nam iustus esse, non viderier studet,*
> *Sulcum profundum in mentis agro conserens,*
> *Consilia de quo germinant salubria.*

Bona descriptio, & monitio. Iustus probusque esto: & ex profunda mente pullulabunt honesta, & vtilia, consilia. Ne enim ista separemus: non inquam Honestum ab Vtili. & erat ab Italia doctor, qui ducit alio: qui tyranniones

minutos, non Reges aut Principes legitimos format. Abeat. tolle tu fucum & fraudem: quæ nec valida, nec diuturna esse possunt. Postea super hac re plura. At vero *Constantiam* dico, animi erecti magnitudinem, qui vtrique Fortunæ par est, nec attollendus à læta, nec altera deprimendus. Sicut adamas, nobilissima inter gemmas, infractam vim habet: sic Princeps debet animi robur. Et vero quam ei opus est? in altam illam fortunam quot nimbi, procellæ, fulmina incidunt, aut incurrunt? Nihil miserius Principe, qui ad singula moueatur, aut se inflectat. Debet & ab vsu, & tractatione rerum, induere Constantiam. Videt adsidue incerta rerum humanarum: publice aut priuatim casus & calamitates audit: versetur in iis, non inhæreat. & vt rota in curru per terram voluitur, sed super eam exstat: sic ipse. Tractet humana, & norit: sed iis se etiam eximat, & secum dicit: *O quam contempta res est homo, nisi super humana se erexerit!* Seneca.
Denique poëtæ hoc imbibat:

Lege Deum, minimas rerum discordia turbat, Lucanus.
PACEM SVMMA *tenent.*

Sed exempla aliquot veræ *Probitatis*, & tum *Constantiæ* videamus.

I. ARISTIDE inter Græcos, quid probius aut simplicius? qui cùm gloriæ & nominis caussa periclitaretur in exsilium decennale mitti, quod à genere suffragij *Ostracismum* Græci dicunt: minuendæ scilicet priuatæ potentiæ, & muniendæ publicæ libertati: ille, inquam, cùm in suffragia jam iretur, ipse quoque aderat, & stabat per-

mixtus plebi. Ibi aliquis de numero, ſcribere imperitus, hunc propinquum rogauit, vt in teſtulam nomen *Ariſtidis* inſcriberet, damnandi ſcilicet eiiciendique. *Ergo eum noſti?* inquit: *aut alibi is te læſit, nocuitque? Neutrum*, inquit alter: *ſed hoc male habet & damnatum eo, quod paßim vocari audio Iuſtum.* Teſtam accepit Ariſtides, & paruit ac nomen ſuum prompte inſcripſit. O ſumma Probitas, & alio quam populari illo theatro digna!

II. In iiſdem Græcis, EPAMINONDÆ tota vita nil niſi probitas & rectitudo fuit: adeo in factis non obliquus, vt nec in verbis: & *ne ioco quidem mentitum vmquam*, fidi ſcriptores tradiderunt. Idem, cum inuidia premente, bello præfectus non eſſet, re tamen & neceſſitate talem Ducem poſtulante: imo & alius imperitus eiuſce artis dilectus eſſet: ipſe nihilum motus, pro gregario milite nomen dedit. Ac cum mox, ignauia ductoris, ventum in verum & grande diſcrimen eſſet, cunctis circumſpicientibus & Epaminondam requirentibus, ille alacris, & deterſa iniuriæ memoria, prodiit, & exercitum obſidione ereptum, incolumem in patriam reduxit.

III. Simile aut gemellum tuum Q. FABI factum. qui cũ per iniuriã æquatus imperio, ipſe Dictator cum *Minutio* Magiſtro tuo militũ eſſes, quin & diuiſio legionum, vt inter Conſules ſolet, facta: haud diu fuit, cum temeritas & vanitas in laqueos incidit, datura Annibali pœnas, niſi tu patriæ & ciuium caritate, & probitatis illo ſti-

mulo, copias tuas statim de castris eductas hosti obiecisses, & ciues non libertati solum, sed sanitati reddidisses. Pænituit enim actorum, atque ipsum adeo auctorem Minutium. qui reuerentia & admiratione virtutis, signa, se, & suos in castra tua reduxit, & serio submisit ac subiecit.

M. PORCII CATONIS nomen, in duplici homine meruit, vt Probitatis & Virtutis habeatur. Sane ille senior, quanta integritate vixisse debuit, qui caussam quinquagies dixit, & obtinuit? nec id gratia aut opibus, sed contra gratiam aut opes totius fere ciuitatis. Nam inimicos plurimos ei aut inuidos, cum Probitas tum & Seueritas faciebat: qui nemini parcere aut amicus esse didicerat, qui reip. non esset. Atque adeo (miræ fiduciæ factum) ex hoc numero inimicorum *Tib. Sempronium Gracchum*, cum senex accusaretur, vltro iudicem poposcit & sumpsit: sed & aduersario iudicante absolutus, in posterum & gloriam sibi & securitatem peperit. IIII.

Quid Iunior CATO VTICENSIS? sed ille Constantiæ reseruetur, cuius pectus templum & sacrarium proprium ei Diuæ fuit. V.

In eius locum M. BRVTVS prodeat, qui & in contubernio eius vixit, cum Cyprum peteret, nec virtutibus solum, sed adfinitate se iunxit. Duxit enim *Portiam*, eius filiam, tali patre, tali marito dignam. Sed ipse Brutus, fallor, aut vnicum exemplar est in omni vita benignæ & mansuetæ Probitatis. Quam compositus ille animus fuit, qui instante Pharsalica VI.

pugna, ipso vespere ad multam noctem legit, & scripsit, Polybij Epitomen commentans? Vnde ea quies, nisi ab animo introrsum quieto & puro? Qui nec Cæsarem quidem cum perturbatione aut odio occidit: testante M. Antonio, cuius hæc vox fuit, *Vnum se putare M. Brutum, exsortem affectus, Cæsarem adortum, patriæ & legum amore.* Atque ita est. alij in regem surrexerunt, ipse in regnum. Quam certum argumentum in ipso M. Antonio? quem cùm vno ore coniurati occidendum cum Cæsare censerent, solus restitit, iustitiam magis quam commodum spectans, & quia ex norma legum modo putaret, tolli tyrannum. Eadem animi rectitudine, cum alij optimatum ad Octauianum deflecterent, illum colerent: restitit, & palam denunciauit, imponi & tolli in humeros tyranni heredem, grauiori mox seruitute. Nec id quidem metu suo, aut odio. quem ille odisset, qui nec armatum & insidiosum hostem, C. Antonium? Bis eius copias & ipsum cinxit, & in manu habuit capere aut occidere: dimisit. Quo tam benignæ virtutis fulgore milites percussi, ad eum transierunt, atque ipsum ducem captiuum tradiderunt. Quid deinde in Lycios? acres & peruicaces hostes erant: tamen captis per vim arcibus aliquot & opidis, omnes sine pretio liberos dimisit. Nec sic placantur. igitur Xanthios obsidet, premit, & fortuitus ignis vrbem comprehendit: quem ciues introrsum, desperatione & peruicacia, augent, alimenta iniiciunt, se interficiunt: Bruto miserante, restinguente, salutem

offerente. Sed & lacrimas vbertim emisit in tristi casu, & præmium militibus pronunciauit, si quis hominem Lycium conseruasset. Talis & in Patarenses fuit, pertinaciter item resistentes. Atque ipse cum animi dubius esset, oppugnaret an omitteret, non victorię diffidentia, sed metu similis vesaniæ: ecce habuit in potestate plerasque eorum fæminas, quas omnes intactas in vrbem remisit. Perfregit ea res animos, & sponte opidum Virtuti, quod non Terrori aperuerunt. Tamen ille tam mitis in hostes, qualis in suos fuit? seuerus, vbi meruissent. In ipso ardore ciuilium armorum, cum multa militi, omnia fere ducibus licent, accusatum apud se à Sardianis *L. Pellam* Prætorem repetundarum, nihil cunctatus damnauit & infamia notauit: improbante & indignante Cassio, quod id temporis amici non alienandi, sed noui adiungendi viderentur. At ille in Virtutis & Iustitiæ orbita firmus, nec in communi excessu excessit: & deseri, ac deserere omnia maluit, quam illas. O virum, cui vel hostis merito lacrimas impendit! Is fuit *M. Antonius*, qui interfecti (sponte, & sua manu) corpus liberto cuidam sepeliendum tradidit: atque adeo paludamento suo velauit. Quod ille cùm auaritia interuertisset, neque vna cremasset, gnarus iratusque Antonius, protinus interfici iussit, cum hac superdictione: *Et tu nesciebas, cuius tibi viri sepulturam mandaueram?* Nesciebat vile ingenium: sed viri hercules magni, & vel *primi, vel vltimi* (vtrumuis dicas) *Romanorum.* Transeo ad exempla.

CONSTANTIÆ.

I. Quorum agmen ducat PHOCION Atheniensis: vir qui contra vulgus, contra potentes, contra fortunam & mortem ipsam immotus stetit. Oraculo aliquando Athenis recitato, *Esse vnum, qui à concordi ciuitate dissentiret:* quærentibus omnibus, & frendentibus: *Quæso*, inquit, *quiescite: ego ille sum, quem quæritis. nam mihi nihil eorum, quæ agitis, placet.* Proh animum! sicne vna voce totum populum reum agere peruersitatis & insipientiæ? Sed caussa tamen erat: & illis Alexandri temporibus, populus Atheniensis delirabat senectute. Idem igitur, cum Dux electus, trepidos suos in bello videret, & lingua sola fortes, prudenter abstinuit à pugna. Mox, cum rediissent & pace facta incusarent illum ignauiæ, & quasi vincere nesciisset, aut noluisset: inquit, *Felices vos, qui Ducem habetis vestri gnarum! nam alioqui iamdiu periissetis.* Festiue & mordaciter, exprobrans ignauiam & imbelliam, quam in animo gerebant, ore auertebant. Iterum in populum, & eius aurigam Demosthenem. cum ille quasi coercens libertatem Phocionis diceret, *Interficient te Athenienses, si furere cœperint:* iste, *At te*, inquit, *si sapere.* Tetigit illum, vt improbum, hos, vt parum sanos. Et constans hic tenor per omnem vitam, nec in morte deseruit. ad quam publico iudicio damnatus, scissa ciuitate in factiones: cum duceretur in carcerem, præcurrerunt improbi, in via obuij & conuiciantes. inter eos vnus: sputum in os eius congessit.

Ille conuersus placide ad Archontes, *Nemon huius*, inquit, *reprimet proteruiam?* Cum amicus eius in carcere quereretur, quod iniuste cum Phocione interficeretur: *Et tu*, inquit, *non in magna gloria ponis, quod cum Phocione?* Alio rogante, *Numquid ad filium vellet? Maxime*, inquit: *iubere me, vt iniuriarum populi Atheniensis obliuiscatur.* Alio amico petente, vt priori sibi bibere cicutam liceret: *Grauis mihi Nicole*, inquit, (id ei nomē) *hæc petitio: sed cui per omnem vitam nihil abnui, hoc quoque indulgeo.* Ita constantissimus vir obiit, cum sui fama, Atheniensium infamia æterna.

Quid vero mulier in eadem Græcia? CRATESICLEA fuit, mater *Cleomenis*, qui rex Spartæ res ibi nouauit, aut potius lapsas in antiquum locum reponere tentauit. Is cum grandi bello cum Achæis distineretur, sed & *Antigonum* ac Macedonas timeret, à se impar, opem & opes à *Ptolomæo* Ægypti rege petebat. Qui spem fecit, ea lege, vt hæc Cratesiclea mater eius, itemque filius, obsides fidei in Ægyptum mitterentur. Durum & insolens satis visum Cleomeni, nec ausus matri proponere, etsi necessitas adigebat. Itaque aliquoties loqui ea de re conatus, abscidit, & abscessit. Mulier acuta animaduertit aliquid esse, & amicos eius percontata, *Ecquid vellet effari Cleomenes, nec auderet?* Quin hortata eos est, vt incitarent & submonerent. Tandem ergo Cleomenes postulata regis aperuit: illa autem in cachinnum effusa, *Et hoc erat*, inquit, *quod dicere aggressus, non dicebas? Mitte vero hoc corpusculum*

quocũque terrarũ, vbi vsui Spartæ sit, potius quam hic senio & desidia soluatur. Et statim institit mitti, & nauigare. Deduxit igitur Cleomenes cum toto exercitu Tænarum vsque, Laconiæ promontorium, vbi parata nauis. Illic in templo Neptuni congressi, priusquam nauim conscenderet, mutuo complexu & lacrimis (quis matris & filij affectum nescit?) diuelluntur. Sed illa egrediens, *Age rex Spartanorum*, inquit, *compone vultum & animum, ac caue quisquam, qui foris adsistunt, lacrimantes nos videat, aut Sparta aliquid indignum admittentes. Hoc enim in nobis est, casus dij gubernabunt.* Sic fata egreditur alacri aspectu, puerum manibus trahens: nec fæminam solum exuit, sed matrem. Eadem paullo post, cum Ptolomæus parum ex fide ageret, & Cleomeni occasio esset paciscendi cum Achæis, sed cunctaretur ob matrem: illa audito, rescripsit animose, *Ageret quod ex vsu & dignitate Spartæ esset, nec Ptolomæum hunc timeret, ob vnam anum & puerum, quorum esset compos.* O mulier, non quidem filio meliore, sed fato digna! nam & tu, & ille, postea sub ignauo & infido rege periistis.

III. Licet & alteram fæminam addere MONIMEN Milesiam, quæ insigni forma & lepore, sed ingenio melior, *Mithridati* regi placuit. Tentauit pudicitiam eius, blanditiis, donis, & ad quindecim millia aureorum simul misit: quæ fortiter spreuit, & reiecit procum regem, donec nuptiarum titulo & pacto euicit. Sed nec eæ fregerunt magnitudinem animi. mærebat, & sortem suam deplorabat, quod pro marito dominum,

num, pro liberis & familia, custodiam nacta esset eunuchorum & barbarorum. Victus tandem Mithridates à Romanis, & animi atque amoris æger, ne in potestatem Monime veniret, misit qui mortem indiceret, eunuchum *Bacchidem*. Illa nihil cunctata, & cupienti propior, diadema detractum capiti (nam vt regina ornabatur) collo aptauit, atque ex eo se suspendit. Sed imbecillo & diffracto, indignabunda, *Infelix fascia*, inquit, *nec hic mihi eris vsui?* Et abiiciens illud ac conspuens, iugulum Bacchidi alacriter obtulit, ac tantumnon læta periit?

Quid Græca me tenent? M. CATO ad se vocat, ille inclytus Constantiæ sacerdos: cuius vel à puero dedit specimen. Nam cum apud Liuium Drusum auunculum, vna cum Cæpione fratre educaretur, ac Latini sub id tempus de impetranda ciuitate agerent: euenit, vt *Popedius Silo*, vir inter primos Latinorũ, hospitium itẽ apud Drusum haberet. Itaque cum pueris familiariter cauillans & iocans, & *Heus vos*, inquit, *ecquid apud auunculum pro nobis, & ciuitate capienda, intercedetis?* Ibi Cæpio blande statim annuere, Cato silere & toruum intueri. Tum Popedius, *Quid tu igitur? non promittis?* & simul sustollit, & extra fenestram elatum, pendulum habet, cum minis & terrore deiiciendi. Vocem etiam & vultum exasperat: sed Cato nihil motus, intrepide sustinuit, & perstitit silentio negare. Ibi Popedius, relato & deposito, submisse ad amicos: *Et quid si hic vir sit? ne vnum quidem* IIII.

suffragium, credo, in populo feramus. Bene diuinabat. nam Cato firmus & certus; nihil in remp. vllo metu dicere aut facere, sed nec ab aliis, quod in se erat, fieri. Eiusdem roboris, in Sullanis temporibus, à paullo iam grandiore exemplum. Annum enim agebat quartumdecimum: & sæpe *Sarpedon* pædagogus & doctor eius ad Sullam ducebat, honoris caussa, salutatum. Atque ipse admittebat, quia amicus patris eius fuerat, & comi sermone excipiebat. Domus autē illa parū à carnificina aberat. ita capti, vincti, torti, ducebātur, sed & capita inferebātur & efferebāt interfectorum. Cato inhorruit, & vidit alios clam ingemiscentes: atque ad magistrum suum *Hunc hominem,* inquit, *quid ita nemo interficit?* Subiiciente illo, *Nam metuunt eum magis, quam oderunt. Quin tu ergo mihi,* inquit, *gladium dedisti, vt eum interimam, & patriam è seruitute asseram?* Quæ dixit vultu atque oculis ita acribus & minacibus, vt Sarpedon deinceps & rarius ad Sullam duceret, nec nisi tentatum & excussum. Tertium, à iam viro. *Metellus Nepos* Tribunus plebis remp. turbabat perniciosis rogationibus, quas Catoni certum erat impedire. Ille hoc prouidens, Cæsare adiutore, forum de multa nocte seruis & mercede conductis operis occupauerat, vim haud dubie facturus in resistentes. Amici igitur Catonis, & tota domus, mæsti & anxij, solus ipse securus cibum cepit, dormiit, mane ad forum iit. Cum venisset, videt templum & gradus Castoris armatis insessos, ipsum Metellum assidente

Cæſare, ſuperne imminentes, quaſi duces: omnia ad pugnam & tumultum parata. Riſit, & ad proximos: *O hominem timidum, qui aduerſus vnum & inermem tantum habuit dilectum!* Et Munatium Tribunum è bonis, manu ſecum trahens, eluctatus per gradus eſt in ſummum: atque ibi medium ſe ſtatim immiſit & compoſuit, inter Cæſarem & Metellum. Stupuit ipſa audacia, ad hoc robur: & cum trepide Metellus legem per ſcribam recitari iuſſiſſet, Cato inhibuit: donec ipſe Metellus, arrepto codice, recitaret. Sed & hunc Cato è manibus ei extorſit: ac Metellus, ſigno dato, armatos immiſit, diſſipata ſtatim concione, & nemine, præter Catonem, reſtitante. Hunc cum lignis lapidibuſque peterent, *Murena* Conſul ægre texit, & abduxit: ſed confirmatis iterum ciuibus rediit, & ſola ſua conſtantia peſtilentem rogationem diſiecit. Quartum. Pompeius ab Oriente redux, & in magnis opibus ac gloria, vidit quid animorum in viro eſſet, & quanta ſibi acceſſio ſi hunc adiunxiſſet. Itaque ad affinitatem adſpirauit, & ſororem (ſiue ſororis filiam, vt alij) petiit vxorem. Votiua conditio omnibus viſa, atque ipſis maxime fæminis: ſed non Catoni. qui renunciari libere iuſſit, *Non capi aut illaqueari ſe per fæminas. quod ſi Pompeius rectam in rep. viam iniret, vltro ſe amicum fore, ſin aliam, nullo pacto aut pretio.* Quintum. C. Cæſar Conſul legem de diuidendo agro Campano ferebat, priuatim vtilem, publice exitioſam. Vnus Cato

resistebat acerrime. adeo vt Cæsar pro imperio, abstrahi à Rostris hominem, & duci in carcerem iuberet. Ducebatur, sed & sic inter viam de lege identidem disserebat, incommoda & insidias eius ostendens. Iamque peruenerat pæne ad carcerem, deducente pleraque parte Senatus & optimatium, cum Cæsar à constantia victus destitit, & è Tribunis vnum submisit, qui eximeret & liberaret. Sextũ. Præturam petebat Cato, & impetrasset, nisi Cesar, Pompeius, & illa potentium manus se obiecisset: vnum hunc reueriti, vt progressibus suis impedimentum. Itaque effusa & aperta largitione effecerunt, vt præferretur ei Vatinius, mortalium pæne postremus. Quid Cato? accepit & tulit iniuriam eo animo, quo alij beneficium: & vultu etiam nihil deiectus, eodem die in forum venit, ambulauit, & pila lusit. Deus immortalis, an non super affectus & motus humanos hic vir fuit? an non dignus, de quo poëta scriberet:

Quippe malo vnum Catonem, quam trecentos Socratas?

Dignus. & robur etiam in morte sileo, quod variam interpretationem habere potest, & nostræ Religionis scito, culpam.

V. PORCIAM subnecto, patri filiam. Nupserat ea *M. Bruto,* marito heroina hac digno. Is cum agitaret de nece Cæsaris, etsi sedulo silebat, tamen vultu manifestus erat grande aliquid & atrox agitare, præsertim amanti, & coniugi. Suspicata igitur tale aliquid, & maritum silere quia diffi-

deret imbecillitati: statuit sui sumere experimentum, & fecit. Cultro tonsorio, cum sola esset grauiter in femore se læsit. Secutus sanguis largior, debilitas, atque etiam febris: cum Brutus domum venit, trepidus & re inopinata mæstus Illa remotis arbitris, *Age mi marite, aßide, est quod serio fabulemur. Ego tibi cum nupsi, coniux in domum tuam veni, non amica aut pellex: nec mensæ aut thori tantum, sed tristium lætorumque consortem me dedi. Catonis filia sum: & pro illa stirpe me cense. Quid ergo? de te queror? minime, si alia specto, & sollemnia in coniugio, aut vulgata. Vnus tantum in animo dolor est, & pungit, fidē non haberi fidei meæ. Nā quid dißimulas? nonne curam video, quæ te coquit? arcani magnique aliquid, quod agitas? Cur me celas? auxilium si non speras, solatium exspecta: nam de silentio, possum apud te spondere. Non respice ad alias mei sexus: ego (iterum dico) Catonis filia sum: & addo, M. Bruti vxor. Vel natura me à tali patre, vel consuetudo à marito, fortem constantemque reddant, etiam aduersus extremos metus. Quid verba facio? rem vide. Cepi ipsa mei experimentum: & ecce hoc vulnus, quod sponte intuli, vt discerem ecquid dolori aut tormentis par essem. Sum, confide. possum ferre, possum contemnere: & mori ô Brute cum marito, & pro marito possum. Proinde si quid tu honesti agitas, quod vtroque nostrum sit dignum, ne sile.* Brutus admiratus animum, & osculatus affectum, manus præ gaudio in altum sustulit: &, *O omnes cælites, adeste volentes propitij, ac dignum me Porcia maritum præstate.* Tum ordine coniurationem aperit, & consortes: nihil territæ aut deterrenti, imo animanti.

Atque hoc primum eius Constantię, vt sic dicam, sacrum: alterum à mariti morte. Audiit enim de tristi in Philippis pugna, & Brutum suum fuisse. nihil igitur morata, mori voluit: sed amici & custodes impediebant. Illa ipsis & iam sibi irata, *Quid*, inquit, *mortem aliquis impediat, aut neget? non potest: & pater vos docuit.* Ac cum dicto prosiluit, & è foco prunas ardentes haustas ori ingessit: & spiritum, quem emittere non potuit, suffocauit inclusum. Probas hoc? inquies. non, sed miror: imo & probet aliquis, sed ab illo æuo.

VI. ∞. CC. XCIII. Ad Christiana & nostra exempla tutius transeo: quę in sanctis viris & martyribus sunt infinita. Nulla re hæc religio magis abundat, magis se commendat & adfirmat. Sed ea in suis locis sunt prompta: nos sparsa in historiis colligimus. & in iis vnum ALFONSI PERESII GVSMANI, in Hispania Bætica, cui à moribus cognomentum BONI fuit. Magnus pace & bello ille vir, clarus opibus & earum vsu: atque ecce specimen. Rex Castellæ Sanctius *Tariffam* (quæ veterum *Carteia* siue *Tartessus* est) de Mauris ceperat, sed anxius custodiendi & tenendi, ob hostium viciniam, & ingentes sumptus. Suscepit vltro in se curam Alfonsus, & partam stipendij de suo daturum promisit: rex interea res alias ageret. Paullo post, frater regis, *Joannes*, ambitione praua ad Maurum transiit, & copiis ab eo acceptis subito Tariffam obsedit. Obsessi nihil trepidare, in sua & ducis virtute fidere, animos supra periculum habere: nisi quod infregit

eos subito inopinata res, captus Alfonsi filius (in agris forte interceperant:) & ante mœnia ostẽsus. Vnicus porro patri erat. Illi minari, nisi opidum dederetur, sub oculis interfecturos se, & fœde lancinaturos. Motis flexisque aliis, ille nec hilũ: & alta voce negat, *Si centum filios in potestate haberẽt, non ideo se à fide & honesto abiturum. Quin,* inquit, *si tanta libido iugulandi est, en gladium;* & suum è mœnibus proiecit. Stupor me habet hęc scribentẽ: quid spectãtes? Ille sic abiit, & ad prandium se composuit, cum ecce clamor & eiulatus dissonus auditus eum euocat: iterumque in mœnibus se sistit. Quærenti consternationis caussam, refertur, *Filium barbara crudelitate interfectum. Hoc erat?* inquit, *credebam vrbem ab hostibus captam:* & pari tranquillitate ad prandium vxoremque rediit. Hostes magnitudinę viri attoniti, re infecta discesserunt. Libet hiç exsultare: estne factum vel in omni antiquitate fortius, vel laudabilius? Gratulor tibi gens & domus illustris Ducum *Methymnæ Sidoniæ*, quæ ad hunc auctorem stemma & sanguinem refers. Felix origine, esto imitatione.

Hæc ad miraculum exempla sunt: alia non tam ferientia, sed haud minus sapienti approbanda. De FERDINANDO Hispaniarum regę traditur, postremo isto qui Mauros eiecit, per omnem ætatem firmo constantique ingenio fuisse: & cum vtramque sæpe sortem expertus esset, prospera atque aduersa sic composite & sedate tulisse, vt nulla vnquã in vultu eius cõsiliorũ aut affectuum vestigia deprehẽderentur. VII.

Idem cum Barcinone, à furioso quodam graue vulnus in ceruice subito accepisset, neque animo turbatus est, nec gemitum aut vocem doloris indicem emisit : tantum seruari paricidam & examinari iussit, quo auctore fecisset.

VIII. Vxor eius ISABELLA virilis animi curæque mulier, & hac laude æquauit, aut superauit maritum. Nam cum nuptias adornaret cognominis suæ filiæ, cum *Emanuele* Lusitaniæ rege, & subito nuncius adferretur de morte *Joannis* vnici filij, illa hoc agere, & dolorem comprimere, vultumque fingere tamdiu potuit, donec Emanuel ab aliis id resciisset. Eadem non in aduersæ solum valetudinis, sed in partus acutissimis doloribus, & gemitum & vocem supprimebat. rem incredibilem, nisi à fidissimis matronis, quæ à cubiculi cura erant, id certo se cognouisse *Marinæus Siculus* adfirmaret:

IX. Horum nepos CAROLVS QVINTVS Imperator, cum in Germania copias & castra ad Ingolstadium haberet, cinxissentque eum ingenti numero militum fœderati hostes: nec illi visum dimicare, vel quia sui nōdum conuenissent, vel quia præuidebat tutam mox & sine cæde victoriam : ecce isti æneorum tormentorum copia validi, tantum ferreæ grandinis in castra iaculati sunt, vt vno die ad VI. *Millia* maiorum globorũ numerarent. Itaque omnia ictibus peruia, ipsum Cęsaris tentoriũ, & ad latus eius & tergum occisi: cum ille nec locum, quid locum? nec statum, nec vultum mutauit. Quinetiam monentibus amicis sibi, atque

omnibus in se parceret; dixisse arridens fertur, *Considerent, neminem Imperatorem tormenti ictu periisse.* Atque hæc talis constantia, & morum actionumque grauitas, in omni reliqua eius vita fuit.

Etiam in sanguine. Nam ab hac stirpe PHILIPPVS II. rex, familiarium testimonio, Constantiæ laude veteres nouosque æquauit. extra aut supra affectus: non gaudio, non dolori peruius: neque animo solum, sed vultu æquabili & immoto. Quis sapientium, & qui vnum hoc egerunt, eo peruenit? Sed quod alij verbis: ipse factis sibi vindicauit, NEC SPE NEC METV. Finiui, & addo, non aliam virtutem Principe digniorem, aut in eo, vt sic dicam, honestiorem esse. x.

DE PRVDENTIA,

Quam Vsus & Historia gignunt, & producit Doctrina.

CAP. VIII.

POst Virtutem, cuius caput est Religio siue Pietas, Prudentia necessaria est Principi, atque ijs qui in republica versantur. Hæc nō aliud est, quam notitia rerum euentuumque, & iudicium in ijs rectum. Tria illam pariunt, Natura, Vsus, Doctrina. Natura multum potest, & ab ea sola, aut certe leuibus alijs auxilijs, prouecti quidam operæpretium fecerunt. Sed vsus si accesserit, etiam mediocris Natura attollitur, & in

consilijs actionibusque se probat. Quid si doctrina? plurimum: & tria hæc vbi concurrunt, mirum quam valida ea mixtio, & vera ex ijs firmaque Prudentia oriatur. Nam profecto vbi aliquid horum solitarium, Superbia, Pertinacia, Error comitantur: & in multis scio me obseruitasse. Quid tamen ex his ad rempublicam optimum? puto, Vsus: & Theognidem sapienter scripsisse,

Δόξα μὲν ἀνθρώποισι κακὸν μέγα, πεῖρα δ' ἄριστον.

Est mala Opinio, at est homini longe optimus Vsus.

Nam vbi sola Natura, siue & doctrina: profecto Opinio innascitur, & gnari scientesque esse volumus, vbi non sumus. At Vsus firmior, & in artibus per se valet. Age, fabricam quam multi solo opere & vsu didicerunt? quid artem nauis gubernandæ? & ciuilis & militaris in republica quædam ars est: ab Vsu igitur discenda. Nec tamen plene satis aut perfecte. quia illa, quæ dixi, vniforme aliquid & simplex sunt, ista Deus bone, quas varietates, quos sinus & recessus habet? Lumen vndique inferendum, vt peruideamus: & maxime à Doctrina, non illa tamen arguta aut subtilium scientiarum, sed memoriæ rerum præsertim, quam Historiam appellamus. Nam ea, si attendis, quid nisi alter Vsus est? Quæ in isto video, tracto, facio: in illa lego, haurio, disco: & tanto plura, quanto plus rerum euentuumque complectitur, ab omni æuo. Mihi paucis annis experiri licet, & in vna aliqua orbis parte, siue angu-

lo: illic sæculorum res sunt, illic, quam late patent sola hæc terrarum. Itaque materies discendi maior: & disces, si oculos mentis in illo velut speculo defigis exemplorum. Accedit, quod prudentes multi, & vsu docti, olim fere historiam conscripserunt: & ijdem sensus breues, aut monita inseruerunt, Deus bone, quam recta, quam salutaria, si bona mens eligit & excerpit? Sed Historiæ laudes pertexere, non hic est locus, nec decet: addo, de *L. Lucullo* tradi, eo qui Mithridatem & Tigranem vicit, potentissimos reges, vix aliam imperandi bellandique peritiam, quam ab Historijs attulisse. Et istas igitur præcipue ego Principi: sed & adhærentem *Geographiam* commendem: *Geometriam* leuiter: & tum maxime *Philosophiam*, id est Ethicam Physicamque. Duæ istæ partes forment eius animum, vel ad Virtutum amorem & pretium, vel ad notitiam cœlestium & terrestrium, è quibus Magnitudo animi oritur, & simul Modestia, collatione vtrorumque. Non insisto (alibi feci:) sed *Peregrinationem* etiam obiter suadeam: quæ valde ad notitiam sui status, tum & ad Prudentiam facit. Hæc omnia quæ Principi, magis ijs & plenius, qui circa ipsum, suggeram: quibus plus scilicet otij, & sæpe ingenij est, ad talia pernoscenda. Sed age, pro instituto, Exemplis hæc illustremus aut firmemus.

SOLON Atheniensis, horum omnium vnus exemplum præbeat: in quo Natura, Vsus, Doctrina viguerunt. In republica assiduus ille fuit: I.

sed etiam in peregrinationibus, & Ægyptum, Cyprum, Asiam lustrauit: atque id discendi caussa. Vsum vides: quid Doctrinam? scripta & versus docent, quos reliquit. Atque adeo tanta eius cupiditate exarsit (sic loquendum est:) vt ipse in Carmine quodam glorietur, *Cottidie addiscentem se aliquid senem fieri.* Cottidie. itane? etiam circa ipsam mortem. Nam cum langueret, & assidentes amici aliquid inter se dissererent, ille caput sustulit, & flexit ad audiendum. Interrogatusque, Quo fine tunc aut fructu? nobilem illam vocem edidit, *Ut cum istud sciero, doctior moriar.* O desiderium! & quid in vita, aut eius flore faciendum: cum ille hæc in morte?

II. EPAMINONDÆ vero, etsi in crassiore aëre nato, tantum litterarum studium, philosophiæ doctrina tanta fuit, vt *mirabile videretur,* ait Iustinus, *vnde tam insignis militiæ scientia homini inter litteras nato.* Quod mihi tamen non mirabile. imo cum Diodoro Siculo sentio, qui ipsam hanc scientiam caussam fuisse vult rerum ab eo præclarissime gestarum. Philosophatus ille scilicet est, sed ἄνευ μαλακίας, vt Thucydides loquitur & approbat: *sine mollitie, aut desidia:* & habuit ad robur & ad prudentiam magistram. Sane Pythagoricis dogmatibus addictum maxime, & Physicæ scientiæ fuisse, idem Diodorus monet.

Lib. v.

Lib. xv.

III. Huius discipulus & alumnus PHILIPPVS MACEDO, non *Alexandri* solum, sed & *Magni* pater. Ille inquam, omnem hanc magnitudinem aut institutione, aut instrumento & in-

structo reliquit. Græcia domita, & firmus ille ordo militiæ, veteranus miles, optimi Duces, hæc omnia à Philippo fuerunt: & ipse Philippus ab Epaminonda, & doctrina. Nam obses triennio Thebis habitus, in eius domo diuertit, optimo magistro vsus ad dicendum, sapiendum, faciendum.

Ipse ALEXANDER haud alia re mihi quidem magis laudabilis, quam doctrinæ studio videtur, & moribus quos hausit à doctrina. Ij fuere, Magnanimitas & Clementia. Sed à puero mitioribus artibus imbutus, mox in Ethicis & Politicis, alijsque Philosophiæ, præceptorem habuit Aristotelem? quem virum? ipsius Sapientiæ prolem aut alumnum. Felix doctore, sed & felix ingenio. cum non, vt plerique, leuiter imbuit ijs animum, nec statim, vt ad arma venit, artes fastidijt: sed & doctos in contubernio suo habuit, audiuitque: & ipse, cum licuit, assidue legit. Idque *Homerum* maxime. quem ita non amauit, sed coluit, vt cum in Dariana præda scrinium, gemmis & auro cultissimum, repertum esset, alijque alio destinarent: *Imo*, inquit, *Homeri carminibus reseruetur*: quasi pulcherrimũ opus, pulcherrimo conditorio dignum esset. Sed & incubuisse, & indormisse eum sæpe Homeri libris, traditur: vel ex eo, non vulgaris sciẽtiæ aut iudicij æstimandus, qui altum & super omne vulgus poetam æstimaret. IIII.

Vltimus, inter Græca exempla, PHILOPOEMEN esto: quem *vltimum Græcorum*, magna eius laude, quispiam dixit. Is etsi in militiam studio V.

& indole propenderet, tamen (ait Plutarchus) *& Philosophorum præcepta ac monita legebat, sed non omnium, eorum dumtaxat, è quibus progressum se ad virtutem sperabat facturum.* Habebat & hoc in ore: *Doctrinam debere ad facta tendere, non otij aut inutilis loquacitatis caussa vsurpari.* Atque vtinam hoc alijs, vt mihi, probet! Sed nos facere id decet, Principes debent.

VI. Ad Romanos transeo. quorum conditores ROMVLVS & REMVS, non tam rusticuli fuerunt, quam vulgo eos faciunt: si verum est: quod Dionysius & Plutarchus tradiderunt, *Gabijs in adolescentia, liberalibus studijs operatos, atque omni eorum liquore perfusos.* Et sane facta atque ordo Romuli, non olent barbariem: minus *Numæ, Seruij,* aut *Tarquinij* regum.

VII. Etsi fateor iacuisse post, aliquot ætatibus, Romæ Doctrinam: donec Græcia capta, ab hac caperentur. Longum sit omnes aut plures dicere: M. CATO VTICENSIS, pronepos illius qui Græcos & omne id genus pelli vrbe volebat, ita studijs eorum se dedidit, vt & in Senatu, obiecta leuiter toga, libros legeret: vir, cuius nomen recte factum defendit, quidquid fecit.

VIII. Quid IVLIVS CAESAR, ille sic acer militiæ, & Martis vere pullus? haud minus Musarum fuit. Scripta eius id docent, quorum pauca exstant, pleraque perierunt: quæ inter ipsos rerum ciuilium aut militarium æstus iactationesque cōfecit. Nec in itinere quidem vacuus:

ſed amanuenſem in vehiculo apud ſe habens, dictanſque aut legens. Itinere Hiſpanienſi, ſpatio XXIIII. dierum, ſiue vt alij, ſeptem, poëma compoſuit quod inſcripſit *Iter*. In ipſa Hiſpania ſub tempus Mundenſis prælij (& quando vmquam magis, non dicam occupatus, ſed ſolicitus?) libros duos de *Analogia* confecit, & totidem *Anticatones*. Mirabitur, qui breuitatem temporis, & occupationes viri nouerit: ſed non mirabitur, qui vigilantiam & inſtantiam, quando pleraque hæc & alia, ipſis noctibus, ſub pellibus ſcribebat. Macte diuini, & indefeſſi ſimul ingenij, vir! cuius & hoc ſignum, quod ſollenne tibi *ſcribere & legere ſimul, dictare & audire* (verba Plinij ſunt:) *epiſtolas vero maximarum rerum quaternas pariter librarijs dictare, aut ſi nihil aliud ageres, ſeptenas.* En aquilam! & quis ad hoc æui ſublime ſic volauit?

Nec degenerauit ab eo OCTAVIANVS, iudicio filius, poſtea Auguſtus. qui *Eloquentiam & liberalia ſtudia*, ait Suetonius, *ab ætate prima cupide & laborioſiſſime exercuit*. Ipſo Mutinenſi bello, in tanta mole rerum, & legiſſe, & ſcripſiſſe, & declamaſſe cottidie legitur. Itaque opera pluſcula ſcripſit, quædam & verſibus: à tempore tamen, & eius inuida falce, præſecta. Nec in ſe modo eruditionem volebat, ſed in Adminiſtris neceſſariam cenſebat. adeo, *vt cuidam Legato Conſulari, tamquam rudi & indocto, ſucceſſorem dederit, cuius manu* IXI. *pro* IPSI. *ſcriptum animaduerterat.* IX.

TIBERIVS vero, vel ad culpam, vtriuſque lin- X.

guæ studijs artibusque se dedit. Affectabat enim & rara & obscura, & quæ pauci scirent, scire gloriabatur. Itaque adsidui in cohorte eius Græculi, quos & præmijs honorabat, & quæstionibus exercebat. Hic tamen est Tiberius, cui nemo in calliditate, & firma regendi arte, se componat.

XI. Non eo per Imperatores ceteros: nam quis eorum non fere talis fuit? Vsque adeo vt M. ANTONINO *Philosophi* cognomen hæserit: quod supra alios in eo studio deditus esset, Stoicam etiam sectam professus. Et quis tamen vita melior, imperio mitior, aut felicior dabitur?

XII. Quid autem Christiani deinde nostri? de THEODOSIO IVNIORE traditur, eum historias Græcas Latinasque assidue euoluisse: tam pertinaci in libris studio, vt cum diem militaribus aut ciuilibus occupationibus daret, noctem ijs seponeret. Quin & candelabrum sibi strui adfabre curasse, eo opificio, vt oleum spõte ad lychnum perueniret ac suppeteret: ne vel interpellaretur lectio, vel ministri cum vigilante (ô humanitas!) vigiles essent.

XIII. CAROLI MAGNI amorem & honorem in litteras multa loquũtur. Quid clarius, quam, velut vexillo proposito, vocati vndique viri docti Lutetiam, in castra quædam litterarum! Felicia castra, quæ tot præclaros non milites, sed duces dedistis & datis, in militia hac togata! Sed illud quoque in *Paulum*, Aquileiensis Ecclesiæ Diaconum eminet, genere nobilem, ingenio litterisque nobiliorem. His dotibus concilia-

tus

tus olim *Desiderio* Longobardorum regulo, dum fata erant: postquam ea ad Carolum transissent huic iisdem caussis carus, & inter intimos familiares admissus. Sed Paulus veteris beniuolentiæ & aulæ memor, consilia agitabat liberandi Desiderij, & è finibus exsilij educendi: quorum conuictus, ipse in exsilium, in Diomedis insulas, seponitur. Sed nec illic fidei aut legum satis reuerens, rupit transscenditque terminos, & ad *Ragaisum* Beneuenti Ducem confugit. Itaque proceres certatim accusant, damnantque capitis duplicem perfidiam: & in ipsum Ragaisum arma suadentur. Frustra, apud mitissimum & literarum amantissimum regem: quod solum nomen & titulus Paulum seruauit, ipsumque cum Paulo Ragaisum ei conciliauit. Impositum modo munus, vt Historias à fine Eutropij scriberet, item seorsim Longobardica, aliaque in profanis aut sacris.

Neque abnuo tenebras deinde fuisse, & nescio quo malo fato barbariem: præsertim in Principum aulis, & priuatum modo bonum Doctrina censebatur: an addam, & nunc censeri? Tamen, velut stellæ, interluxerunt pauci. vt ROBERTVS rex Neapolitanus, cui litteræ & litterati percari fuerunt. Ille est qui *Petrarcham*, & poesi, & seriis scriptis nobile ingenium, fouit: ille qui *Boccatium* in amoribus habuit. Quid ipsam doctrinam? vox eius audita: *Cariores sibi litteras regno esse*. Desipuit, an alte sapuit? XIIII. ∞.ccc.xx.

Et quam similis vox & animus ALFONSI illius XV.

magni, in eodem regno fuit? Neque enim semel edixit: *Malle se omnium regnorum* (septem ea numerabat) *iacturam facere, quam minimam doctrinæ*. Et sane amauit in se, in aliis: & *Laurentium Vallam, Antonium Panormitam, Bartholomæum Faccium, Georgium Trapezuntium, Joannem Aurispam, Jouianum Pontanum*, & examen deinde iuniorum, huic regi debemus. Ille Athenæa in regnis passim, ille Bibliothecas instituit, aut exornauit: nec gratius ei munus offerri poterat, quam rarior aut electior liber. Quin ipsum *Librum apertum* pro insigni vsurpabat: significans Scientiam Principibus conuenire, ex iis haustam. Et cum aliquando audiret regem Hispanum dixisse, *Non conuenire Principibus litteras*: stomachans subiecit, *Bouis, non hominis, vocem eam esse*. Itaque legit assidue: *Liuium* & *Cæsarem* maxime. nec dies fuit, vt familiares tradiderunt, quin his inuersaretur. Idem, quod miremur, *Annæi Senecæ* magnus amator: adeo vt ipse, suo Marte, in Hispanicum sermonem Epistolas verterit, vsui suæ gentis. Sed nec sacra lectione abstinebat: gloriatusque est, totum *Vetus & Nouum testamentum, vna cum Glosis*, decies & quater se perlegisse. Hæc rex, hæc senex: vbi priuati & iuuenes estis? Senex, inquam. nam vix ante quinquagesimum annum studia attigit, institutione eius in adolescente neglecta. Tunc Grammaticam opera *Martini* cuiusdam didicit: quem ita carum deinceps habuit, vt numquā à latere dimiserit. Videor non de Principe, sed litterione aliquo loqui: at ille etiam

quantus vir belli domique fuit? quam magnus, quam felix rebus gestis? Elogium ei demus. à *Carolo Magno* maiorem virtute & fortuna Principem Europa non habuit.

Addamus è Pannonia MATTHIAM CORVINUM regem. qui clarissimo militari patre *Joanne Hunniade* natus, nec in eo studio degener, Doctrinæ istud adiunxit. Ferox ad id æui ea natio, & tota Martis, cultũ ingeniorum morumq; à Matthia accepit: & quis nescit regum exempla subditos æmulari? Itaque Italos Germanosque, siqui litterarum gloria clarerent, euocauit: Bibliothecam instituit in ipsa regia Budæ, rarum thesaurum, & quem cum dolore recordamur Barbaris, cum ipsa Pannonia, obuenisse. XVI.

An & mulier his se inseret? inseret merito ISABELLA, *Ferdinandi Catholici* regis vxor. quæ ad omnia alta nata, & vere virilium curarum mulier, etiam Doctrinam vnice amauit. Delectatam semper constat (nescio qua inclinatione animi) ipso Latinæ linguæ pronunciatu & sono: nihil vt libentius audiret. Et mox respirans paullisper à grauissimis curis & bellis (reuera enim particeps & thori & sceptri erat:) respirans, inquam statim se ad Grammaticum demisit, eique annum ita assiduam operam dedit; vt Latina non solum capere, sed vertere ipsa in suum sermonem, posset. Sacris etiam & diuinis officiis cum interesset, lapsantes, aut vel in sillaba peccantes sacrificos aduertebat, sed & sæpe admonebat. XVII.

Enimuero nec olim aut nunc Barbari (tã clara

XVIII. vtilitas est) ab hoc cultu alieni. testor MITHRIDATEM illum veterẽ Ponti regem, qui varie, & in ipsa medicina doctus; hoc præfert eximiũ Tenuisse vigintiduas linguas, sic vt omnes subditos, quemque sua dialecto, prompte & scienter alloqueretur.

XIX. CHOSROES autem Persarum rex, Iustiniano & Romanis per suas clades notus, & eloquentiam Græcam adamauit, & Philosophiæ ipsius non limen, sed adyta penetrauit. Aristotelem totum percalluisse aiunt, Platonis lineas & numeros: sed & ipsa Græcorum opera in suam linguam multa transtulisse. Hæc aiunt: & demus famam aliquid adstruere: vel conatum ista, nonne magnum in magnis istis regum?

XX. MAHVMETES etiam Turca me tenet, SECVNDVS eo nomine. qui cognitionis illustrium virorum facinorumque maxime cupidus, Historias sibi verti in suum sermonem iussit, Græcas Romanasque: & ipsos viros depingi à *Gentile Bellino*, eleganti pictore, quem ad hanc operam à Venetis exambierat. His ille stimulis, vtinam, ne ad tam alta, & nobis tristia, animum æmulatione erexisset.!

XXI. CAROLVM V. de industria totum hoc agmen volo claudere, & simul salutare monitùm suggerere. Eum magnitudo statim rerum & imperij, tenerum adhuc à studiis abduxit: etsi amorem tamen & reuerentiam non excussit. Ac quondam cum Genuæ oratorem aliquem audisset Latine dicentem, nec plene satis cepisset,

tristi & ingenuo ore confessum Paullus Iouius scribit (is arbiter coram & testis erat) confessum inquam, *Dare se nunc puerilis incuriæ pœnas: & præsagum Hadrianum præceptorem fuisse, qui hanc pænitentiam ei prædixisset.* Credimus optime Princeps. & quam multi hodieque tecum iam grandiores, id est sapientiores, dolent in hoc neglectu? Cogitent parentes, emendent filiorum & publico bono. Voueo.

IVSTI LIPSI

MONITA ET EXEMPLA POLITICA.

LIBER SECVNDVS.

DE PRINCIPATV.

Eum præferendum alijs imperijs videri.

CAPVT PRIMVM.

VÆ adhuc dixi, etsi ad Principem aptaui, communia cum aliis sunt, & in omni imperio adhibenda. Hunc formare magis, & propius dirigere incipiam: si tamen prius breuiter adstruxero eum, & laudaro. Nam ambigere multos, & differi varie

de optima Imperij forma olim & nunc, scitum est: at nos istum præferimus, & caussas distincte, & velut per titulos libabo. Primo, quia liquet

M o n. I. *Antiquissimum hunc esse.*

Homines autem primi & origini suæ id est Deo proximi, malis artibus fraudibusque nondum corrupti, censendi sunt optima elegisse: elegerunt Principatum. In familiis, quod primum imperium, vnus fuit. Plures deinde familiæ cognationibus iunctæ, vnum habuerunt: & ex istis societates, conuentus, opida; vnum. donec magna imperia nata, & oppressio cœpit, ab ambitione exorta: & sic quoque fere vnus.

Epist. xci. Seneca verissime: *Primi mortalium, quique ex his geniti Naturam incorrupti sequebantur, eumdem habebant & Ducem & Legem, commissi melioris arbitrio.*

1. De Clement. Itaque idem alibi: *Natura commenta est regem. quod & ex alijs animalibus licet cognoscere, & ex apibus: quarum regi amplissimum cubile est, medioque & tutissimo loco.* Sed quibus *alijs animalibus?*

Epist. xci. in parte alibi explicat: *Mutuis gregibus aut maxima corpora præsunt, aut vehementissima. non præcedit armenta degener taurus: elephantorum gregem excelsissimus ducit.* Idem in ouibus, in auibus, & alio genere congregum animantium est videre. Est igitur antiquissimus, & Sacræ etiam nostræ litteræ ostendunt: in quibus à condito orbe ad diluuium, moderatum in familiis imperium fuit: à Diluuio, ambitio miscuit, & *Nimrodus* Noachi pronepos, imperium in Assyria & finitimis inuasit. Hic est, quem profanæ litteræ

(ad primorem sillabam allusione) *Ninum* appellant. Sed addo etiam,

MON. II. *Communissimum hunc esse:*

Neque olim tantum, sed & nunc plurimo orbis sic notari. Olim quidem, Sacra dicunt. vbi Iudæi regem poscentes sic audiuntur: *Constitue nobis regem, sicut & VNIVERSAE habent nationes.* Sed & in Italia primi illi Romani (apud Liuium) *in varijs voluntatibus, regem tamen OMNES volebant.* Etsi posteà mutarunt, & ad Optimatium statum iuerunt: quid ita? naturali hac sæpe mutatione, vt à rege in tyrannum, à tyranno ad optimates aut populum Respublica eat: iterumque ab istis ad tyrannum, & regem. Fastidio & odio hoc fit, non Principatus, sed Principis alicuius male eo vsi. Ceterum & vetus hic orbis Principes fere vbique habuit, in Asia, Africa, Europa (pauca loca, neque diu excipias:) & nouus item repertus, sic est, aut fuit. Argumentum, optimum vsu & ratione esse, quod tam diu, & tam multis placuit: atque, vt dixi, ab ipsa natura. Sane rationem si excutimus, eam videbis hinc stare, ab his caussis. Primo dicimus,

1. Reg cap. VIII.
Libro. I.

MON. III. *Iustitiam magis in eo exerceri.*

At iustitiæ fruendæ caussa Imperia primum sunt reperta. Ea igitur magis in Principatu floret, vigetque; nec sunt noxæ aut corruptelæ, quæ in aliis illis formis. Vide. Rex aut ipse, ius dicit (olim & * nuper etiam factum:) aut qui dicant, eligit & designat. Si ipse, supra metum aut gratiam est, magis auaritiam: & nihil istis,

* Vide hoc libr. cap. XI.

quæ præstringere oculos iudicantium solent, donat. Si alij; sunt tamen ab ipso. & cura elegit, & electis iam superest & intendit. Non sunt iis sic libera iudicia, vt non iudicium huius metuant; & siquid fœdius patrent, pœnam. In alio statu quid simile? Si ad Optimates is; factio, & agnati, & amici occurrent, & alternis inter se ius aut iniuriam gratificantes. Si ad Populum; magis peccabitur, & ita aut affectu damnatos passim videbis, aut dimissos. Ad Athenienses aut Romanos leuiter transi: ostracismi optimorum sunt, & exsilia, & mulctæ. Contra, pessimis honores habiti, & iudiciis per vim & manum etiam erepti. Quid de corruptelis dicam? hic regnant. Secundo,

MON. IIII. *Tranquillitatem & concordiam coli.*

Quod optimum aut optatissimum in Societate est, viuere quietos, à vi & iniuria tutos. Metus vel auctoritas hoc facit Principis. quem vnum omnes respiciunt: qui vnus omnia potest: & ius vitæ necisque habet. Itaque merito animi magis domiti & fracti sunt, & colla ad iugum inclinant. Non sic inter plures dominos: quorum potentia sparsa est, & ideo minor, vt flumen in plures riuos diductum. Alius alium respicit; patronum contra hunc aut illum habet: & addo, quod nec coërcitio seuera aut libera. quia in suffragiis aut comitiis, popularium opera egent. Itaque conniuent & indulgent, gratiam singulorum quærunt. Ita minui-

tur Auctoritas; & quod sequitur, Reuerentia aut metus, vinculum obedientiæ & quietis. Parte altera minus tranquilli, quia ad rempublicam sæpe auocantur. sunt comitia, sunt leges: & suffragia sua habent. In iis deinde ambitio & factio interuenit: quid præterea? seditio sæpe, & turbæ, atque etiam pugnæ. Vt mare raro quietum est, ventos plurimum, & sæpe procellas habet: sic respublica, vbi comitiorum potestas. Noster Tacitus rem tetigit: *Suspectum Senatus Populique imperium, ob* CERTAMINA *potentium*, *&* AVARITIAM *magistratuum.* En duas assiduas ibi Pestes: *Certamina,* & factiones, & exitum siue exitium, Ciuilia deinde bella: *Auaritiam.* & sunt nundinationes, rapinæ, corruptelæ, in magistratibus, in prouinciis, in iudiciis, Tertio, & vniuerse dico, 1. Annal.

MON. V. *Modum regendi meliorem tutioremque esse.*

Princeps diutius imperat, vnus & idem semper manet: itaque & discit magis assiduo ipso vsu, & rem etiam, vt propriam, cordi habet. Aliter in magistratibus, qui mutantur. Sunt fere annui: id est, abeunt imperio, cum discere imperare cœperunt. Sed neque intentio eadem aut cura est, in breui & alieno imperio. Tradunt enim ignotis, aut inuisis sæpe successoribus: satis habent quomodocũque defungi, in posterum securitate. At Princeps non se solum cogitat, sed heredes. Deinde, arcana consilia aut litteræ sæpe interueniunt in gubernando: cum vicinis Principibus consilia aut pactiones, quas

nolint intempestiue vulgari. Quod secretum hic inter plures erit? quis libere accedet, aut tuto credet? Hæc in Principatu cessant. & aut vnus ipse tractat; aut fidi ministrorum, quibus committit. Quid etiam de secreta corruptela dicam, crebra inter plures? Vnus aliquis emi contra rempublicam potest, & sana consilia aut euertere, aut impedire. Athenis suis quam hoc factum Demosthenes conqueritur, à callido Philippo: & *hunc esse scopulum* (ita loquitur) *ad quem res adhærescant.* Quid Romæ? idem: & Tribunus aliquis emptus res turbabat, & hunc aut illum super capita ciuium imponebat. Poëta ingeniose.

Mutatusque fuit momentum Curio rerum.

Ita. vnus Curio à Cæsare corruptus, Cæsarem Pompeio antetulit, reipublicæ & libertati finem dedit. Quarto denique dicimus,

MON. VI. *Maxime hanc imperij formam diurnare.*

An non faciat, cum à Natura maxime & Ratione sit? Deus fauet & tutor est; vnus ille rector, vnius. Vide Status alios, pauci æuum tulerunt, quantumuis legibus bonis & institutis: excipio paruas quasdam respublicas, & validiorum tuitione aut amicitia firmas. Sparta qua nihil videbatur moribus aut viris melius, vix quingentos annos tenuit libertatem. Athenæ sæpe mutarunt, & oppressæ iterum caput extulerunt: sed turbidæ semper, & in metu, aut potentioribus obnoxiæ. Roma quadringentos paullo plus annos liberum illum statum ser-

uauit. Quid ista ad Principatus? Ille Assyriorum, vt à vetustissimo ordiar, *mille ducentos quadraginta annos* stetit: siue, vt alij largius, *mille trecentos*. Ita enim vel Historici, vel Chronici scriptores, consensu tradiderunt: nec Appiano vbi mens fuerit, ego scio. qui initio operis scribit, nec *Assyriorum*, *Medorum*, *Persarum tria regna simul congesta, æquare illud spatium æui potuisse, quod in Romano imperio ad suum illud tempus esset*. Profecto fallitur: nec excuses. nam à Roma condita ad Hadriani æuum *nongenti* circiter anni sunt, & sic ipse supputat: quanto plures, vt dixi, in solis Assyriis? Iam Medi *ducentos sexaginta* fere annos vindicant: Persæ *ducentos triginta tres*. Quamquam de Persis, mirum & notabile, haud diu ab Alexandro iterum reuexisse, & vires regnumque recepisse, duce Arsace quodam (vnde *Arsacidæ*) sub bellum Punicum primum, siue annum vrbis D. III. Sed quia tamen initium asserendi à *Parthis* fuit, inde Romani atque alij, Parthorum hoc reggnum appellarunt: reuera tamen in iisdem fere gentibus & finibus, mansitque ad *Alexandrum Mammaæ* filium, per annos circiter CCCC. LXXX Tum iterum nomen *Persarum* surrexit, duce *Artaxerxe* quodam, qui *Artabanum* demouit & sustulit, vltimum Parthorum Regum. Exinde autem ad hoc æui (diuturnitatem agnosce, & mirare) Persæ viuunt & regnant, etsi grauiter ab *Heraclio* Imp. contusi, postea à *Tamer lanco*; & nuper ab vtroque *Selymo*

Turcarum, auo & nepote: ſed viuunt. Quid de *Aegyptiorum* olim regibus dicam? millia plura annorum numerant, ad vltimam Cleopatram. Quid hodie de *Sinarum*? iidem millia: & à *Vitæo*, qui primus fuit, ad *Bonogum*, qui nuper imperitabat, reges in ſerie continua habent *ducentos quadraginta tres.* Rarum exemplum: neque in noſtra Europa reperiendum. Tamen & in ea Principatus longæui. Gallorum regnum potens & florens, à *Faramundo* primo rege vſque ad *Henricum* IIII. qui nunc feliciter regnat, computat *ſexaginta tres* reges: idque per annos ∞. c. xc. At in Hiſpania Gothorum reges ab anno Chriſti cccviii. ad *Rodericum* & Maurorum inuaſionem numerantur *tringinta nouem.* Et ſanguis quidem ille, ſed non regnum defecit: ſuſcepitque *Pelagius* anno Chriſti dccxvii. à quo perpetua ſerie, nec interrupta, ad *Philippum* hunc iii. ſunt reges *quadraginta octo.* Alia exempla in minoribus Principibus liceat dicere: omitto, ſicut & Reſpublicas minores. Sola *Veneta* eſt, quæ æuum *millenarium* iactet: felix fati, ſed & legum atque inſtitutorum felix, quibus velut vinculis firmata eſt adhuc contra lapſum. Maneat, Floreat, fauemus & vouemus.

In eo Viros Fæminis præferendos, & has vix feliciter imperare.

CAP. II.

PRincipatus igitur optimus, & cum Solone,
Ευδαίμον πτολίεθρον ἑνὸς κήρυκος ἄκουον:
Felix vrbs, quæ iussa vnius Principis audit.
ſed quis ille Princeps eſſe debet, vnius & melioris, an & alterius ſexus? Vtrimque argumenta & exempla ſunt: ſed magis pro nobis. Vir ad virtutem, ad regimen natus: animo, corpore, voce: viſu robuſtior, & quem magis vereare, aut venerere. In fęmina omnia leuia, mollia; quę amorem, non reuerentiam creent. A natura ipſa timidæ magis ſunt, quam timēdæ. non igitur hic Auctoritas. Iam in viro prudentia & conſtātia: in illis calliditas aut argutiæ, imbecillitas deinde iudicij, & in decretis ſenſibuſque Euripus. Septies in die mutant. Raro etiam altum aut honeſtum ſpirant: ſunt in vanis aut vilibus curis: non ergo ad ſceptrum & publicum decus idoneæ. Duæ etiam virtutes Principum primæ, Iuſtitia & Fides, firmiter vix ſunt in iſtis. Non prior, quia inclinent facile & miſerantur: facillime & gratiæ aut affectui obſecundant. Non altera, quia mobiles ingenio ſunt, & mutant vt ventus. Ne Clementia quidem ſit, quæ putetur: & benignior ille vultus, neſcio quomodo

sæuum sæpe animum & vindicem celat. Quid de lasciuia aut luxu dicam? vtrique vitio opportunas scimus, & pudorem atque opes prodigere: præsertim cum sui iuris ac spontis, frænum non habent quod adstringat. O quale regnum, vbi *Cleopatra* aliqua, *Messallina*, aut *Ioanna Neapolitana* imperat? Neque sine caussa Sacræ litteræ inter pessima comminantur: *Fæminarum imperijs subiectum iri.* Sed parte tamen altera, exempla nos redarguant, itemque instituta gentium. Nam & alibi succedunt in regna, & feliciter atque industrie administrarunt: cui rei vtrique lubet exempla ex Historiis dare, ac primum;

Muliebris imperij infelicis.

I. LAODICE *Ariarathis* Cappadocum regis, cum marito mortuo in regni administratione esset, quas clades, in media pace, dedit? Sæuiit passim in proceres, & in vulgus: parum est. seuiit in liberos, & suum sanguinem & (ô sancta Pietas:) sex ex se natos veneno omnes sustulit: qua caussa? tantum, vt diuturnior in imperio esset. Vnus paruulus fato euasit Medeam illam: quem populus mox ad regnum sustulit, illa prius communibus votis & suffragiis exstincta. sed quid? vna & simplici morte exstincta; quæ toties paricida; tot culleos meruisset.

II. Tale olim, & vetustius, in Sacris litteris, malum nomen ATHALIA, quæ Iosepho est *Gotholia.* Ea cum filius *Ochozias* per insidias interfectus esset, inuasit ipsa regnum: & nepotes

ex eo, & totum semen regium sustulit: conniuente in sex annos diuina Nemesi. donec *Joas*, à muliercula cædi subductus & seruatus, & iam adultior, regnum, & tot agnatos vindicauit, bellua illa occisa. Nam quid fœminam dicam, supra omnes feras immanem & sæuam?

Tragicum aulæum complicemus, scænicum siparium aperiamus: & lasciuiam pro sæuitia magis demus. CLEOPATRA in theatrum veniat, à paruula ad nequitias, libidines, & luxum facta. Tirocinium fuit in *Julio Cæsare*. qui cum Alexandriæ obsideretur; illa velut fati præsaga, fratrem *Ptolomæum*, & potiores (vti videbantur) partes deseruit, ad Cæsarem translata. Vere, inquam, translata. nam & hunc astum ad fallendum, & tuto transeundum, cogitauit. Portæ seruabantur, atque exitus: illa *Apollodorum* quemdam inducit, culcita se inuoluere & astringere, vt sarcinam: ac sic in regiam, vbi Cæsar, deferre. Factum est, deponitur ante pedes eius: & ecce soluta emergit Venus, non è mari, sed è culcita: & culcitellam mox se Cæsari substernit. Nam ille, etsi in medio actu & æstu etiam rerum, tamen & ingenio illo, & mox forma ac lepore captus, adamauit: & pretium libidinum adolescentula necem fratris, & regnum Ægypti, tulit. Hoc, vt dixi, tirocinium fuit: fallor? an virgineam prætextam iam in amoribus *Cn. Pompei* filij paullo ante posuerat? quod credere nos Plutarchus, bonus auctor, iubet. Credo tum, cum III.

missus ille à patre in Ægyptum, ad arcessendam classem & auxilia fuit. Sed hæc puella peccauit: quid iam mulier? flagitia, cum ætate, magis adulta. Post pugnam illam Philippensem, *M. Antonius* & *Octauianus* partiti inter se sunt operas; vt alter in Italiam rediret, & veteranos in agris disponeret: alter in Asiam & Orientem iret, pecuniæ vndique corrogandæ. M. Antonio istud euenit. qui dum reges, tetrarchas, vrbes, omnia excutit, & colligit: visum & de Ægypto cogitare, illa diuite, & quæ offendisse videbatur, non semel auxiliis aduersæ parti submissis. Nam ipsa Cleopatra *Cassio* suppetiata dicebatur. Itaque, etsi succinctus iam ad Parthicum bellum, tamen *Q. Dellium* Senatorem ad eam mittit, & questum simul & denunciatum, vti in Ciliciam sibi occurreret ad dicendam caussam. Ah miser! ad caussæ dictionem euocas, tuam mox dominam & arbitram, & apud quam fatalem seruies seruitutem: Dellius venit, fæminam videt, & homo sagax quid futurum præuidet: quippe & huius Veneres, & simul obnoxium talibus Antonium norat. Itaque captare iam nunc huius gratiam audacter monere ad Antonium iret: mite & venustum ingenium reperturam. Persuasit, & conscia formæ erat: ac pro ea, & spe quam agitabat, cultum & comitatum sumpsit. Cydno fluuio subuehi se molliter iussit, naui aurata, remigio argentato, velis purpureis, ad modulos tibicinum & citharœdorum. Ipsa recumbebat sub cælo aureo, gemmis distincto,

stincto : pueri formosuli, habitu Cupidinum adstabant & ministrabant, quidam ventulum ei facientes. Virgines & ancillæ, instar Nympharum, per foros & tabulata nauis disponebantur. Ad ripam vtramque frequentes ab obuijs, & visoribus, aræ & odores. Quid verbis opus? passim voces (& res ita erat) *Venerem ad Bacchum venire comessatum.* Iam propinqua Antonio erat. & ille, magnitudinis scilicet Romanæ retinens, pro tribunali etiam sedere, atque eam exspectare: quid nisi supplicem & excusaturam? At vide fiduciam. recta in hospitium abit: & Antonius, ab omni cœtu destitutus, relinquitur solus. Itaque submittit paullum fasces, & ad cænam eam inuitat. Recusat, & excusat: quid iam Antonius? male sumptam personam abijcit, & prior atque vltro ad eam venit. Cenat ibi, edit & bibit amorem: quem illa non tam vultu, vt aiunt, quam verbis & ingenio inspirabat. quæ vtraque tam mirifica possidebat, vt semel audita caperet & deuinciret. Argumentum sane ingenij, quod varias linguas docta, Hebræum, Græcum, Arabicum, Æthiopicum, Parthicum sermonem efferrēt, scito & natiuo cuiusque sono. Hem M. Antoni quid facis? ictus es, habes: & omisso bello omni, aliā militiā militas, & cum tua rea in Ægyptum, id est in casses & carceres eius vltro abis. Ibi quę delicię, luxus, conuiuia? Non *Fuluia* tua abstrahit, mori in angore & æmulatione adacta. non postea *Octauia*, noua vxor: hæres, peris, ipsa tecum, & cum vtroque (infelicis fæminei regni exitus)

ipsa Ægyptus.

IIII. Quid MESSALLINA in Romanis? illa sæuitiæ, auaritiæ, impudicitiæ, impudentiæ, omnium flagitiorum (fas sit in illa sordida tali verbo vti) cloaca. Hæc vxor erat *Claudij* Imperatoris; nomine quidem. sed quem ipsa & liberti, vt elephantum paruus æthiops, regebant. Itaque iure hanc pono inter imperantium exempla. Omitto cædes tot nobilium, quas patrauit, tot exsilia & fugas: in libidine non credo ab æuo tale monstrum fuisse. Cottidie adulteria, nouæ conditiones & admissarij: nec clam, sed in ipso Palatio, coram matronis & viris, quasi infamia delectaret, Veneriabatur. Quin noctu, veste tecta, & Messallinam dissimulans, ad publicum lupanar ire solita, prostare inter infelices illas victimas, cellam suam & titulum habere, accipere æra & poscere, & explere libidinem nec satiare. Quid etiam? marito ipsi illudere, & hunc adigere non testem flagitiorum, sed exactorem. Vide. Erat *Mnester* quidam, nobilis Pantomimus, in quo ardere mulier cœpit: & pro sua verecundia, solicitare ipsa, & poscere. Ille subduxit, & renuit, Principem reueritus: siue etiam veritus, ne torum eius non impune macularet. Mulier ad hoc ridere. & *Quid ais?* inquit. *si ipse Claudius meus iubeat, parebis?* Incredibilia videbantur: fiunt. It ad maritum, persuadet illi stipiti, vt Mnesterem vocet, & iubeat, in omnibus dicto sibi audientem esse. Factum est: & mox histrio libere, quasi iussu domini, res do-

mini egit. Eſtne quod ſupra etiam poſſit? mulier repperit. Vulgaria adhuc hæc probra videbantur: nouum excogitat, & cui poſt factum vix ſit fides. Erat *C. Silius* Romanæ iuuentutis pulcherrimus. hunc allicit, fruitur, & palam in amoribus habet. Præmium etiam eorum, facit Conſulem, opes & decora Aulæ ad eum transfert: & iam colebatur, velut alter Princeps. Non eſt ſatis: oportet languentis voluptatis nouum aliquod eſſe condimentum. Itaque hoc addidit, vt maritum eum palam caperet: viuo marito? viuo: Principe? Principe. Nec longius differtur, quam dum maritus Hoſtiam iret, & quaſi de compacto paullum ſecederet. tum nuptiæ, & nuptialis tota pompa: flos Senatorum & Equitum adſunt, menſæ apparantur, lectulus Genialis ſternitur, auſpices adhibentur, alia ſollennia: quin & in mariti gremio noua nupta recumbit, oſcula, complexus, & reliqua licentiæ coniugalis. Dum ſcribo, ſtupeo: & adhuc etiam Claudius, nec excitabatur, niſi liberti, & in quorum manu res erant, metu mutationis, eum commouiſſent. Itaque tandem finis fabulæ impoſitus, venit Romam, tollit æmulum, & mox coniugem: nec id quoque, ſine aſtu liberti.

Conſortem an non liceat addere FAVSTINAM, & hanc etiam Romani Principis coniugem? Agebat in matrimonio M. ANTONINI *Philoſophi* cognomento, optimi non Principum ſolum, ſed virorum. Infelicem tantum hac fœda labe! quia & hæc libidinum ſic promiſcuâ

&vilis erat, vt vulgo se vulgaret:in balneis, in arenis, & Xystis, vbi homines nudabantur, legere conditiones solita, & bene vasatos adnotare. Atqui non imperauit,inquies. Dedit qui imperaret *Commodum*, non falsa opinione, gladiatore genitum : & hic rem Romanam perdidit, ab illa matre.

VI. In Galliam transeo, vbi reginam video FREDEGVNDIM, nec scio an scelestius aliquid Sol vidit. Ea diu pellex duarum reginarum, *Chilperici* regis Galliæ vxorum : alteram *Andoueram*, vt pelleretur, effecit : alteram *Galsuindam*, per insidias curauit occidi. Ita totum Chilpericum, & sola iam possidens, legitimam vxorem & reginam egit: sed, pro ingenio, parum fidam. Nam cum *Landrico* magistro equitum furtim consueuerat: & res marito casu quodam detecta fuit. Ibat venatum, & vxorem conspicatus, quæ capillum comebat, & lotum siccabat in sole, accedit tacitus, & per lusum à tergo virga percutit. Illa suspicata amatorem suum esse, & nomine compellans, *Quid agis mi Landrice?* inquit: *quin si vir es, aduersam me, non auersam pete.* Confessio flagitij erat: & cum dicto se obuertit, plura etiam dictura: sed attonita maritum videt, & silet. Etiam ille, & porro venatum, vt instituerat, pergit: iram coquens, & vindictam, vt res erat, meditans. Sed præuenit mulier, & Landrico suo vocato: *Perijmus vterque*, inquit, *incauta mea voce:* & rem narrat, additque: *Quid stupes? virum ostende: patiendum, aut patrandum est scelus.* Landricus suo metu, & illo stimulo excitatus, rem

ſuſcipit : deligit duos è fidiſſimis , qui Chilpericum ſera nocte è venatu redeuntem , turbæ mixti , ferro inuadunt , & ſinguli ſingulis ictibus conficiunt. Clamor eſt ab ignaris , & conſcijs : atque iſti , quaſi externæ inſidiæ eſſent, *In ſiluas* , vocem tollunt , eoque ſe proripuiſſe paricidas. Ita auctores celantur : & felix Fredegundis ad alia ſcelera animum adijcit, infenſa in primis *Prætextato* Rhotomagenſium antiſtiti, non ob noxam aliquam, ſed viri eximiam virtutem. Itaque lætiſſimo die Paſchatis , cum in frequenti templo ſacra perageret, non Deum non homines verita , percutiendum curauit letali quidem vulnere , ſed cui aliquamdiu ſuperuixit. Mæſta eoipſo , venit viſere , ſiue vt exploraret , ſiue vt oculos in eius angore paſceret : atque ibi belle, vt putabat, diſſimulans, queſtus & iram miſcuit , quod in tali die & loco , in talem virum , patratum eſſet facinus , & auctor lateret. Sed Prætextatus , vicina morte liberior: *Minime* , inquit , *latet. & teſtor me eius ſcelere percuſſum, quæ reges occidit*. Bene ille de regibus, nam præter maritum ſuum , etiam fratrem eius ſuſtulerat *Sigibertum* , Mediomatricum (vt tunc diuiſio erat) regem. Suſtulerat autem ſcelerato aſtu , immiſſis duobus percuſſoribus : quos cum facinus exſecuti eſſent, ilico iuſſit interfici : vt vocem cum vita amitterent, & in tuto auctor agitaret. Ita iuſtitiæ victrix, ſi non famæ, egit: & paullo poſt *Childebertum* etiam regem , prelio prius victum , cui ipſa interfuit ſtans in prima acie , veneno tolli cum

vxore, eodem vtrumque die curauit. Quot palmas vna mulier meruit? habeat: & sicca etiam suaque morte abeat, Prouidentia apud imperitos laborante.

VII. Fastidio eiusmodi narrationum: nam quis modus sit, si velim persequi? Ecce in vno Neapolitano regno duæ IOANNÆ, æuo suppares, in nequitia compares: quarum flagitia atque etiam scelera (nam & hæc mixta semper adulterijs) Annales texam, si velim recensere. Et propero magis ad alia Exempla: neque enim desunt ea.

Muliebris imperij boni, & felicis.

I. PHILE vxor *Demetrij* regis, filia *Antipatri*, illius qui Macedoniam & Græciam viuo mortuoque Alexandro gubernauit. Hæc iamtunc puella, & in annis teneris, natiua quadam prudentia sic visa excellere, vt ipse pater consilia ab ea peteret, & audiret. Pater, ille senex, ille vsu & tractatione rerum sic peritus. Quid Demetrius, cum iam vxor eius esset? erat ipse vario ingenio, & vitijs propior: sed mira temperie hæc maritum flectebat, ne dicam regebat: calumnias supprimebat, iras mitigabat, iusta & honesta inserebat. Iam populi vere mater, tenuiorum filias dotibus datis elocabat: afflictos à fortuna releuabat, bonos prouehebat: quid apud ipsos milites? Saluo pudore fæmineo, & ijs se miscebat: alloquebatur, erigebat, tanta auctoritate vel gratia, vt sola tumultuantes repressserit, & in seditionem lapsos reuocarit. Quę fides deinde & amor in ipsum maritum (cum

victus à *Pyrrho* rege esset, castris ac regno exutus: viuere non vltra sustinuit, & morte spontanea inuidiam Fortunæ fecit.

Æuo, non animo, inferior ZENOBIA Palmyrenorum regina. Hæc stirpem & sanguinem à *Ptolomeis*, & ipsa Cleopatra, sed non mores (dij boni, quam aberat!) ducebat. Vxor erat *Odenati*, fortissimi viri, & qui ad imperium Romanum ausus adspirare. Illo viuo, ijsdem cum eo exercitijs, in venatu, in montibus, in siluis, in ipsa militia vti. Amans eius vtique, sed ob matrimonij finem, liberos: quos vt concepisset, tangi à marito mox abnuebat. In alijs virtutibus, scientiæ etiam auida: & historiæ Orientalis ita perita, vt ipsa eam suo stilo in compendium redegerit, vsui posterorum. Nec Græci Latinique sermonis, aut rerum ignara fuit. Forma autem corporis egregia, *oculis supra modum vigentibus* (verba Pollionis dabo) *& nigris: tanto candore in dentibus, vt margaritas eam plerique habere putarent, non dentes. Vox præterea clara & virilis.* Cum his dotibus, vt dixi, nupta, & forti quidem viro, etsi haud felici. Nam Gallieno illo ignauo Imperatore, cum decus omne imperij labaret, aut rueret: ipse Persidem & Orientem inuasit, quasi *Valerianum* captum, & Romanam ignominiam vindicaturus. Res magnas gerit: adeo, vt ipse Gallienus consortem imperij sumpserit, & vltro Augustum declararit. Nec diu in hoc honore, insidijs *Mæonij* consobrini sui vitam & potestatem amisit, aut hãc potius transmisit. Nam Zenobia illa vxor, laborum & victoriarum II.

ante particeps (aſſidue enim comitari maritum, ipſa etiam ſub armis, ſolita) imperium ſuſcepit fortiter, & geſſit. Bella cum Romanis, & *Aureliano* Principe habuit: Ægyptum inuaſit, & victo ac cæſo eius præſide *Probo*, occupauit. Denique Aurelianus, ſed ægre, fregit, non enim profecto vicit: imo velut tacito pacto, paſſa in triumpho ſe duci, ſed vt vitam & dignitatem in parte ſeruaret. atque adeo ſunt, qui filiam eius Imperatori dicant nuptijs iunctam: imo & ſtirpem eius diu poſt Romæ, inter illuſtres familias floruiſſe.

III. Hæc militaris fæmina: pacatius exemplum PVLCHERIA dabit. Ea *Theodoſij* iunioris ſoror, vitam & virginitatem Chriſto deuouit: paullo maiore natu, quam ille. qui ſeptuennis fere à patre *Arcadio* relictus, hanc habuit morum & inſtitutionis magiſtram. Atque adeo iam grandiore illo, adhæſit, & curas imperij participauit: ſalubriter omnia, & pie, modeſteque diſponens. Et vero quamdiu habenas tenuit, felix imperij & rectus curſus: poſtquam inuidia aliorum, & calumniis Eunuchorum (*Chryſaphij* præſertim) ſubmota eſt, & loco pulſa: contulit ea ſe in *Hebdomon*, locum Byzantio ſuburbanum, atque ibi ſumma pietate & quiete victitabat. Donec poſt annos ſeptem, fraude calumniatorum agnita, & imperio vndique concuſſo, fulcrum iterum rebus labentibus adſumitur, aut reparatio iam lapſis. Fit vtrumque: & reſtituit pleraque omnia, aut tuetur. Specimen animi eius & prudentię hoc eſto.

Fratrem Theodoſium videbat, & dolebat, temere libellis ſæpe ſubſcribere, & nec lectis: aliena commendatione aut fide, vt fit, nixum. Dolum bonum hunc repperit, ad emendandum. concepit enim & ipſa libellum, atque obtulit: quo *Eudociam* eius coniugem petebat mancipari ſibi in ſeruitutem. Capit, & ſubſcribit ſtatim: quidni in ſororis petitione? atque illa, ſcænæ inſtruendæ cauſſa, Eudociam apud ſe aliquamdiu habet. Miranti, & euocanti, negat miſſuram, & ſuam eam, vti quæ OPTIMO MAXIMOQVE iure, eſſe Profert manum & ſubſcriptionem, confuſo iam illi, neſcio an emendando. Reuera enim ſecors ingenium fuit, & alter Claudius, in fæminarum aut effæminatorum (Eunuchos intelligo) poteſtate. Mortuo autem illo, & ſine liberis, re celata, *Marcianum* euocat, vita & bello bonum, & ad imperium producit. Quoque magis commendaret, nuptias ſuas ei donat, ſed titulo tenus: ſtipulata, ne ſacrata Deo virginitas libaretur. Rexit cum illo annos aliquot, mirifice à noſtræ religionis apicibus, *Leone* Pontifice, *Hilario* Epiſcopo, aliiſque laudata Vixit annos circiter LVI.

Similem, non enim parem vndique, ei iungo IIII.
ISABELLAM *Ferdinandi* coniugem, Hiſpaniarum reginam. Parem? in quibuſdam ſuperiorem, & ſola fortaſſe virginitate cedamus. Hæc, ſi pietatem ſpectas, in ſacrorum cultu mirifica, & aſſidua, nulla occupatione aut delectatione demoueri, horas ſuas Canonicas (vt loquimur)

sacerdotali exemplo cottidie legere: ipsos sacerdotes honorare, templa exornare. Atque id suis aut suarum fere manibus. cum & ipsa acu pingeret aulæa aut vestes, aut à familiaribus puellis pingi texique iuberet. Iam reliquæ virtutes instructæ huic fundamento. casta, sic vt nec rumor de ea mentiretur, & maritum pariter eo ducens, pellices, amicas, & id genus callide scrutata, & ab Aula amolita. Frugalis adeo, vt in omni vita nec vinum libarit: quæ virtus fomes, vt scimus, est castitatis, & modestæ grauitatis. Quam sane habuit, exosa mimos, scænicos, ludiones, totum hoc leuitatis instrumentum, & nec priuatim aut publice audire sustinens, vel spectare. Eorum vicem, viros graues, matronas serias apud se habere: item pueros aut puellas nobiles, & vtrosque, pro sexu, artibus studiisque informare. Aula illa, nil nisi palæstra honoris & virtutis erat. Itaque insignes viri, etiam militia, ex ea prodierunt: & magnum illum *Consaluum*, cui regnum Neapolitanum Hispania debet, hæc refert expensum. Matrona ipsa ciuilium rerum gnara, bellicarum nec ignara. Quid magni in regno sine illa, imo nisi per illam fere, gestum est? Rex maritus & consiliarij, vsu edocti peritiam eius & felicitatem in sententiis, quæ edicebat pro oraculis (nec id per adulationem) amplecti. Illa factionibus, latrociniis, infestum regnum purgauit, & pacauit: illa Iustitiam restituit, potentiorum iniuriis exsulantem. Et quid alia com-

memorem? quam in grauia animaduerterit, argumentum esto: quod nec aleæ aut tesseræ ludum tolerauit, & edicto vetitum sic repressit (etsi prona eo gens est) vt nec furtim & in angulis luderent, soliti in cauponis, viis, angiportis. Iam vero & militiæ non consilio tantum, sed opera interuenit: modesta quædam *Zenobia*: & bellum Lusitanicum, absente marito, confecit, & Maurico siue Granatensi, quod plures annos traxit, pluries interfuit, & summam manum præsens cum marito imposuit. Magni ad omnia animi, & res spesque magnas complexa. itaque Nauarræ regnum consiliis eius iunctum, Canariæ insulæ occupatæ, & insessæ, ipse Nouus orbis, Naturæ occultior pars, per eam retectus & subiectus. Nam maritus, cetera vir egregius, restrictior aut timidior erat, retinere sua melior, quam augere. Hæc dilatabat. & cum *Christopherum Columbum* diu rex duxisset, & ad extremum destituisset: bono Genio stimulante ad ipsam Reginam venit, conatus suos & perficiendi vias exposuit, & instrumenta, id est naues, viros, arma ab hac impetrauit. Salue, salue heroina, priscis par aut maior: & in qua iure claudam exempla fæminei boni imperij. quid enim tale addam?

DE ELECTIONE.

Quæ commendare eam, quæ abiicere poßint.

CAP. III.

VIRI igitur potius imperent, & soli. Sed quomodo? Electione, an Successione admoti? Electio antiquior videtur, & heroicis illis temporibus vix aliter factum, & Principatus pace aut bello, virtutis aut roboris prærogatiua assignati. *Naturæ enim est*, ait Seneca, *deteriora potioribus submittere.* Itaque Brasilienses quidam, cum ad *Carolum IX.* Galliæ regem Rothomagum deducti venissent, valde mirabantur, *Quomodo validi illi & proceri viri* (Heluetios intelligebant) *parerent paruo & tenello regi.* Nimirum pro suo more, & sensu, iudicantes: satis læue, quasi à sola corporis magnitudine præstantia esset. Sunt etiam rationes, quæ commendare Electionem videantur. Prima, quod optimi & aptissimi per eam capi, non item à Successione possint, in qua quoscumque genitos admitti. Item, quod iusta ætate capi, & idonea iam regere: aliter in Successione, vbi pueri sæpe aut infantes ius sumunt. Deinde, quod regnum ita moderatius videatur. cum nec innutriti sunt potentiæ, & ex ea superbiæ, & quod neque proprium habeant, ab aliis acceptum, ad alios transmittendum. Eo minus intendunt imperium, aut subditos opprimunt: in quem enim

poſt-vſum? Aperitur & virtutibus campus: ac multi ad eas adſpirent, vel ipſe Principatus. Hæc & talia Ariſtotelem mouerint, vt Carthaginienſes laudaret hoc nomine, & Spartiatis præferret, qui ſtirpe reges legebant. Sunt & hodie, aut nuper fuerunt inter Chriſtianos, electi reges: hodie quidem Poloniæ, nuper Bohemiæ, Daniæque. Iſta pro Electione, plura in eam poſſunt. Primo quod dicitur, veterem eſſe, fatemur, ſed vſus illis rudibus ſubiecit, hic & alibi, meliora. Additur, optimos ſic poſſe eligi: & verum eſt ſed etiamne eligi? ſi rem & experimenta vides, ſæpe falſum. Rara electio, quæ ſine priuato cuiuſque affectu aut reſpectu fiat: nec rei publicæ vtiliſſimum, ſed ſuæ legunt. Quærunt opportunos. vt omittam, pecuniam & corruptelas ſuffragia ſæpe trahere, & rem geri promiſſis doniſque. Atque ea nec fortaſſe meliore aliquo ſæculo excludas: ſicut nullo, odium aut amorem. Nicetas Choniates in hac re prudẽter iudicat, vbi res *Alexij* Imp. Græcanici narrat: qui fato vicinus, & ſine liberis, de eligẽdo ſucceſſore cũ ſuis agitabat. Scribit: *Igitur alij atq; alij varie nominabantur, ſed omnes qui ſibi opportuni aut vtiles eſſent, nominabant. De eo autem eligendo, qui optime & ex vſu publico imperaret, nulli cura aut cogitatio erat.* Veriſſima dicit, & vſu probata ac probanda. Iam quod tertio inquiunt, iuſtæ ætatis, & maturæ imperio, ſic eligi: ita habet, & commodum eſt. Sed enim illud adhæret incommodi, quod regnum interea vacat, nec poſſeſſorem habet. Quod ſiquis conſiderat, maius

malum est, & plura sæpe daturum, quàm imbecilla in imperio ætas. Sane vbi interregnum est, iustitia & leges silent, licentia & vis valent: atque id sæpe hebdomadas, menses, annos manet. Quæ interea confusio, aut scelera sunt? quæ ambitio & prensatio? per quas fraudes, & artes? Germaniam vide, vbi Imperator demortuus: boni omnes in præsenti & futuro sunt metu. Ipsa Roma nunc, in sacrorum Pontifice, hæc mala est cum sentit. Quid deinde in eligentium dissensu? dissidia, & bella. Quæ nec inter paucos electores semper effugias: appello ad illos Imperij Septemuirales. Appello ad ipsam iterum Romam: & cum noxa religionis, & pæne dicam probro, audiimus legimusque, plures vno tempore Pontifices, à tali caussa, se gessisse. Nota mihi istud, & incertum illud fluctuansque in successione: magna ratio & efficax est, ad totam Electionem repudiandam. Iam quartum erat, Moderatius ita fore regnum. Non abnuam: sed addam, solutius etiam, & minore cura administrandum. Vt quid enim rei nec diu meæ, nec posteà meorum, nimis acriter intendam? Frui satis est. Obnoxij etiam viuunt, siue iis qui elegerunt, & quibus hoc velut beneficium debent, siue omnibus, qui in occasione minuere possunt potestate, aut priuare. Poloniam adi: hæc fiunt. Itaque & Iustitiam minus coli, necessum est: & Principem indulgere, aut oculos claudere, in potentium noxis. Dixi etiam, minus curæ aut custodiæ esse

regnum: an non ita est? Germaniæ Imperatores video, ex facili aut opida, aut prouincias totas, vel liberis agnatisque suis, vel & exteris, auulsas à corpore contribuisse: sæpe per gratiã, aliquando & pecuniam aut mercedem. Non sic fiet in proprio & hereditario regno. Neque Principes solum secordes: sed ministri eorum tunc tales. Nã & ipsi futurorum securi, præsentibus inhiant, lucellum in omni occasione captant, subitis auidi, & vt inter incerta festinantes. Iam quintum illud, Virtutes sic excitari, vix colorem habet. Valde scilicet, quia vnus aliquando, nec merito sed casu, bonus eligitur, boni esse elaborent. Si ad euenta imus, quocumque in regno, Electiones mixtas videbis, & sæpe deterioribus pronas. Vel Roma in Principibus suis, vel Germania, dicat. Vltimum, Aristotelem approbare: & hodieque alibi esse. De Aristotele, non mirum: Græcus & liber regna amat proxima libertati. De vsu hodierno aut nupero, leue est: nam præponderant exempla alia, & pro vno Electionis, centena sunt Successionis. Quæ vis hic igitur? Quod si illud dicatur, etiam nunc melius regi aut crescere regna ab Electione: magnum sit. sed non dicetur, & oculi ac sensus refutabunt. Ego vero amplius dico. vbicumque bonum & laudabile regnum fuit, in Perside, in Macedonia, in Ægypto, in Sinensibus, in Hebræis ipsis, Successionem valuisse: etiam in Romanis, quoties Principum liberi aut genitura, aut (quod laxius) adoptione essent. Iterumque am-

plius dico. nec fuisse vlla Comitialia regna, nec fore diuturna. Exoritur semper aliquis, animo & consilio inter Principes maior, qui creditum vni sibi regnum, suis stabilit gratia, arte, præmio & vis interdum adhibetur. Dania & Bohemia ostendunt, alia magna regio fortasse ostendet. Sed in fine non me teneo, quin Nicetæ etiam verba, & ego eius sensibus, subscribam. Exclamat: *O quanto deterius est multorum suffragium & electio, quam vnius! Tu inclytum Romanum imperium, & gentibus adoranda maiestas, quos tyrannos pertulisti? quales amatores te petierunt? quibus substrata, tui copiam fecisti? quales corona, & diademate, & puniceo vestitu exornasti? Grauiora vtique tulisti, quam Penelope procorum illa frequentia obsessa.* Res ita habet. Romanum imperium statim à *Claudio*, qui primus à milite electus est, & fidem eorum præmio pignerauit, in vilissima capita & pessima hac Electione venit: Electione, an palam Emptione? Nam & hoc scimus, velut sub hasta, væ-nale pependisse: & non aliud magis clarum certumque exitium rei Romanæ fuisse. Sed exempla quædam Electionis videamus, bonæ aut malæ mixtim.

I. AVRVNCANI populi barbari sunt, in Peruano tractu. Ij à solis viribus corporis ductores legere soliti: experti eas in graui aliquo ligno. quod qui diutissime humeris baiulat, nec succumbit, putatur & regendi oneri par futurus.

Melius qui ab animi viribus aut præstantia
II. sumunt: quod Romani olim veteres in suis regibus,

regibus, *Romulo, Numa, Seruio*, vix alio aſpectu fecerunt. Secuti quam aliter? & ſtirps Auguſti cum defeciſſet, caſus aut corruptio Principes fere dedit. Primum in CLAVDIO. qui C. Caligula occiſo, rumore cædis exterritus, & ſui quoque anxius, prorepſit ad ſolarium, & inter ianuæ prætenta vela delituit. Miles aliquis è Prætorio, diſcurrens ad prædam, hunc repperit, protrahitque: & interrogato Quis eſſet? acceptoque, impetu aut inſtinctu, Principem ſalutauit. Quanta vnius, & gregarij quidem, in re tanta audacia? Produxit ad alios Prætorianos, fluctuantes adhuc, nec aliud quam frementes: qui vt cælitus oblatum arripuerunt, & lecticæ impoſitum in caſtra ſua, viciſſim ſuccollantes, tulerunt. Senatus & vrbanæ cohortes diffidebant, & Libertatem præferebant: inane nomen vicit militaris electio, & fatale Romanis ſeruire. At Claudius iam imperij compos, vt militem magis obſtringeret, *quindena ſeſtertia* ſingulis (ſunt nobis *trecenti ſeptuaginta-quinque* Philippici) promiſit, & dedit.

Idem caſus ſiue error clarius in VITELLIO ſe aperuit, longe ab omni Imperatoria aut virtute aut ſtirpe. Homo ventri & abdomini factus erat, nulla vel ſpecie virtutum, niſi quod candor aut ſimplicitas in eo placerent. Is Legatus inferioris Germaniæ à Galba electus, & quattuor legionibus præfectus (amabant autem hos ignauos, & altioris cogitationis non ſuſpectos) præfectus, inquam, agebat Coloniæ Agrippinæ, cum nuncium accipit, ſuperioris III.

Germaniæ legiones defeciſſe à Galba, & in S. P. Q. R. nomina iuraſſe. Dum conſultat, quid facto opus, vis in defectores an conſenſus placeat: ecce *Fabius Valens* è Legatis legionum, cum paucis equitibus, opidum intrat, ipſum Vitellium Imperatorem ſalutat. Vnius vox omnium fuit. ſecutæ legiones, alæ, cohortes, ciues, ſocij, ardore magis quam iudicio: & inuaſit imperium atque armis peperit, armis mox amiſit.

IIII. Lubet etiam hos fortunæ ludos videre, & in theatrum producere PROBVM. *Tacitus* Imper. abſumptus erat, & *Florianus* frater eius adſpirabat: ſed dum electio pendet, Orientales exercitus eam occupare, & ſui beneficij Principem habere voluerunt. Conueniunt ad eligendum: & Tribuni, quaſi per decorum, eos monent, *Fortem, clementem, probum Imperatorem requirendum eſſe.* Arripiunt vocem, & ſtatim acclamant, *Probe Auguſte dij te ſeruent.* Inde purpura, tribunal, & legitimus Princeps.

V. Quid in REGILLIANO, quam conſimile? Dux Illyrici erat, & milites male in *Gallienum* animati, res nouas agitabant. Forte vna plures cænitabant. fuitque *Valerianus* Tribunus qui in ioco & vino diceret, *Regilliani nomen vnde credimus ductum?* Subiecit ſtatim alius, *A regno*: & milites communiter, *Ergo poteſt rex eſſe?* &, occaſione ſola temerarij dicti, fecerunt.

VI. O ludos! & luſum etiam adiungo, qui

PROCVLO tradidit Principatum. In Gallia milites ad latrunculos ludebant, item conuiuantes. Forte decies Imperator Proculus exiuit: atque ibi quispiam ludens, *Aue Auguste*: allataque lana purpurea humeros eius velauit. Timor mox eorum qui adfuerant: & ne accusarentur apud veterem Imperatorem, nouum hunc faciunt consensu.

Ridere in illis liceat, in istis indignari, vbi Corruptio suffragia temperauit. Sicut in M. SALVIO OTHONE, qui clam & palam militibus pecunia subornatis, & in *Galbam* armatis, eum sustulit, se immisit, sed Principem non diuturnum. VII.

Non item, à simili fœditate, IVLIANVS perennauit. qui post cædem *Pertinacis*, cum venale in castris Prætorianis penderet imperium, & *Sulpicianus* licitaretur: iste, pecuniosus & ambitiosus senex, eodem aspirauit. & ad muros subiens, modum pecuniæ certum promisit: cumque illi ad *Sulpicianum* rettulissent, plus aliquid adiicientem, iterumque ad istum (prorsus vt in sollenni auctione) tandem peruicit Iulianus: finisque fuit, vt *vicenaquina sestertia* (sunt *sexcenti vigintiquinque* Philippæi) viritim Prætorianis darentur. Immanis summa! quam ille concussionibus & rapinis mox coegit: atque hæc omnia, qui inter claros Iurisconsultos nomen vindicabat. adeo facilius est peritum esse legum, quam seruantem. Sed pœna à tergo pressit: statimque *Seuerus* superueniens, VIII.

vita & imperio illum, Prætorianos zona & militia exuit.

IX. Anno ∞. XL. Sed hæc fœda, exemplo vno aut altero eluantur laudabilis Electionis. Quæ autem laudabilior illa, quam Deus iniecit, & direxit? CASIMIRVS fuit, filius *Miecislai* vnicus, qui ob teneram ætatem regno minime aptus, sub cura & gubernatione matris *Rixæ* conquieuit, Sed ea mulier auara, superba, exteris Germanisque addicta, prouocauit odia Polonorum: quæ fuga denique vitauit, ablata secum regni gaza, & filio mox in Saxoniam secuto. Qui in exsilio isto animum ad litterarum studia appulit, & Lutetiam Parisiorum deuenit. Illinc in Italiam porro, & denique pietate impulsus, in Cluniacensi cœnobio Benedictinum monachum professus, Deo totum se vouit & sacrauit. Interea turbæ & fluctus in Polonia, vt in naui rectore vacua, & oculi atque animi requisierunt suum Casimirum: decretumque publice, vt missa legatione vbiubi terrarum esset, requireretur. Ad Reginam primo ventum, ab ea Cluniacum: & inueniunt non iam Casimirum, sed *Carolum* (nam & nomen mutauerat) eumdemque sacramenti religione, sed & Diaconatus vinculo, obstrictum. Illi præterita excusant, patriæ discrimina & calamitates proponunt, & hunc, vt vnicum præsidium & subsidium, Principem deposcunt. Ipse fortiter recusare, alienæ potestatis se iam ostendere, nec quidquam cum mundanis rebus commercij esse. Tamen vrgent, ad Abbatem reiiciuntur,

ab illo ad Pontificem. atque iste indulget, laxat sacramenti atque sacerdotij vincula, data etiam venia coniugij: cum lege, aiunt, vt Poloni caput deinceps in coronam tonderent ritu monachali, itemque nummum annuum in luminaria & cercos Diui Petri Romam conferrent. Hoc eiusce indulti monumentum esset. Ita in regnum ducitur, gaudio & consensu excipitur: prudentissime & fortissime administrat, domi pace parta, hostibus foris victis aut repulsis. Pie vixit, pie obiit, regno in posteros (nam & vxorem duxit, & liberos ex ea tulit) propagato. Quis abnuet hæc à Deo esse? profugo, monacho, Diacono, patriam, sceptrum, vxorem, cum gratia, laude, venia.

Sed memorabilis illa quoque electio, siue Iudicium fuit, quo regnum Aragoniæ, auorum æuo ad FERDINANDVM *Henrici* Castellæ regis fratrem transiuit. Obierat, *Martinus* rex, idque sine liberis: & inter agnatos vel cognatos varie certabatur. Ius, fauor, factio comparabantur: & iam ad cœtus & arma res spectabat: quippe inter potentes competitores, *Ludouicum Andegauensium Ducem & Neapolitanum regem, Jacobum Comitem Vrgelitanum, Alfonsum Marchionem Villenæ & Ducem Gandiæ*, & nostrum illum iam dictum. Sed visum consensu proceribus (rarum in tali ambitu) indices siue arbitros super hac re legere, & quemcumque Regem ij dixissent, esse. Electi nouem, sanctimonia vitæ, & doctrina aut prudentia, conspicui: terni ex ipsa Aragonia, totidẽ X. ∞.CCCC. XI.

è Catalaunia, iterumque totidem è Valentia; quæ tria regna scilicet in vnum corpus contributa. Dies igitur dicta electioni, locus captus arx *Cassa* in Aragonia. Magna exspectatio, concursus, aperta & occulta vota aut metus: denique ipso iam die, tribunal pro foribus templi erectum, aulæis instratum & regifico ornatu. Consederunt iudices, præsedit iis (nam adesse voluit) Summus ipse Pontifex, etsi in schismate, *Benedictus*. tum surrexit *Vincentius Ferrerius* Dominicani ordinis, magna sanctimoniæ opinione, & insigni ac feruida eloquentia, qui concione ad rem apposita, proceres & populum consentire, obedire denique nouo Regi hortatus est. *Quis is erit*? suspendit aliquamdiu omnium animos, & grandi tandem voce protulit *Ferdinandum*. Clamor coronæ, & iubilus, fausta precantium. nam plurium in hunc & virtutes eius inclinatio: quorumdam tamen & mæstitia, qui suos candidatos decidisse tanta spe indignabantur. At ipse coronam mox Regni, sollenni ritu, accepit: pacem vbique repperit, aut peperit. & magnum illum *Alphonsum* genuit, Aragoniæ, Siciliæ, Neapolis regem.

XI. Pulchra electio, & quam in manu Lusitanorum erat nuper imitari. Nam plures regnum illud, mortuo *Sebastiano*, competebant, suis quisque titulis, PHILIPPVS rex Hispaniarum, *Alexander* Parmæ Dux liberorum loco, *Ioannes* Dux Bragantiæ, ab vxore, *Antonius* nothus, sed qui legitimum credi se volebat.

Concurrebat & regina Galliæ, *Catharina Medicæa*, vetuſto & obſoleto titulo à Comitibus Bononienſibus repetito. Rex ſenex *Henricus* mederi futuris malis poterat, & velle videbatur: ſed fortior animus deerat, & cunctantem mors occupauit. Sed & poſt cum quattuor *Gubernatores* electi, & vndeni *Iudices*, tarditate aut frigore peccarunt: & quamquam proni in Philippum regem, non auſi ius ei adſcribere, ob populi ſtudia diſſentientis. Quem ſuum fere *Antonius* fecerat, & plenis velis per plebeias illas vndas ferebatur Ita factiones, diſſidia, & denique arma. Quæ tamen priuſquam Philippus inferret (& parata habebat) pro ſuo ingenio leniter ac tarde agere, legationibus quam legionibus velle rem conficere: à vi quidem adeo alienus, vt cum *Antonius* ille, caput turbarum, eiectus ab Henrico rege, in Caſtella eſſet, & in cœnobio quopiam Diui Benedicti, gnaro rege Philippo, latitaret: ille nec extraxit, nec reppulit, cum in illo velut torre exſtinguere incendium ſurgens poſſet. Simile in altero competitore Duce Bragantiæ: cuius filium captum à Mauris, infelici illo prælio, redimi per Legatum ſuum curauit, & eundem iam in Hiſpania, cum eſſent qui omni vi & via retinendum cenſerent, imo retinerent, ille firmus in quietis conſiliis, & iure ſuo nixus, liberum dimiſit. Sed neque ſic, cum alij arma pararent aut caperent, inuaſit, aut eiecit. ſed ante omnia ius ſuum diſputari à Theologis, & Conſultis eius, fecit: iamque de eo certior,

copias promouit. In limite erat Luſitaniæ, & omnis mora noxia: tamen iterum moratur, iterumque peritos conuocat, & per Deum & Fidem obteſtatur, liberis vocibus ſenſibuſque edicerent, ecquid iuris ſui eſſet. Hoc non cupere ſe modo, ſed iubere. Omnes vno ore ius affirmant. Tum denique *Ferdinandus* Dux Albæ inuadit, & ſeptuaginta dierum ſpatio Luſitaniam totam ſubiicit; vno prælio Antonio, qui regem ſe ferebat, pulſo. Si tamen prælium dixerim, veterani exercitus, cum ſemiermi & vrbana turba congreſſionem, * Annos paullo minus *Quingentos* auulſa Luſitania fuerat à reliquo ſuo corpore: rediit, vt retuli. ſed cum admiratione aliqua eorum qui attendent, in re tam opportuna, vtili, facili, cunctatorem Philippum ſic fuiſſe. Imitentur reges, nec temere ambitio ad arma impellat.

* Auulſa anno ∞. c.x.

DE SVCCESSIONE.

Hanc præferendam, etſi incommoda etiam habet.

Cap. IIII.

MELIOREM eam Electione tutioremque eſſe ſupra oſtendimus: & duplex certe cauſſa euincit. Prior, quod nullum hic interregnum, atque ita nec competitio, nec bellorum materies: præſertim cum iura ſucceſſionum legibus aut moribus vbique firmentur.

Secunda, quod caritas vtrimque maior. & ſubditorum in genitum & ſanguine Principem: & Principis in ſubditos, certo & veteri iure ſuos. Addam tertiam, aſtrictioris imperij, & reuerentiæ aut obedientiæ promptioris: quia vitari aut differri vindicta ægre poteſt, cum patri filius ſuccedit, & illius iniuriam ſuā putat. Non ſic in exteris: qui tutius contemnuntur, & ſi offenderis, ſeceſſu aliquo vitas, donec illi abeant è vita. Duo tamen incommoda adhærent (& quid pure bonum in rebus humanis?) quod vel mali vel inutiles ſic capiendi interdum ſint: vel pueri & infantes, quos ætas arcet à regendo. Quod ad prius, ſciamus idem & in Electione euenire poſſe, atque adeo ſæpe eueniſſe. Ferendum eſt, & melior exſpectandus: vt poſt hiemem, aliqua æſtas. Quod ad alterum, grande incommodum, fateor: & fere Deus ſic diſponit (ipſemet dicit) vbi viſum ei punire regna aut immutare. Quid ni feramus tamen, ſi à Deo? Hanc ei viam caſtigandi adime: aliam reperiet, fortaſſe triſtiorem. Leges viam ſuam teneant, itemque fata. Et tamen in illa ipſa puerili Succeſſione remedium, ſi viuit mater. Hanc admoueri, & vices pueri gerere, cum prudenti aliquo Senatu, è re ſit: & exempla docent, feliciter eueniſſe. Nā proceres regni eligi, anceps. ſi vnum, ceteros offendis, vt ſpretos: & hic fortaſſe proprias opes cogitet: ſi plures, non euades factiones inter eos, & turbas. Mater igitur melior. Sed exēpla aliquot, aut iura diuerſa Succeſſionis videamus: in qua cōſenſu gentium receptū,

MON. I. *Certos liberos præferri.*

I. Sed, vt dixi, certos legitimosque. Cui rei, vbi fraus timeri poterat, cautiones video adhibitas, calumniæ aut suspicioni vitandæ. Sicut in OGINA Lucemburgica, quæ pæne *quinquagenaria*, in matrimonio *Balduini Pulchro-barbi*, Flandriæ Comitis, grauida est facta: & res ea suspecta multis, ne vanus aut fartus tumor, non à natura & puero esset. Igitur circa dies iam partioni solennes, maritus in medio Atrebatium foro, tabernaculum tendi iussit, laxum & prætiosi operis: edixitque, omnibus fæminis, fama & loco honestis, fas esse adsistendi, & oculis arbitrandi verus an suppositicius ille partus esset. Factum ita. viderunt plures, obseruarunt: & omnes ita rumusculos dissiparunt, qui de sterilitate eius erant sparsi.

Circa annum ∞. XIIII.

II. Plane idem in CONSTANTIA, Neapolitana regina. quæ nupta *Henrico* Imperatori, quinquagenaria etiam maior vterum cœpit ferre, fraudē aut fucum suspectantibus multis. Quod vtrumque prudenter amolitus est Henricus. ac primum, cum vxor ad eum in Germania agentem adspiraret: vetuit, iussitque in regno subsistere, & aduentum suum exspectare, coram suis (cum bono Deo) heredem regni parituram. Deinde, vxore etiam ipsa sic volente, in foro tentorium expansum, facta potestate nobilibus fæminis veniendi, & parientem ac partum pariter oculis vsurpandi. Peperit igitur, in tali, vt sic

∞.C XCIIII.

dicam, scæna *Fridericum*, paterni aui nomine appellatum. Hæc satis mira, in illa ætate. etsi rei fides aliqua iamante ab Abbate *Ioachimo* facta, illo cuius vaticinia tunc clara erant, & nunc quoque tradita scriptis leguntur. Quippe parituram prædixit, & quidem filium, tali vita, & sorte: quæque alia *Friderico* euenerunt.

MON. II. *Præferri ætate primos, etsi in exemplis interdum aliter.*

Liberi igitur succedunt: sed mares supra fæminas, quod liquet: inter autem mares, ij qui ætate antecedunt. Tamen hic interdum quæstio, an ex caussa, minore aliquis natu non præferatur? Caussæ plures esse possunt. vna, quæ olim inter *Darij* liberos litem mouit, *Artemenem*, & XERXEM. Nam ex his Artemenes regnum iure & more gentium petebat, natu prior: at Xerces controuersiam non de ordine, sed de nascendi felicitate faciebat. Nam illum Dario priuato prouenisse: sese regi. Ita priuatas illi opes deberi, quas tunc habuit: at sibi regnū, in quo genitus, educatusque esset. Contentio, quamquam de regno, intra arma stetit: & arbitrum patruum sumpserunt *Artaphernem*. qui re pensiculata, præponendum Xercem putauit. siue ratione iam dicta, siue & indole vtriusque motus. De patruo iudice, in Iustino scribitur: in Herodoto pater ipse definit. qui idem Herodotus alterum fratrum non *Artemenem*, sed *Ariobarzanem* appellat.

II. Ipsum hoc in eodem Persarum regno, diu post mouit *Parysatis*, *Darij* alterius vxor: mouit, sed non eodem successu. Nam ægro marito persuadere conata, vt CYRVM minorem filium *Arsacæ* (qui postea *Artaxerxes* dictus) in iure sceptri præferret, ipsa illa dicta caussa, & quod in regno natus esset: non impetrauit, & stabile priori ius suum fuit. Etsi callida mulier *Xerxis* exemplum suggereret: sed quod paullo diuersum inueniet, qui explorabit. Nam Artemenes tunc natus Dario fuit, cum vere priuatus esset, nec in stirpe aut iure vllo regio (quippe postea à Magis inopinato electo:) at Arsaces patri quidem nondum regi natus, sed nato è regibus & in hanc spem sublato. Itaque discrimen apparet in vtraque sorte: etsi nec id quidem alibi obseruatum, & quomodocumque primogenitis sceptrum fere delatum.

III. Excipio, in caussa etiam altera: si minor aliquis virtutibus excellat: & contra, inopia sit in maiore. Tum enim præponendus videtur, quem Deus honestauit: idque ex publico etiam bono. Tale *Joannes Comnenus* prætextum habuit MANVELEM filium præferendi *Isaacio*: idque moriens persuasit. Cepit igitur imperium, & tenuit: sed reuera non pro spe rexit, nec fratri fortasse, nisi ab affectu patris, præponendus.

IIII. Et vero raro felix, nec nisi turbandis rebus, talis electio. vt in PTOLOMÆO LAGI F. qui cum minorem item, rupto gentium iure, regno imposuisset: ipsa naturæ iura violata mox sunt. cum alter fratrem suum paricidio sustulisset,

In PTOLOMAEO Physcone haud dispar euentus, sed purus à scelere. Blanditijs vxoris illectus iuniorē seniori antehabuit, & sceptrum credidit: sed populus eo mortuo, huic reddidit, & illi exsilium dedit. V.

Quid in LVDOVICO *Pio, Caroli Magni* filio? ille item Iudithæ vxoris suada *Carolum* minorem *Ludouico* in multis prætulit: cum eo fructu, vt bellum ipso viuo adhuc motum sit, & arma adeo, iunctis etiam alijs fratribus, in patrem sumpta. VI.

Ideo non nimis ridendi fortasse Pannonij, qui peruicaciter hoc ius sunt tutati in suo COLOMANNO. *Vladislaus* rex, liberis ipse orbus, *Almum* fratris sui filium adoptauerat, animo & corpore meliorem, æuo inferiorem. Vt autem rata magis electio esset, *Colomannum* fratrem sacris initiauit, & procul à patria Lutetiam Parisiorum, specie studiorum, ablegauit dicam, an relegauit? Hæc facta, & ipse obijt: sed statim proceres & populus *Colomannum* reuocant, & venia exsecrationis à Pontifice impetrata, regem simul & maritum fecerunt. Quem autem hominem? ridebis Lector: statu pusillum, lingua balbum, oculo luscum, pede claudum, dorso gibberum. Non monstrum vides? tamen hic placuit, & ius hominum etiam in ambiguo, pæne dicam, homine seruarunt. VII. ∞.XCI.

In hac tota re tamen fateor morem ABYSSINORVM (in Africa late dominantur) non improbandum videri, aut improbum. qui gentiles omnes agnatosque Regis in vna quadam arce VIII.

educant, remotos à populo: quia & arx in monte pæne inaccesso est (*Angam* nominant) & valido præsidio custoditur. Tenentur illic igitur, ne turbas aut partes faciant: & mortuo rege, eum qui maxime idoneus optimatibus & custodibus videtur, assumunt & substituunt.

MON. III. *Patruum, aut fratris filium, varie præferri.*

Quid autem, si filius maior præmoritur, prole ex se relicta? Rationes & exempla in diuersum trahunt: id est, vtraque vtroque. Nam qui patruum præferunt, rationem proximi sanguinis adspiciunt, à patre rege: & nepotem toto gradu antecedit. At nepoti fictio iuris subuenit, & idem cum patre censetur: cur non ergo & in iura succedat? Sed exempla etiam, vt dixi, variant: & pro patruo sunt ista.

I. LVDOVICI Pij primum. Qui *Bernardum* Italiæ regem deiecit, & vinclis ac carcere coërcuit, quia ius sibi à patre *Pipino* primogenito vindicabat, contra patruum *Ludouicum*.

II. ROBERTI regis Neapolitani. cui & Ponti-
✠. CCC. ficis auctoritas pondus addit. Nam hic *Clemen-*
IX. *te* v. sic censente ius regni tenuit, contra *Carolum Numbertum* Hungariæ regem: etsi iste natus è *Carolo Martello* esset, Roberti maiore fratre. Res clara est, & Annalibus testata: sed *Baldus* Ictus arbitratur, in regni vsum hoc à Pōtifice factum, & quia optimus & prudentissimus Robertus esset, quod res docuit: itemque salubri tempe-

rie & partitione, quod Carolus iã regnum Hungariæ teneret, in eoque poſſet acquieſcere.

Iamolim etiam NVMIDÆ pro communi iure habuerunt, patruum nepoti præferri. III.

Quod & VANDALI vſurparunt. IIII.

Itemque hodie MOSCOVITAE, ſed reſtrictius. nempe ſi impubes filius relictus ſit, tum patruus ſceptrum accipit: in *Baſilio* noſtro æuo factum. Aliter autem, ſi iuſta nepoti ætas: atque ea diſcretio rationem ſuam habet. V.

Hæc pro Patruo: plura etiam ſunt pro Nepote. SPARTIATAE, ſapiens populus, ſic ſeruarunt: & ipſe *Lycurgus* regnum *Charilao* fratris filio ceſſit, quod in manu eius erat, omnium gratia, tenere. VI.

ROBERTVS Neapoleos rex, etſi alio iure, vt dixi, promotus, hoc velut æquius melius reſtituit, & ſententiam publico iudicio ſic tulit, in lite ſuper *Comitatu* Sti *Seuerini*. Quæ inter patruum & nepotem vertebatur, & Iuriſconſulti varie trahebant: meliores & ipſe ad nepotem flexerunt. VII.

Ita ille rex: at OTHO *Magnus* Imp. iudicio armorum rem commiſit. Pugnarunt ſingulari certamine, barbaro illo ritu, & vicit nepos. quod iterum ita ſub *Henrico* I. Imp. adnoto euenisse. Ergo & Deus hanc cauſſam videatur comprobaſſe. VIII.

Sed quod iudicium, publicum aut priuatum, iſto Hiſpanienſi clarius? Rex *Henricus* defunctus erat filio infante relicto *Ioanne*, duos & viginti mẽſes nato. Patruus ei erat FERDINAN- IX. ∞.CCCC. VII.

DVS, vir vel ſolo virtutum merito (vt ſanguis ſeponatur) omni ſumma fortuna dignus. Itaque coniecti in eum oculi, vulgi & procerum: nec ambire opus, ambiebatur. Atque id non à ſingulis tantum, & in priuatis colloquijs, vbi adulatio timeretur: ſed in Conuentu publico, huic rei indicto, omnium non ſtudia, ſed aperta ſuffragia in eum ibant. Incitabat non ipſe ſolum æui maturus, & virtutum, vt tetigi, ſpectatus: ſed & ætas pueri, *quæ quando tandem gubernationi ſuffectura eſſet? Longum annorum interuallum, bella in manibus, turbas & diſsidia in metu eſſe: quæ ſemper fere comitari, vbi penes alios regimen eſſet. Ergo ageret cum Deo bene iuuante, expergiſceretur, & vel regni cauſſa, caperet fraternum regnum.* Surdæ aures ad has voces, & ius infantis oſtendebat, & Hiſpaniæ conſuetudinem: quæ eo magis tutanda ipſis, quo minus ille puer (hoc ipſo miſerandus) poſſet. Nondum tamen perſuaſerat: iterumque Conuentus, ſi forte pænitentia ſubeunte mutaſſet. Non ignarus ipſe eius rei & affectuum, infantem chlamyde tectum occulte intulit: & cum *Daualus* magiſter equitum, de communi conſenſu, iterum tentaturus dixiſſet, *Quem regem renunciari tibi placet?* ille acri voce & vultu, *Quem autem*, inquit, *niſi Joannem, fratris mei filium?* Et ſimul puerum in ſublime extulit, nomen *Ioannis* identidem & *Regis*, vt mos eſt, ingeminans: iuſſitque vexilla explicari, & alia ſolita fieri in nouo regno. Tu Fides, tu Modeſtia, è cælo paulliſper deſcendite, & hunc alumnum veſtrum lætis oculis videte: quanto illuſtriorem

ſpreto

ſpreto ſic regno, quam ſi decem fraude vel ambiguo iure quæſiſſet? Sed pauci iſti *Ferdinandi*: cui Deus tamen regnum Aragoniæ paullo poſt contulit, pretium virtutum, & electione (de qua dixi) ſiue iudicio delatum.

DE FRAVDE ET VI.

Has quoque priorum ſpecie interuenire.

CAP. V.

SED violat Succeſſionis iura aut polluit ſæpe Ambitio, quæ vim & fraudem miſcet. Quam ſæpe ſceptra ſic delata non ad longinquos tantum, ſed indignos? & hic quoque ludi interueniunt: quos lubet paullum, Sapientia volente, ſpectare. Venite qui regna æſtimatis, cælo æquiparatis: en ſeruulum, aut infimum homuncionem, ſuo ingenio ad ea ſublimatum. Videte:

1. Et primum PISISTRATVM, qui fraude quidem, ſed virtutibus pæne debitum regnum Athenis quæſiuit. Ille comem & benignum ſe ciuibus oſtendere, etiam liberalem vbi opus; adeo vt refugium & aſylum iniuria aut inopia preſſis haberetur. Suſpecta iſta optimatibus: neque neſciebat. quos vt in ordinem redigeret, & ſatellitium pararet aliquo prætextu, ipſus ſe vulnerauit. Sic ſaucius, in forum delatus, ſanguinem & vulnera ciui-

bus ostendebat, à potentibus illis, præmium scilicet benignitatis suæ in ipsos, accepta. Quin & vitam suam periclitari, nisi subueniant, quibus eam consecrasset. Fremitus & indignatio populi, mox suffragia, & custodia illi decreta. Qua cinctus, & inimicos suos statim, & mox populum tyrrannide oppressit. Nec omittendum hic *Solonis* dictum, qui dolum odoratus ei ingessit: *Non recte*, inquiens *ô Pisistrate, Homericum Vlissem imitaris. si quidem ille flagris se conscidit, vt hostes falleret; tu te vulneribus, vt ciues.*

II. Ac genera sane fraudium plura sunt: sed vna ad rem hanc Successionum apposita, quæ crebra. Est eorum, qui inserunt se in alienam familiam & callide adoptant: histrionio toto & ludicro initio, sed quoties in turbas & cædes iuit? Fuit in Macedonia ANDRISCVS quidam, homo vltimæ sortis, diurna mercede vitam tolerare solitus: qui *Philippum* se subito, *Persei* regis filium dixit. Et oris similitudo ad auum inclinabat. Ipse dixit, alij credunt aut credere simulant: Macedones & Thraces maxime, tædio Romani imperij, quod nouitate & asperitate displicebat. Itaque ingentes mox copiæ, & Prætorem Romanum fudit: donec à *Metello* idem victus, & in catenis Romam ductus triumphatusque est.

III. In eodem imperio, sed sub *Tiberio* Principe, CLEMENS quidam exstitit, reuera seruus *Agrippæ Postumi*, quem nepotem suum ex *Julia* Augustus in Planasiam insulam relegaue-

rat: sed fama & fallacia, mox ipse Postumus effectus. Iuit enim magno animo, audita morte Augusti, in insulam, vt dominum furtim educeret, & ad Germanicos aut alios exercitus ferret. Sed dum tardius nauigat, interfectum *Agrippam* repperit: & huc iam delabitur, vt sese eum ferat. Venit in Etruriam, ignotis locis se abdit, crines barbamque in squallorem promittit: mox per idoneos homines spargitur, viuere *Agrippam*. primum occultius, vt vetita solent: tum vago rumore apud imperitos aut turbidos, eoque noua cupiẽtes. Iamque in municipiis & coloniis se ostendebat, sed leuiter & obscuro diei, & copiam sui haud plene facturus. Augentur asseclæ, audet Hostiam venire, atque adeo in vrbem, & occultis cœtibus celebrabatur. Tiberius, non ignarus periculi, ambigebat, vim militarem, an fraudem fraudi opponeret: & hæc magis placuit, electique *Sallustij Crispi* opera duo milites, qui simulata conscientia adiuerunt, pecuniam & pericula sua offerentes. Mox noctem speculati & solitudinem circa eum, accepta idonea manu, vinctum & ore clauso, in palatium ad Tiberium attraxere. Ibi interrogatus, *Quomodo Agrippa factus esset?* respondisse libere fertur, *Quomodo tu Cæsar*: dolum & illi maternum obiiciens, quo ab Augusto adoptatus esset, Secreto interfectus est, magna inter tormenta constantia, cum neminem consciorum edidisset: nec Tiberius (prudenter in talibus) vltra quæsiuit.

IIII. In Syria similis dolus, etsi vix dolus. *Demetrius Soter*, ille qui Roma obses profugerat, iis imperabat: cum certa, nec iniusta de caussa, Antiochensibus offensis, bellum iis infert. Ipsi extremorum metu, ad noua remedia confugiunt & vilem quemdam è plebe ALEXANDRUM salutant, & *Antiochi* filium faciunt, ac repetere optimo iure paternum Syriæ regnum. Fraus cui non apparebat? sed nouitatis studiosus (insitum popularibus, & addo Orientalibus) siue odium Demetrij effecit, vt crederent, quæ non crederent, & certatim Alexandrũ omnes amplexi. Ipse mirabatur nouam suam sortem, & tot comitum militumque agmina: ac vires prope Orientis trahebat. quibus stipatus pugnat, primo parum feliciter? mox aliter, & non vincit solum Demetrium, sed cædit. Eo facto pacificus Syriæ possessor, quod solet in vitia & lusum se effudit: paruis Demetrij liberis, nec ab ijs metu. Sed cum adoleuisset *Demetrius* Demetrij F. cum parua manu Cretensium rem agressus adiutores repperit, &pari leuitate ad se transeuntes, qui à patre defecerant; in his, ipsos Antiochenos. Itaque solutum illum, & inter scorta ac mensas iactatum, inuadit, superat, trucidat. His finis scenici & imaginarij Regis, sed satis tamen diuturni, quique annos nouem & menses decem in imperio alieno fuit.

V. Alius ab isto, sed tamẽ ALEXANDER, & in finitima Iudæa, ipse Iudeus genere, adoptauit se in familiam *Herodis* regis. Occasio erat, quia

facie *Alexandrum* referebat, ab illo exſtinctum. Igitur mortuo Herode hic reuixit, & fucum etiam acutioribus faciebat, natura & ingenio vafer, tum ipſa illa ſimilitudine valde gemina, & vel noſcentes fallente. Venit igitur Cretam, & Iudæos illic induxit ſeſe agnoſcere, pecuniā & alia vſui dare: quod idem in Melo inſula, omnibus ſubtractum verū neci Alexandrum, aliumque ſuppoſitum, credentibus, vulgantibuſque. Ita Puteolos appulit, pari illic Iudæorum credulitate & gaudio: ac mox Romam, grandi comitatu, regia pompa. nam & Iudæi, qui Romæ frequentes, & in iis hoſpites notique *Herodis* obuiam ire, iurare eum eſſe, lecticam eius deferre: prorſus vt à regio cultu & faſtigio, præter Cæſaris auctoritatem, nihil abeſſet. Et ſane Cæſar Auguſtus moueri quoque cœperat: ſed retentabat, quod verus ille & veterator *Herodes*, non videbatur, in re tanta decipi potuiſſe. & denique vt experimentum caperet, mittit *Celadum* vnum è libertis ſuis, qui olim familiariter cum *Alexandro* & *Ariſtobulo* fratre (nam & is ſeruatus dicebatur) verſatus fuerat: ſed quid? impoſitum ipſi Celado, & ille quaſi notor & aſſertor ad Cæſarem redit. Tamen dubitat, ipſum Alexandrū vocat, & ſagaciter animaduertit manus calloſas, & duratas opere; item in ſermone & moribus non illum Principalem Genium & gratiam, quæ ſolet ſic natis comitari & vel inuitis inſciiſque adeſſe. Tum etiam interrogat, quid factū *Ariſtobulo* eſſet, & cur non ille aduenisset? Cauſan-

te ipso, Cypri hæsisse, ob pericula maris & itinerum, & ne, siquid durius euenisset, totum Mariamnes genus vna periret. Hæc illo canente, & doctore eius accinente, qui simulata grauitate aderat; Cæsar seductum adolescentem monet & interminatur vera dicere, & proposita impunitate, *Quis esset?* interrogat. Ille vero metu instantium, & splendore illo præsenti territus, vera fatetur, seriem fabulæ denarrat: & à Cæsare ad remum damnatur, vt fidem in vita data non falleret, doctorem eius exuit vita. Reliquis satis supplicij censuit credidisse, & pecunias effudisse.

VI. Hæc vetera au longinqua videbuntur: addam haud longe ab æuo, aut finibus nostris.
∞.CC. LXXXIIII. Ecce in candida & simplici illa Germania, exstitit PSEVDOFRIDERICVS, tempore *Rudolfi Habspurgensis* Imperatoris, qui verum se *Fridericum* diceret, mortuum ante * plures annos. Obsi-
* XXII.
debat tum Rudolfus Colmariam: sed haud vane territus, quod impostor ille in Germania nostra inferiore magnas sibi vires, nobiles, vrbesque adiungeret; soluta obsidione, Rheno prono descendit, & quasi veneraturus veterem Augustum accessit. Sed eius compos interrogatum quis, vnde, quare sic esset, igne in opido *VVitZlaria* combussit.

VII. Post in eadem Germania nobilis impostura
∞. CCC. circa Marchionem Brandeburgensem VOLDE-
XLVIII. MARVM euenit. Is ante annos triginta & vnum amissus siue mortuus peregre erat: cum *Rudolfus* Saxoniæ Dux despicit, qua via *Ludouicum*

Bauarum Ludouici Augusti Filiũ, Principatu Brandeburgensi pellere posset. Componit fabulam, ipse inquam eius poëta & actor. nam molitorem quemdam secreto habitum, omnibus notis insignibusque arte & astu instructum, ad verum illum Marchionem, producit tandem in scænam: atque ecce populares, desiderio & more plebis accurrunt, se & sua, plerique arces & opida etiam tradunt. Resistentes, partim Saxonis copiis, partim *Caroli Bohemi*, qui Imp. à quibusdam designatus, ad deditionem coguntur. Ipsi Bauari, & auxiliares eorum Palatini, varia fortuna certant, & grandi vno prælio vincuntur: capto *Rudolfo* Palatino Rhenensi, cum LXXIX. è nobilitate equestri. Denique triennio toto elusit, aut potius illusit ille molitor: donec captus tandem ignem ipse, infamiam fautores eius subierunt.

Sed in vicina etiam nostra & socia *Flandria* factum, omnia dicta adæquat aut superat. Fuit *Balduinus Octauus* Flandriæ Hannoniæque Comes, & idem grandi ausu progressuque Orientis siue Byzantij Imperator. Dum illic res gerit, in prælio contra Bulgaros cadit: nec ambigua res erat, donec quidam BERNARDVS RAINSVS, Campania Gallia oriundus, & specie religionis iuxta Valentianas in silua quadam Anachoreta; donec is, inquam, vulgaret fingeretque post annos xx. reducem & rediuiuum se Balduinum esse. Impulsus à nobilium quibusdam creditur; & ætas, forma, astus, VIII. ∞.CC.XXV.

atque etiam audacia aderant ad fallendum. Igitur rebus in Hannonia motis, in Flandriam ipsam cum hac fama venit : & rara quadam oris grauitate , commemoratione hominum rerumque priorum, stemmatis totius notitia etiam sagaces cautosque inducit. Desciscunt & adhærent passim , fastidio etiam & contemptu fæminei imperij : quod *Joanna* id temporis, Balduini filia , rebus præsidebat. Quin ipsa profligata , & propemodum in Querceto opido intercepta , præsidium & refugium ad regem *Ludouicum Octauum* Galliæ habuit : qui subuenit, sed cum prius à Senatu *Joannæ* examinatus inquisitusque planus ille esset. Eius enim Præses sic dixit, rogauitque : *Tu quocumque nomine appellandus , si te verum Balduinum iactas, cur Orientis imperium deseruisti, ad hoc minus properasti ? Cur apud notos atque optime de te meritos duces , mortem simulasti , vitam dissimulasti ? Quæ commenti caussa, aut merces ? An numquid ij oderant ? etiam nunc resument , si verus es Augustus. Quid ad nos potissimum venisti, tot lustra non visus, nisi vt inter ignotos ignotus falleres? Viginti anni iam sunt à morte illius, quem te dicis: quibus tenebris , & qua caussa , tam curiose te occulisti, sic vt nec aura famæ de te spirauerit ? Passi multa mala fuimus, & id ob te mortuum : mederi vna voce, vno scripto poteras,* VIVO *: cum non feceris , ego etiamsi viuis , viuum te habebo? Impietas tua non meretur : abi ingrate à patria, cuius caritatem exuisti. à Principatu , cuius curam abiecisti, à ciuibus, quos obliuione sepelisti.* Dixerat;

Quæsitor: at ille mirum qua confidentia, & ex ipsa fidem præstruens: *Domi*, inquit, *inclementiores ciues, quam foris hostes, repperi. Tu me Flãdria, mater & altrix reiicis, quẽ Græcia, Macedonia, Thracia aduenam excepit, coluit: ipsa Barbaria, maiestatem verita, seruauit. At enim, vbi delitui? audite, & casuum humanorum miserescite, si quid humani in pectoribus istis habetis. Captus prælio ad Hadrianopolim à Bulgaris, ab iisdem in custodia habeor, satis lenta & remissa: vsque eo vt effugium etiam patuerit, & animo isto ac Deo ducibus me liberarim. Cum ad meos propero vagus & erro, in alios barbaros incido, ignaros fortunæ meæ, & ab ijs in Asiam trahor ac vendor. Heu miseriam! pudet, sed vos narrare cogitis: Syri me habent, & in ergastulum rusticum damnant. Ego Balduinus, Comes, Jmperator, qua manu sceptra tenui rastra tractaui, plures per annos donec à Germanis mercatoribus casu transeuntibus, quibus me aperui, pretio liberarer. Jj me domum remiserunt: vos expellitis? ingrati, immemores veterum beneficiorum, quibus aui vestri, patres, etiam tu atque ille, à me affecti estis. En senium & hanc caniciem, quo reseruati sumus? post tot fluctus, scopulum repperi, vbi portum putabam: ipsa mea filia, mea Joanna, patrem non agnoscit, ne Comitem cognoscat.* Hęc & plura opportune differens, magnitudinem suam vel fallaciam tuebatur: vario animorum motu, & plerisque ad illum inclinatis. Adeo, vt nobilium populariumque bona pars statim adhæresceret, Comitem & Augustum salutaret: donec re iam in præcipiti, *Joanna* ad *Ludouicum*

Regem supplices Legatos mitteret, vt *Balduini*, auunculi quoque sui magnam sanctamque memoriam, ab impuri nebulonis contage tueretur. Suscipit negotium Rex, diem homini dicit: venit ille magno comitatu, solitaque fiducia & fastu. Vestis erat purpurea, alba in manu virga, barba promissa, à qua vulgo *Peregrinus Longobarbus* vocabatur: sistitque se Regi, Peronæ. Ille orditur, succinctus nobilitate & Senatu: *Flandria in fide & clientela mea est, ne mireris te huc vocatum: quod iure, non ambitione aut vsurpatione factum. Siue iniuria afficeris, à me vindicandus es; siue afficis, puniri debes. Utinam Deus & cælites facerent, vt tu sis ille Balduinus, mihi auunculus, amitinæ meæ pater, nec vno nomine Galliæ meæ illigatus. Utinam! inquam. sed famæ tot annorum, tam constanti, quid faciam? illa te iugulat. Credere me abnuis, & vnus tot millibus contradicis: sed fidem ex genere humano tollis, si consensui mortalium non vltra credimus. Tamen effare, faueo siquid habes quo famam redarguas, quo Balduinum te asseras, quo veterem meum cognatum aut potius parentem à mortuis restituas. Si ille es, breuiter ad hæc respondere, & statim, potes. Quæro, Tene pater meus Flandriæ Comitem dixerit, iura dederit? quo teste, loco, tempore, ritu? Baltheone te & insigni militari donarit? Quæ mulier ex Francica nobilitate, quo conciliante, quo auspice, loco, cætu nupserit? Quid hæres? hæc ignorare de se verus Balduinus non potest.* Ista rex: tamen audacia illa, velut deprehensa, hærebat, & spatium cogitandi recolligendique sui petebat. Inde

pro impostore haberi, & contemptim dimitti: dimitti tamen, quia sub fide publica venisset. Nec diu post in Burgūdia captus, ab equite gētis Chastenaiæ, *Ioannæ* offertur: quæ conuictum confessumque laqueo strangulauit. Non tamen sine plebeculæ rumoribus, quæ patrem ab improba filia in ligno suspensum, tunc & diu posteà differebat.

Nonne consimile in Hispania, cum *Alfonsus* Aragoniæ rex esset, iuuenis & vndecennis, matre gubernāte? superuenit qui se ALFONSVM veterem adfirmaret, ante annos viginti & octo ad Fragam cæsum. Pro colore adferebat, tædio se rerum humanarum in Asiam & Terram sanctam iuisse, illic bella pro Deo & religione pugnasse, redisse ad suos culpis expiatis. Cur spernerent, & puero ac mulierculæ potius adhærescerent? Mouerat multos, res turbaturus hauddubie, nisi Cæsar augustæ captus laqueo gulam fregisset. IX.

Tædium iure vereor in paribus ausis & euentis: qui tamen duos MVSTAFAS sileam, in Turcarum imperio, vt nec id sit à scænicis his ludis immune? Prior fuit, *Muratis Secundi* principatu, DVSMIS; sed qui se *Mustafam* diceret ∞. cccc. *Baiazitis* primi filium, quem fama & res erat, xxii. infelici illo prælio cum *Temir-lanco* periisse, vbi & pater eius captus. At enim post annos *vigintiduos* iste se sufficit, & fraudes ac turbas *Murati* miscet. quas turbas? tantas, vt Begi, Bassæ, & primorum plerique ad eum deficerent, ipsi Christianorum Principes fœdus inirent, & Byzantii X.

Imperator. Denique per triennium Muratem sic exercet, vt incertum imperij & vitæ faceret: donec ad *Lopadium* lacum collatis castris (& Murates ipse aderat) arte quam viribus magis vincitur, & transfugijs paullatim nudatur. Iuuit ad hanc rem commentum callidum Legatorum, quos Byzantium vno tempore, ad fœdus & societatem, ipse & Murates miserant. Sed Muratis irriti dimissi, illius impetrauerant: cum tamen Murataei, cursim præuenientes, audaci astu spargunt, sese voti compotes, & Græcos à se stare. quod creditum sparsumque in vtrisque castris, multos Mustafæ detractos *Murati* iunxit. Denique fugit ille, sed retrahitur, & Hadrianapoli ad pinnam muri laqueo suspenditur.

XI. Alter MVSTAFA miri & noui commenti est sed ab alieno impulsu. & in alterius, vt putabatur, fructum. Ne graue sit me diducere paullũ quæ faciunt ad grauem illum nobis hostem. *Soleimanno*, maximo inter Turcarum principes, duæ vxores fuerunt, ex iis liberi: altera *Bosphorana*, è qua MVSTAFAS; altera *Roxolana*; è qua isti quattuor *Mahometes*, *Selymus*, *Baiazites*, *Giangir*. Sed omnes hos ætate & gratia apud militem *Mustafas* anteibat; nec dubium illius imperium, si id exspectare, quàm habere maluisset. Pater sane eum suspectum nimiæ spei interfecit. Iam è quattuor illis *Mahometes* obierat, & mox item *Giangir*: duo competitores supererant, è quibus *Selymum* fata & pater promouebant, *Baiazitem* mater

mirifice in eum prona. Frustra maritum aliquoties tentauerat, vult fraudem & fortunam. Itaque re cum filio collata, visum illis initium res nouandi per falsum *Mustafam* facere ad cuius nomen & gratiam miles facile concurreret: ipsi deinde eo in rem suam vterentur. Reperiunt iuuenē audacia & facie idoneum, instruunt & dimittunt. Personam sumit & agit, venit in Thraciæ loca que Valachiam & Moldauiam spectant, vbi equitum copia, & qui plerique viuo nuper *Mustafæ* addicti. Ibi clanculum & quasi timide se ostendit, comites qui aderant mussitant *Mustafam* esse; fuga elapsum à patre, & alium ab amicis substitutum, qui interfectus pro ipso esset, incuria, nec serio agnitum aut inspectum. Id argumentum fabulæ erat, ad quam spectandam agendamque statim concursus. Veniebant & ij, qui oculis suis *Mustafam* interfectum viderant: sed vel falli volebant, vt locus esset si non recipiendi *Mustafæ*, saltem vindicandi. Iam pænè exercitus erant: sed Sangiacci trepidi rem ad Soleimannum referunt, qui fraudis certus eos acerbe increpat, *Quid ita initijs non obstitissent? vel nunc facerent, aut iram ac pœnam à se expectarent. Mittere se Pertavvum Bassam, cum validis fidisque copiis; sed melius gratiusque fore, si ij quod neglectum est sarciant, & ignem nondum validum exstinguant.* Sangiacci iis monitis minisque excitati aduigilant, concurrunt; aduentantes reprimunt, manus iam factas dissipant & spargunt; nihil reliqui sibi ad diligen-

tiam faciunt, vt fidem & operam suam Domino probent. Tamen Bassa superuenit: nec res adhuc *Mustafæ* satis validę aut constitutæ erant. itaque à presenti metu fluctuare multi incipiunt, dilabi alij & transfugere, donec desertus miser cum præcipuis ministrorum in manus venit. Viuus trahitur Byzantium, examinatur nihil celat: cura iam non de illo puniendo (quod statim factum) sed de filio patrem subit. Hocne illum ausum, in tam recenti Mustafæ infelici exemplo? dolor non ab impietate solum erat, sed ab impudentia & temeritate ira. Et iam magnū aliquid parabat: sed mater filium non deserit, callida mulier & mariti sui diu potens. Venit & rem fatetur, excusat & deprecatur. *Quid enim magni miri*, inquit, *si in fratrem (non enim in te, ne erres) aliquid molitus est, non tam ambitu, quā metu impulsus? Leges siue fata nostræ gentis sunt, vnum non imperare solum, sed viuere; & exordium noui Principatus est, fraternum paricidium. Quid inquam mirum igitur, si fugere triste hoc voluit? si vitam prorogare? Natura impellimur, & te consule. Hic scopus huius conatus fuit, miseratione, si consideras, quàm ira dignioris Tu illam da. cui? filio. cui? & mihi vxori. nam certum non superuiuere illi, & in vno duos occides, Quamdiu autem dature? me miseram, instant fata, in tua senis anima adolescentis illius spirat, & mea.* Mouit intimum senile pectus & concussit mulier: dat veniam, sed ea lege vt filius se videat & ipse eam petat. Ergo aduocatur, & à matre quoque excitatur iam secura vt tuto veniat.

Venit, ſed cum in aditu paterni hoſpitij eſt (extra vrbem conueniebant, nec temere filij patre viuo in ipſam intrant :) ecce milites, qui deſcendentem ex equo tradere pugionem & gladium iubent. Id in aliis de more fiebat, ſed conſcientia ſtimulante omnia timet, & multus in oculis *Muſtafas* vterque erat. Mater tamen dat animos. quæ de induſtria ad ianuam exſpectat, & per feneſtram linteo obductam hortatur intrepide pergat, viam omnem à ſe præmunitam. Accedit ad manum patris, petit veniam & accipit, monitus magis quam caſtigatus. Atque vt plenam fidem reconciliationis faceret, potum de more gentis iuſſit offerri: ſed nec hunc ſine metu, bibit, venenum ſuſpectans, donec pater ex eodem poculo hauſtu ducto, omni eum cura liberauit. Atque hæc Fraudium ſunt, addam.

Violentiæ exempla.

Heu, quam multa ea occurrunt: paſſim video aditus atque exitus Regiarum ſanguine reſperſos. Sed temperabo, & eligam. Ab Oriente ordior. atque ibi in Iudæa, triſte fatum Gedeonis familiæ video, vnius ambitione conſumptæ. Laudatus ille vir, & dux per quadraginta annos populi, liberos genuit & reliquit *ſeptuaginta*: atque hos legitimos. vnum è concubina *Druma*, cui nomen ABIMELECHI. Hic poſt mortem patris imperio imminens, & adiutus materna pecunia atque amicis, copias collegit è vagis & ſordidis hominibus: cum I.

quibus *Sichimã* venit inopinato, atque omnes ibi fratres *septuaginta super lapidẽ vnum* (vt Sacra loquuntur) interfecit, & velut immolauit. Quid si totidem alienos & extraneos? ô facinus! at ille imperium inuadit, & in triennium etiam retinet, vt cœperat, sæuiens, & subditos varie affligens, sic vt *Sichimitæ* arma caperent & rebellarent. Frustra. domuit eos & occidit, & ipsum opidum deleuit, salemque in eo consperſit. Sed cælestis vindicta tamen consequitur, & cum turrim quamdam oppugnaret, fragmine molaris lapidis mulier superne caput eius contriuit. quo ictu collapsus & iam moribundus, ad satellitem suum, *Tu me*, inquit, *gladio iugula, ne muliebri manu dicar cecidisse*.

II. In Parthis *Orodes* regnauit, ille qui *Crassum* victum iactat & occisum. Is cum senuisset, in luctu ob *Pacorum* filium à *Ventidio* cæsum, aquæ intercutis vitio laborauit, neque longe iam à morte. Quam tamen longum PHRAATI filio visum exspectare: & veneno eam maturat. Sed id contra fuit, nec aliud quam mota aluo in medicinam abiit, & totius morbi finem alleuauit. Quod ille indignatus (neque enim pænitentia subiit sceleris, cui vel Numen videbat aduersari) ad apertum parricidium ab occulto trãsit, atque hominem palam suffocauit. Iamne finis? minime: catenata sunt scelera, & post patrem fratres *triginta*, quasi inferias, adiecit. Quis tamen illius finis? consimilis. nam cùm in pace & fœdere cum Augusto esset, cui

& signa

& signa Crasso erepta remisit:hic vicissim dona dedit, inter alia, pellicem insigni forma Italici generis, quæ prolem ei genuit *Phraatacem*. Hic ipse vt adoleuit, conscientia & opera matris, patrem interfecit. Bene, bene. quidni dicam? tulit, quæ meruit, & quæ docuit: redijt in auctorem exemplum.

Breui stilo lata scelera in MITHRIDATE PONTICO stringam, cui bellum & clades fuit à Romanis, sed mors ab ipso filio. An & hoc immerito? ecce ille matrem iam primis annis sustulit, mox fratrem: deinde tres filios, totidemque filias. Cælum, terra, mare, aspicere, ferre, purgare toties impium potuistis? Ignosco Pharnaci, & animos ad scelus pæne addo: vindica adolescens auiam, patruum, fratres, sorores; tot mortes (leue est) in vna. III.

Iam in PRVSIA Bithyno tyranno, Romanorum non socio rege sed seruo, vix memorabile est, quod is filium *Nicomedem* tollere è medio voluerit: quid ita? vt locum alijs filijs faceret ad regnum. Peruersa aliqua pietas hæc fuerit. sed ecce filius, rei conceptæ gnarus, scelus in ipsum vertit, & defectione populorum, regnum ei ademit, & deinde vitam. IIII.

Relinquo te Oriens, fatiges me si perambulem: centesimam partem (vere loquor) non libaui: sed vnum tamen abiens hic consignem. PTOLOMÆVS inter Alexandri successores, pulso *Antigono*, Macedoniam occupauerat, pacem cum *Antiocho*, fœdus & affinitatem cum *Pyrrho* fecerat: securus iã omnium, nisi sororis, V.

& ex ea liberorum. *Arsinoe* erat, quæ in matrimonio *Lysimachi* fuerat Macedoniæ regis. Itaque animum & artes intendit ad eam vna cum liberis captandam: cautam tamen, monitam, & omnia timentem. Quid adhibet? machinam in hunc sexum validissimam, amorem. soror erat, sed quid ad rem? incendit, non absterret ea cognatio Orientales barbaros, & res in mores & iura vertit. Itaque munera, legatos, litteras missitare: offerre ipsi societatem regni, liberis hereditatem: nec alio fine se armis id occupasse, quã vt ijs posset relinquere. In has res fidem se paratum dare quam vellet, & vbi vellet, apud sanctissimas aras & templa. Quid multa? persuadetur mulierculæ, ex fidissimis amicis mittit, qui iuramentum accipiat: quod ille incunctanter, & pæne inuitans, in veterrimæ religionis templo concipit, ipsa simulacra & altaria deorum tangens: se suumque caput inauditis vltimisque exsecrationibus deuouens: *Sincera se fide matrimonium sororis petere: nuncupaturum eam reginam: eiusque liberos, suos heredes habiturum, nec alios.* Ergo Arsinoe spe iam plena, in cõspectum colloquiumque fratris venit: qui vultu ipso & oculorum acrimonia amorem simulans, fabulam peragit, vxorem ducit, capiti diadema coram milite populoque imponit, & Reginam appellat. Secuta quæ solent nuptijs: & læta *Arsinoe*, *Cassandream*, munitissimam vrbem (quod vnum petebatur) vbi thesauri & liberi, præiuit, maritum introductura, & festo apparatu exceptura. Viæ, templa, domus ornantur: aræ & hostiæ dis-

ponuntur: filios quoque suos, *Lysimachum* sedecim annos natum, *Philippum* triennio minorem, patri & auunculo occurrere iubet. Quos ille extra portam obuios, cupide & vltra modum solitæ affectionis amplexus, osculis fatigat, nec dimittit. Portam & arcem ingressus, ponit personam, sumit suum vultum & affectum, statimque milite introducto, pueros iubet interfici in gremio ipso matris, ad quam confugerant. Illa hoc miserior, quod mori cum ijs non licuit (sæpe se gladijs interposuerat & obtulerat:) in exsilium cum duobus seruulis pulsa est: *Ptolomæo* tamen haud diu ab hac victoria triumphante, cum Galli Macedoniam inundantes, victo ei caput paullo post abstulerint, in hasta, ad terrorem & fidem, circumlatum.

Ad Occidentem iam ire mihi licet, & ordiri ab Hispania: in qua cum Cn. Scipio, post Africanus, victoriales & funebres simul ludos daret, capta *Carthagine Noua*: en duo fratres patrueles, CORBIS & ORSVA, qui de regno armis certaturi eum adeunt. Ipse, vt mitis ingenio, omnia conatur & tẽtat, vt ratione nõ Marte iudice, rem compõnãt: frustra: cãpum & arenam volunt. Concesso, magnis animis concurrunt, sed maior natu *Corbis*, facile minorem natu, astu & armorum vsu vicit, atque occidit. VI.

Dicam in Italia de ROMVLO, *Tarquinio Superbo*, *Nerone*, tot alijs, qui scelere & sanguine sceptrũ pepererunt? multa, & nota sunt, ideoque cum venia omittenda. VII.

VIII. Venio ad æui nostri parricidam nobilem, & quod indignetur aliquis, felicem. Sceptra imperij Turcici tenebat *Baiazites* II. rebus gestis clarus, & numerosa prole succinctus, in qua natu minimus SELYMVS erat, de quo eo dictum. Sex ille fratres habebat: è quibus duo primæui suo fato obierunt, tertius paterna vi: duo supererant, ætate & iure imperij ante ipsum. Sed imperium tamen animo agitabat: & vt perueniat, patrem impedimento futurum, è medio vult sublatum. Id varie tentauit, & primo colore aliquo pietatis. Mos Turcarum habet, filios Principis in certo loco aut opido claudere, nec finibus ijs egredi, nisi permissu aut iussu patris. Id contra spes aut res nouas institutum videtur, & ne militibus aut populo misceantur, captenturve aut captent. At Selymus fines istos audacter migrat, comites & milites colligit, & cum hac manu ad patrem pergit. Miranti, & per legatos etiam expostulanti, *Ecquid sibi vellet? patriæ leges, patris iussa sperneret? quo fine, aut caussa?* ille refert: *Non prauitate, sed pietate motum facere. & Mahumetis legem esse, tertio quoque aut quarto anno visere ad parentes: velle se parere, & parentis optimi manum* (ita Turcarum etiam sermo habet) *osculari.* Baiaziti haud placitum, iterumque legatos & asperiora mandata mittit: quorum summa, rediret. Ille pergere nihilo sequius, & iam Hadrianopoli appropinquare nixus, vt putabatur, occulto fauore & gratia Genitzarorum, quos in partes traxerat. Erat in ea ipsa tunc vrbe pater. qui fraudes aut vim

metuens, & simul vrbi dominæ timens Cōstātinopoli, vbi thesauri & regia gaza erat, illuc concitus pergit. Idem filius, & patrem in vico assequitur qui *Tzurulus* appellatur: quid? ad manus osculum? imo ad manus consertionem, & suos instruit, & vim parat facere: patre contra, cum eo ventum videt, dirigente. Pugna committitur, anceps & cum discrimine, maiore etiam metu Baiazitis: qui haud de nihilo fidem suorum suspectabat, & Deum ac Mahumetem alta voce inuocabat, vindices patriæ & imperatoriæ maiestatis. Audiuit ille (non enim iste) & fugit Selymus, vasa & impedimenta omnia amittit, animum & impietatem retinet: ac *Capham* cum venisset, copias iterum colligit, & prima hieme in Thraciam redit. Fiduciam etiam Genitzari dabant, qui in vrbe tumultuati, *Achmetis* (is frater maior erat) imperium aspernabantur, atque adeo legatos eius qui tunc aduenerant, per ignominiam eiecerunt. Occulte ad Selymum etiam missis, vt approperaret: sese cætera exsecuturos, & manu viam facturos ad solium & ad sceptrum. Imperium illud miles temperat, prauo & noxio more: nec alia caussa exitij aliquando erit. Sed *Achmetes* horum non ignarus, cum ipse quoque iuxta Constantinopolim venisset: & militum quidam operam ac fidem obtulissent, adnuit, sed quod momentum inclinationi aliorum facturum erat, aurum præsens, & amplioris stipēdij spem, non adiecit. Imo vocem iecit, liberam, sed in-

tempestiuam, *Sese vel inuitis illis imperaturum.* Offendit, & alienauit: iamque Selymus ad vrbem venit, tentoria in pratis fixit: cui obuiam factus *Corcutes*, frater alter, modesti ingenij, & sapientiæ ac religionis studijs deditus, vt captus est gentis. Genitzari audito aduenisse, statim coeunt & tumultuantur: decem è suis ad Bassas (Præfectos sic nominant) ablegant, qui postulent, *Dominum & Sultanum Selymum esse: Baiazitem vltra non esse, ætatis & virium imbecillum, nec molem imperij sustinentem. Hoc ipsi edicerent, suaderentque volens faceret, quod vel nolens adigeretur: & cederet, aut cædi ipsi Bassæ exspectarent. Sententiam omnium sic ferre.* Hæc dicta, & prompti facere erant: ergo timor Bassas incessijt, & Baiaziti rem & discrimen exponunt. Generosus animus, & veteris laudis factorumque conscius, indignari: nihil indultum velle, arma & manus suorum spectare, & implorare. sed abnuentium: atque ibi primus Bassarum (*Vizirium* dicunt) *Mustafas*: *Ergo supremum vale Imperator*, inquit: *nam nos quidem morituri te alloquimur, nescio an moriturum. Hoc animi tui decretum, vltimum nobis iam dicit*: & minas militares addit. Mouetur ille, & ipsos miseratur, atque infit: *Ergo certum ijs, vitam nobis adimere? & huc ventum?* Mustafas? *Huc ventum, quod ad nos attinet: de te, Deus meliora. sed vt optima, spiculis tamen hastarum* (verba ponimus) *de solio imperatorio scito te detrahendum*. Senex videt necessitatem vltimam esse, & paullisper vocem compressam soluit: *Agite igitur*, inquit,

ad filium ite, nunciate rerum summam illi permitti. Filius venit, pater excipit, vultu quidem lætus, & thesauros ei atque alia imperij resignat. Tum & solium conscendere iubet, sed recusantem: & subdola modestia, solam pietatem, affectumque visendi patris, præferentem. Iterum iubet, propinquo etiam periculo monitus, & minaces militum vultus vocesque audiens, aut videns. Admittit filius, sed in sequentem diem. Conueniunt frequentes, equites peditesque: sedet pro tribunali, & imperij iurisque vsurpandi caussa, vnum è Genitzaris suspendi laqueo iubet: ceteris spe facta benigni simul, & fortis dignique maioribus imperij. Cuius primum facinus, relegatio patris *Dimotucum*: & priusquam perueniret, interitus veneno procuratus. Aiunt medicum eius corruptum id obtulisse, adamante minutatim confracto, & cibis immixto: cui tamen pretium operæ mors fuit, & ceruix incisa, cum voce Selymi præuia: *Veteri domino infidum, nouo fidum non futurum*: Itum in alias cædes. & quinque fratrum filij occisi; tum ipse frater *Corcutes* neruo arcus strangulatus, cum è fuga reprehendi curasset. Supererat *Achmetes*, primus fratrum, & societate Ægyptiaci etiam Sultani validus: sed falsis Genitzarorum litteris elicuit, tamquam fastidientium nouelli & iniqui imperij: prodiret modo, arma cum ipso in hunc sociaturis se daret. Prodijt, pugnauit, victus, suffocatus est: & solus iam certusque Selymus Princeps. Qui in Bassas & proceres varie item sæuijt, homo cædis totus &

ſanguinis : idem tamen Fortunæ (non enim Deo) carus, & qui res maximas in imperio ſuo geſſit. Perſas vicit & reppulit, Sultanum Ægypti ſuſtulit, & amplum id regnum ſibi poſteriſque firmiter ſubiecit. Nihil etiam priuatim aduerſum : & dormire videbatur cæleſtis Iuſtitia, niſi quod in extremo actu ſe oſtendit, & peſte correptum exſtinxit, ipſo loco & vico, vbi prima cum patre ſigna contuliſſet. Sed & filio tamen felix fuit, magno illo & infeſto nobis *Soleimanno* : vt externarum rerum fluxus, non ſint teſſeræ ſemper beniuolentiæ diuinæ.

IX. Atque illud ſæculi noſtri eſt, hoc etiam ſoli. Fuit ADOLPHVS EGMONDANVS, cui pater *Arnoldus* Geldriæ Dux & dynaſta erat. Ille adoleuerat, iſte ſenuerat, & ægre ferre cœpit patris diuturnum imperium & vitam. Itaque per factiones, quoſdam è popularibus in arma trahit, & patri bellum palam facit. Sed pater viribus & cauſſa melior, obſeſſum in opido *Venlone* tenet : ac denique Principum vicinorum interuentu pax coit: hac lege, vt iuuenis vrbem *Nouiomagenſem* ſibi accipiat teneatque, in qua libere & ſolus dominetur. Sed exigua hæc ei portiuncula viſa, reſilit mox à fœdere, familiares quoſdam patris in eius contumeliam laqueo enecat : & cum videt à ſe vim fruſtra tentari, ad alienam potentiam fugit, ad noſtrũ *Philippum Bonum*. Bruxellam venit, patrem accuſat, ſeſe approbat, promittit multa : ſed apud vere *Boni* Principis ſurdas aures. Deſperatis igitur auxilijs, ne patrem videat, Hieroſolyma properat,

homo ſacer ſcilicet ad terram ſacram: paullo poſt redit, omnium inops, quo niſi ad patrem? Recipitur amice, & ipſe pænitentiam & amorem ſimulat, ſed vultu non animo bonus. Nam fraudem & inſidias patri ſtatim ita ſtruit. Erat ſenex *Grauiæ* ditionis ſuæ tunc opido, cum vxore: venit quaſi per officium filius. More gentis epulantur & bibunt largius, ſaltant etiam in multam noctem: ipſo ſene Duce ſuſtentante, & in filij gratiam præter vires & morem lætiore. Tandem cubitum ſeſe confert. Vix fecerat, cum adſunt à *Nouiomago* (ij iuueni parebant) ciues armati, & ab *Adolpho* clam intromiſſi, recta ad cubiculum Ducis, duce filio, tendunt. Pulſant fores. ille è lecto, iocos & choreas etiam tunc cogitans, *negat id noctis ſaltare vltra poſſe: iuuenes faciant, & abeant.* At illi effractis iam foribus adſtant, iubent ſurgere & ſe conſequi. *Quo autem?* ait ſenex, *& vbi filius?* Miſer, vbi auxilium putat, exitium eſt: & ille improbus, *Pater,* inquit, *neceſſitati parendum eſt, age ſequere.* Nec tantillum exſpectant, vt tuniculam interiorem aptet atque induat, ne tibialia quidem ſumat: ſed pater equitantem filium, nudis pedibus & corpore, ita ſequitur *Buram* vſque. Ibi carceri tætro includitur, & ſex annos totos (non illius, ſed & popularium impietatem culpo) ſex inquam annos detinetur. Tandem improbitas querelas vulgi excitat, ſed & minas Principum vicinorum: è quibus *Ioannes* Cliuiæ Dux, ipſius *Adolphi* auunculus arma etiam ſumit. Qui tamen à ſe parum validus, auctoritatem vel au-

xilia à Pontifice *Paullo Secundo*, & *Friderico* Imp. petit. Illi statim annuunt, ad *Adolphum* acres minacesque litteras scribunt, & vt patrem luci & libertati reddat, iubent. Nihil fit, ridet. Itaque iidem *Carolo Audaci* nostro, valido Principi: totam rem committunt: liberet senem, reconciliet filium, denique faciat quod ex æquo & vsu videretur. Ille vtrumque coram se sistere iubet, qui in Galliæ finibus *Dorlani* tunc erat. *Adolphus* haud spernendam iram, & iussa, tam potentis vicini ratus, patrem secum eo ducit: accusat in consilio, fœda & falsa in eum ingerit: quorum facile purgatus senex, bonorum & illustrium virorum testimoniis, tandem impatientia & fiducia eo prorumpit, vt filium ad singulare certamen prouocaret, ferro & Deo iudicibus innocentiam suam asserturus. Mos tunc satis creber in Martiali nostro populo erat: sed *Audax* tamen abnuit, fœditatem rei proponens & insolentiam, & simul in euentu incerto certum scelus, vtercumque vicisset. Ita re cum suis deliberata, pro sententia dixit: *Arnoldus pater solus titulo Ducis vtatur: sed filio opida arcesque totius Geldriæ cedat, sola Grauia sibi excepta. Accipiat in alimoniam de manu filij tria quotannis aureorum millia.* Hæ conditiones: quis abneget, imo quis non miretur filio tam bonas? Sed non silent historici, *Carolum* nescio qua occulta caussa an pacto, in filium proniorem. Quid tamen deinde? refertur ad filium, & quidem à viris primariis & grauibus, inter quos *Philippus* ille *Comineus* erat, qui hæc scripsit. At ille respondit

in ipsa hæc verba: *Malle se præcipitem dare parentem in puteum, se deinde superiicere, quam vt in has conditiones paciscatur. Quid malum?* inquit, *pater alibi imperet, qui totos quadraginta annos omnibus præfuit? Æquum est, vt nostræ quoque iam vices sint: nec aliud admisero, quam de pensione trium millium, sic quoque, vt pater tota Geldria cedat, atque adeo excedat, nec vnquam pedem in eam referat.* En responsum, non tam impium (& ita tunc omnibus visum) quam insanum. Igitur *Carolus*, cui aliæ res præuertendæ, cum idipsum temporis *Ambianum* Galliæ rex intercepisset, dilata hac cognitione, expeditioni se parat. Iuuenis suspicatus detentum se iri, auersione animorum cognita, fugam cum duobus comitibus, Gallica veste, ad suos capit: omnia in reditu vi & armis occupaturus, aut turbaturus. Sed ecce *Namuri*, dum Mosam flumen cymba transmittit, agnitus ab vno alteroque vectorum, mox à pluribus, capitur, & ad *Audacem* reducitur. qui *Viluordiam*, atque inde *Cortracum* duci, & in honesta custodia asseruari iussit. Mansit ad *Audacis*, ipsius mortem: cum *Gandauenses*, pro suo tunc more turbas daturi, hũc idoneum ducem arbitrati, eum soluunt, & bello in *Tornacenses* præficiunt, quos tunc Galli habebant. Iuit cum manu aliqua, adequitat mœnibus, erumpunt præsidiarij, & miser inter primos cecidit. Quid tu nunc pater? talionem aliqua parte à iusto Iudice vides. Carcere te puniuit? ipse sustinuit. Mortem machinatus est? ipse subiuit

Nec sanguis hic multus fusus, aut violentæ cædes, fateor, vt in prioribus: mihi tamen libranti, impiæ Impietatis exemplum visum est, & supra omnia infixæ & obstinatæ. Nero, Tullia, aut alius aliquis, impetu peccauerint & calore: hic meditatum, hic diuturnum scelus est, nec adhæsit animo, sed insedit.

Apud nos hæc gesta. quid si in Græciam nouellam, & BYZANTIVM abeo? si ad illos à *Constantino* Imperatores? Fideliter dico, plura scelerum ab hac Ambitione exempla, quam in alia Europa tota reperiam. Sollennia illa erant, necare, exsecare, excæcare: hæc patres in filios, item matres ipsæ, hæc filij in vtrosque patrabãt. Quid. patruos, fratres, agnatos dicam? in leui suspicione, & minimo metu hæc facta: quasi per ludum aliquem & iocum. Et vide ingenium sæuitiæ! certum est, non alia re hominem magis abiici, & animo conatuque cadere, quam Exsectione illa aut Excæcatione. Qui aut virum viro, aut lumen demit: nihil ab eo viri vltra formidet, & in pœnam aut ludibrium modo viuit.

Sed claudo hoc totum de Ambitione, vno eoque iocoso exemplo. CHAN TARTARORVM (eorum Princeps sic dicitur) cum *Stephanus* haud ita nuper optimus fortissimusque Poloniæ Rex obiisset, in comitiis de Rege creando, ipse quoque per Legatos interuenit. Dixit & proposuit ista: *Potentem se esse, & posse myriades aliquot equitum* (vera sunt) *educere è suis terris, Poloniæ tuendæ vel augendæ. Item, frugalem se & conti-*

nentem esse, ac sine vllis ciborum deliciis, sola equina in fame contentum. Tertio, quod ad Religionem, de qua disputari audiebat, Tuus, inquit, Pontifex meus Pontifex esto, tuus Lutherus, meus Lutherus esto! Si risu excepta Legatio fuit, nemo quærat. effuso maxime: & ecce hominem paratum omnia sacra & deos deserere, regnandi caussa.

DE PRINCIPVM inclinatione.

Deteriores eos sæpe fieri, & mutari.

CAP. VI.

NEscio qua caussa occulta, præter apertas, etiam euenit: vt cum in aliis artibus vsu homines discant, & meliores fiant, in hac regendi fere contra, & Principes inclinent. Omnis ætas dicet, & raro decursum ad metam æquabiliter hunc cursum. Caussæ partim in Principe, partim Nobis, partim Principatu ipso videntur: atque obiter examinemus. In Principe, quia initio magis intendit, & pudor est, & bonæ famæ studium: quæ calcat paullatim, & in omnium obsequiis audaciam, & proteruiam, & contemptum sumit. Itaque *rumor ille* (ait Lampridius) *qui plerumque nouis solet dominari Principibus, nisi ex summis virtutibus non permanet.* Bene initio audiunt, & faciunt: sed raro constans est illa virtus, nisi firmo fundamento nixa

& instructa. Secunda caussa, ab infirmitate ingenij humani est. grande illud imperij pondus aliquandiu recta ceruice sustineri, vix semper potest: lassantur, & se inflectunt. Quo facit natura, prona in vitia: & magis, vbi non metus aut pœna retinet, sicut in Principe, qui est super ista. Et nisi ipsum illud Honestum eum teneat, & Religio: quis est qui possit? Accedunt deprauatores, insitum Aulæ malum: & qui praue etiam facta laudantes, magis istuc ducunt. Itaque vt qui vinum bibunt, initio pares sunt, & sensibus subsistunt: mox alienantur, & compotores etiam inuitant aut vrgent: sic in potentia, cùm noua & modica, ferunt: diuturna corrumpuntur, & fiunt ebrij, & magis tales faciunt adulatores. Panegyricus scriptor recte: *Vbi sub tanto onere infirmitas lapsa est, faciunt licentiam de potestate*: habenas omnes ingenio suo & cupidini laxant. Caussæ etiam in Nobis & subditis, sunt istæ. Credulitas prima. quod temere initio, etiam de malis aut ambiguis bene speramus: & quid mirum igitur falli? Neque illi se mutant: sed nos opinionem. Inde iactatum apud nos prouerbium: *Flandros amare futuros Principes, odisse factos.* Cum præsentes enim displicent, alios adspicimus & optamus: atque vt ægri, mutationem remedium destinamus. Secunda, quod refractarij sæpe & praui simus, & communiter etiam erga optimos ingrati: donec esse desinant. Id Principes grauantur & indignantur, & paullatim affectum & curam à talibus abducunt.

Magis autem, cum seditio, rebellio, aut insidiæ sunt: tum & iuste putant se opprimere aut affligere, & plurium noxam omnes luunt. Ausim dicere, bonos Subditos facere aut seruare Principes bonos. At caussæ in Principatu ipso sunt. quod is ad Superbiam & contemptum inuitet: & vel firmissimos conuellat, & à statu paullatim abducat. Sicut cæli à supero illo abripiuntur, & quamquam contra nitentes obsecundant: sic Principes ab ipsa illa potestate. Videsne priuatos homines in opibus magnis, aut prosperitate, deprauari, & à veteri via & vita flectere? idem fit istic. Potentia impotentiam gignit, licentia libidinem, vitia: & vt pondera ab alto lapsa, in præceps eunt. Quid, quod interdum ipsa Infelicitas mutet? vt quibus domi aut militiæ res sunt improsperæ, ipsi fortunæ, ipsis subditis (etsi extra culpam) obirascuntur, & vt in tempestate, clauum abiiciunt, & dant vela ventis. Priuatim saltem oblectamenta quærunt, conuiuia, ludos, mulierculas: publicum omne decus aspernantur. Exempla horum pauca videamus.

Insigne primum in DIONYSIO IVNIORE tyranno Siciliæ: qui mortuo patre, mire clementem se exhibuit & benignum. Tria millia nexorum, ob æs alienum, soluit, tributa per triennum remisit, alia, in gratiam & famam populi. Sed mox iam dominationis certus, retulit ingeniũ, quod paullisper seposuerat: auunculos interfecit, quos verebatur aut timebat, itẽ fratres suos, ne quis æmulus superesset, mox in omnes I.

promiſcue ſæuiit, ille *Dionyſius* effectus, cuius non tyranni, ſed tyrannidis, nomen habetur.

II. At hic natura prauus: à cauſſis, & vi aut vitio Regni, PHILIPPVS Macedonum rex pænultimus, cui cum Romanis bellum fuit. Erat ſane ille (Polybius teſtatur, qui nouit & vidit) pleriſque dotibus corporis atque animi ornatus: vultu decorus, corpore erectus, eloquentia promptus, ingenio & memoria validus, lepore & dictis etiam facetus, atque omnia cum regio quodam decore & maieſtate. Acceſſit virtutum ſtudium in toga, & in bello, animi magnitudo, & liberalitas: vno verbo, vix alium tanta indole aut ſpe Regem Macedonia aut Græcia viderat. Sed ecce momento omnia vertuntur: ſiue Fortunæ culpa, quæ aduerſa ei in Romanos, animum infregit & ab inſtituto ad gloriam curſu reuocauit, ſiue delatorum vitio & ſuo, qui aures eis temere & facile præbebat. Sane optimos quoſque à ſe ſpreuit, veneno & ferro graſſatus: ſed nec ſanguini & filio ſuo *Demetrio* tandem parcens. Denique ille *Philippus*, de quo omnia bona ſperata & videri cœpa, in omnia mala deſiit, prauus, inuiſus, infelix.

III. HERODEM Iudææ regem licet addere, inſignem, mitem, magnificum, primis ſex annis, ſiquem alium: reliquos triginta & vnum ſic immanem, trucem in ſuos alienoſque, vt *Septuaginta* Senatores regiæ ſtirpis interfecerit, vxorem ſuam, & tres filios: denique moriturus, ex omni Iudæa nobiliſſimum quemque, quaſi ob aliam cauſſam, euocari ad ſe iuſſerit, & cum

veniſſent

venissent, ambitiose ab amicis petiit, vt inclusos Circo; ad vnum interfici à militibus curarent. non ob noxam, sed (vt aiebat) quo verus iustusque dolor funeri suo exhiberetur, cum nulla familia immunis ab hac clade esset.

Quid TIBERIVM Romanum Principem loquar? res pernota est, bonum fuisse, donec *Germanicus* ac *Drusus* superfuere, mixtum virtutibus ac vitiis, matre incolumi, post in omne scelus, flagitium, & infamiam prorupisse, vt ipsum quoque interdum non factorum solum (animo torquente) sed vitæ pæniteret. IIII.

NERO in eadem re Romana notatur, magnus initio Princeps, magnum postea monstrum: & Traiani elogium de illo fuit, *Omnes etiam optimos Principes longe à primo quinquennio Neronis abesse.* Quod in aliis fortasse verum fuerit, sed domi tamen veneno frater sublatus, secundo statim anno, dedecorat hanc laudem. Plura exempla notare est: plura? imo plurima: sed fastidium pariratis vitandum est, & nihil hic, quod singulariter narretur. V.

DE FINE PRINCIPATVS:

Qui est, Publicum Bonum.

CAP. VII.

AT Princeps, ne inclinet sic & labatur, sed bonus sit & perseueret: quid magis eum

fulciat & firmet, quam Finis semper in oculis, quo spectet? Neque enim Principatus ipse finis est, absit, aut altitudo illa & splendor: sed populi bonum, id est directio eius & tutela. *Officium est imperare, non regnum*, ait Seneca noster. Græci ἄνακτας *Reges* dixerunt, vt Plutarchus interpretatur, ἀπὸ τοῦ ἀνακῶς ἔχειν: quod est, *curam gerere, & tueri*. Certe debent. ipsum *Regis* nomen apud Latinos eodem vocat: vt ordinem seruet, composite imperet: quod qui neglegit, non regit ille, sed dissipat & perdit. Cogitet secum Princeps: *Ego ex omnibus mortalibus placui, electúsque sum, qui Deorũ vice in terris fungerer: ego vitæ necisque gentibus arbiter: qualẽ quisque statum sortemque habeat, in mea manu est positum*. O dignitas! vicarium Dei esse, & non esse æmulum? Vide vt ille ab orbe condito dispenset, & regat æstates, hiemes, anni tempora, fruges, fructus, tot vsui nostro aut voluptati: cælos, terras, maria, omnia in statu & concordia, etsi maxime discordia, seruet: parcat plurimum, interdum puniat: verus pater simul & dominus generis humani: quid desideres, præter hoc exemplum? Subsequere: & à Deo reges, ad Deum eant. Sint igitur in assidua cura, sed cum tranquillitate & pace: & hæc vtraque suis, quantum potest, procurent. Absit otium. *Neque enim specie tenus* (ait Panegyristes) *ac nomine, fortuna Imperij considerandа est*. Sunt trabeæ, & fasces, & stipatio, & fulgor, & quidquid aliud huic dignitati adstruximus: sed longe maiora sunt, quæ vicissim nobis, auctoribus fautoribusque potentiæ,

Epist. xci.

Sen. I. de Clem.

debent. *Admittere in animum totius reipublicæ curam, & populi fata suscipere: & oblitum quodammodo sui gentibus viuere. Accipere innumerabiles vndique nuncios, totidem mandata dimittere, de tot vrbibus, nationibus, & prouinciis cogitare?* NOCTES OMNES DIESQVE, *perpeti solicitudine*, PRO SALVTE OMNIVM *cogitare*. En breuiter tuum munus, & in fine Finis, Populi salus. Exempla addamus, qui fecere, aut facturos se sunt professi. Inter istos. Ibid.

I. TIBERIVS Imperator. qui pulchra voce (vtinam & re!) testatus, in pleno Senatu: *Dixi & nunc, & sæpe alias P.C. bonum & salutarem Principem, quem, vos tanta & tam libera potestate instruxistis, Senatui* SERVIRE *debere, &* VNIVERSIS *ciuibus: sæpe ac plerumque, etiam* SINGVLIS. *Neque id dixisse me pœnitet.* Pulchra, inquam, voce, & quam sine Numine conceptam non reor, aut emissam. Quid verba facimus in instruendo Principe? ecce hic compendium. *Seruiat*, id est audiat obsequaturque *Senatui* & bonis consiliatiis: *Seruiat vniuersis*, in bono omnium procurando: *Seruiat singulis*, in Iustitia administranda, iniuria arcenda. Sine istis, non est Princeps, sed tyrannus.

II. Quod TRAIANVS, item Imperator, considerans, cum Præfectum suum Prætorij, de more, gladio succingeret, daretque vitæ & necis potestatem: *Cape hunc*, inquit: *& si quidem recte &* EX VTILITATE OMNIVM *imperauero, pro me: sin aliter, contra me vtere* Optimam *Optimi* illius vocem! Viuam, si reipublicæ viuo:

ſi mihi,arma hæc in me verte.

III. Iam HADRIANVS Imp. quoties auditus eſt dicere? *Ita ſe rempublicam geſturum, vt ſciret* REM POPVLI *eſſe, non ſuam.* Iterumque, quod eodem ducas: *Talem ſe præſtiturum Imperatorem, qualem ſibi optaſſet priuatus.*

IIII. VESPASIANI etiam cæleſte dictum eſt. qui ſanus valenſque, ſemper in publicis occupatus, etiam æger perſeuerauit: & reuocantibus amicis, vtque ſibi parceret, *Imperatorem inquit ſtantem mori oportere.*

Inferiore æuo HENRICVS Imp. *Friderici* filius, ita aſſiduus in rebus, vt vix ſero cibum
V. caperet. Cumque idem moneretur, valetudinem & vires cordi habere, reſpondit: *Priuato quidem homini omne tempus cibi eſſe, cum id lubet, aut ſolet: at Regi, ſi nomen ſuum non abdicat, id ſolum, quo vacat.*

VI. Itaque rebus hominibuſque ſe dant, etiam vilioribus: nam & ij Principatus membra. Inſigni hic monito RVDOLFI Imperatoris *Auſtriaci*, qui cum ſubmoueri à ſatellitio ſuo tenuiores quoſdam videret, ad ſe affectantes, non ſine ſtomacho edixit: *Per Deum* (ipſa eius verba ſunt) *ſinite homines ad me venire. Non enim ideo ad imperium ſum vocatus, vt in arcula includar.* Melius nihil poſſum, deſino, & hoc infigo.

DE EXEMPLIS PRINCIPVM.

Ea facere ad Virtutes aut Vitia subditorum.
CAP. VIII.

PRINCIPEM ob se bonum esse oportet, sed etiam ob alios: quos talis emẽdat, aut alius deprauat. Nam homines inprimis ad alta ista flectunt oculos, & exempla sibi suis inde moribus sumunt. Sallustius: *Qui magno imperio præditi, in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales nouere. Ita maxima fortuna, minima licentia est.* Sicut igitur regulam maxime rectam esse oportet: ad quam cetera diriguntur: sic Principem. Et vt in corporibus grauissimus est morbus, qui à capite diffunditur: sic qui ab illo. Pindari, ad Hieronem Siciliæ regem, aurea dicta sunt.

Ἀλλ' ὅμως κρείσσων γὰρ οἰκτιρμῶ φθόνος·
μὴ παρίει καλά. νώ-
μα δικαίῳ πηδαλίῳ στρατόν. ἀ-
ψευδεῖ δὲ πρὸς ἄκμονι χάλ-
κευε γλῶσσαν.
εἴ τι καὶ φλαῦρον παραιθύσ-
σει, μέγα τοι φέρεται
πὰρ σέθεν· πολλῶν ταμίας
ἐσσί· πολλοὶ μάρτυρες ἀμφοτέροις πιστοί.

Attamen (melior enim miseratione Inuidia.)
Ne omitte honesta. guberna
Iusto clauo populum,
Veracemque ad incudem
Fabrica linguam

Si enim vel leue eruperit,
Magnum feretur
Abs te. multorum dispensator
Es: multi testes vtrisque fidi.

I. ALPHONSVS rex Aragoniæ & Neapoleos, cum de Subditorum moribus disputaretur, dixit: *Vt herbas quasdam ad Solis motum, sic populares in Principum mores verti.*

II. ALEXANDER MAGNVS ceruice leuiter incurua & panda fuit, quod certatim proceres & aulici imitati, quasi ipsum sic effingentes. Adeo & minuta obseruant, atque æmulantur: vtinam sic interiora & virtutes!

III. Luxus in conuiuiis, veste, supellectile, familia, ad VESPASIANI tempora nimis Romæ
III. Annal. inualuit: nec vel legibus potuit coerceri, at statim, illo Principe, sponte exoleuit. Caussa in Tacito: *Præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. obsequium inde in Principem, & æmulandi amor, validiora quàm pœna ex legibus & metus.*

DE IVSTITIA.

Quam Princeps in se, & suis, seruet.
CAP. IX.

INTER omnes autem Virtutes: sunt quædam velut Regiæ, & Principales, vt *Iustitia* primum. à qua Homerus Reges δικασπόλους appellauit, *Circa ius occupatos & versantes.* Nihil iis

conuenientius, nihil dignius: & seruata, regna seruat. Seruãda autem in iis quæ Principes, aut qui circa ipsos sunt, tangunt. Mali doctores, qui à legibus eximunt: qui cum Caligula censent, *Omnia ipsi, & in omnes, licere.* Siue cum Sallustiano Memmio. *Impune quidlibet facere, id est regem esse.* Abite qui docetis, qui discitis: imo qui præest Iustitiæ, ad eam præeat, & exemplo commendet. Theodosium imitetur, de quo Panegyristes: *Idem es qui fuisti, & tãtum tibi per te licet, quãtum per leges antea licebat. Ius summum, facultate & copia commodandi, non securitate peccãdi experiris.*

Dixit sensitque ANTIGONVS Macedonum rex, cui cum blandiens aliquis suggereret, *Omnia regibus honesta iustaque esse*: Respondit: *Sunt hercules, sed Barbarorum dumtaxat regibus. at nobis ea honesta, quæ honesta sunt, & iusta quæ iusta* Retudit adulatorem, & docuit, non regulam iustitiæ regem, sed ministrum esse. Quid idem iterum? Scripsit ciuitatibus, vt *Siquid forte iuberet, quod aduersaretur legibus, ne admitterent: ac pro eo haberent, atque si inscio se scriptum esset.* I.

ZALEVCVS vero & insigni facto iustitiam asseruit. Legem, inter alias, Locrensibus tulerat, *vt Adulter oculis orbaretur*: iustissime, quia ij fere ad hoc crimen illices sunt, aut duces. At ecce filius paullo post adulterauit, & legis reus etiam pœnæ erat. quam tamen populus consensu, miseratione moti (vnicus enim erat) & in patris gratiam, remiserunt: sed patre abnuente & indignante. *Lex*, inquit, *Sancta, & pœna, etiam in nobis esto: sed viam repperi, qua illa salua,* II.

humanitati indulgeamus Ipse & ego, vnum sumus. mihi ergo vnus oculus, alter ipsi eruatur : atque id factum.

III. CHARONDAS autem Thuriorum legislator, in eadem magna Græcia, seuerior & in se fuit, aut vere dicam crudelior. Nam & ipse legem tulerat contra ciuiles factiones & cædes *Nequis cum telo in concionem venisse vellet : qui aliter, capitale id esset.* Accidit, vt ipse rure veniens, & indicta subito concione, vti erat, ad eam armatus accederet. cumque æmuli occlamassent, *Soluere eum legem, quam tulerat, ac palam cum telo esse* : ipse errore cognito, *Mehercule ita est*, inquit : *sed idem ego sançiam.* statimque stricto ferro incubuit. A fine aliquis laudet, à facto non probet.

IIII. At PHILIPPVS MACEDO, Magni pater, quam obnoxium se iustitiæ præbuit, & aures suas verberari vel conuicio passus est, quod ægrius quam gladio, Principes ferant? Dicebat apud eum caussam *Machetas* quidem: & Philippus parum intente visus audire, & re non bene tota cognita, damnasse. Machetas non tulit, & Macedonica ac militari libertate, *Appello*, inquit. Philippus miratus & iratus, *Tu à rege? & ad quem?* Machetas: *Ad ipsum te*, inquit, *sed vigilantem & attentum* : Siue, vt alij efferunt, *Ad Philippum sobrium.* Sed siue incuria, siue vinolentia regi obiecta, excussit vtramque, & re propius pensiculata, iniuriam Machetæ factam agnouit, & vindicauit. Quomodo? saluo tamen priore decreto : & æstimationem

litis ipse à se dependit. Dupliciter laudandus.& quod se, salua rei iudicatæ firmitate, immutauerit: & pœnitentiam, pœnam etiam suam fecerit. V.

Hæc in ipsis Principibus: circa ipsos, ista. ARTAXERXES Persarum rex, *Longimanus* cognomento, identidem obtundebatur (sic loquendum est. importune, & sæpe, alter ingerebat) cum, inquam, obtunderetur à *Satibarzane* gratioso satrapa, in re quapiam iniusta, quam alteri volebat impetratam: ille tandem resciuit *triginta Daricorum millibus* emptum Satibarzanem, vt confectum hoc daret. Vocat ad se igitur, atque vna Quæstorem: & *Heus tu,* inquit, *triginta millia huic illico adnumera: tu autem hæc cape, & tibi habe. Cum enim dedero, nihilo pauperior ero: at si tuum illud concessero, multo iniustior.* Laudo, laudo. neque amicum alienauit, fidei cognitum: neque Iustitiam vlla re violauit.

VI PHILIPPVS iterum *Macedo* consimile: neque par tamen vndique. nam æquitate assidet, liberalitate non conuenit. *Harpalus* pro amico quodam, iniuriarum postulato, acer & multus apud Philippum intercedebat, & liberari volebat. Addebat, se pro eo mulctam, quanta esset, depensurum. Hic Philippus: *Quid tu igitur satagis, si mulcta dependitur?* Harpalus: *Nempe vt fama sit ei salua.* Philippus: *Quid tu ais? & non æquius illum male audire, qui male fecit, quàm me innoxium, eius caussa?* Bonum factum, bonum dictum.

VII. Nostri aut patrum æui vnum adiungam. Erat CAROLO AVDACI, Burgundiæ & nostro Duci, vir nobilis in feruēti gratia, atque ei præ-

fecturam opidi in Zelandia dedit. Ipse ibi in otio, amorem concipit in fæminam corpore scitam & moribus, animo meliorem, vt docuit euentus. Primo aspectus, obambulatio, suspiria, & quæ solent amantes: mox audacior & verba miscet, & affectum aperit, & solatium orat. Neque promissis abstinet, & omnia tentat, quæ sint expugnādæ. Frustra, munita vndique castitas erat. Igitur desperatione ad facinus se vertit. Præfectus erat, vt dixi, & *Carolus* noster in bello: maritum igitur amatæ fœminæ proditionis insimulat, & statim in vincula missum carcere custodit. Quo fine? vt vel hoc metu minisque illam moueat, & obnoxiam sibi reddat: vel maritum ipsum amoueat, remoram amori. Custodit igitur & mulier casta & viri amans statim ad carcerem, à carcere ad Præfectum, deprecatura aut liberatura, si possit. Præfectus: *Et tu ô mea me rogas? imperium, quod in me habes, ignoras? affectum saltem mutuum redde, & maritum ipse reddo. Detinemur enim vterque, ille in meo, ego tuo carcere aut vinculis: ah! quam facile vtrumque soluis! Quid renuis? amans peto, & per meam vitam. Præfectus peto, & per mariti tui vitam. Vtraque agitur: & perire si debeo, perdam. Atqui miserere, & mulierem te, & coniugem ostende.* Mulier rubere ad ista, & stupere: & tamen pro marito etiam timere. Constat magis animo, quam corpore: & trepidat, & pallet. Atque ille, quia moueri visa, & leuiter vim verecundanti adhibendam ratus (soli erant) in lectum impellit, fruitur fructum, vtrique mox acer-

bum. Nam mulier confuſa & lacrimabunda abiens, pudoris magis quam peccati ægra, iram & vindictam coquit: quam magis etiam accendit barbarum (quomodo aliter appellem?) Præfecti factum. Nam ille voti potitus, & cetera prolixa autumans, ſi æmulum ſuſtuliſſet: maritum damnari curat, damnatum capite plecti. At id non in publico, ſed carcere ipſo factum: atque ibi cadauer in arcam ligneam incluſum, mox ſepeliendum. Venit interea mulier, ſiue accita ab ipſo (vt quidam tradiderunt) ſiue ſponte & ſuper ſalute mariti anxia: ſed venit, & vel ex pacto maritum recipere ſe ſperat. Ille benigne affatus, *Et maritum*, inquit, *quæris? habebis. Abi* (& digitum ad carcerem intendit.) *inuenies, & tolle.* Nihil ſuſpicata abit, videt & percellitur, & animo ac corpore lapſa ſuper cadauer ſe abijcit: ac diu lamentata, recipit animum atque iram, rediensque atroci vultu & verbis. *Et hercules*, inquit, *reddidiſti maritum: gratia debetur, exſoluam.* Retinere & placare conatur, fruſtra: non tigris magis ſæuiat, fœtu erepto. ſtatimque amicorum fidis aduocatis, rem denarrat, eius ordinem, & culpam ſuam non culpam: ac conſilium viamque vltioni exquirit. Cenſent omnes ad Principem eundum: qui inter alias virtutes (inſignes habuit, niſi ſuperbia & peruicacia corrupiſſet) eximius Iuſtitiæ cultor erat. Accedit duobus amicis comitata, auditur: vix creditur. & indignatur & dolet Princeps, hoc in ſuo ſolo, & è ſuis, quemquam auſum. Sed & mulieri edi-

cere minaciter, nisi vera & certa afferret, malũ habituram. Iubet manere in Aula, & in vicinũ cubiculum secedere, dum Præfectum vocat: nam forte & ipse in Aula erat. Venit, introducitur & mulier. *Hanc nostin'?* ait Princeps. Colorem homo mutat: & Princeps exsequitur: *At querelas, quas super te defert, etiam nosti? Atroces sunt, & quas nolim esse veras. Quid ais?* Vacillat, perplexe loquitur, negat aliquid & annuit: donec Princeps ex vultu ipso & sermone culpam suspicatus, vt tamen certior esset, remotis omnibus solum alloquitur. *Quam fidem mihi debeas, & quam beneficijs meis gratiam, non nescis. Per hanc & illam te adiuro, vt quid in hac re sit, liquido & sine ambagine denarres. Fatenti gratia, aut aliqua seueritas, non deerit: nec abnuenti tormenta.* Ibi ille ad genua se abijcere, factum agnoscere: denique mulierem culpæ omnis liberare, se onerare: sed in gratia Principis refugium & solatium ponere. Quam vt magis impetret, illicitam libidinem purgaturum matrimonio offert. Princeps, quasi aures præbens & iam mitior, mulierem reuocari, quosdam è suis adsistere iubet. *Et heus tu, quoniam huc ventum est mulier, placetne maritum hunc habere?* Illa abnuit: & tamen voluntatem aut iussa Principis timens, adspicit circumstantes. Qui certatim inuunt aut suggerũt, accipiat conditionem viri nobilis, diuitis, apud Dominum gratiosi. Victa dat manus. quas Princeps iungi cum Præfecti iubet, & solennibus verbis matrimonium firmari. Firmato, iterum Princeps: *Tu noue marite hoc iamnunc largire, vt si prior*

sine liberis obeas, hæc coniux heres omnium bonorum tuorum sit. Libens concedit, testes audiunt, tabularius scribit. Et his iam peractis, noster *Carolus* ad fæminam: *Dic sodes, animo tuo factum iam satis? Satis,* inquit mulier? *At nondum meo*, ille subijcit: & ablegata fæmina, iubet Præfectum in illum ipsum carcerem duci, in quo maritus cæsus, & pariter cæsum in arcam ligneam siue capulum deponi. Facta sunt. tum mulierem ignaram eo mittit: quæ inopinato iterùm casu conterrita, duobus maritis eodem fere tempore, eodem certe supplicio amissis, mox in morbum incidit, & fato obijt. Hoc solum alteris nuptijs lucrata, vt liberos ex priore coniugio diuites relinqueret, noua hereditate. Tragœdiæ exemplum est: sed gratulor Belgicæ talem exitum, sub tali Iustitiæ vindice: & vos successores seruate.

Atque hæc circa Amicos breui, sed memorabili, facto claudam MAHVMETIS *Secundi* Turcarum Principis, quem verius *Muchemetem* scribi, gnari, linguæ persuadent nobis. Memorabili, quia circa filium: & quid propius tangat? Is igitur *Muchemetes* filium habuit *Mustafam*, imperio destinatum: & cetera bonum, libidinibus pronum. Hic *Achmetis* Bassæ vxorem, insigni forma, adamabat, & blanditijs diu peruincere conatus, cum non succederet, insidijs tentauit. Speculatus est tempus, quo in balneum mulier iuit (& sæpe lauant se Turcæ:) & mox secutus cum paucis suorum. ibi nudam & frustra renitentem compressit. Illa ad maritum, maritus VIII.

ad Imperatorem flagitium detulit, pœnas poposcit. *Mahumetes* primo cunctari, tum asperioribus verbis (sed alius in mente sensus erat) Bassam excipere: *Et quid, inquit, sic grauiter de filio queri tibi visum est? An nescis te, & tuam, iuris mancipijque mei esse? Si filius igitur illam amplexus est, & animo suo morem gessit: nempe ancillam meam amplexus est. sine vlla quidem culpa, si me volente. Hæc cogita, atque abi: cetera mihi permitte.* Sed ista iuris tuendi caussa magis, quam quia sentiret, dixit: atque animi æger & saucius, filium ad se vocatum primo examinauit; tum confessum pessimis verbis minisque acceptum dimisit. Et mox minas in rem confert? ac triduo post, cum aliquamdiu in pectore filius & Iustitia pugnassent, hac vincente, fauces Mustafæ neruo arcus iussit effringi, & morte Pudicitiæ litare.

DE IVSTITIA.

Quam Princeps erga Subditos seruet.

CAP. IX.

QVid enim potius faciat? prima institutio & admissio regum ab hoc fine fuit. Sine Iustitia viuere inter nos, id est in Societate non licet: ergo aliquis, aut aliqui eligendi, qui huic administrandæ præsint. Liuius bene: *Multitudo*
Lib. 1. *coalescere in vnius populi corpus, nulla re, quam legibus, potest.* Plane nulla. hæc vinclũ est, & vt sic dicã, coagulũ: solue, dissipamur, & vt feræ solitariæ,

vagamur. Homerus, qui omnia sciuit, de Iustitia istud: Odyss. β

Ἥ τ' ἀνδρῶν ἀγορὰς ἠμὲν λύει, ἠδὲ καθίζει:

Quæ cœtus hominum cogit, soluitque vicißim.

Cogit & seruat: si seruas, soluit, si neglegis & seponis. Mirum & breue, sed verũ est: nulla re (ad vsum prouoco) quæcũque Resp. magis florebit aut floruit, quam rigida & immota Iustitia: nulla re magis flaccesset & deficiet, quam illa tali. Hæc felicitas regnorum & statuum, interna & externa. Interna quidem. nam quis nescit scelera & flagitia per eam remoueri, virtutes promoueri? Externa. quia agri, viæ, maria frequentantur, & securitas vbique ac tranquillitas regnant. Boetius egregie: *Annum bonum, non tam de magnis fructibus, quam de iuste regnantibus, existimandum.* Quid iterum Homerus? 1. De Consol. phil.

Ὥς τε τευ ἢ βασιλῆος ἀμύμονος, ὅς τε θεουδὴς Odyss. T.
Ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισιν ἀνάσσων,
Εὐδικίας ἀνέχῃσι· φέρῃσι δὲ γαῖα μέλαινα
Πυροὺς καὶ κριθὰς, βρίθῃσι δὲ δένδρεα καρπῷ,
Τίκτει δ' ἔμπεδα μῆλα, θάλασσα δὲ παρέχῃ ἰχθῦς,
Ἐξ εὐηγεσίης· ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ:

Vt cum Rex bonus imperat, & metuens Diuorum,
In multis populis & fortibus. ille quoque idem
Iustitiam colit: obserues & tunc sola terra
Fructus ferre suos, & fruges fundere, itemque
Fœtificare armenta, & pisces exundare;
Nempe ex Iustitia. populisque bene atque beate est.

Si attendas, & dilates: quam laudationem vberẽ Iustitiæ non scribas? Ergo felicia regna reddit:

eadem alia, si languet aut perit. O pulchrum, cum licet gloriari aut dicere, quod GVILIELMI, quem *Acquisitorem* vocant, temporibus in Anglia: *Totum regnum puellam onustam auro posse peruadere!* Vt possit, Iustitia.

L. XXXV.

MON. I. *Seuere administranda.*

I. Etiam in paruis rebus, aut iniurijs. Quod fecit ANDRONICVS *Comnenus*, Imperator Byzantij: qui nullo discrimine nobiles aut nouos: tenues, diuites, suos, aut alienos, solitus culpæ conuictos damnare. In his *Theodorum* quemdam è suis caris, quem agricolæ detulerant, diuertisse apud se cum seruitijs, nec in discessu quidquam soluisse. Res erat (vt hodie) non nimis noua aut insolens Palatinis. Tamen Imperator hominem statim corripi, fusti duodecies in publico cædi iussit, tum agricolis damnum largiter rependi.

II. Scripsit IDEM ad Præsides & Magistratus hisipsis verbis: *Aut iniurias, aut vitam relinquite. nam vos iniuste agere, & viuere, nec Deo gratum, nec mihi eius ministro ferendum est.* Tu vero nunc viue Imperator, & mapalia nostra ordina.

III. LEO ARMENVS ibidem Imperator, cum Palatio digressus adiretur à tenuioris sortis homine, qui vxorem suam diceret à Senatore raptam, stupratamque: & id se facinus ad Præfectum detulisse, nec ius adhuc sibi dictum: *Leo* confestim mandauit, vt reuerso sibi actor, reus, Præfectus sisterētur. Quos deinde auditos, cum noxæ reum, negligentiæ Præfectum comperisset: hunc dignitate, illum vita exuit. O factum,

Dei

Dei hominumque fauore dignandum.

Neque aliter in caussa simili TOTILA rex: eo laudabilior quod barbarus patrauit, & in militem, non sine metu seditionis militaris. Accessit eum Calaber quidam, incusauitque è satellitio eius militem filiæ suæ per vim compressæ; TOTILA statim in vincla hominem dat, pœnas sumpturus, quas tamen milites remorantur, miseratione, an cupidine similis licentiæ: atque agmine adeũtes petunt dimitti, & sibi donari, cõmilitonem notæ virtutis, & facinorum clarum. Totila auditos acri oratione castigat: *Quid agitis parum prouidi, aut vobis vultis? Sine iustitia rem ciuilem, aut militarem, stare non posse, satis vos Theodahadus rex docuisse debuit: qui pretio aut gratiæ eam largitus, quas clades ipse passus est, & per eum gens Gothorum? Nunc me rege, & illa reuixit, ac statim caput sustulit vetus illa gloria nostra ac fortuna: & vultis illam & hanc iterum (nexa ea sunt) labi? Unus scelus commisit, & vos venire in consortium eius vultis? Nam assident inter se & pæne paria sunt, delinquere, & tueri delinquentes. Nisi quod hic etiam maius peccatum, viam aperire & struere peccaturis. Summa est, milites: ego non feram, & me potius auferte.* Moti sunt, & animos ponunt, rem ei permittunt. qui hominem carcere eductum audit, ac capitis damnat, damnati bona vitiatæ velut in dotem donat.

ALFONSVS rex Hispaniæ sed *Imperator* cognomento. quia huic dignitati destinatus, insignis æqui iustique cultor fuit. Exẽplum. Nõ

bilis quidam in Galæcia, stirpe sua fisus, & temporum perturbatione confisus, rusticulum bonis omnibus spoliauit. Prætorem ille adit, hic nobilem monet desistere & reponere: non audit, rex aditur. Iubet idem, nec obtemperat, in locorum longinquitate spem etiam ponens. At rex, ceteris omnibus omissis, priuati habitu, quo res occultior esset, Toleto in extremam Galæciam pergit. Militis ædes obsidet, dilapsumque comprehendi è fuga, & pro ipsis foribus laqueo suspendi, & cum ignominia strangulari mandauit.

VI. In nostra vero Belgica BALDVINVS *Septimus* Comes Flandriæ, *Petrum* virum nobilem, & *Orscampi* toparcham, ob duos boues paupercule viduæ reclamanti abductos, re ad eum delata, subito arripi iubet, & atroci morte puniri. Forte lebes aquæ feruentis in medio Brugensi foro erat, monetario puniendo destinatus: hunc sine mora hominem conijci iubet, sic vt erat, ocreatum, vestitum, gladio accinctum. Quid ais? sic calide, & an non temere? Nihil. nam inquisitio præcesserat, & culpæ conuictus, per aliam caussam euocatus, pœnas sic luit: meo animo, recte & salubriter.

VII. Ille IDEM vndecim equestris loci viros, quod tres mercatores per viam bonis, & deinde vita exuissent, vocatos in Palatium damnauit. Statimque se coram laqueis iniectis, destitui super tabulam annexos ad trabem iussit: ac manu tum sua tabulam subduxit, ac pensiles fecit suffocauitque. Rem laudo, modum improbo:

ac potuit debuitque manibus hoc alienis.

MON. II. *Sine affectu vel aspectu administranda.*

Quod nobili exemplo præiuit C. MARIVS, ille septimum Consul. Cimbricum terribile Romanis bellum erat, & ei, postquam aliorum ducum pertæsum esset, Marius præfectus. Fecerat Tribunum in legione sororis suæ filium, militiæ fortasse fortem, libidinis impotentem. Amare cœpit in legione sua. *C. Plotium*, tironem militem, & in flore adhuc æui: nam Romani ab anno decimo septimo eos scribebant. Igitur aliquoties tentare, & de stupro eum apellare: iste adspernari, & conuicio mox repellere. Tanto flagrantior, & ad imperij vim versus, noctu adolescentem in tabernaculum vocat: & capitale erat non parere Tribuno. Venit, & solita, audit & flagitij tentamēta, aut præmia: quæcū fortiter reijceret, manus Tribunus iniicit, & vim parat. cum ille boni sanguinis gladio educto, *Virum me scito*, inquit: & Tribunum transadigit. Clamor in tabernaculo, tumultus in castris: nouum & atrox facinus omnes concitat, Tribunum à manipulari occisum. Ducitur mane ad C. Marium, qui forte ea nocte non fuerat in castris, qui tribunali conscenso, voces & præiudicia militum audit, disciplinam castrorum, & suam etiam cognationem cogitat: atque omnia prædamnabant militem: sed eius innocentia, & Marij firma æquitas, eripiunt. Nam cum ille ægre & inuitus, sed victo pudore denique,

rem explicasset: Marius nihil cunctatus, sententiam & infamiam in defunctum vertit, & hunc noxæ absoluit. Absoluit tantum? imo: & laudatum corona donauit, cum elogio *Quod pulcherrimum facinus eo tempore edidisset, quo fortibus exemplis opus esset.* Macte Mari! Pudicitia te amat; atq; ipsa Disciplina amat: quam soluisses, nisi sic soluisses.

II. Talis ANDREÆ regis Hungariæ iustitia, nec in caussa nimis dispare. Iuit in terram Sanctam cum copiis, religione impulsus, & curam regni *Bancbano* commisit, fidei eius & vxore *Gertrude* commendata. Quæ apud eum sancta, non ipsam fuit. nam cum frater Gertrudis; adolescens lasciuus & petulans, absente rege, visum ad sororem venisset: illa iuueni gratificatura, vxorem Bancbani, pudicam ad id formosamque fæminam, fraudibus & pellaciis ei substernit. Quæ post facinus pænitentia ducta, rem omnem marito exponit, & simul reginæ fraudes, & iram à se in illam vertit. Qua iustissima Bancbanus accensus, vt erat doloris recens, reginam adit, exprobrat factum & gladio vlciscitur. Cæde patrata Byzantium abit, Andreæ regi occursurus, illac in Syriam tendenti. quem mox reperit, & rem aperit: illum vnum iudicem, &, si meruit, vindicem poscit. Rex differt in suum reditum, & vultu atque animo composito: *Tu vero abi,* inquit, *& in regnum redi: vicem meam, vt ante, functurus. Nam reduci mihi, si Deus annuit, stat hanc caussam cognoscere & decidere. Si innocens es, tunc*

libens absoluero: sin autem nocens, ne nunc quidem damnatum volo, nec expeditionem hanc in hostes fidei sumptam, Christiano sanguine auspicor & perfundo. Vterque abiit: ille in Asiam, hic in Hungariam. & cum rediisset, caussa serio inquisita & cognita, pronunciat, *Vxorem suam iuste cæsam videri.* O multa in hoc facto insignia: Quod nihil sacræ expeditioni anteposuerit: quod suspectum, si non conuictum, iterum regno præposuerit: quod amorem coniugalem Iustitiæ postposuerit. Salue vel hoc facto magne rex: & tu CROYORVM inclyta familia, ramus ab illa stirpe.

At OTHONIS *Tertij* Imperatoris affectus, etiam in suo capite & salute, domitus Iustitiæ cessit: si vera est narratio, quam ab illo æuo plures scriptores tradunt. Aiunt vxorem ei fuisse, parum casti corporis: & hanc cum ad *Mutinam* Italiæ Imperator, esset, cuidam Comiti in iis locis copiam vsuramque sui obtulisse, sed repulsam tulisse. Id perdolitum fæminæ (veteres ab eo iras & calumnias scimus:) atque ausa est ipsa crimen vltro struere, & tentatæ pudicitiæ suæ Comitem accusare. Imperator calide audit, credit, damnat, occidit. Comes tamen ante mortem rei seriem vxori suæ aperit: & rogat vt mortuum vindicet, & famam, quoniam vitam non potest, seruet. Dat consilium, vt iudicio candentis ferri, Deo freta, rem committat: qui mos tunc frequens, nuper & hodie merito exoleuit. Ille ita moritur: & paullo post dies aderat, qua sollenniter Cæsar ius dice- III.

bat viduis maxime & pupillis. Vidua igitur Comitis, mandatum exsecutura, venit ad tribunal, & caput mariti occultum in sinu gestat. Stat ante Cæsarem, & veniam præfata rogat: *Ecqua pœna dignus esset, qui vitam alteri iniuria ademisset?* Hic Imperator: *Js quidem, liquet mulier,* inquit: *morte.* Tum illa, *Ergo pœnam hanc tu, Cæsar, te iudice subibis, qui innocentem maritum meũ sustulisti. En caput, quod recidisti. Innocentem autem esse, quoniam testes & alia desunt, tractatione igniti ferri probabo.* Dixit, & sine noxa fecit: miraculum Imperatorem & adstantes commouit. sed hunc maxime, qui Deum etiam vindicem timebat. Itaque permittit se fæminæ, vt sua voce damnatum: sed veniam vitamque quattuor castrorum donatione redemit. Ea sunt in Etruria, Lunensi tractu, & *Decimum, Octauum, Septimum, Sextum* appellant: à numero dierum, quibus prorogationem supplicij à fæmina, ante plenam veniam, impetrauerat. Haud negauerim, à fabula quam historia hoc hoc videri propius: sed bonis tamen auctoribus scripta, quæ culpa est describere.

IIII. Minus aspera, & vt sic dicam, Tragica sunt, quæ subuingam: sed in quibus affectus tamen egregie calcati. ARISTIDES Atheniensis, qui merito, & à pluribus caussis, cognomẽ *Iusti* vindicat, iudex inter duos captus sedebat: cum aduersarius, vt illum aduersario suo alienum redderet, sibi propitium; multa dicere de hostili eius in Aristidem animo, & documenta adiungere. Sed ille interrumpens,

Quin tu, inquit, *siquid te læsit, hoc dicis, & alia mittis? nam huic rei nunc sedemus.*

GRATIANVS Imperator Romanus lepide etiam hic lusit, & ablegauit mulierem stulte importunam. Accessit, & de marito questa est, & aspera multa dixit. Ille placide, *Quid hoc ad me mulier?* At enim subiecit ipsa, *etiam in te male animatus est, & loquitur*. Ille iterum, *Quid hoc ad te mulier?* & confusam irrisamque sic dimisit. V.

MON. III. *Subtiliter interdum vel sagaciter inquirenda.*

I. SALOMONIS regis Hebræi factum innotuit, celebratæ subtilitatis in eruenda veritate: cui æquitas comitem se dedit.

II. GALBÆ Imperatoris. qui, cum de proprietate iumenti quereretur; incertis vtrimque argumentis, ita decreuit, vt ad lacum, vbi aquari solebat, capite inuoluto duceretur: atque ibidem reuelato, eius esset ad quem sponte se recepisset.

III. Sunt alia huius generis: sed omnia æquat aut superat RVDOLFI Austriaci istud. Agebat Noribergæ, & rebus imperij ac publicis intendebat: cum ad priuatas eum vertit leuiter mercator quispiam, ius & vindictam petens in hospitem siue diuersitorem ibi notum, à quo grandi pecunia fraudatum se aiebat. Nam bona fide deposuisse apud eum in sacculo *ducentas argenti selibras* (Marcas appellant:) quas ille impudẽter abnegabat, iniuriose retinebat. Impe-

rator de fide dictorum rogat: ille affirmat, sed sua fide, nec aliis (vt solet fere in Deposito) argumentis. Igitur Imperator, re perpensa, astum adhibendum censuit, & vestigiis verum indagandum. Quærit ab homine, ille sacculus siue vidulus cuiusmodi esset? Describit formã: nec aliud Cæsar, quam secedere eum in proximum cubiculum, & præstolari iubet. Habebat in animo euocare hospitem, sed Fortuna commodius instituit, & vltro ad eum mittit. Nam veniunt primarij vrbis ciues, vt solet, gratulatum Principi, & salutatum: inter quos iste infidus hospes. Norat adeo iamante Cæsar, & vt comitas eius erat, benigne & per facetias appellat: *Heus tu, scitum illic pilleum habes. mihi dona, & permutemus* Ille arrisit, pilleum libens dimisit, & honori hoc factum duxit. Cæsar secedit paullum, quasi publicum negotium auocaret: & fidum ac notum eius opidi ciuem, cum ipso pilleo illo, ad vxorem hospitis mittit cum mandatis. *Heus matrona, maritus iubet vt sacculum illum talem ad eum mittas opus habet: & ecce tesseram fidei meæ hunc eius pilleum.* Mulier agnoscit pilleum, & sacculũ descripserat: itaque nihil ambigens ascendit, tradit, quasi ad maritum deferendum. At ille recta ad Cæsarem. qui vidulum vocato tunc denique mercatori ostendit: & *Hicne est? & agnoscis?* Affirmat, exsultat: tum & Hospitem Imperator adhibet, & *Hic*, inquit, *de te queritur, & perfidiam accusat: quid ais, & refellis?* Audacter ille, *mentiri eum dicere, aut dementire: nihil sibi rei cum eo*

esse, aut fuisse. Denique Imperator sacculum profert: ad cuius aspectum ille confunditur, & animo ac lingua labitur. Quid multa? mercator pecuniam, hospes infamiam recipit, atque etiam damnum. nam grandi pecunia alia Cæsar eum mulctat. At Rudolfus omnium ore & sensu laudem: & decantatum in Germania satis hoc factum fuit. Sed quoniam nunc, & ante, Principes dedi, qui ipsi & suo ore, statim & de plano ius dixerunt, oriri pro moribus nostris potest

QVÆSTIO:

An ergo deceat, aut expediat, ipsum Principem ius dicere, reddere?

Ego putem dicere, expedire, debere. Non alia res imperium magis asserit & ostēdit, quam hæc in bona vitamque nostram potestas: & cur Princeps cunctetur exercere? Expedit etiam. quia contra potentes sæpe caussæ aguntur: nec minores illi aut delegati iudices, satis in eos oris, aut roboris, semper habent. Seuerior igitur ita, sed & breuior Iustitia: & tricis remotis supremus ille decidit. Addidi, debere. quidni? In *Politicis* docui, reges iustitiæ fruendę caussa primitus institutos. Si hoc fine, cur munus suũ refugiant? Homerus audiatur:

Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
Σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσιν βασιλεύῃ:

Vnus rex, cui conceſsit Saturnia proles
Sceptrumque & leges, vt iudicet & dominetur.

Leges & iura Deus in manu eius, cum ſceptro poſuit: hoc oſtendit & præfert, illas aliis demandet? Non debet: & vel veteres ab omni æuo in omni fere orbe, reges videat: ius ipſi dixerunt. Hęc & plura in iſta parte ſunt: ſed & alia acres habet aſſertores. Aiunt incommoda multa fuiſſe, & eſſe, ſi Princeps iudicet, iiſque animaduerſis, ad hodiernam hanc rationem ventum. Primum ecce, da imperitum Principem, qui par erit? qui non faciet recta curua? Item, da ineptum in ſermone, in geſtu: quid niſi irriſui ſe exponit? Amplius, cræbra hęc oſtentatio ſui, & in populo locutio, nonne vulgat Principem, & detrahit maieſtati? Quarto, vel ſeuere iudicabit, & Odium pariet; vel remiſſe, & Ius violabit. Melius ergo res aſperas, & ſine bona gratia, in alios inclinari. Quinto denique, ſunt nunc Curiæ maiores minoreſque, & cuique rei ſtata ſua iudicia: quid Principem in nouas curas arceſſimus, varie & affatim diſtractum? Quin melius tutiuſque nil nouare, & ſiquid in iam ſtatutis labat, firmare & vincire. Iſta nec male, nec abs re prorſus dicuntur, fateor: ſed reſponderi tamen poteſt, & iuſtitię cauſſa, debet. Primum de Imperitia, dico. plurimum & Principem, & quemcumque alium, natura duce in magnis aut enormibus cauſſis iudicare poſſe, nec opus grandi ſciētia (ad hanc rem) Iuris & Legum.

Da simplicem, da probum, affectuum expertem: audeo dicere, rara caussa erit, in qua verum, aut quod iuxta verum, non videbit. Imo Deus plerumque inspirat, & talibus mentem mouet. quod sacer ille scriptor voluit: *Diuinatio in labijs Regis: in iudicio non errabit os eius.* Et tamen fac interdum caligare: quid? nōne in aperto remedium, & damus ei Adsessores? damus, commitentur eum ad hęc talia exeuntem, nec auxilij solum caussa, sed decori. Atqui in Sermone aut gestu, aliquis ineptus est. Scio esse, & tamen si alibi loqui eos deceat; hic vel maximé in re seuera, graui, paucorum verborum. Itaque aut Principem talem mutum, nisi forté in cubiculo, faciant: aut patientur & hic loqui. Etsi talia exempla rara sunt: cur adducimus, aut insistimus: Ad tertium, Vulgat se nimis ita Princeps. Fortassis, si in rebus alijs: at hęc per se talis est, vt reuerentiam sui gignat, vel terrorem. Videmus in cottidianis istis iudicibus, quam plebecula eos veneretur & timeat, etiam illa innoxia, & cui nihil cum ijs negotij est aut fuit. Bené à Deo ita facti sumus, vereri hoc numen & nomen ipsum Iustitiæ, & quicunque ei administrant. Quanto magis in Principe, si se non mandare tantum (in occulto id fit) sed exercere, cum summa potestate, ostendat? Et sane nihil hic familiariter aut comiter fit: verba, gestus, aspectus, apparatus, omnia tristitię aut seueritati propiora. Ergo hoc facessat: quartum videamus, de Odij metu. Incurret in id, inquiunt, si seueré iudicat? in Iniustitiam, si re-

Prou. cap. XVI.

misse. Extrema accipiunt, & eunt extra ipsas Iustitiæ metas. Quid? an semper damnationis materia? fac esse: in ea ipsa certe alter sic deprimitur, vt alter alleuetur. Hunc lædis, illum iuuas: ergo ab illo Odium, ab hoc Gratia, paria sunto. Sed nego etiam in Seueritate crebra, odia excitari populariter: & contra est in rectis animis, qui acclinātse magis ad tales & attrahuntur. In aspectu illa offendunt; cogitata & cum vsu publico collata, delectant. Videsne vt in medicina quoque tristia & tætra sæpe propinentur, sed salutis caussa? itaque ab hoc fine, adeo non odimus medicos, amamus & laudamus. Simillimum in Iustitia: à cuius acerba sectione aut vstione salus generis humani pendet: & quis id vel è plebe nescit? Iam de Remissione, non abnuo naturas quasdam ad mitiora semper inclinare: & quid mali erit? imo sit nobis talis Princeps. Nam hunc sic clementem ratio tamen reget, & norma iuris & legum excitabit: nec deerunt, qui ad vtiliora & tristiora, cum opus erit, flectent. Aliqua vero interdum remissio, plane ex vsu erit, si tamē terror iste, & sub magno Iudice, præiuit. Ignouit illi Princeps: sed metu, sed ignominia perfuso. Ignouit illi Princeps: sed Princeps, id est sine corruptela, aut affectu alio sordido, humanitatis tantum amore. Hoc ipsum quam Amorem omnium conciliet? & verum est, si opportune adhibeatur. Vltimo, nobis Mos opponitur, & Consilia ac Curiæ iam definire. Equidem cum More haud temere pugnem: sed

quam vetusto? Aui vel proaui nostri aliter fecerunt: vide quam longinqua repetamus. Quin totum hoc de perpetuis Curiis iudicum, nuperum est, & è Gallia ad nos manauit.. Concludimus, & moderamur: Principem decore & vtiliter ius dicturum, sed aliquando: id est, vel certis temporibus, vt id sciri possit; vel in caussis grauibus, siue atrocibus? vel denique, contra potentes aliquos, & partibus graues, *Caroli Magni* legem quæ extat, traxerim in exemplum: *Hoc missi nostri notum faciant Comitibus & populo, quod nos in omni hebdomada vnum diem ad causas audiendas sedere volumus. Populo autem dicatur, vt caueat de alijs caussis ad nos reclamare, nisi de quibus aut missi nostri, aut Comites, eis iustitiam facere noluerint.* Ecce erant illo æuo passim in opidis & pagis etiam *Comites* siue *Grauiones*, qui communiter ius dicebant: interueniebant extra ordinem & *Missi* siue Delegati à Principe, qui idem. At *Carolus* ipse tamen audire caussas voluit, idque hebdomadatim: caussas scilicet grauiores, aut in quibus læsio aut iniuria interuenisse ab ipso iudice videbatur. Si non alius in hac re fructus, quantus iste esset? Coërcere hoc modo iudices, & vigilantes attentosque reddere: cum Principem cogitarent iudicij sui iudicem, & forte vindicem mox futurum. Sed exempla, pro instituto, hic addamus.

I. PHILIPPVS MACEDO, de communi tunc more, crebro ius dixit. Sed cum forte in via, & alio festinantem, mulier de re sua appellasset, ne-

gauit *Sibi vacare*. Tum illa audacter: *Noli igitur regnare.* quasi admonens, siue exprobrans, regium hoc ita munus esse, vt sine eo legitimus rex non esset. Admisit, & mulierculam statim audiuit, & siquis alius inibi vellet.

II. Aliter DEMETRIVS *Poliorcetes*, in eadem Macedonia rex: qui per proteruiam illusit etiam supplicibus. Nam cum libellos adeuntium benigne in via accepisset; quasi lecturus, & cogniturus: mox cum ad pontem Axij fluminis venisset, excusso chlamydis sinu, omnes in subiectam aquam abiecit. Non impune. nam Macedones, qui talem *Philippum* suum non viderant siue audierant; mox spreto illo ad *Pyrrhum* transierunt, & Iustitiæ desertorem deseruerunt. Merito; merito. sic habeant, & luant.

III. AVGVSTVS Cæsar, quàm aliter: *qui ius dixit assidue* (ait Suetonius) *& in noctem nonnunquam.* Quod si infirmior etiam esset, & à corpore minus valeret; lectica pro Tribunali posita, & in ea recubans, vel etiam domi, ius reddebat. Quid ad hanc diligētiam addi potest, præter *Euge*; & *Belle*?

IIII. Iam CLAVDIVS Imperator item assiduus. imo & suis suorumque sollennibus diebus, atque adeo festis & religiosis, non abhorruit iurisdictionem.

V. Omitto vetera. in ipsa Gallia vicina, CAROLVS *Octauus* patrum æuo rex, sub finem vitæ rebus iam attētior, omnibus septimanis binos dies destinauit iuri in publico reddundo: idque

aditu tam libero, vt nemo vel è fæce plebis regio conspectu & affatu arceretur.

Sed dixi, vtiliter imo necessario (quid enim si res subtilis, aut in legum ambiguitate sit?) Adsessores adhiberi. quod plerique Romani Principes, aut prouinciarum Præsides, fecere. Imo ALEXANDER *Seuerus negotia & caussas prius à scriniorum principibus, & doctissimis Iurisconsultis, & sibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinarique, atque ita ad se referri præcepit.* Prouide. ius ipse dixit, sed inquisitum prius & euolutum. Sed alia hic etiam VI. Lamprid. in eius vita.

QVÆSTIO.

An curias, & ordines Iudicum perpetuos esse conueniat.

Hodie sic habemus, nec cum Princeps intendit, & velut censuram interdum exercet, improbemus. Tamen suæ etiam rationes sint improbanti. Vt, quod tempore omissiores segnioresque fiant: & assidua Iustitiæ tractatione, minus eius reuerentes. Redditur enim cottidianum opus, & cum tædio aliquo aut fastidio vsurpandum. Secundo, factio aut coitio facile oriri potest, & superba etiam quædam dominatio. quod Liuius notat in *ordine iudicum perpetuo* apud Carthaginienses: & *qui vnum eius ordinis, idem omnes aduersos habebat.* idque inter caussas lapsæ illius reip. quidam habēt. Tertio, corruptelæ interueniunt: & quibus ex diutur- Lib. XXXIII.

nitate securitas adest, facile aures & manus ijs laxant. Itaque vt in aliis imperiis, breuia plerumque meliora, & peccare minus obnoxia: ita quidā hic cēsent, & mutandos esse. Romani ita. qui Decurias Iudicum scribebant, ex honestissimis, & ex censu (ne paupertas ad culpam impelleret:) sed non eas omnes adsidue iudicare volebāt, dumtaxat quotannis certum & necessarium numerum sorte legebant, reliquis tunc feriatis. Sed re tamē bene examinata, cum iam ad hanc multitudinem legum, & ex ea tricas aut captendulas ventum: bonum est perpetuos esse eosque iuris bene peritos. Quod ad *Omissionem*, aut *Coitionem*: Princeps facile arcebit, si, vt dixi, iis intendit. Quod ad *Corruptelam* idem, si stipendia & præmia digna donat. Operæ est ex Annalibus Turcarum inserere, quod huc mire facit. BAIASITES *primus*, cum fraudes & iniurias *Cadiorum* suorum (ita Iudices vocant) sæpe iam audiret: commotus denique *Neapolim* omnes ad se venire iubet, ibi in domum quādam includi, & igne iniecto comburi. Faciendum erat: cum *Alis* Bassa, vir prudens, rationem quæsiuit, & repperit, Principis molliendi. Habebat Baiasites Æthiopem puerum, garrulum & lepidum, inter delicias: hūc instructum quid diceret, faceretque, ad Principem misit. Venit igitur in meliore veste, & ornatu omni: *Quid hoc rei?* inquit Princeps: *quid extra morem hic vestitus?* Æthiops: *Vt peregre eam, & ableger à te ad Imperatorem Constantinopolitanum.* Princeps, *Ad illumne hostem*

nostrum?

nostrum? quid facturus? Æthiops: *Nempe* * *Calogeros aliquos arcessiturus, vt nobis ius dicant: quoniam Cadios tuos omnes vis occisos.* Princeps: *At ô mi Æthiopille, numquid isti periti legum nostrarum sunt?* Hic Alis Bassa opportunè interloquitur: *Et non sunt ô Domine: cur peritos igitur tollis? Nam,* inquit, *cur male iudicant?* Iterum Alis: *Ego Domine caussam edam. hi nostri stipendium è publico nullum accipiunt, capiunt igitur mercedulas à priuatis. Hoc corrige, eos correxisti.* Placuit consilium Baiasiti: vitam illis dedit, Alii potestatem in hac re, quod ex vsu esset, statuendi. Ille decreuit (& postea mansit) *Vt cuicumque hereditas tot millium Asprorum obuenisset, is in singula millena Cadio suo daret Aspros vicenos.* Amplius: *Vt in matrimoniorum, & eiusmodi contractuum, instrumentis, item vicenos.* Ita inopiæ subuentum, & simul Iustitiæ quæ laborabat. Alia munera nefas accipere, nec certe, quocumque colore aut velo, decet. Ægyptius rex Iudices sculpi fingique iussit, velatis oculis, truncos manibus: significans, nec affectu flecti, nec muneribus capi debere. Aliquid laxant quidam, vt dumtaxat leuia munera, & cibaria. item post sententiam latam: quæ talia, quid nisi rimam primo, tum ianuam patefaciunt corruptelæ?

* Sunt monachi Græcorum aut religiosi.

DE LEGIBVS.

Eas nec multas, nec item lites, probari.

Cap. X.

LEges in republica, vt medicamenta, esse debent: atqui nec hæc multa aut varia probētur: non itē illæ. Plato verissime: Ὅτι παρ' οἷς πλεῖστοι νόμοι, καὶ δίκαι περὶ τούτοις, καὶ βίοι μοχθηροί: *Quod vbi plurimæ leges, ibi & LITES, itemque MORES improbi.* Deus bone, quam rem tetigit! & vsus vbique gentium, aut temporum, hoc affirmabit. Maneamus in Romana republica. paucas ea initio habuit: paullo plures Decemuiri addiderunt: & ita ad Principes fere mansit. Tunc sane plures: & à Iustiniano plurimæ, quibus vtimur: *Lothario* Imperatore, cum diu siluissent, eas reducente. Nam Gallia, Hispania, Germania, earum ad id æui fere expertes erant. Receptæ igitur sunt: & quo fructu? Certe illo litium, nemo negauerit: quæ ex eo nimium quantum succreuerunt. Europam vide, & mentior, nisi maxima eius pars circa istas occupatur. Alij iudicant, alij instruunt, alij agunt, &, qui miserrimi sunt, eas habent. Bone Lothari, manes tui per me quiescant: sed rosæ aut lilia sepulchrum tuum non ornent, qui tot tricas & spinas nobis seuisti. Nam quæ tam clara caussa est, quæ non aliqua lege, lege? imo interpretatione (nam

& has admisimus) obscuretur? Quæ tam improba, cui non dent colorem? Ars enim facta est Caussidicina, & perite captare aut capere laudem habet. Atqui opus est, inquiunt, multitudine: vt varij factorum euentuumque velut vultus & species discernantur. Nam si paucæ leges, quid? an iudici libera pleraque relinquentur? fenestram siue ostium ad iniquitatem pandemus? Non ego censeo: sed neque sic iudicem coerceri. Obsecro, quæ illa copia est, quæ omnia comprehendat, aut distinguat? Ipsum Iustinianeum ius vide: hic deficit, & multa ex similitudine, aut obscuris ex eo argumentis, iudicantur. Imo vbi copia, plus intricati erit: & semper argutia aut calumnia in sinu aut recessu huius illiusque legis latebit, & se defendet. An non videmus cottidie? præter ius illud Romanum, Statuta & Decreta opidatim, pagatim, populatim habemus: claudimur vndique, & velut obsidemur, à legibus: at litium tamen copia, quanta non alio æuo, & controuersiæ assidue super ipso iure, aut querelæ. Pulcherrima Strabonis nota est, & vel aureis litteris signanda: *Zaleucum illum Thurijs olim* PAVCAS *&* SIMPICES *leges dedisse, sed secutos, alias per subtilitatem & nimiam curam addidisse ex quo factũ sit, vt celebres magis quam boni redderentur.* Additque dogma quantiuis pretij: Εὐνομεῖσθαι γὰρ, οὐ τοὺς ἐν τοῖς νόμοις ἅπαντα φυλαττομένους τὰ τῶν συκοφαντῶν, ἀλλὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς ἁπλῶς κειμένοις: *Bonis enim vti legibus, non qui omnes ijs sycophãtias aut calũnias cauẽt* Lib. VI.

& excludunt, sed qui SIMPLICITER LATIS *firmiter inhærent.* Oraculum est, oraculum. non multæ leges bonos mores, bonum ius faciunt: sed paucæ, fideliter seruatę. Atqui interueniunt calumniæ. Quid igitur? quo fine iudex? quo fine Princeps est? ille vir bonus, & os Iustitiæ: iste potens, & viua ipsa lex, an non verbo vno decidet? Et da, quod alibi male: quid magni mali est? primum in re obscura, & in qua haud valde intersit, Titius an Seius vincat. Deinde (vera dicam) in re parua: in agello, in prædiolo, in pecuniola: habeat, cui iudex donat. Absit tantum aperta iniquitas: neque aliter in maxima orbis parte hodie viuunt. Alterum in Platone, de Moribus malis, palam verum. Improbitas huic Caussidicinæ adhæret: excipio semper eos, qui ex dignitate & veritate ius habent. Ecce, vbi lites, nonne discordia? nonne odia deinde iniuriæ, & sæpe cædes? Platonem iterum aduoco: Οὐκ εἶεν ἄν ποτε πολῖται φίλοι, ὅπου πολλαὶ μὲν δίκαι ἐν ἀλλήλοις εἶεν, ἀλλ' ὅπου ὡς ὅτι σμικρόταται καὶ ὀλίγισται: *Non fuerint concordes vmquam aut interamantes ciues, vbi mutuæ multæ lites iudiciales sint, sed vbi eæ* BREVISSIMAE, ET PAVCISSIMAE. Nota hęc vltima: vult non Paucas solum lites, sed Breues. Ego tecum: nunc vbi sumus? vna aliqua lis Metonis annum tenet. Fit inuolucris legum, fit sordibus aduocantium: & comperendinationes istæ ad quæstum & lucellum eunt. Per Symplegadas, nauigatur Colchos & aureum vellus. Quid iam in ipsis litigantibus? pertinaca-

v De Legib.

cia est, & sæpe impostura, aut improbitas: *neque enim bona Conscientia* (ait scite Celsus) *sed victoria, litigantis est præmium.* Enimuero nec publice sic expedit. nam quanta pars hominum in istis dedita? in scholis, in foris, in curijs: & pulchrius meliusque fit, in agricultura, in mercatu, in militia, & quæ maioribus nostris studia fuere. Vt concludam (& satis fucos irritaui) Princeps lites minuat, Princeps & leges minuat, pro meo sensu. Vt imputata vitis late se spargit, & infructuosa est: sic Ius profecto illud vetus, & labruscas iam pro vuis gignit. *Iustinianus* ipse olim reformauit, & nouauit: ante eum *Theodosius*: post vtrumque *Carolus Magnus*, & tum *Fridericus*, Imperatores: denique in Hispania rex *Alfonsus*. Quid Principibus hodie potentibus & magnis, non idem ius sit? habent, sumant. His Monitis robur ab exemplis etiam demus.

C. IVLIVS *Cæsar destinabat* (ait Suetonius) *ius Ciuile ad certum modum redigere, atque ex immensa diffusaque legum copia,* OPTIMA *quæque &* NECESSARIA *in paucissimos conferre libros.* Fata inuiderunt. I.

VESPASIANVS, post bella ciuilia, cum *litium series vbique maiorem in modum excreuissent* (iterum Suetonius) *ipse sorte elegit, qui iudicia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum ætas videbatur,* EXTRA ORDINEM *diiudicarent, redigerentque ad* BREVISSIMVM *numerum.* II.

Et vero extra ordinem sic eligi, vbi reformatione opus, vtile: fecitque IVSTINVS *Curopa-* III.

lates Imperator Byzantij. Cum enim ipse morbido corpore esset, ac raro ius diceret: iniuria & lites creuerant, adeo vt pro desperata res pæne (Byzantij præsertim) videretur. Ecce adit eum quidam, & ingenium operamque obtulit ad coercendum, ea lege, vt ipse Præfectus plena potestate in tempus certum esset. Annuit Imperator, sumit potestatis infulas, & pro Tribunali sedet. ac primo accusatur ex composito apud eum vnus ex illustribus Senator, in Aula ipsa gratiosus: accusatur, spernit se sistere. & contemptim. præter ipsum Tribunal, in Aulam pergit. Pergit extemplo & Præfectus, videt Principem in conuiuio, & ibidem hunc reum. Nihil deterritus: *Imperator*, inquit, *iuri dicendo Præfecturam à te habeo: & ab ipso te auxilium & præsidium merito sperabam. Nunc quid? vides his oculis homines palam iniurios, & legum non fractores solum, sed spretores aut illusores, in tua domo, gratia, mensa esse. Itaque insignia hæc tibi habe irritæ potestatis: ego abdico.* Imperator mirari, & excitari: *Tu vero*, inquit, *quod es esto: & ius tuum vel in me, quidni meos? exerce. Duc si peccaui, sequor: duc si quis hic alius, & sequetur, aut trahetur.* Præfectus iam animi erectior, oculos & manus in illum Senatorem conijcit, per apparitores renitentem etiam trahit: atque in iudicio conuictum damnatumque, primum verberibus afficit, tum & grandi pecunia mulctat. Hic ictus, qui tam validum illum concusserat, multos terruit: & in paucis diebus vim & vitam Iustitia recepit.

Sed de ijs, qui lites aut leges minuere voluerunt, CAROLVS etiam *Nonus* in Gallia nuper fuit. is prurigini sistendæ, vectigal iudiciarium excogitauit, *Ut quicumque litem ordiretur, deponeret et dependeret in fiscum Regium duos aureos, recipiendos si iure litigasse iudicatus esset: si aliter, omittendos.* Sed non diuturnum id fuit: & leue etiam remedium in grandia & vetera mala. IIII.

Seuerius, & fortasse vtilius, illud IACOBI Aragonum regis, qui litibus & litigiosis semper infensum se præbuit: & ex ijs *Semenum Rādam*, insignem & primarium ea ætate Iurisconsultum, quod eius argutia aut malitia multi se afflictos quererentur, Præuaricatoris lege postulatum, regni finibus eiecit. V. ∞.CCC. XXVI.

Quid GALEACIVS Dux Mediolanensium? cum aliquoties audisset vafro ingenio Caussidicum esse, qui lites serere, & satas producere atque alere, etiam in liquido iure posset: hominem ad se accitum affatur. *Debeo,* inquit, *Pistori meo centum aureos. non lubet soluere: tu ecquid tueri me in iure, & rem protollere potes*: Annuit largiter, & Principi prompte se dedit: sed iste ei malum. Nam fraudis sic confessum, verbis prius increpitum, laqueo publice necari iussit. VI.

Heu, percutiunt hæc aures rabularum! desino: si MAHVMETANVM siue *Turcicum* iudiciorum morem, & in ijs breuitatem, explicaro. Qui alium in ius vocat, ne lictorem quidem aut publicum apparitorem adhibet ad vadandum: sed ipse aduersarium adit, & coram testi- VII.

bus *ad Dei Justitiam* (sic loquuntur) vocat. Hic nec verbo restagari ausit, sed statim vna ad Iudicem siue *Cadium* suũ eunt. Ille autem semper paratus, totum diem ante ædes, sub tecto aliquo sedet, & copiam sui facit. Isti, nullo aduocato aut caussidico, quisque rem suam narrat: testes, si eos habent, adhibent: iudex. ibidem re pensitata, in hanc aut illam partem decidit. Quod postea aliud alleges, aut approbes, nihil est. arbor ea cecidit, releuari aut erigi vltra non potest. Quid? inquies. non interdum Iudices improbe, aut improbi: credo esse: sed in rebus humanis nihil sinceri est, & eligenda quæ minus noxæ habent.

DE IVSTITIA DIVINA.

Atque eam rebus interuenire.

CAP. XI.

PRincipi Iustitiam commendauimus: sed vt magis, discat à Deo interdum asseri, si quis violat, aut contemnit. Exempla mira, & supra fidem videantur, sed fidis, aut certe priscis, auctoribus scripta.

Friderico Ænobarbo Imperatore, Antistes Mo-
I. ∞ C LIIII. guntinus fuit HENRICVS, vir pius, tranquillus, suarum rerum: & ideo Romæ accusatus vt ineptus siue inutilis muneri, quod gerebat. Accessit *Arnoldus* qui postea in locum eius venit, & fertur ab ipso Henrico missus ad purgãdum,

igni oleum addidisse: & purpuratorum quosdam patrum corrupisse, & in se vertisse. Eo ventum, vt Cardinales duo Moguntiam missi, de caussa quæsiuerint, Henricum damnarint, abdicarint, Arnoldum illum subrogarint. Henricus patienter id ferens, hactenus questus est, vt diceret: *Iniuste iudicastis. appello igitur ad* I E S V M C H R I S T V M, *æquissimum iudicem, ibi me responsurum exhibebo, venite.* Illi ioco eludentes: *Cum præcesseris, nos sequemur.* Profecto factum est. nam ille post annum fere & dimidium fato concessit: & rumore ad aures Cardinalium delato, iterum illudentes, *Ecce præcessit,* inquiunt, *nos sequemur.* Secuti sunt, & vno die vterque subito obierunt. Addunt Annales de genere mortis, quæ sileo: nec assensum huic narrationi firmiter etiam dono.

Firmius *Lamberto Schafnaburgensi*, egregio, vt illa tempora tulerunt, scriptori: qui narrat B V R C H A R D V M Episcopum Halberstadiensem, iniquam diu litem cum *Abbate Herueldensi* fouisse, super decimis Saxoniæ, quas Episcopus monachis ereptum, sibi vindicatum manu magis, quam iure ibat. Neque spes aut ratio erat valenti aduersario resistendi: cum Abbas, paucis ante mortem diebus, Comitem Palatinum *Fridericum* ad se vocat, & extrema hæc mandata ferre Antistiti rogat: *Se quidem lite imparem, lege meliorem, cedere: atque etiam vita cedere. sed Deum iudicem futurum, ad quem appellaret. Pararent igitur se ambo, vt caussam in Tribunali dicerent, vbi gratia & potentia spretis, sola Iustitia posset, polleretque.* II. ∞.LIX.

Neque diu post Abbas ipse febri obiit, statimque Antistes, cum equum conscendere vellet, vt fulmine ictus, concidit: desiitque in vocibus, *Abripi se ad diuinum tribunal, ibi iudicandum.* Hæc mira quamquam, fidem merentur à tradentibus, & ex vsu etiam vitæ est credi.

III. ∞. CCC. XIII. Certissimum vero habetur, quod CLEMENTI *Quinto* Pontifici max. euenit. qui cum *Templarios*, cœtum religiosum, & diu bonum atque vtilem, Viennæ in concilio damnasset, & in sodales ferro atque igne passim vel animaduertisset, vel (vt alij) sæuiisset: à pluribus eorum citatus ad Tribunal superum, paullo plus anno post obiit, quasi ad vadimonium obeundum à supremo Prætore arcessitus.

IIII. Sub idem tempus (quod admirationem auget) in eadem caussa PHILIPPVS rex Galliæ: cui bono damnationes illæ fuisse putabantur, opibus ad eum translatis & confiscatis. Si à casu, miremur: si à Deo, vereamur.

V. ∞. CCC. XII. At res etiam nota, & cognominè prodita in FERDINANDO *Quarto* Hispaniæ rege, ipso illo æuo, si non anno. Bello & pace bonus habebatur, sed in iudicando præceps aut rigidus, & ad sæuitiam inclinare videbatur. Fuit vt *Caruaialij* duo fratres, *Petrus* & *Ioannes*, suspecti essent in occulta cæde *Benauidij*, primarij viri inter nobiles. Sed suspecti: neque testibus, aut aliis probationibus conuicti, neque crimen sane, vel in vinculis, fassi. Tamen, vt rex erat, duci eos iubet, & de rupe alta præcipites dari. Cū id fit, clamāt & vociferantur, *Innocentes se mori: & quoniam regis*

aures iustißimæ defensioni obstructæ essent, sese, igitur ad summum Iudicem prouocare, & regi diem dicere, ab isto (qui sibi vltimus esset) trigesimum. Dicta nihil valuerunt, sententia tenuit: etiam ipsorum vadatio, nec tempore nec die fallax. Nam cum rex, animi securus, *Alcaudetem* in castra abiisset, contra Mauros: ibi morbo statim tentatus, sed leui, *Giennium* se contulit: atque ecce VII. Idus Septembris, id est, ipso trigesimo à supplicio die, in lecto exanimatus repertus est, in ipso ætatis flore, annos natus XXIIII. menses nouem. Quis neget diuinum, aut Geniale aliquid, hic interuenisse, sed supremo Numine consciscente?

Discite Iustitiam moniti, & non temnere diuos.

DE CLEMENTIA.

Eam quoque Principi decoram vtilemque esse.

CAP. XII.

DECET sane magnos animos & fortunam lenitas: &, quod notes, non nisi in eos cadit. Barbari aut viles homines, vbi licentia adest, plerumque sæui sunt: mites in ea & moderati, ingenui sanguinis & stirpis. Sed quid? inquies: ad hanc ego Principes inuito, quæ aduersa Iustitiæ, & soluere eam videtur? Videtur: in re non facit, imo eumdem vtraque finem & scopum habet. Iustitia seueritate & metu emendat: Clementia benignitate & remissione.

Illa pœnam, hæc veniam dat: ſed cum iudicio vtraque, & vbi debet, & addam, à quo debet. Non enim quorumuis eſt Clementia, ſed eorum qui in ſuprema poteſtate conſtituti ſunt, & temperare aut flectere ex vſu aliquo leges poſſunt. Eſt, vt verbo dicam, Principum. Itaque
11 De cle. cap. III. definitur à Seneca, *Clementia, lenitas ſuperioris in inferiorem, in conſtituendis pœnis.* Ais, *conſtituendis*? in parte verum eſt: ſed adde & partem alteram, *in remittendis*, nam & Clementia hoc ſolet. Sed eſt *Superioris:* & *nihil pulchrius*, ait idem Sophus, *in faſtigio collocatis, quam multarum rerum veniã dare, nullius petere.* Quarum autem rerum? nec enim omnium, & multas lex adſtringit non reſoluendas: ſed earum fere, quæ Principem ipſum tangunt, vt ſunt Iniuriæ, Calumniæ, Violentia: & quæ alia meritam pœnã habeant, ſed contentus poteſtate, remittit & donat. Cogitat publicum ſe parentem eſſe. vt autem priuati iſti parentes liberos peccantes ſæpe caſtigant, interdum virgas modo oſtendunt, & metum incutiunt pro pœna: ſic ille facit, & faciendo ſic emendat. Mirum enim & varium ingenium hominum. quoſdam benignitas, & ex ea reuerentia, quoſdam ſeueritas, & ex ea terror, meliores faciunt: Princeps vtitur omnibus, ad dictum hũc vſum. Eſt & communiter illud dogma veriſſimum: *Verecundiam peccandi facit ipſa clementia regentis:* & in domo mea ac familia ſum expertus. Plura ſuper hac Virtute liceat: ſed pudor ſit poſt Senecam, cuius aurei libelli duo, & Principibus merito legendi, ſatis eam reuelant. Nos Exẽpla,

pro more, demus: & quam multa ea sunt? & nemo magnus laudatusque Princeps sine istis.

Sed agmen ducat diuinus ille dux, MOSES. Qui cum populum ex Ægypto cælesti voce & monito, claris miraculis adstipulantibus, eduxisset: isti tamen idemtidem ingrati, refractarij, rebelles erant. Nunc carnem, nunc panem aut aquam petebant: & ita petebant, vt voces proteruas, & pœne lapides ac manus in illum mitterent: sed tamen illa, & veniam etiam dedit. Nec vulgum modo procacem habuit: etiam proceres, etiam proximos. & ecce *Aaron* frater, & soror *Maria*, in mitissimum virum insurrexere: qua caussa? priuata, & leui, quod Æthiopissam quæ animo eius collibita esset, vxorem duxisset. *An huic soli*, inquiebant *Dominus locutus est: nonne & nos cælestem vocem auribus his accepimus?* Et iã se Mosi nõ opponebant solũ, sed æquabãt: cũ Deus pro *viro mitißimo super omnes homines* (ita Scriptura appellat) iratus est, & Mariã vitiligine ac lepra subito percussit. Quæ sic cũ fratre ad sanitatẽ mentis reuersa, ad Mosem respexerunt, ille ad Deum: & post septem dies, precibus eius sincera puraque à morbo apparuit. Quid plures seditiones enumerem? fuere enim plures: sed Moses ille semper in mansuetudine constans, vsque eo amans & ignoscens suorum, vt Dei iram vel hac voce sedaret, *Dele me*, inquit, *de libro vitæ, potius quam vt hos tollas.* O vere diuine vir! non nisi ab æthereo Spiritu hic spiritus: & venerari magis in hac parte te fas, quã imitari. I.

Tamen & DAVID imitatus est: quis? ille II.

quoque Deo & cælo plenus. qui, cum *Absalomus* filius fratrem *Ammonem* proterue in conuiuio interfeciſſet,& triennio apud auum maternum in Syria exſulaſſet, fractus & miſertus reuocauit. Quid tamen? ille à ſcelere ad ſcelus maius, quaſi gradu facto, properat,& regno patrem pellit: vita quoque, ſi potuiſſet. Dauid arma neceſſaria capit, *Joabum* Præfectum militiæ cum dilectis viris in illum mittit, ſed cum mandato, *Seruate mihi puerum Abſalomum*. Adeo nec in iram, nec in vindictam exarſerat, vt tunc quoque, cum ambiguo euentu arma caperet, ſolicitus de venia magis, quam de victoria eſſet. At Deus pro illo exarſit & vindicauit, & filius non filius interfectus eſt: ſcis quam inuito & dolente? Luctus eius in publico, & iſtæ voces: *Fili mi Abſalome, Abſalome fili mi! quis mihi tribuat, vt ego moriar pro te Abſalome fili mi, fili mi Abſalome?* Proh ſuperi! vbi Orientales vos Reges, & hodie Turcici eſtis, qui patres, liberos, fratres interficitis, prompti libenteſque pro regno? iſte nec inſidiatorem ſceptri & vitæ, vita vult exutum: & exutum veris lacrimis luget.

III. Exempla hæc pæne ſupra hominem: at noſtræ ſortis PERICLES fuit. qui morti iam vicinus, & ſpiritu ac vita abeunte, cum amicos aſſidentes queri & lamentari audiret, atque alium prudentiam, eloquentiam, victorias, alium alia laudare: ille modice erecto capite, *Et quid hoc eſt?* inquit: *aut parua aut fortuita laudatis: at illud maximum omittitis, quod nemo mea opera pullam veſtem ſumpſerit*. Mirum iudicium! hoc vir ille magnus

in summis suis laudibus ponebat, quod comis in omnes & humanus, numquam acerbitatem aut vindictam exercuisset. Macte Pericles! vel hoc nomine cognomen *Olimpij* meruisti: qui sic extra istos turbidos affectus, vt nulla non dicam crudelitas, sed asperitas, mentem tuam obnubilarit.

PHILIPPVS Macedo, non maior Alexandro: sed fortasse melior, & certe moderatior: is, inquam, Philippus famam & immortalitatem vel sola hac virtute meruit. Amici stomachabantur & deferebant, quod Peloponnesij tot beneficiis affecti, criminarentur eum, atque adeo ludis Olympicis exsibilarent: ille in iocum rem vertit, & *Quid ergo,* inquit. *facient, si læsi à nobis fuerint*? Idem, suadentibus, vt seuerius paullo cum Atheniensibus ageret palam ingratis: *Nihil agitis*, inquit: *an ego qui ad gloriam omnia refero, theatrum gloriæ meæ euertam*? Sciebat Athenienses ingenio & stilo valere: eoque (etsi alibi humanissimus) hic magis esse voluit, vt hanc quoque materiem & amandi & prædicandi præberet. At illud in hoc ipso incredibilis non clementiæ, sed & patientiæ. quod cum iidem Athenienses legatos super aliqua re ad eum misissent, atque ipse benigne audisset atque indulsisset, dimittens, pro cumulo adiecit, *Ecqua alia in re gratificari iis posset?* Hic Demochares è legatis, *Ita vero*, inquit, *si te ipse suspenderis.* Hem, vocem & conuicium importunum, & vt rem dicam, flagro aut cruce dignum! Itaque amici & adstantes exarse- IIII.

rant: sed compescuit se & illos Philippus, ac Thersitem illum nulla vel re, vel voce acerbiore, læsum dimisit. Tantum hoc ad legatos alios, *Nunciate Atheniensibus, impotentiores esse qui ista dicunt, quàm qui dicta comiter audiunt.*

V. Ad Romanos flecto. inter quos M. MARCELLVS qui Syracusas cepit, iamtum cum cepit, clementissimi animi signa, in medio furore Martis, misit. Parci ciuibus, qua potuit, iussit: edicto, Nequis liberum corpus, manu, ferro, stupro violaret, seruitia modo & pecuniæ prædæ essent. Sed vel sic cum multa sæuitiæ aut libidinis exempla editum iri videret, vt in vrbe per vim capta, conscendisse editum locum dicitur, & subiecta ea oculis, casum eius, paullo ante sic florentis, humentibus illis defleuisse. Priuatim etiam cum de *Archimede* eiusque ingenio audisset, & vidisset, mandauit incolumem seruari, & curæ hoc omnes haberent. Non mirum in rudi adhuc æuo, & Romanis ad artes istas parum factis? Sed mandauit, etsi frustra. nam miles discurrens, cum Archimedem repperisset in puluere figuras describentem, & tota mente illuc versa ignarum publici fati, interrogat gladio super caput intento, *Quis tu*? Ille nihil, nisi puluerem suum manibus tegens, & *Oro ne turba*, inquit. Ita miles indignatus, & contemni ratus, occidit. Hæc in Sicilia, & victoria, post ipsam ista. Siculi parum grati, & ab inimicis eius impulsi, questum ad Senatum super eo venerunt, scilicet alienas etiam iniurias adscripturi. Consul tum erat, & collega *Valerius*

Læuinus

Lauinus forte in Senatu non erat. Itaque facile ei turbare aut disturbare rem & homines, & irritos illusósque dimittere. Non fecit, & audiri voluit, sed cum collega aduenisset: sedit in subselliis inferioribus, & finita accusatione, cũ Senatus illos facessere iuberet, ille vero retinẽdos censuit, & vt suæ quoque defensioni, non vt partes, sed velut iudices interessent. Qua absoluta, excessit curia, vt liberius sententiæ dicerentur: sed quid opus? clara eius innocentia, istorum impudentia omnibus, atque etiam ipsis fuit. Nam statim è partibus in fautores se transferunt, fiunt supplices, atque adeo Patronum illum Siciliæ adoptant: & suscepit, tam bona fide, vt pręsentium oblitus, aliis super alia beneficiis exornaret.

M. etiam BIBVLVS, etsi fortuna parum attollente aut prospera semper vsus, tamen virtute & hac animi clementia, excelluit. Duos filios præstantissimæ indolis, cum in Syria Proconsul ipse ageret, Gabiniani milites in Ægypto per sæuitiam an proteruiam, interfecerant. Eos *Cleopatra* regina, iram iustam magnatis viri verita, comprehensos ad ipsum misit, arbitrio scilicet eius puniendos: at ille, etsi in recenti dolore, patrem, & aliquis dixerit, hominem exuit, vt humanitatem retineret. ac seposita omni vltione, eosdem ad Cleopatram intactos remisit, vindicare potuisse contentus. VI.

Quem autem *Bibulo* adiungam? veterem collegam, IVLIVM CÆSAREM: in omni quidem vita & proposito hostes, sed in hac virtute VII.

geminos, nisi quod copia vincit, qui omnes vicit. Ecce iam adolescens, in freto illo æui, quam sustinuit se & moderatus est? Captus à piratis, iurauerat sæpius, se cruci omnes suffixurum, si in potestatem redegisset. Redegit, sed tamen æstuat, Homines crucifigat? crudele erat. Remittat? religio adstringebat. In hac pugna naturæ & fidei, clementia viam repperit: & iugulari prius iussit, deinde suffigi. Item sub hoc æui. *Cornelius Phagita* quidam fuit, ex asseclis & emissariis Sullæ, homo nequam & ad bonorum cædem aut pericula factus. Is latitantem in ciuili dissidio *Cæsarem*, tamquam Marianarum partium acriter & sagaciter indagarat, & subinde mutantem latebras ægre, * pretio accepto, dimiserat: huic tamen in mutatione temporum, cum posset, fortasse & deberet, nocere numquam sustinuit. plane quasi post nimbum & tempestates, non Æolo non Austro vltra offensus. Ista priuatus aut impotens fecit: quid in imperiis? mitior seipso illo priuato. Initio bellorum ciuilium, cum quæri terror & adhiberi consilio solet, ad reprimendum aut reducendum: ipse diuersissima via veniam, libertatem, vitam omnibus non dabat solum, sed vltro offerebat. *Corfinij* quid euenerit, dignum memorari. Tenebat hoc opidum *L. Domitius*, vetus & acer eius inimicus, cum cohortibus triginta. Inerant Senatores plurimi, equites Romani, & flos aut robur Pompeianarum partium. Ipse obsedit: milites vim non exspectarunt, sed inclinatis in Cæsarem animis,

* Duorum talētorum.

transire ad illum, dedere duces & opidum parant: & iam colloquia erant. Domitius sibi prætimens, & ex conscientia diffidens, vitam ponere suo, quam Cæsaris, arbitrio (heu, quam ignarus eius animi!) elegit. Itaque seruum medicum aduocat, iubet venenum sibi dari. *Quid deliberas?* inquit: *dominus rogo, & armatus rogo.* Seruus quasi paruit, sed astu facinus discussit. nam soporem ei temperat pro veneno, & filio mox indicauit. Præuidebat scilicet futurum, vt hominem pœniteret præcipitis consilij, maxime si spes veniæ à Cæsare esset. Atque ea statim affulsit. Nã ille vir omnes honestiores ad se in castra vocauit, benigne affatus est, ad pacem & pacata consilia hortatus, dimisit cum rebus incolumes: & quo? stultitiam rideat aliquis: plerosque iterum ad Pompeium. Sed hæc illorum, non Cæsaris culpa. Domitius interea cum audisset, atque experrectus esset, torqueri & angi de veneno: donec famulus metum discussit, rem aperuit. atque ille quoque recta ad Cæsarem, vitam, libertatem, pecuniam recepit. Eodem bello, in Hispania ad Ilerdam, cum hostes ad pacis necessitatem adegisset, & iam conditiones ferrentur, milites sermones & conuiuia miscerent, & ex binis castris vna facta essent: en *Petreius* & *Afranius*, Pompeiani duces, subita pænitẽtia, an perfidia, arma capiunt, Iulianos inuadunt, occidunt: ipse, cum facinus reponere posset, & Pompeianos detinere vel item occidere, illorum dis-

similis, sui similis, summa diligentia conquiri omnes iussit, & remitti. In ipsa acie Pharsalica, medio ardore pugnæ, ita vincere voluit, vt perdere timuerit & vox eius obequitantis passim excepta, *Parce ciuibus*. Atqui non fecit, inquies. Imo ille fide optima: nisi in acie, nisi resistens, nemo occisus est: & seruare promptior, quam illi seruari. O inauditam, nec nisi cælestem, clementiam! è tanto numero, tam pertinacium aduersariorum, non nisi tres (*L. Afranius, Faustus Sylla, L. Cæsar*) interfecti post aciem, eius iussu siue permissu reperiuntur: atque ij sæui & crudeles in eum, & venia, quam ante impetrauerant, iterata rebellione, corrupta. Omnibus etiam suæ partis nominatim vnum, quem vellent, seruare & excipere ex hostibus concessit: denique tandem vno Edicto, etiam quibus nondum ignouerat, redire in Italiam, ad opes, honores, imperia, permisit. In ipsius *Pompeij* morte, qui alieno scelere & inuidia ceciderat, tantum à gaudio aut insultatione abfuit, vt lacrimas non tenuerit: & auersatus homicidas, bello etiam mox persecutus sit, & cæde ac sanguine manibus illius parentarit. Quin & memoriam statuasque eius, disiectas à plebe, restitui iussit: cauillemur aut interpretemur, vt volumus, magno animo, & (vt ego censeo) vere miti & clementi. Verba eius ex epistola quadam ad *Oppium & Balbum* notaui & amaui, ista: *Gaudeo me hercules, vos significare litteris, quam valde probetis ea quæ apud Corfinium sunt gesta. Consilio vestro vtar libenter, &*

hoc libentius, quod mea sponte facere constitueram, vt quam lenissimum me praeberem, & Pompeium darem operam vt reconciliarem. Tentemus hoc modo, si possumus, omnium voluntates recuperare, & diuturna victoria vti. Haec noua sit ratio vincendi, vt misericordia & liberalitate nos muniamus. Ex pectore sunt ista verba, & familiariter apud homines familiarissimos prolata. Ego te Caesar, ob alia tua & caussas belli, non nimis amo: in ipso bello, & ob hanc clementiam, inter heroas numero, & meo calculo, hac quidem re DIVVS esto.

VIII. Aliquid ab hac stirpe aut multum traxit OCTAVIANVS CAESAR, adoptione filius, sanguine eius nepos. Is in republica varium clementiae specimen dedit, adeo vt in theatro cum recitaretur *O dominum aequum & bonum!* vniuersi oculos ad ipsum referrent, & voce gestuque cōprobarent. Sed in priuata etiā vita (vbi natura maxime apparet, nec gloriam aut sermonem sibi proponit) praebuit insignita exempla. Vt in *Diomede* seruo suo dispensatore. qui, cum vna ambularent, & repente ferus aper in eos incurreret, ipse dominum obiiciens, manibusque propellens, post eum latuit. Atque Augustus quidem fato, aut animo suo, seruatus est, sed & hunc nihil laesit, timori potius factū, quam noxae adscribens. Idem, cum in Hispania *Corocotta* quidam famosus latro esset, & paci publicae ac priuatae diu infestus, praemium proposuit, siquis hominem viuum adduxisset, * *decies sestertium.* At ille, spe euadendi

* XXV. M. Philippicum.

aut latendi abscisa, magno animo ad Cæsarem vltro venit: & *Quæsitus tibi Corocotta*, inquit, *ecce adsum: facies, quod voles, huic capiti.* Cæsar ira omni deposita, & memoria tot facinorum, non solum ignouit ei, sed & præmium promissum (quia Corocotta Corocottam stiterat) appendit. Sed superat priora, hoc de *M. Bruto*: cuius statua ærea, adfabre facta Mediolani erat: credo monumentum virtutis & modestiæ, qua Galliæ illi Cisalpinæ, sub Cæsare, præfuerat. Hanc, diu post, transiens Augustus conspexit, & represso gradu substitit: vocauitque coram omnibus ad se magistratus, quasi in re graui: & cum venissent, *Quid vos?* inquit, *inimici nostri estis? & hostes meos apud vos habetis.* Illi timidi, nec gnari quo accusatio spectaret, negare, & mutuo sese intueri. Cæsar iterum, ostensa statua: *Nonne hic ille est meus hostis?* Tum vero illi serio trepidare, & mussitare: at Cæsar arridens, laudare etiam eos benigno vultu & verbis cœpit, quod iudicium aut animum cum fortuna non mutarent: & vt talis viri statua maneret, porro præcepit. Duplex clementia. & in defunctum Brutum, cuius memoriam honorat, & in Mediolanenses, qui rigide interpretantibus deliquisse in maiestatem Principis videbantur.

An dignus est, qui inter hæc nomina locum
IX. habeat NERO CÆSAR? monstrum crudele, tætrum, sed vna voce meritum clementissimis accenseri. Initio imperij, cum duo milites deliquissent, & morte puniendi viderentur,

Burrhus Præfectus Prætorio, chartam de more ad Imperatorem tulit, vt is subscriberet & mortem, & caussam *Nero* allatam aliquoties reiecit, & distulit: tandem cum repeteret & instaret *Burrhus*, nec vltra esset effugium, tristis accepit, & cum hac voce: *Quam vellem nescire litteras!* O dictum magnæ, vtinam diuturnæ, lenitatis! O dictum, quod laudes magni *Senecæ* illius meruit, & libros *De clementia* expressit! Amemus laudemusque, vel hoc nomine.

Diuersi ab isto vterque VESPASIANVS, pater & filius: qui ante Principatum & sub initia, multo sæuitiæ & luxuriæ rumore, in ipso mutati in melius fuere. Patris quidem quanta benignitas? qui & *Vitelij* hostis sui filiam (adeo stirpem ex ea non veritus) splendidissime maritauit, dotauit etiam & instruxit. Atque idem, cum sub *Nerone* interdicta ei aula esset, trepidusque abiret, accurrit quidam ex Admissionalibus, qui aspere eum compellans, & simul expellens, *abire Morbouiam* iussit. Hunc postea, & Princeps iam vitæ suæ anxium & deprecantem, non nisi ioco aspersit, & pariter *abire Morbouiam* totidem verbis iussit. Denique communitèr hoc de illo Tranquillus: *Neque cæde cuiusquam vmquam lætatus est, iustis suppliciis illacrimauit etiam & ingemuit.* X.

At filius TITVS, amor & deliciæ generis humani, nil nisi bonitas & lenitas. Pontificatum maximum ideo se capere professus est, vt in summo sacerdotio, puras à sanguine manus seruaret: & re præstitit. *Nec auctor posthac* (verba XI.

Suetonij) *cuiusquam necis, vel conscius quamuis interdum vlciscendi caussa non deesset, sed* PERITVRVM SE POTIVS, QVAM PERDITVRVM *adiurans.* Duos patricij generis, conuictos in affectatione Imperij, satis habuit verbis monere, *vt desisterent. Principatus fato dari: à se siquid aliud vellent, peterent impetrarentque.* Et statim etiam ad alterius matrem, quæ procul agebat, ne tristiore nuncio percelleretur, cursores suos misit, qui & periculum filij nunciarent, & salutem. Fratrem *Domitianum* ex professo insidiantem, & exercitus in eum solicitantem, nulla re læsit aut minuit: imo precibus sæpe egit, mutuo in se animo esse vellet, & consortem successoremque imperij nihilo secius semper nominauit. Non fregit improbum. veneno eius paullo post periit, cum publico generis humani damno.

XII. CAROLVS vero MAGNVS inter nostros (nam ad propiora veniendum est) gloriam & gratiam hac quoque virtute collegit. *Pipinus* eius filius in patrem coniurauerat, res clara erat, ignouit: fecit iterum, ignouit: at ne tertium tamen tam lubrica mens laberetur, adstringendum religione censuit, & monachum eum fecit. Duplici beneficio, & veniæ, & viæ ad melius regnum ostensæ, Peccauit in eum & filia, sed ridicula narratio est, tamen expromenda. Erat *Eginhartus* in aula *Carolo* ab Epistolis, vir, vt illo æuo, doctus & prudens, sed non in Amorem. Concepit eum in Domini sui filiam, etsi impar erat, & ipsa vicissim arsit. Restinxerunt, vt solent

amãtes furtiua ſui copia & cõgreſſu, qui aliquã-diu latuit: donec hiemante quadã nocte, cum in ſecretiore cubiculo *Eginhartus* fuiſſet, & ſub ipſam lucem exire vellet, videt multam niuem cecidiſſe. Hæret, & timet ne à veſtigijs deprehendatur vir in gynæcæo fuiſſe. Conſilio & aſtu ſubuenit amica, & illum in humeros ſublatum & pendentem, dulce onus, aliquamdiu tulit. Ecce (ô ſortem iniquam pariter, & æquam!) videt hoc caſu *Carolus*, & cum dolore ſuo & riſu ſimul vtrumque bene notat. Diſſimulat, die pleno conuentum Principum virorum habet, narrat iocoſum & fœdum factum: rogatq; (ſed nomina tacuit) famulus qui ſic in dominum, filia quæ in patrem peccaſſet, qua pœna digni viderentur? Illi, *Mortis*, reſpondent. Tum igitur vtrumque aduocat, & coram ſe ſiſtit. *En*, inquit, *iſti ſunt qui peccarunt. Tu Eginharte, tu filia, qui auſi hoc eſtis? Nec negandi locus eſt: me inſpectorem, accuſatorem, iudicem, vindicem habetis. Quid meruiſtis? iſti dixerunt, Mortem: ſed & animus veſter vobis idem dicet. Tamen mitem tu Dominum, tu Patrem videte: ignoſcimus, hac lege quam dicam. Eginharte hãc tuam latricem vxorem duces: concordes eſtote, & mutuum deinceps quoque inter vos ferte.* Dixerat, illi à ſummo metu in ſummum gaudium tranſlati, grates agunt, gratulationes accipiunt: *Carolus* in gloria eſt, iſti in fama.

Nec nimis ſeuerum eſt, quod addam. CAZIMIRVS erat Dux Sendomirienſium, potens Princeps, idemque poſtea rex Polonorum. Viſum illi aliquando fuit tempus ludo fallere, & XIII.

domesticum quendam suum, *Jonnem Conarium* Equitem, ad aleam vocat Ille paret, ludunt, alternat fortuna: & tandem cum multa nox esset, atque incaluissent, placuit vno iactu de tota summa decidere. Is felix *Cazimiro* fuit: & pecuniam totam ad se attraxit. Indignatus *Joannes*, & sorti suæ iratus, per calorem Principem inuadit, & fortiter os eius depalmat. Clamor & ira omnium, famulus Dominum, eques hunc Principem? Capitale erat: sed beneficio noctis elabitur, & mane tamen captus reducitur, & *Cazimiro* sistitur puniendus. Ille re bene considerata, in prudentem hunc sermonem erupit: *Amici, iste minus, quam ego, peccauit: imo quidquid peccatum est, est meum. Calor & subita ira (cui nec sapientes semper pares sunt) transuersum eum egit, & mentem ac manum mouit: ego caussam cur præbui? cur oblitus conditionis & dignitatis meæ, quasi cum pari lusi? Jmo tu Ioannes, non veniam à me solum, sed gratiam accipe. vtili castigatione me docuisti, nequid in posterum indignum Principe committam, & intra decori ac grauitatis metas me sistam.* Ita dixit, fecitque. ô clementiam, ô patientiam, ô prudentiam! omnes hæ virtutes concurrunt, sed primas tamen prima, me iudice, ferat.

XIIII. At in LVDOVICO *Duodecimo*, Galliæ rege, spectabilis eadem virtus fuit Presserat eum *Carolus Octauus*, rex, vt heredem proximum: & qui doleret prolem, sibi non esse. Ita presserat, vt in custodiam etiam daret, & vitæ suæ parum securus videretur: plerisque procerum & vulgi pro præsenti fortuna stantibus, & aduer-

ſantibus , certe auerſantibus infelicem. Interea Deus in occulto alia deſtinat: *Carolum* ſubito tollit, hunc ad regnum euehit: attonitis multis, & vultum ſermonemque mutantibus, & ad gratiam noui regis ſe acclinantibus. Erant etiam qui ſuperbiebant, conſtantes antea in eius cultu aut obſequio: è quibus vnus magna fiducia ad eum accedit, & bona petit ciuis cuiuſdam Aurelianenſis, qui triſti illo tempore inter accerrimos Ludouici hoſtes fuerat. Hic rex, animo plane regio, effatur: *Tu vero aliud à me pete, & meritis tuis gratia erit. De iſto, omitte: nam rex Galliæ* (verba eius ſunt) *non exſequitur iniurias Ducis Aurelianenſis.* Optime. Dux enim antea, cum hoc titulo, fuerat: & ſignificabat argute, dignitatem ſe, atque etiam affectus cum ea mutaſſe. Ille vero eadem magnitudine animi (mater hæc ſemper Clementiæ) edixit publice: *Habiturum ſe eoſdem conſiliarios cum defuncto rege, miniſtros, ſtipatores, eodemque honore & ſalario.* Deus bone, eoſdem cum illo ſic infeſto, & iniquo? Fiducia virtutis hoc facit: & præſtari ſibi ſpondet, quæ ſcit deberi.

Tempora confundere liceat, ſed re eadem. Quam enim geminũ eſt, quod olim HADRIANVS Imperator cuidam, qui ante imperium inimicitias ſecum geſſerat? Ille accurrit trepidus, & vix verba ad preces reperiens: cum ſtatim Hadrianus: *Euaſiſti,* inquit. Benigne ſimul, & acute. *Perieras,* inquit, *ſi pares contendiſſemus: nunc ſuperior omitto, & potentiam meam, non niſi beneficio, oſtendo.* XV.

XVI. Te autem ALPHONSE silebo? qui totus bonitas & beneficentia, *Titum* nobis, sed diuturnum, repræsentasti. Obsidebas Caietam, pertinaciter in te rebellem. constabat obsessos inopia commeatuum premi: atque ipsi hoc fassi, senes, pueros, fæminas, & inutilem omnem turbam emittebant. Agitatum in consilio, vt reijcerentur & reprimerentur: dedendam enim ita mox vrbem. ille misertus, emitti eos maluit, & diutius assidere. Sed cum nec potitus ea esset, quidam ausi obijcere, *Nisi tu illos emisisses, vrbs iam tua fuisset:* ille constanter respondit, *At mihi pluris tot hominum incolumitas est, quam centum Caietæ.* Tamen nec ea diu defuit: & ciues tam insigni virtute moniti & resipiscentes vltro se ei tradiderunt. Simile in *Antonium Caldoram*, potentissimum regni Neapolitani, & peruicacem hostem. Is prælio deinde magno victus, itemque captus: cum omnes suaderent de tollendo importuno homine, & Aragonijs semper infesto: vnus restitit, atque adeo non vita solum, sed omnibus bonis redonauit. Quin & supellectilem atque instrumentum eius, magnæ elegantiæ & pretij, quod in manibus habebat, totum vxori eius dedit: vnica modo patera cristallina sibi asseruata. Hæc facta viri, & consonæ item voces. Interrogatus, *Cur erga omnes, etiam malos, ita lenis esset? Quia,* inquit, *bonos iustitia conciliat, malos clementia.* Iterum, cum de nimia eius lenitate quererentur ministri, nec decere Principem: *Quid ergo?* inquit, *vultis vrsos ac leones regnare? Nã hominum Clementia, belluarum Feritas est propria,*

Vera dixit. quo quis maior, & magis, vt ſic dicam, homo eſt, hoc virtuti huic pronior, quæ & *Humanitas* ideo eſt dicta.

DE FIDE.

Hanc quoque Principi conuenientem, vel neceſſariam potius haberi.

CAP. XIII.

POſt Iuſtitiam & Clementiam, Fidem commendamus: hanc quidem ex Iuſtitia natam. Quid enim magis ea dictat, quam promiſſa præſtanda? Et qui non facit, non ſolum iniuſtum, ſed ignauũ merito habeamus. Qui enim fallit & decipit, eo facit quia potentiæ aut viribus minus fidit: conatur igitur fidei ſpecie circũuenire, & hãc vilitati ſuæ prætẽdit, oſtentandã nõ ſeruandã. Turpe, & ſublimi omni animo indignum. Imo & natura abhorremus. pueros vide. Mendaciũ inter prima probra obijciũt, & quamquam leuitate quadam aſſumunt, tamen iudicij inſita rectitudine damnant. Admiranda Dei prouidentia, virtutes animo inſerentis, ſine quibus vita & ſocietas ſtare ægre poſſit: quod in Iuſtitia, & Fide, palam videmus. Tolle iſtam, aut minue: raptus, cædes, bella erunt: atque hæc, nullo fœdere aut pace terminanda. Quid enim adſtringet? Cole igitur, ô Princeps, *venerabile hoc Fidei numen, quæ dexteram ſuam, certiſſimum* SALVTIS HVMANÆ PIGNVS *oſtentat.* Iunge Valer. Max VI. cap. 6.

tuam, si non dicam bonus, sed magnus & felix esse exoptas. Hoc enim quoque ab eadem Prouidentia, quod callidi isti & impostores, quantumuis subtilibus consilijs, raro aut numquam ad potentiam perueniunt: aut si, in ea, non sunt firmi. At aliter in candidis ingenuisque mentibus, qui Deum, qui fidem reuerentur: hi crescunt, florent, & perseuerant, cœlesti fauore prosequente & attollente. Q. Marcius hoc bene, apud Liuium: FAVERE PIETATI FIDEIQVE *deos, per quæ populus Romanus ad tantum fastigij venerit.* Bene, & opportune ad Persem regem, qui spem in astu & fallacijs ponebat, fœderum parum constans. Vtilitas igitur fidem approbat: & vel noxa à Perfidia possit deterrere. Nam, vt sapientissime Homerus:

Lib. XLIIII.

Iliad. δ.

Οὐ μέν πως ἅλιον πέλει ὅρκιον, αἷμά τε ἀρνῶν,
Σπονδαί τ' ἄκρητοι, καὶ δεξιαὶ ᾗς ἐπέπιθμεν.
Εἴπερ γάρ τε καὶ αὐτίκ' Ὀλύμπιος οὐκ ἐτέλεσσεν,
Ἔκ τε καὶ ὀψὲ τελεῖ· σύν τε μεγάλῳ ἀπέτισαν
Σὺν σφῇσι κεφαλῇσι, γυναιξί τε, καὶ τεκέεσσιν·

At non irritum erit iurandum, & fœdera pacta
Sanguine, nec dextræ, quis credere suadebamur.
Nam quamquam Deus haud pœnas in tẽpore sumit,
At post sumet: & hi magno, mihi crede, rependent
Ipsi, atque vxores, & dulcia pignora, nati.

Audis vere vatem. semper mala Fides pœnas

ſtatim aut poſtea, in violatoribus, aut ſanguine eorum, luit. Et vis præſentis aliqua commodi ſpecie adhærere? fuge: nam & Fama ſic te fugiet. & quiſquis vel hanc amat, Fidem amet. Cuius multa vel teſtimonia ſunt, vel Exempla. I.

ÆGYPTIIS quidem (& apud priſcos illos multa præclara inuenio) lex fuit, recitante Diodoro: *Periuri capite puniuntor. quia duplici ſcelere obſtricti, & Pietatem in Deos violant, & Fidem inter homines tollunt,* MAXIMVM VINCVLVM SOCIETATIS. Recte de *Pietate*. quis enim perfidus, non & Dei numen, & aduocatum nomen, ſpernit?

AGESILAI Spartani regis factum & dictum ſubiungam. qui cum exercitum in Aſiam traieciſſet cõtra regem Perſarum: *Tiſſaphernes* ſummus Satrapa, viribus imparem ſe videns, & celeritate præuentum, fallere per ſpeciem fidei quæſiuit. Itaque de inducijs cum Ageſilao egit, adſimulans operam interea ſe daturum, vt Rex cum Spartanis componeret. Dedit *Ageſilaus* trimeſtres. quas ipſe quidem optima fide ſeruauit: at alter copias cogere, loca munire, & bellum ſumma vi comparare. Quod vbi Laco ſenſit, & monitus eſt: nihil moueri. imo multum in eo ſibi profici dicebat, quod *Tiſſaphernes* ſuo periurio & homines alienaret, & Deos redderet iratos. Vtrumque in ſe aliter eſſe. quod & milites fidentiores redderentur, Deorum ope fiſi: & homines amiciores, qui ijs fere ſtuderent, quos conſeruare fidem viderent. Et res atque exitus ita fuit. II.

III. Ex eadem Græcia fuit ANDRONICVS quidam à *Demetrio* rege præfectus Tyro. Cum autem *Demetrius* graui prælio victus à *Ptolomæo* esset: iste loca & regiones passim inuadebat atque occupabat, destitutas scilicet omni spe auxilij. In aliorum ignauia aut perfidia, constans mansit *Andronicus*, & aduentanti Ptolomæo, atque inuitanti, fortiter restitit: donec à militibus, seditione mota, desertus & vrbe eiectus est. Venitque in Ptolomæi manus. qui nihil vt in hostem & pertinacem fecit, sed fidem illam ipsam admiratus, quam oderat, donis cumulauit, & in cohortem amicorum transcripsit.

Apud Romanos plura & fortiora exempla.

IIII. Primum communiter in ipso SENATV, aut POPVLO. veluti, obsidione vrbis à Porsena, cum pax iam coisset, & datis vtriusque sexus obsidibus firmata esset: virgines, duce *Clælia*, transmisso Tiberi, hostibus se eripuerunt, & Romanis suis restituerunt. Poterat excusatio esse, & qui in custodia habentur, fallere posse custodes: sed noluit Senatus, & bona ac vere prisca fide censuit obsides remittēdos. Iterum. *Faliscorum* ciuitas aliquoties rebellis, dedere se tandem *Q. Luctatio* Consuli coacta est. in quam cum sæuire populus Romanus cuperet, & asperius consulere: doctus à *Papirio*, Faliscos non potestati, sed fidei se Romanæ commisisse: statim destitit, & verbuli religione motus, iram omnem impetumque deposuit. Quam longe illi à cauillis, quos mala calliditas semper reperit? Romani etiam CONSVLES, bello Punico

primo,

primo, speciose hac fide se ostentarunt. Victa erat circa Siciliam magna Punica classis, fractique duces consilia pacis agitabant. Sed ex iis *Amilcar*, negabat ire se ad Romanos, ne eodem exemplo sibi catenæ iniicerentur, quo ab ipsis *Cornelio Asinæ* Consuli fuissent nuper iniectæ. Sed *Hanno* melior Romani ingenij morisque æstimator, dixit fidenter se iturum, & iuit. Verba fecit, & facienti Tribunus militum qui circa Tribunal adstabat dixit, *Nonne tibi merito eueniat, quod Cornelo factum?* Consules statim Tribuno tacere iusso, *Isto te*, inquiunt, *metu Hanno fides ciuitatis nostræ liberat.* Verba grauia, verba veracia: & quanta gloria, nec speciem violandæ fidei dare voluisse.

Quod & P. SCIPIO *Africanus* fecit. qui capta naue Carthaginiensium, in qua multi illustresque viri vehebantur; illi ad effugium commenti subito sunt, Legatos se ad eum venisse. Apparebat mendacium, & argui poterat: sed magno Romanoque animo maluit decipi fidem suam, quam accusari. Idem Carthagine iam obsessa, cum fessi malis legatos pro pace in vrbem misissent, atque interea naues Romanas & commeatum diriperent, contra fœdus *Scipio* nihil armis etiam tentans, suos Legatos in vrbem misit conquestum, & ius petitum. At illi vix retenti sunt, quin manibus eos violarent: nisi quod ereptos tamen è turba, primores ad mare deduxerunt, & præsidium triremium dederunt, quæ pro-

sequerentur redeuntes. Sed id quoque parum bona fide. certe abeuntibus triremibus, *Asdrubal* statim eos aggressus est, & in conflictu duo Legatorum perierunt, reliqui inter tela volitantia ægre se in castra & ad Scipionem receperunt. An non & hæc caussa soluendi iuste fœderis? non fecit: Legatos Roma exspectauit. Sed ij cum re infecta discedere à Senatu iussi essent, & ad suos statim se recipere, vt hostes: ecce tempestas detulit eos ad ipsa *Scipionis* castra. Et cum Præfectus maris à *Scipione* petisset, *Quid ijs facere deberet? Nihil tale*, inquit, *quale nobis Carthaginienses*: dimisitque intactos. Hominem hunc fidum dicam, an ipsam in humano corpore Fidem?

VI. Dissimilis alia virtute, aut fortuna: sed hac par fuit SEX. POMPEIVS, is qui Sicilia & Sardinia occupatis, graue bellum fecit Triumuiris, & populo Romano. Et cum inedia atque inopia eos conficeret, coacti sunt ad pacē venire, etsi parum fidam aut diuturnā. Igitur *Octauianus Cæsar*, & *Antonius*, colloquium cum eo instituerunt, circa Misenum: quo ipse classe instructa appulit, illi terrestribus copiis succincti. Conuenit tandem certis conditionibus de pace: atque vt, illi firmandæ, inter se beneuole agerent ac cænarent. Prima cænæ sors *Sexto* euenit: qui rogante *Antonio, Vbinam cænaturi essent?* facete respondit, *In meis carinis*: ad nauem suam respiciens, in qua paratum epulum; tum & ad domum paternam, quam sitam Romæ in *Carinis* Antonius occupabat.

Igitur in naui conuenerunt, & iam epulæ, & sermones, & cauilli in *Antonium*, & *Cleopatram* eius erant: cum sensim à tergo accedens *Menas* libertus, classis Præfectus, *Sextum* clam affatus est: *Visne tu vt funes incidam, & nauim abducam, faciamque te non Siciliæ modo & Sardiniæ, sed orbis terræ dominum?* Dixerat, & facere poterat. pons tantum nauim cum terra iungebat: qui ea mota ruebat: & quis hominum impedire, aut succurrere potuisset? In duobus autem illis capitibus vniuersa tunc res Romana nixa. Sed Deus & Fata noluerunt: nec ipsa Fides quæ *Sexti* mentem mouit: *Et te quidem, Mena, facere fortasse oportebat*, inquit, *non prædicere. Nunc autem præsentibus acquiescamus:* NEC EST MEVM PEIERARE. Macte *Sexte*! quem vel ob hoc dictum factumque (nam cetera degenerant) nec Roma abdicet, nec pater.

Atqui & in singulos fidei etiam exempla sunt. VII.
vt hoc LVCILII, qui vir & Senator illustris, in partibus *Bruti* atque acie Philippensi fuit. Cum Brutus igitur altero prælio victus fugeret, & equitum manus insectaretur, & iam in eo esset vt apprehenderet: ille statuit vel morte sua illum eripere, ac paullum velut fatigato equo subsistens, Brutum se simulat & præfert, ac capi ab illis est passus. Qui ingenti gaudio perfusi, vt tam vbere præda adducebant eum reflexis habenis (nam id quoque petierat, quo magis falleret) ad *Anto-*

nium, non ad *Cæsarem*: quasi de eius benignitate melius speraret. Interea *Antonius*, per præmissos quosdã iam certior de capto *Bruto* prodibat scilicet obuiam; sed & alij cum illo, partim miserantes, partim incusantes, quod vitæ cupidine eo deductus esset. Iam propinquis, substitit *Antonius*, incertus quo vultu verbisque Brutum exciperet: cum statim *Lucillius*. *M. Brutum, Antoni*, inquit, *nemo cepit, aut capiet, spero, hostis: Dij meliora, quam vt in tantum Fortuna Virtutem calcet. Sed enimuero ille aut alibi viuus reperietur liberque; aut certe, vt illo dignum est, mortuus. Ego vero Lucillius sum, qui militibus tuis imposui, vt illi esset effugium: nec quidquam pœnæ hoc nomine recuso.* Obstupuerant omnes præsertim milites, qui sic sibi dolebant prędam ereptam: sed ad eos *Antonius*: *Comilitones* inquit, *bono animo estote, nec putate vobis fraude vel errore isto illusum. Imo vberiorem, certe gratiorem mihi prædam, quam putabatis aut petebatis, scitote adductam. Nam Bruto ipso quid facturus fuerim viuo, sum incertus: nunc dum hostem quæritis, amicum repperistis, & adduxistis: qui, tu Lucilli, semper mihi eris. Abite, præmium exspectate.*

VIII. Laudabilis & ille Cæsaris CENTVRIO qui captus in mari Africo, cum paucis veteranis, & ad *Scipionem* deductus, cum is vitam & pecuniã proposuisset omnibus, si militare secum vellent: ipse respondit, *Pro tuo summo beneficio, Scipio (nec enim Imperatorem appellabo, qui vnus mihi Cæsar est, gratias ago, qui vitam offers belli in-*

re capto. Sed huic beneficio quia ſcelus coniunctum eſt, non vtor, Egone contra Cæſarem, apud quem ordines duxi, vigintiſex amplius annos militaui, aduerſus armatuſque conſiſtam? Ne fides hoc ſinat, aut virtus: & te magnopere hortor, vt de incepto deſiſtas. Contra cuius enim copias contendas, ſi noſſe vis; age, elige ex tuis cohortem vnam, quam voles: ego ex meis, quos nunc habes, non amplius decem ſumam: tunc ex virtute & ſucceſſu noſtro intelleges, quid ſperare de copiis tuis debeas. Ita militariter Centurio. quem ſtatim ante pedes ſuos *Scipio* interfici iuſſit: quo crimine damnatum? fidei, quod inter deſciſcentes grauiſſimum eſt.

Sed nec ſuperior aut noſtra ætas huius laudis ignara eſt. vt in Hiſpania cum rex *Ferdinandus Primus* tres filios reliquiſſet *Sanctium*, *Alphonſum*, *Garciam*, regna quoque inter eos diuiſit, ſed voluntate aut pace non firma. Nam IX.
ſtatim ab eius morte *Sanctius*, ingenio violen- ∞ .LXX.
tior, fratrem *Alphonſum* bello aggreſſus vicit, cepit, & monachum profiteri coegit. Non diu perſeuerat coacta pietas, abdicat. & clam cum *Petro Anſurio Comite*, ad regem Toleti, *Almenonem* confugit. Maurus is erat, & religioni hoſtis, ſed cum patre Alphonſi *Ferdinando* amicitia ei & pax fuerat: eoque electus à profugo, cui ſe crederet: & iſte cum fide recepit, habuitque. Dum illic eſt, euenit vt coram *Almenone* capilli eius ſubrigerentur, & manu aliquoties compreſſi non ſubſiderent: quod Mauri vates triſte prodigium interpretati ſunt, & hunc

esse, qui ad vrbis Toletanę imperium erigeretur. Itaque de nece suadebant. non fecit Rex, & potior ei metu fides fuit. Quod mirum in barbaro, satisque habuit, iuramento *Alfonsum* adstringere, ne se viuo regni sui terminos infestaret. Ecce autem paullo post interficitur ex insidiis, ad *Zamoram*, rex *Sanctius*: & soror *Vrraca* benigne in hunc fratrem affecta nuncios litterasque statim mittit, quibus ad regnum euocat; & suadet astu aut celeritate euadere barbaros fines. Æstuabat *Alfonsus*. faceret? ingrati animi notam mutuebat; tum etiam ne non celaret, & reduceretur merito non dimittendus. Non faceret, & rem aperiret? ne vinclis, aut conditionibus adstringeretur ab eo, quià tam vicino & potenti rege haud frustra timeret. Vicit tamen fides in honesto animo, & gratitudo: ad *Almenonem* venit: *Quod tibi gloriosum*, inquit, *mihi felix sit; ad regnum à meis vocor, ereptum in parte à fatre nuper, nunc eius fato vniuersum relictum. Culpare illum mortuum, pietas me vetat: eadem, vt tuum beneficium prædicem, incitat: qui profugum, ab hominibus & fortuna relictum recepisti, fouisti: qua spe aut præmio, nisi quod ab ipsa virtute est? Et tamen animus agnoscendi soluendique non deficit, fortasse nec occasio aut materies, si per te mihi datur ea vti. Age Rex magnanime, imple tua beneficia, & pro cumulo, Regē me in regnum remitte. Hactenus vita tui muneris est, fac vt in parte sit & regnum*. Ita noster: quem Maurus amplexus, incolumem regemque gratatur, & promittit. *Neutrum*, inquit, *futurum, si me inscio, non iter, sed*

fugam tentasses. Nec enim te celo, notam mihi mortem Sanctij fuisse, & tacitum exspectasse tua consilia, vt aut laudarem ea, aut vindicarem. Istud facturus sane erã, si fallaci & ingrato animo te subduxisses: & exploratores subsessoresque viarũ dispositi à me erant, qui. sed taceo, & gaudeo opus non fuisse. Virum bonum fidumque te, erga me talem, ostendisti: fac & in regno, quod omnes dij tibi fortunent. Nihil stipulor, nisi illud vetus, Amicum te fore mihi & maiori filio Hissemo, quamdiu vita vtrique erit. Dixit, & pecuniam comitesque dedit, atque ipse, honoris caussa, aliquãtum spatium deduxit. Clarissimum hercules exemplum Fidei in Afro, quod miremur religionisque diuerso: sed & diuinæ Prouidentiæ, quę id regnum & vrbem ab eo voluit capi, qui perfugium ibi habuerat & tutelam. Quod nouem circiter annis post euenit, sed mortuo *Almenone* & filio maiore.

Habet & iterum Hispania Fidei exemplum, in Lusitania, sed in homine Christiano. Is fuit FLECTIVS vir nobilis, arci *Conimbricæ* atque vrbi à *Sanctio* rege præfectus. Sed enimuero is *Sanctius* male & improspere regnum administrabat, aulicis quibusdã nimis credulus, & inprimis *Menciæ* vxori suæ addictus mancipatusque. Igitur querelæ, & mox conspiratio procerum in illum fuit: denique eo ventum, vt Põtifice ipso, quem adierant, (is *Innocentius* fuit) auctore, curam tutelamque regni ad *Alphonsum* transferrẽt, *Sanctij* fratrem. Inde bellum, & plerique à Rege veteri alieni: sed constans pro eo *Flectius* iste fuit, & oppugnationem & arma-

X. ∞ CC. XLIII.

etiam *Alphonsi*, ac totius gentis, excepit. Nec flecti potuit, donec ei nunciatum *Sanctium* in exsilio *Toleti* mortem obiisse: *pro quo pugnaret vltra, aut fidem obtenderet? Daret se & verteret, quo Fortuna & omnes; nec pulcherimam laudem, titulo Peruicacis aut Insani mutaret.* Audit flectius, nec satis credit. petit veniam ab Alphonso, vt ipsus Toletum ire, & coram arbitrari possit. Facile impetrat: & interea ab oppugnatione cessatur. Cum venit, Regem suum fatofunctũ, sepultumque inuenit: atque vt in animo suo, non solum opinione hominum, liber esset, aperto sepulchro, cum suspiriis & lacrimis, ipsas claues vrbis Conimbricẽsis in manus dat, his verbis: *Quamdiu, ô Rex, viuere te iudicabam, extrema omnia sum perpessus corijs pellibusque famem toleraui, sitim lotio: ciuium animos ad deditionem inclinantes, & conantes, erexi aut repressi: denique quidquid à fideli homine, & in tua verba iurato, exigi exspectarique potuit, id præstiti, & perseueraui. Unum superest, vt clauibus tuæ vrbis tibi traditis, solutum me iuramento omnibus, & ciuibus te vita cessisse, denunciem Deus tibi bene faciat, in alio & meliore regno.* Ita abiit, & legitimum iam alterum Regem agnouit, & adhæsit.

XI. TRIVMPARA etiam in Orientali India, qui rex *Cochini* erat, cum eo Lusitani venissent, fœdus pacemque panxit. Mox in nouam & suspectam gentem conspiratio omnium, & maxime *Calecutiensis* regis, qui opibus & milite inter vicinos pollebat. Ille igitur copias amicosque iungere, & hunc inprimis *Cochini* regem

pertrahere, & suadere vt eiectis aut potius traditis pauculis Lusitanis, quos fidei suæ creditos acceperat, se culpa, omnes metu exsolueret. Ille vero obniti, & aperte dicere, *Omnia se potius, quam fidem amissurum. Siqui è subditis aut amicis id suaderent eos vero magis hostes se ducere ipso Calecutiense: quoniam ille regnum modo aut vitam eripere. isti pulcherrimam virtutum conarentur. Et vitæ spatium breue ac definitum, perfidiæ maculam sempiternam esse.* Hæc & similia dicta factis affirmauit. oppugnat eum vndique *Calecutiensis*, tandem & sui deserunt, vincitur, pellitur regno, in vicinam quandam insulam se recipit, sed nullius rei maiore cura, quam vt secum paucos illos Lusitanos seruaret. quid? ignotos & exteros? cladẽ & pestem sui regni? Tanti fides fuit. quinetiam cum *Calecutij* rex iam victo pulsoque offerret veterem fortunam & statum, ea lege si illos traderet; abnuit, fortiter professus, *Sceptrum & vitam eripi posse, fidem non posse.* Hunc hominem barbarum ego dicam? solo & gente fortasse, animo non possum. XII.

Haud magis quã SOLEIMANVM Turcicũ Principẽ cuius classis, ducibus *Lustibeio* & *Barbarossa*, in Salentinos exscenderat. Ibi *Castrum* opidum arcemque, vicinum Hidrunti, subito terrore, in deditionem acceperant, incolis & ipso Domino *Mercurino* salutem & libertatem pactis. Sed barbari, & præsertim nauales socij, nihil pensi habentes, omne maleficium inferre; & idoneæ ætatis captiuos, cum ipso *Mercurino*, ad classem deduxere. *Lustibeius* tamen, non dubia

perfidiæ infamia, ad minuandam, *Mercurinum* liberauit: ceteros paullo post ipse *Solemanus*. qui inter grauiores curas, *Corcyram* Venetorum obsidens, audito rem parum bona fide cum *Castrensibus* gestam; ingenuo pudore perfusus, statim conquiri captiuos omnes iussit, & in naues impositos, ad penates suos remitti. Ipsos quoque præcipuos auctores supplicio affecit, non hic tantum Fidei amator & cultor.

XIII. Nam & in Pannonia, cum Budam cepisset. metu vacuam, eiusque arcem oppugnaret, in qua Germanus miles, eique præfectus *Thomas Nadastus*, curabant: ille quoque metu perfusus, colloqui cum hostibus cœpit, & de arce dedenda pacisci. Quod ægre *Nadastus* ferens, ipse plenus animi & constantiæ, compescere conabatur, & diremptis colloquiis tormenta verti in hostem iubet. Enimuero hic illi ignaui ad scelus etiam versi, ipsum in vincula conijciunt, & frustra reclamante & minante, rebus corporibusque suis saluis, arcem dedunt. Intrant barbari, isti exeunt, vt pacti erant: sed cũ *Nadastum* vinctũ repperissent, & rem, vti erat ex ipso auditam, ad Imperatorem suum detulissent; ille perfidæ ignauiæ obiratus, statim immissis in abeuntes Genitzaris, omnes interfici iubet: ipsum *Nadastum* vinclis liberatum & ad se adductum, laudat & liberali stipendio inuitat. ac renuentem dimittit.

XIIII. Claudamus inclito exemplo, quod magnus rex Galliarum FRANCISCVS nobis donet. Ille *Carolum Quintum* nostrum, sola fide regis

& sua fortuna nixum, in Belgas & turbidos tunc *Gandauenses* properantem, sine copiis, pęne sine comitibus, comiter & regaliter excepit, apud se habuit, deduxit. Sermones inter eos varij, & de pace etiam fuerunt, donando ducatu Mediolanensi (vti iniectum erat) *Carolo* Regis filio. Sed cum Cæsar iam apud suos pacatique domestici motus essent; tardior in hanc rē videbatur, siue quia nec ante serio cogitasset. Tum igitur vapulare multorū sermonibus regia comitas, aut credulitas. *cur non hominem, in quo rerum omne momentum, tenuisset? ecquando tam bella vmquam occasio? & inuidiæ aliquid aut & infamiæ, pro tam spectabili vtilitate, subeundum fortiter fuisse. Saltem leges firmiores certioresque ei dixisset: nunc, quid nisi inanem gloriam apud vulgus, apud prudentiores risum quæsitum?* Neque nesciit *Franciscus*: & in conuentu procerum celebri, cum alia in purgationem sui dixit, tum hęc ipsa in clausula: *Etiamsi Fides toto orbe exsularet, tamen Regibus tenendam esse, qui ea sola, & nullo metu, cogi adstringique possent.* Notabile dictum, & res sic habet. nos alios Lex aut Pœna coercet, Principes solus Pudor aut Fides.

XV. Quid claudam? Gallus rex alium eius gentis, & vetustiorem subiicit, IOANNEM *Primum*, qui ingenti clade ab *Eduardo* VValliæ Principe victus, captusque, in Angliam abductus fuit. Ibi quattuor annis in custodia liberiore habitus, ad suos rediit, certis conditionibus cum hoste depactus. quæ tamen cum grauiores subditis viderentur, nec ciuitates An-

glis dedendæ, facile nouum iugum præsidiumque admitterent; ipse placando hosti, & fidei testandæ, iterum in Angliam traiecit, ibique ex morbo decessit. Clade accepta famosus, sed sic lata clarus, & fide clarissimus.

XVI. Sed heus vos, date veniam boni Reges & Principes, ac liceat illustri choro vestro seruile nomen inserere: non maculam, sed lucem & splendorem merum, quatenus hic quidem spectabuntur. Nam & Fidei illorum in dominos aut patronos mirifica exēpla sunt, nec nisi cum virtutis damno silenda. *Hasdrubal* in Hispania res gerebat, & magnam eius partem vi aut astu subegerat: sed cum nobilem aliquem Hispanum interfecisset, SERVVS natione Gallus id non tulit, & mortem Domini certa sua morte vindicaturus *Hasdrubalem* occidit. Rapitur, torquetur, cruci affigitur: inter omnia mala eo vultu, vt ridentis etiam speciem præberet, expleta vltione, sui securus.

XVII. *M. Antonius* inter Romanos oratores, & in dignitate viros, nobilis fuit: atque is fœdo crimine (puto falso) incesti publice postulabatur. Accusator SERVVM maxime in quæstionem flagitabat, quem dicebat præluxisse hero suo ad flagitium eunti, & laternam prætulisse. Aderat ipse seruus, cum hæc in iudicio dicerentur, & videbat rem ad suam pellem, quod dicitur, suosque cruciatus pertinere. Addo, quod iuuenis erat, imberbis, & in ætate adhuc minus aut patienti, aut constante. Tamen cum do-

mum ventum esset, & herum suum animi anxium videret: *Quid diffidis here?* inquit. *In meo robore & constantia, si vis & expedit, spem audacter pone. nullus metus, cruciatus, mors me adiget, vt te & honorem tuum prodam. Minus arcto vinculo anima hæc corpori illigata est, quam affectus tibi: nihil diuidet, nullus dolor aut carnifex vocem lædendi tui ex ore isto extorquebit. Adeo non diffugio, deposco hoc certamen, in quo tibi annis tiro, animi veteranum robur probem.* Erexit, & fiduciæ impleuit *Antonium*: qui iterum poscentibus seruum, præbuit. atque ille flagris virgisque laceratus, eculeo impositus, laminis adustus, mira patientia perstitit, & omnem vim accusatorum fregit atque elisit. Accessit facundia *M. Antonij*: sed heus, quæ tanta, vt hunc conditione seruum, animo heroem satis celebret.

Quid ille *Vrbinij Panopionis* SERVVS? qui cum proscriptus in villa sua Reatina lateret, nec satis lateret (alij serui prodiderant:) ecce aduenientibus militibus, ipse vestem heri subito induit, suam illi dedit, anulo etiam in digitum inserto: atque ita, hero per posticum emisso, ipse in lectulum se reposuit, & pro illo occidi fortiter passus est. Cito id dictũ: non tam cito suscipi, aut susceptum fieri, verus iudex dicet. Magna fides, quæ vltima est, & post quam nec gratiæ, nec vitæ, vltra locus est. XVIII.

Antistij vero *Restionis* SERVVS (qui & ipse miserabili illo Triumuiraus tempore, inter pros- XIX.

criptos erat) ad fidem ingenium quoque adiunxit. Nam fugientem ſuum herum, & vt putabat, ignotum aſſecutus eſt, & apprehendit: primo territum, quoniam hic erat ſtigmatum perpetua iniuria ab eo affectus, eoque in re trepida vindictam timebat. At ille primum confidere eum iuſſit. & *Ego te lædam?* inquit. *qui tot annos aluiſti, benigne feciſti? abſit nec iſta ſtigmata plus apud me poſsint, meo merito impoſita, quam vetera tua beneficia in nec meritum collata. Confide. ego vero & tegam, & vel vitæ huius periculo tuam ſeruabo.* Dixit breuiter fideliterque. & herum in ſpeluncam abduxit, atque ibi ex operis & mercede diurna aliquamdiu aluit. Sed cum milites, omnia ab præmium rimantes, ad ſpeluncam quoque, aliquid ſuſpicati, tenderent; ille ſubito ſenem viatorem abreptum occidit, & exſtructo rogo ſuperiecit. Superuenientibus in re militibus, & ferociter rogantibus *Quid ageret? Quin*, inquit, *ſceleſtum meum herum interfeci, & crudelitatis huius ab eo* (ſtigmata oſtendebat) *pœnas exegi.* Perſuaſit, & herum ſeruauit.

Singulorum hæc fides, plurium illa ſimul in eadem proſcriptione. Nam *Pomponius*, audaci aſtu, arreptis inſignibus Prætorijs, ipſe in prætexta, ſerui inſtar lictorum, & cum faſcibus exculti, vrbem mediam tranſiere: arctius dominum ſtipantes, ne ab obuijs poſſet agnoſci. Ad portam ſumpſit conſcenditque vehiculum publicum, vt Prætor, & per totam Italiam ſic inceſſit, quaſi legatus à Triumuiris ad

Sex. Pompeium iret: itaque & triremi publice præbita in Siciliam, certissimum miseris tunc portum, transmisit. In tot hominibus tot occasionibus & locis admiranda plurium fides, & mente magis quam stilo pensanda.

Addatur his non seruus, sed cliens *Roderici Dauali*, Magistri equitum in Hispania. Is *Rodericus*, cum aliis aliquot, postulatus maiestatis fuit, & litterarum ad *Josephum* regem Maurum scriptarum, quasi patriæ prodendæ. Plura exempla prolata, & res in consilio Regis cognita, atque ipse aliique damnati. Hæsit in herili isto crimine ALVARVS NVNNIVS FERRERIVS, Cordubæ natus, qui Præfectus aulæ & domui *Dauali* erat. Sed is strenue se herumque defendens, non prius quieuit, quam falsas litteras ostenderet, earumque auctorem *Joannem Garsiam* conuinceret ac damnaret. Et ipse quidem se expediuit, sed magni illi mansere exsules: cum ecce *Ferrerius*, ad heri egestatem subleuandam, omnia bona sua (quæ beneficio patroni acceperat) diuendidit, & *octo aureorum millibus* confectis, textrinæ lignis excauatis ea indidit; atque asino imposita, agente in viliore veste filio, clam ad *Daualum* misit. Dignus, quem illustrissima ea gens etiamnunc in memoria & laude habeat, & posteros, siqui exstant.

XX. ∞ CCCC. XXXIII.

DE MODESTIA IN SENSV.

Hanc Principi decoram, & vtilem esse.

C A P. XIIII.

DIximus tres virtutes & commendauimus, plane Regias, & quæ in publicum spectant: sunt aliæ velut Priuatæ, quæ magis ipsum. Inter eas Modestia, quę vario adspectu Principi adsumenda. Primum, quia omnes homines decet submitti, & ab Arrogantia fugere, scopulo virtutum. Sed magis Principem, qui in alto est, & caussas plures siue occasiones Superbiæ habet. Natura quidem hæc corrupta eo vocat, & vani aut tumidi per eam sumus: quid cum Fortunæ ille ventus obsecundat, & vela implet? auferimur. Adde Educationem, quæ in aulis. molliter, indulgenter, splendide habentur; obsequia & demissio omnium, etiam apud pueros: qui non inflentur? Denique Adulatio accedit, ô Aulæ certa pestis! blandiuntur assidue, & laudant, honoribus ac titulis afficiunt, id est dementant. Non iure sic loquar? vide *Alexandrum* illum, à tali patre, tali præceptore: fastidit homo esse, nec iā *Philippi*, sed *Iouis* filius audit. *Iulius Cæsar*, ille animi & ingenij magnus, impingit: & omnium victor, Adulationi succumbit. Voces emittit *debere iam homines consideratius secum loqui, ac pro legibus habere quæ dicat.* Itane pro legibus omnia

nia dicta? difficile est credere, virum talem sic elatum & ablatum. *Caligulam, Domitianum, Commodum* omitto, & hæc portenta: qui palam salutari & haberi, *Dominus Deusque noster*, volebāt. Vide an temere ad Modestiam vocem: & quæ hodie peccentur, non dicam. Caue, caue Princeps: & cogita supra homines te, sed hominem esse. Quamdiu autem esse? mors imminet, & æquabit. Quamdiu etiam esse? tristis aliqua sors imminet & demittet. Regnas? potes subijci. Dominaris? potes seruire. Quidquid alte se sustulit, opportunum est ad casum. Seneca noster: *Nulli Fortunæ minus bene, quam optimæ creditur. alia felicitate, ad tuendam felicitatem, est opus.* De Breuit. vit. cap. XVII. Videsne histriones in scæna, personam Agamemnonis aut Priami gerere: & mox, cum fabula peracta est, ad habitum & sortem veterem redire? Date veniam Principes, tales estis. Deus personam in orbis theatro hanc imposuit: sustinete, agite, sed qui introrsum & apud vos sitis, cogitate. Choragus ille est, qui dedit ornamenta: & nisi refertis ad eum, aufert. Huc vocant magnorum regum Dicta, vel Exempla: & vtraque ex magna copia, cum dilectu quodam, habe.

SARDANAPALVS rex Assiriæ à delicijs, & purpurata, vt ita loquar, vita innotuit. tamen idem ab ebrietate longa sobrius, sepulchro incidi curauit symbolum, quod ad Modestiam altissimos vocet. Erant digiti duo, qui collisi inter se * crepitum edebant: signantes, omnia regna, omnia votiua aut magna, NEC TANTI esse. I.

* ἀποκρότημα.

II. Sine alijs verbis ille hoc docuit: at ARCHIDAMVS Spartæ rex paucis, & pro Lacone, *Philippo* enim Macedoni, post victoriam ad Chæroneam, qua libertas Græciæ concidit, insolentius se efferenti, scripsit: *Metire vmbram tuam, nihilo reperies auctiorem*. O sapienter! Quid attollis te in hostibus victis, in finibus propagatis? tibi nil accessit. Numquid animo? curæ maiores, aut metus. Numquid corpori? *metire vmbram*, videbis.

III. Sensit ipse PHILIPPVS, cum aliquando in palęstra, inter luctandum, prolapsus surrexisset, & corporis vestigium in arena vidisset: *Papæ*, inquit, *quam paruam terræ partem sortiti, orbem appetimus.*

IIII. SEVERVS Imperator Romanorum, diu in ambitione, & ob eam bellis, senio confectus ac moriturus, vrnam ad se deferri iussit, in qua cineres (prisco illo more) erant recondendi. Et diu contrectans & contemplatus, vocem misit: *Tu virum capies, quem orbis terræ non capit*, Ita, ita ——*mors sola fatetur, Quantula sint hominum corpuscula*. Attollere in vita, manus & spes ab Oriente ad Occasum mitte: illa contrahet, & te intra te coget.

V. *Seuerus* hoc sub mortem: diu ante eam MAXIMILIANVS *Primus* Imperator *Austriacus*. Nam ille memor fragilitatis huius, triennio (alij biennio) ante morbum, non solum mortem, capulum funebrem è querno ligno, arcæ viatoriæ inclusum, circumferri secum iussit: cauitque testamento, vt exanimum corpus

ſuum, rudi linteo inuolutum, ſine vlla exenteratione, illi imponeretur, naribus, ore, auribuſque viua calce oppletis. Quid ſibi voluit magnus vir? niſi monumentum illud aſſidue in oculis habere, quod diceret, *Cogita mori.* quod amplius diceret, *Quid te dilatas & extendis? quid multa poßides, plura appetis? Quem tot prouinciæ & regna non capiunt, loculus iſte capiet.* Cur autem & calcem cauis illis partium immiſit? en aromata, quibus condiretur! Sed hoc ſpectauit, vt corpus putredini natum, ea quoque exedente & conſumente materie, citius conſumeretur, & iret in ſuam terram. *Maximiliane,* magnus fuiſti! & res tuæ dicunt, tum & hæc circa mortem.

Sed amplius, ille idem, pluribus diebus ante mortem nil niſi *Maximilianus* appellari voluit. VI. quod imitatus nepos eius CAROLVS, cum raro & miro exemplo, Imperio ſe vltro abdicaſſet. & in filium, iam validum æui & animi, curas contuliſſet. Seceſſit enim in Hiſpaniam, & in Diui *Iuſti* monaſterio, ſeptem à *Placentia* milliaribus, ſe abdidit, cum duodecim dumtaxat familiaribus, Deo & quieti vacaturus. Interdixit autem, aliter ſe quam *Carolum* appellari: *Caeſaris* atque *Auguſti* illa nomina, cum rebus animo exuens, & totum hoc honorari contemnens.

Sed inter mundanos iſtos externoſque Principes, fas ſit locum dare & Eccleſiæ Principi VII. ac capiti, CLEMENTI *Quarto* natione Gallo: qui incredibile eſt, quam ſe in ſummo illo cul-

mine modeste gesserit & temperanter: Ante Pontificatum Iurisconsultus fuerat, & filias ex vxore susceperat duas. Harum vni in monasterium collocatæ, non nisi *triginta libras* Turonenses semel dedit: alteri quæ maritum habebat, *trecentas*, loco dotis: idque hac lege, nequid vmquam plus peteret. Nepoti quoque tria Beneficia, vt loquimur, habenti, optionem detulit vnum retinendi, cetera statim dimittendi. Mirantibusque & instantibus amicis, vt & illa permitteret, & alia daret: in claram hanc vocem erupit, *Non esse dignum Petri successorem, qui plus cognationi, quam pietati largiretur.* Exstat epistola viri sancti ad nepotem quemdam suum, ab Antonio Augustino prouulgata, in qua & voces & sensus videre est, ab ipsa Modestia conceptos.

In Onufrio.

VIII. Sed CANVTI etiam Anglorum regis insigne ad Modestiam documentum est. qui, cum obsideretur ab Adulatoribus, id est coruis aulicis, & sortem eius attollerent, dicerentque omnia seruire, & *ad nutum eius vultumque* (verba Annalium) *conuerti:* ille fœdam adulationem sic repressit. Spectantibus ijs, sedem regiam in litore maris posuit, in ipso accessu eius & fluxu. Tum dixit: *Tu mare ditionis meæ es, & terra, in qua sedeo, est mea. Impero tibi & denuncio, ne in terram meam ascendas, nec membra, nec vestem domini tui madore perfundas.* Ille dixerat, mare tenorem suum tenebat, veniebat, alluebat. Tum resiliens: *En*, inquit, *quam ego omnibus imperito! Quin sciant omnes, qui terram incolunt, vanam & falsam esse regum*

potentiam: atque vnum eo nomine dignum, qui vere imperium inhibet cœlo, terra, mari. Neque intra verba Modestia hæc stetit. in omni actione talem se præbuit, atq; adeo coronam vltra in caput non admisit.

Hæc inuitent & excitent, sed Mutationum exempla, quæ addam, fortius etiam percellant. Quot enim ea sunt? & quam paucis Fortuna currum à carceribus ad metam, sine offensa aut euersione, perduxit? In omni æuo, & in omni orbe occurrent. In Ægypto SESOSTRIS rex hoc didicit, & imbibit. Victor erat vicinorum, & imperium longe protenderat: sed & animum euexerat, & quattuor reges, equorum vice, currui suo subiungebat, quo vehebatur. In eo cum sublimis sederet, regum illorum vnus capite reflexo identidem rotam currus aspiciebat, & capi ac pasci videbatur. Quid rei sit, Sesostris rogat: ille libere, *Intueor volumen hoc aßiduum rotæ, in qua vicißim ima summa, et summa ima fiunt: quod exemplum capio, & applico nostræ fortunæ.* O bene! potuisset tamen addere, *& tuæ.* sed Sesostris ipse fecit, & statim illos à iugo, se à fastu liberauit. IX.

SOLONIS etiam monitum tale, sed non apud talem: neque doceri, nisi malo suo aptum. Apud CROESVM erat Lydiæ diuitem illum regem. qui Solonem comiter, vt peregrinum, excipiens, & gazam omnem atque opes ostentans, *Et quid videtur? habes dicere hominem me beatiorem:* Habeo, inquit Solon: & *Tellum* quendam, hominem modicæ sortis, sed in ea X.

quietum, nominauit: tum & duos alios, qui vita bene acta essent defuncti. Risit Crœsus: *& nos quo loco sumus? Haud dixerim,* ait Solon. *nec fas beatum etiam censere, qui in his vitæ fluctibus iactatur donec sit in portu. Nonne tempestas interuenire potest, & turbo qui euertat?* Nec sic hominem docuit, sed fecit mox Cyrus. Nam ille acie victum, & vinctum, rogo imposuit exurendum. Cum Crœsus clamare incœpit, *O Solon, Solon!* Miratus Cyrus, rogari iubet, *Quem in extrema illa sorte hominum deorumve inuocaret?* Dixit, *Solonem sibi in mente esse, qui sapienter monuisset, non fidere præsenti fortunæ, nec beatitudinem ante finem vindicare. Nisi,* inquit *nunc probo & miror.* Probauit & Cyrus. statimque ad modestiam etiam ipse flexus, liberari Crœsum iussit & in amicos transcripsit.

XI. Addamus quamquam æuo dissitum, sensibus exemplum assitum, GILIMERIS regis in Africa Vandalorum. Diu felix fuerat, opes terrasque victorijs quæsiuerat: vertit se Fortuna, & *Belisarius* à *Iustiniano* Imperatore missus, cum exigua manu, hominem euertit. Acie igitur victus, fugit in Numidiæ excelsum montem *Pappum,* atque illic obsidione aliquamdiu tolerata, desperans ad *Pharam* misit, qui mandato Belisarij obsidebat. actum super deditione, simulque petitum, *Panem sibi mitti, spongiam & citharam.* Panem, fami releuandæ: spongiam, siccandis oculis: citharam, leniendo animo. Dedit ea Pharas, & mox sese Gilimer. qui ad Belisarium deductus, nil nisi risit Desipere eum è cla-

dibus homines censebant: vera sapientia erat, qua incerta hæc rerum, vsu edoctus, ridebat. Idque apertius in ipso triumpho ostendit. cum per pompam Byzantij, ad *Iustinianum & Theodoram* coniugem in sublimi solio sedentes adductus, hoc tantum effatus est, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* O bone Gilimer, felix tua infelicitas, quę mentem hanc dedit! nec vita deinceps infelix, quam in Galliæ angulo priuatus quietusque duxisti.

In eadem Africa, sed vetustiore æuo, non alium regem video vinci, capi, triumphari? IVGVRTHA is fuit, Masanissæ nepos, opibus & ingenio validus, sed tamen à Mario deuictus. Romam ducitur, & post triumphalem illusionem in carcerem coniectus, veste spoliatur, inaures, quas more gentico ferebat, derrahuntur, sic ferociter, vt partem imam auris senserit auelli. Tum denique nudus in carcerem infimum abiectus, tætrum & horridum, *Papæ*, inquit, *quam frigidum est vestrum balneum!* atque inibi fame obijt. XII.

Quid Rex è Macedonia PERSES? is quoque victus à Romanis, & animo fractus, ad religionem templi in Samothrace confugit: quasi sacra tueri possent, quem non arma. Inturum igitur asylum: fraude vel vi eductus est, & cum vxore & liberis ad *Æmilium Paullum* Consulem perductus. Ibi solutus in lacrimas, & humiles preces, ad genua etiam se submisit: miserante Paullo, & simul indignante, quod homo sic vilis & degener victoriæ suæ decus delibaret. Trium- XIII.

phatus deinde est, cum duobus filijs, & filia: ipse in carcere, & duo mortui: tertius seruatus, quid nisi iterum ludibrium ? Regia illa stirps primo fabrili arte vitam tolerauit: & vsu iam Latini sermonis aliquo, scriba & assecla magistratuum fuit. Vbi es Confidentia, aut Superbia ?

XIIII. Ante illum, & maior illo PHILIPPVS, eiusdem Macedoniæ rex, & *Magni* pater, quam sensit infidam sortem ? Græciam ferro vel auro suam fecerat, spes in Asiam mittebat: & iam conuentus indictus erat, vbi caput & Præfectus eius belli legeretur. Quem vt celebriorem lætioremque faceret, nuptias in eum contulit filię suæ *Cleopatræ*, cum *Alexandro* Epiri rege. Ludi & theatra parãtur, etiam sacra & duodecim Deorum statuæ in pompa ferendæ: quibus ipsius (ô cæca mortalitas!) decimatertia adderetur. Quid lætitiæ aut gloriæ abest? diuturnitas. & dum securum se putat, & theatrum ingreditur, *Pausanias* ex amicis (& hoc inopinatum) à tergo consecutus interficit. Vis iterum inopinatum ? conscendit ille celerem equum, & euaserat, nisi pes eius in vite adhæsisset: vbi à Satellite Philippi confectus est.

XV. Sed quid ego talia memorem? vna illa Græcia, præsertim à *Constantino Magno*, qui imperium in eam transtulit, tot exempla casuum istorum det, vt non sit opus alio theatro. Quid in Italia? ab *Augusto* ad eundem *Constantinum* numerantur IMPERATORES *quadraginta tres*. Dispice. vix decẽ ex istis certo dabis, qui sua morte

ſint defuncti. Alios ferrum, venenum, laqueus abſtulit: à filio, fratre, vxore, amico, inimico: quid niſi ſingulos iuſtæ tragœdiæ argumentum.

Iam & fati alia genera miſeranda. POLYCRATEM in cruce mori video, BAIASITEM in cauea, DIONYSIVM in ſchola, BOLESLAVM Poloniæ in culina. Quid ANTIOCHVM Syriæ, nonne à latronibus occiſum? PYRRHVM à fæmina? HENRICVM nuper Galliæ à monacho? XVI.

XVII.

In ſola Hiſpania tria hæc demus: & quartum alij. HENRICVS *Primus* puer ſceptrum ceperat, nec diu tenuit, poſt biennium miro caſu, & vere caſu, ſublatus. Nam dum Palentiæ, in area domus, cum æqualibus ludit, tegulæ lapſæ ictu repente caput comminutum: & ex vulnere vndecimo poſt die obiit, IOANNES itidem primus, in flore rerum & ætatis (annum *Trigeſimum tertium* agebat) dum equum iuueniliter calcaribus incitat, & ad curſum admittit, cum eo labente lapſus, inibi exſtinctus eſt. Magis tragicum eſt de PETRO. qui cum aliquamdiu ſæuiter, & multa procerum cæde, regnaſſet, *Henricus* frater arma in eum cepit, & auxilia è Gallia etiam conduxit. Pugnatum acriter, quam odiis pertinacibus, exitus docuit. nam victus *Petrus*, cum in conſpectum Henrici captus adductus eſſet, iſte pugione faciem eius percutit: atque alter dum vindicare parat, fœde colluctati, vterque ad terram proſternitur. Sed aliis quoque ſuppetiantibus Henricus ſuperior,

∞. CC. XVII.

∞. CCC. XC.

∞ CCC. LXIX.

fratrem multis vulneribus conficit, & regnum capit. Nonne hoc Thebanum vetus illud par fuit? Quartum exemplum in mente habeo, nondum in stilo.

In isto, quintum. & est SEBASTIANI nuper
XVIII. Lusitaniæ & Indiarum regis, *Indole, proh, quanta iuuenis!* sed Fara eum euerterunt, & ipsum regnum verterunt. Iuuenis erat, animorum plenus: & accedebant, qui etiam Pietatis specie illos tollerent, & arma in Mauros, exque iis victorias, suaderent aut sponderent. Acrior stimulus *Mahumetes Abdalæ* filius, profugus è Fessæ regno, qui ius suum & amicos ostendebat, & largiter promittebat, exsulum ingenio & more. Ergo excitatur, & omnia parat, naues, milites, commeatus, præter consilia, quorum inops tunc & postea fuit. Vetus regnum, & alta pace, commouetur. insolens armorum nobilitas, & facta maiorum facilius, quam sua ostentans. Additur & mercenarius miles: Dux nusquam, nisi in titulo & splendore regis. Mare transeunt, regna Fessæ & Marocci, vt destinant, occupaturi: sed rex illorum ex aduerso prodit, *Moleius Moluccus*, corporis æger, animo melior. Disponuntur acies, pugnatur, *Moleius* interest, etsi per ægritudinem vix in equo hærens. videt autem fluctuare suos aut fugere, & generosa ira in hostem ipse equum concitat, exemplo aut terrori futurus: sed proximi retinent, gnari virium. Qua re ita excanduit, quasi in ordinem redactus, aut proditus, vt gladio eos petierit, & mox animo linquens,

in lecticam repositus, illic in ipsa acie obiit. Sed mira fides aut prouisio amicorum fuit. silentium de morte, cursus & recursus ad lecticam eius, quasi à viuo mandata peterentur: quæ res victoriam parti illi dedit. Nam Christiani pauci in plures paullatim fatigari aut cedere, multi cadere: postremum ipse rex, qui in mediis hostium pugnabat, cum videt omnia aduersa, cinctum se sine spe effugij, verba de pace aut deditione facere: ah, quam sero! Hostes inuadunt, & occidunt, siue inter plures ignotum (& quidam aiunt regia insignia sibi detraxisse:) siue cognitum, sed rixa inter ipsos orta, quorum præda esset, per iram interemptum. Addunt, equestri sellæ cadauer impositum, & in tentorium noui regis Afri (frater defuncti erat) delatum abiectumque ostentui fuisse, donec à captiuis bona fide agnosceretur. Ita ille obiit: & simul rex tertius *Mahumetes* exsul, qui fugere & fluuium vadare conatus, vorticibus siue voragine haustus mersusque est. O acerbi fati adolescens, quæ tulisti, & quæ dedisti! nam tecum regnum corruit, & quod seorsim diu luxit splenduitque, velut radius rediit ad suum Solem.

Assiduus hic ludus: & ideo non sit finis narrationum, nisi reprimam. quod facio: sed vnicum insigne exemplum Mutationis effatus, in XIX. qua & manus carnificis interuenit. CONRADINVS imperatoria & regia stirpe iuuenis, vltimus Ducum Sueuiæ fuit. Pater ei *Conradus*, rex Neapoleos & Siciliæ, mater è Ducibus

Bauariæ, auus, *Fridericus Secundus* Imperator, auia, *Constantia* filia *Ferdinandi* Hispaniæ regis fuit. Quam amplum, & illustre hoc stemma! quos animos non faciat? quæ fata non promittat? Sed spes vndique destituit: & statim à puero aduersa sorte, regna Neapolitana & Sicula, iure debita *Manfredus* patruus fraude inuasit, vi tenuit: Cum ille abiisset aut pulsus esset, auctoritate Pontificis (*Clemens quartus* tunc erat, Gallici sanguinis, & genti fautor) *Carolus Andegauensis* aduocatur & inuadit. Quem *Conradinus* dum pellere conatur, copias contrahit, è Germania in Italiam venit, multa nobilium manu: inter eos, *Friderico* Duce Austriæ, cognato suo. Sed & Itali se iungunt, quidam ius eius, plures commoda vel affectus suos spectantes. Pugna cum *Carolo* commissa, primo victor, denique vincitur: & fugit cum eodem *Friderico Austrio* per ignotam Italiam, trepidi & agasonum habitu se occultantes. Ita Asturam ventum. vbi consilium capiunt nauis conscendendæ, & Pisas dirigendæ, sociam & fidam vrbem. Conueniunt cum nauiculatore: & iam in naui erant, sed panis & commeatus deerat, quem mittunt eumdem illum præstinatum. Pecunia etiam deerat: ergo annulum alter à digito detrahit, siue pignus nauiculario, siue pretio ab eo permutandum. Is annulus gemmam raram & æstimatam habebat: itaque aurifex miratus à sordido homine deferri, & suspectans, *vnde habeat?* quærit. Ille candide, *A duobus iuuenibus, ingenui vultus & sanguinis, sed habitu & veste squallidis:*

neque vltra se scire. Defertur res ad Dynastam vrbis (qui tunc illi proprius erat) *Ioannem*: è gente *Frangipanum*: atque is ex euentu prælij, & fama, tale suspicatus, nauem instrui iubet, adolescentes retrahi, & ad se duci. Dictum, factum: sistuntur, agnoscuntur: & putabant extra periculum se, quia extra hostile solum erant, esse. Aliter accidit prauitate, siue auaritia Dynastæ. nam is *Carolo* indicat: qui statim cum copiis terra marique aduolat, & captiuos suos Neapolim abducit. Quid exspectas? aliquid regium? pudor est Andegauēsis stirpis aut macula, quod dicā. Diu deliberato cōcluditur, tollēdos, adolescētes & publice capite minuēdos. Quid? vt sicarios aut prædones? qui ius suum repetierant? qui bellum intulerant, & iure ac more gentium administrarant? Omnia in hoc facto sæuitiam & barbariem habent: etsi Pontificem etiam obtendunt, atque illum consensisse, aut suasisse. Alterum potest, vix alterum: sed æstimatio aliorum etiam esto, in re autem istud. Producuntur in scænam publicam, concursus ad tale spectaculum è tota Italia, plerique omnes miserantur & illacrimātur, sed nemo, nisi inani fauore, iuuat. *Conradinus* animose loquitur, *Carolum* accusat, se excusat: Deum vindicem inuocat, & ius suum in hæc regna *Henrico Castellano*, amitæ suæ filio, donat. Huic rei tesseram, chirotecam exuit, abiicitque. Tum *Fridericus* primus ingeniculare iubetur, & caput inciditur: quod sublatum è tabulato *Conradinus* (quis sine motu audiat?) pectori appressum, deinde ori applicuit: & sortem

miseram eius defleuit, cui auctor ipse esset. Tum & ipse in genua prouoluens, fortiter carnificem exspectat: qui caput amputat. & cum fecisset, statim alius hunc interficit, ne exstaret qui iactaret generosum illum sanguinem à se sublatum. Hoc vnum *Carolus* magno in speciem animo: cetera feritatem habent. etiam illud, quod ipse spectator supplicij esse sustinuit, in alta quadam turri occultus. Illi obierunt: nec diu victoria aut regnis *Caroli* posteri gauisi sunt, & Hispani (an non morituri voce & voto?) eiecerunt.

DE MODESTIA IN CVLTV:

Et hanc conuenire, elegantiam aut pompam non conuenire.

CAP. XV.

ET præcipuum quidem est, animum sic affectum esse: sed vt corpore idem prodatur, quidni decorum sit? Aurum, gemmæ, serica, non digna sunt ornamenta magno Principe: & negotiator aliquis aut mango ea vsurpet. Quis etiam nescit, Principi in mundo hæc esse? habet gestatque, si velit, sed maioris animi est, seposuisse. Sane egregios aliquot Principum sic factitasse video, & plebi virtute eminuisse, cultu consensisse.

1. AVGVSTVM apud Romanos: de quo Sue-

tonius. *Instrumenti eius & supellectilis tenuitas apparet etiam nunc, residuis lectis atque mensis, quorum pleraque vix priuatæ elegantiæ sunt. Ne toro quidem cubuisse aiunt, nisi humili, & modice instrato. Veste non temere alia, quam domestica vsus est, ab vxore, sorore, & filia neptibusque confecta.* Vt alia omittam, vide an vestis illi trans mare petenda, qui non nisi domo sumptam, & confectam, gestauit.

ALEXANDER *Seuerus*, plane inter bonos Imperator, gemmas lapillosque omnes, quos in Palatio repperit, vendidit: addens, *Gemmas viris vsui non esse.* Idem nec apparatu, nec pompa multum vtebatur, hoc vsurpans: *Imperium in virtute esse, non in decore.* II.

Quod sensit sane AGESILAVS, Sparta dignus rex. qui iam senex in Ægyptum *Tacho* regi suppetias iuit. Nauibus vehebatur: & cum appropinquaret, ingens Ægyptiorum turba in portum se effudit, ad celebrem ducem spectandum. Præceperant animo magnificum virum, veste, comitatu, ipso corpore spectabilem: at ille prodiit cum vili palliolo, par gregalibus, & nec aspectu verendus, nisi siquis nosset. Itaque palam cœpit contemni, aut irrideri: *Hunc esse, qui res lapsas instauraret? anchoram suæ spei? Omnino iactatum illud in eo verum conspici, Montes parturire, murem nasci.* Hæc & talia plebecula: sed plebecula. virum & ducem se mox exhibuit, non parem famæ, sed maiorem. III.

Talis in eadem Græcia PHILOPOEMEN, IIII.

quem scite & vere dixit aliquis, *Vltimum Graecorum*. Post eum, vix sane alius magna virtute, & laude fuit. At hic & corpore parum decens, & cultus omnis negligens fuit: at dedit sane modestiæ huius (sed apud fæminam) pœnas, *Megara* ibat, & præmiserat nunciatum amico cuidam, affuturum se vespere, & hospitem conuiuamque ei futurum. Gauisus ille, vt cocti aliquid esset, recta ad forum properat, vxori denuncians, vt domi interea paret, verrat, sternat: & quæ tanto hospiti conueniant. Illa satagit, & *Philopœmen* opinione maturius adest, & comites post se reliquit. Salutat hospitam. illa resalutat: & de cultu eius & corpore suspicata antecursorem aliquem esse, & ex famulitio: *Heus tu*, inquit, *Festinamus. adde manum & adiuta, atque hæc ligna mihi scinde*. Vna porrigit securim: & facit opus sedulo *Philopœmen*, donec amicus de foro superuenit, & attonitus, *Quid hoc rei est Philopœmen? ita te & me dedecoras?* Ille subridens, *En pœnas*, inquit, *vultus & cultus mei luo*. Adeo non indignatus pro seruo se habitum, vt vltro iocatus in se sit: & credo materiam bellam sermonum ea die, hoc factum fuisse.

V. RVDOLFO nostro Austriaco non aliter Moguntiaci euenit, & à pari caussa. Nam vestitu, nihil à plebeio differebat. Mane igitur egressus solus (& aura frigidior erat) videt in pistoris domo carbones de fornace recentes, ignitosque. Intrat fidenter, adsistit, calefacit: cum mulier eum adspicit, & ex vestitu æstimans, *Heus*, inquit, *mi homo, parum decet vos ad mulierculas, & in*

alienam

alienam domum sic venire. Rudolfus, *Mea mater, miles sum, qui meas res in obsequio & comitatu Imperatoris contriui: at ille parum benigne me nunc habet, nec pro spe aut meritis muneratur.* Mulier ad illud Imperatoris nomen cœpit stomachari, & multa mala in *Rudolfum* dicere: *Quin iste vir est*, inquit. *Qui nos & nostra perdit, pauperum scopulus & exitium. Merito hæc vobis eueniunt, qui adhæretis & sequimini: atque vt plura eueniant, opto.* Rudolfus delectatus procacia mulierculæ, *Sed Mulier*, inquit. *de me missum face: vos proprie quæ re læsit?* Ibi mulier exclamare, *Ille ne? qui omnes pistores huius vrbis, lautos satis antea, fortunis euertit: nec facile resurgemus. At tu bone vir fabulari desine, nec vltra molestiæ aut impedimento nobis esto, abi.* Aliquid voluisset etiam Rudolfus, sed illa Amazon vas aquarium in prunas accensas iecit, & fumo, vapore, cinere perfusum eiecit.

Sed iste cultus eius priuatim, & non publice fortasse fuit. Publice? vide. Quis dies lætior, & magis pompæ aptus, quam cum victum *Ottocarum*, Boëmiæ regem, ad se vocatum excepturus erat, & fidem ab eo (Homagium dicimus) accepturus? Ille venit cum magno & splendido comitatu: & viri & equi auro, gemmis, serico nitebant. Dictum Rudolfo, aduentare: & sedulo à quibusdam additum, *Pararet se, veste & cultu ornatiore & Imperatorio, talem regem admissurus.* Rudolfus renidens: *Imo rex Boemiæ*, inquit, * *griseam meam vestem* (verba fuerunt) *sæpe derisit: nunc ipsum vestis mea grisea deridebit. At vos arma & equos expedite, & accincti instructique;* VI.

* Leucopheam Græcis: cineream, aut marinam Latinis;

vt ad pugnam; state. Decus Teutonicorum armorum, non vestium, aduenis istis ostendite: hoc me vobisque dignum est, Dixit *Rudolfus*, neque aliter fecit. *Ottocarus* illi vili cultui se & aurum suum submisit, & ad genua accessit: non sine ludibrio etiam. cum Imperator iussisset tentorium, in quo res gerebatur, subito pandi & reuelari, vt ab omnibus geniculans *Ottoçarus* conspici posset.

VII. CAROLVS *Quintus* Imperator, vt sanguinem ab eo, sic hanc virtutem traxit. In omni vita modicus, vel potius tenuis, in cultu fuit. quod notarunt Itali, & mirati aut calumniati sunt, in primo eius & solenni ingressu Mediolanum, Insubrum vrbem. Ciues nouo domino omnia instruxerant, plateas aulæis, tabulis, frondibus, sese quisque vestibus exornauerant: vmbella aurea parata, quæ ingredientem tegeret. cum ille & Imperator, & non semel Rex ac Princeps, in lanea atra penula, & vili pilleolo, sub eam se dedit. Videbant eum, & requirebant: matronæ præsertim, & virorum vaniores. qui trabeas, & illusas auro vestes, & fulgentes in capite & collo gemmas exspectabant.

VIII. O quam dispares isti à Græçanicis Imperatoribus, quos luxus & deliciæ ad cultum vix virilem traduxerunt! In qua re, lepidum est, quod

∞. C. XCVII. *Nicetas Choniates* denarrat de ALEXIO ANGELO, Principe Byzantino. Erat in Italia tunc *Henricus Quintus* Imperator, filius *Frederici Ænobarbi*, qui Sicilia & Neapoli subiecta spes suas lon-

gius porrigebat, & Græciæ imminebat. Misit igitur legatos, qui magnum auri pondus poscerent, velut tributi nomine: aut si negaretur, caussam belli: *Alexius*, quem dixi, audito aduentu exterorum, vt opes suas & splendorem iis ostenderet, & oculos veneratione aut metu præstringeret, iussit suis omnibus quam ornatissimos adesse, auratos, gemmatósque: ipse autem à capite ad calcem nil nisi splendor, & nitor erat, rarum vel in templo aliquo spectaculum. Veniunt legati, sed Germani, id est viri. qui tantum abfuit (ait Nicetas) vt spectaculo eo ad metum mouerentur, vt contra ad cupidinem: & nihil magis vellent, quam cum istis quamprimum ad manus venire, effæminatis: nec nisi ad prædam natis. Cum interim Græculi etiam accedentes eos cubitis tangebant, & digitis præibant, vt *Imperatoris vestem & gemmas aspicerent: quibus ille, vt floridum aliquod pratum, aut Alcinoi hortus, varie nitebat. En*, aiebant, *vel in media hieme, Veris opes & gratias vsurpate, & oculos iis pascite atque hilarate.* O belli parasiti! & quid ad hæc Germani? *Nihil capi aut affici se istis muliebribus spectaculis aut ornamentis. atque adeo iam tempus esse, vt his sepositis Græculi ferro aurum commutarent. Nam si irriti legationis suæ redirent; pugnandum iis cum viris esse, qui non vt prata lapillis niteant, neque vestibus variegatis, vt pauones, glorientur: sed qui veri Martis alumni, flammas nitoremque ex oculis in acie iaciant, & quorum sudor splendidis guttis defluens referat margaretas.* Hæc nostri Germani ad

Græcos, iam verbis terrefactos: quid si ad rem ventum fuisset, & fuisset nisi *Henrici* mors subsecuta consilia hæc & incepta turbasset.

DE MAIESTATE:

Et salua modestia posse assumi.

Cap. XVI.

NEQVE enim inter se hæc pugnant, & conuenientia est etiam inter specie dispares virtutes. Appello autem *maiestatem*, venerationem aliorum animis insitam, cui à magnitudine est origo. Et ipsum etiam nomen maiestatis est à Magno. Ouidius decenter aperit:

Donec Honos placidoque decens Reuerentia vultu
Corpora legitimis imposuere toris,
Hinc sata maiestas.

Proles igitur est Honoris & Reuerentiæ, sed & matrem siquis horum dicat, non aberret. Origo ei præcipua ab interna magnitudine, id est virtute: etsi externa etiam species, gestus, cultus, aliquid addunt. Orientales in his talibus magis curiosi aut affectati: minus Europæi, & veteres Principes diademate & purpura fere contenti fuere. Hodierno æuo, illis abolitis, sceptrum & corona successerunt. Parum est. arbitraria sunt: leue adiumentum ad maiestatem, nisi aliunde ea adsit. Sunt & insignia quædam nouitiæ inuentionis, vt Aurei velleris, Conchæ

Sancti Iacobi, & talia: è quibus primum, omen habuisse videtur aut præsagium plusquam Iasoniæ nauigationis, qua nouus orbis, & in eo aurum, sunt retecta. Aliquid & Aulæ pompa, & ministeriorum varietas aut copia, item satellitium huc faciunt: & *Julianum* Imperatorem, vulgo *Apostatam*, culpatum in his memini, qui sustulit aut recidit: ὅτι (ait Socrates) παυομένη ἡ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ πλούτου τοῖς πολλοῖς ἐγγινομένη κατάπληξις εὐκαταφρόνητον ἐποίει τὴν βασιλείαν: *Quoniam cessante admiratione opum & potentiæ, quæ plebeis animis hoc aspectu inseritur, vilem & contemtu facilem reddidit Principatum* Plebeium iudicium est, nec magni hæc momenti: magis mores, si ij compositi & graues. Talem *Periclem* Plutarchus describit, *vultu serio, nec ad risum facili, incessu moderato, voce & sermone sedato.* Alacritas illa nimia vix conuenit, sed nec dicacitas, etsi ingenij notam dicas. Liuius in *Philippo* vltimo Macedone hoc notat: *Et erat dicacior natura, quam regem deceret, & ne inter seria quidem risu temperans.* Iam corpus & species si adest, valde iuuant. atque ita de *P. Scipione Africano* idem Liuius: *Præterquam quod suapte natura multa maiestas inerat, adornabat promissa cæsaries, habitusque corporis,* NON CVLTVS MVNDITIIS, *sed virilis ac vere militaris.* Postremo, secessus & abductio iuuat. Vt enim ille ait, *Parit conuersatio contemptum, raritas conciliat ipsa rebus admirationem.* Sed nimia ne sit: aut tollit munus & officium regis. Neque enim Persæ laudandi, *apud quos persona regis, sub specie maiestatis,*

Ecclef. Hist. III. cap. I.

Lib. XXX.

Lib. XXVIII.

Apul. de Deo Socr.

occulitur. Non item qui eos imitati, *intra secretum Palatinæ domus inclusi, tamquam aliquod Vestale secretum consuluntur*: tumida & odiosa sunt, nisi gentium aliquis receptus mos (nec is bonus) ita habet. Quid tamen de regibus dicam? ecce olim libertum, qui huc superbiæ & fastidij deuenit. Is fuit *Pallas* Claudij, qui venerationi asserendæ, *Numquam domi aliquid, nisi nutu aut manu, significauit, vel si plura demonstranda essent, scripto vsus, ne vocem sociaret.* Examina hoc, & ride seruilia illa portenta tam impotenter regnasse.

Panegyr. ad Theodos.

Tacit. XIII. Annal.

DE CASTITATE:

Quam Princeps extra connubium, & in eo pro parte seruet.

CAP. XVII.

ADDIDI denique alias virtutes, quæ ex decoro aut vsu sunt: & quattuor præsertim, *Beneficentiam, Castitatem, Patientiam, Animi magnitudinem.* De prima, alibi dicendum commodius: nunc de Castitate, dignissima Principe: cuius proprium est, alta & seria cogitare. Non facit libido, quæ in sordidis cogitationibus & cæno suo hæret. Bene ille veterum: *Nihil est tam mortiferum ingeniis, quam libido.* Nec animi solum, sed corporis robur minuit: & perplacet illud Augustini, *Pudicitia est*

De Ciuit. Dei, lib. I.

virtus, quæ comitem habet fortitudinem. Omitto pericula ex ea & contemptum, alibi dicenda. Habeas igitur ante matrimonium: neque enim ab eo te arceo. imo *quod honestius* (ait ille) *Imperatoriæ mentis leuamen quam assumere coniugẽ, prosperis dubiisque sociam? cui cogitationes intimas, cui paruos liberos tradas?* Cogitationes, nec tamen omnes. Illæ de republica, non bene semper infirmo, & interdum infido sexui, committuntur. Spernimus, qui referunt ad istas pleraque omnia, & qui audiunt: etsi Aristoteles notat, *Feroces & militares sæpe populos ita subiici, & nominatim Lacedæmonios.* Quod idem de istis Plutarchus, scribitque: *Lacedæmonios vxoribus suis semper addictos esse, plusque cum his, de negotiis politicis, quam has cum illis, de priuatis communicare.* Turpe est, ne fiat. Quis *Claudij* imperium non nouit, hoc nomine famosum, quod semper aut *Messalina* aliqua, aut *Agripina* regeret, aut vna cum his, quispiam è libertis? Quis & *Alexandri Seueri*, boni alias Principis, non misereatur: qui per pietatem nimis matri se addixit, & se sic euertit? Herodianus obseruat: *Quippe illi mater supra modum imperabat, atque is dicto audiens semper fuit. idque aliquis solum in Alexandro reprehenderit, quod mansuetudine nimia, & reuerentia maiore quam oportuit, matri etiam in iis quæ displicebant, obsequeretur.* Atque idem scriptor proprium muliebre vitium tangit, quod instillant. *Alexander*, inquit, *ipse ad prælium cum Partho non venit, incertum metune proprio, an quia mater retinuerit, feminco pauore. Omnes enim illius* (hæc nota)

Tacit XII. Annal.

II. Politic. cap. VII.

Lib. VI.

GENEROSOS SPIRITVS *retundebat, suadens alios potius periclitari pro se sineret, quam vt ipse in acie consisteret.* Talia fæminæ, & deteriora, solent: ac bonarum rara exempla, animosarum pauciora sunt. Mihi vero, siquæ Principis fæminæ partes in republica esse possunt, eæ sint quas Homerus in *Arete Alcinoi* describit: *quam*, inquit, *maritus honorat & ciues: quid ita?*

Οὐ μὲν γάρ τι νόου γε καὶ αὐτὴ δεύεται ἐσθλοῦ,
Οἷσιν εὖ φρονέῃσι, καὶ ἀνδράσι νείκεα λύει,

Nam neque mente animoque ea deficitur sapienti,
Atque inter ciues & amicos iurgia soluit.

Hoc bonum germanumque fæminæ opus, pacare, mitigare: amplius, ex eodem Homero, afflictos iuuare. Ita enim Minerua *Vlyssi* suadet, adire inprimis & blandiri *Aretæ*: quia per eam in patriam restituendus esset. Plura quæ facit, plurimum male facit. & pulchrum elogium de *Maria Emanuelis* Lusitani vxore. quæ (ait scriptor eius gentis) *erat moribus & vita grauis, humanitate comis, otij inimica, & ipsa manibus suis opera muliebria, è lino aut serico, faciebat, & virgines suas eodem ducebat.* NEGOTIIS PVBLICIS *numquã se admiscebat, summũ mulieris decus in modestia ponens, & vitæ perturbationẽ cẽsebat, munerũ confusionẽ.* Hęc magnanimæ illius *Isabellæ* filia fuit: sed nõ in virilibus curis ei par: & vt verũdicã, *Isabellæ*, vt Phænices, vix quingẽtesimo anno gignũtur. Siquis tamẽ talẽ nactus, vtiliter audiat: vel minorẽ ea, sed audiat,

non semper auscultet. Exempla porro *Castitatis*, atque etiam deinde *Caritatis* inter coniuges, demus. ac primum illud, quod de

I. CYRO Xenophon, siue vere siue decore, scripsit. Cum, inquit, *Panthea* formosissima fœminarum capta esset, atque ad eum adducenda, vetuit: ne vel oculis scilicet castitatem matronalem, & suam, violaret. Atque *Araspo* ex amicis suadenti adire eam, & alloqui: *esse enim mulierem insigni forma, & Regis plane oculis dignam*: *Ob istuc ipsum*, inquit, *magis est vt abstineam. Etenim si nunc illam adiero, cum vacat: fortasse illa efficiet vt adeam, etiam cum non vacat, eique assideam neglectis rebus seriis.* Bona oratio, & ratio. ac sane si non alia noxia in vsu fœmineo, ista certe est, auocari à melioribus curis.

II. Itaque iure PERICLES, cum Atheniensibus Prætor, collegam *Sophoclem* poetam haberet, atque is in communi officio forte districtus, prætereuntem egregium puerum intentius intuitus esset, impensiusque laudasset: grauissima ista voce corripuit, *Oportet, ô Sophocles, Prætorem non solum manus à lucro, sed oculos à libidine habere puros.*

III. Quod fecit rex ANTIOCHVS tertius. qui Ephesi in sua vrbe, conspecta Dianæ sacerdote, supra alias forma decora, continuo illinc soluit: veritus scilicet, ne amor aspectu paullatim auctior audaciorque, eo impelleret, vnde pius castusque non rediret. Laudari meritissimo posset, & contra impios quosdam Principes: quibus Deo dicatas virgines violare aut ince-

ſtare, idque ſub velo (ô nefas!) ſacrorum & religionis, ludus iocuſque fuit.

IIII. At ALEXANDRI *Magni* in hac re continentia, cui non innotuit? Is magno prælio *Darij* victor, eiuſque gazam, coniugem, & filias etiam potitus: non ſolum benigne & regie habuit, ſed ſic caſte & ſanɫte, quam ſi eodem, quo ipſe, parente genitæ forent. Darij quidem vxorem, exſuperanti forma fœminam, nec oculis attingere vmquam voluit: quod ipſe de ſe in epiſtola quadam ad *Parmenionem* ſic ſcripſit: *Ego enim non ſolum non vidiſſe inueniar Darij vxorem, aut* VIDERE COGITASSE, *ſed nec verba facientes de eius forma audire ſuſtinuiſſe.* O raram in ea fortuna, & ætate, laudem! quam factum ſequens cumulat.

V. Cum aliquando enim idem, natura incitante, vſum fœminæ voluiſſet, & miniſtri formoſam noctu adduxiſſent: ille rogauit, *Ecquid tam ſero veniſſet:* Ibi mulier excuſare mariti vigilias, & expectaſſe donec cubitum iuiſſet. Quod cum audiſſet, quaſi telo ictus, & calore omni remiſſo, mulierem omiſit: vocatiſque miniſtris, *Reducite,* inquit. *iſtam. & quam pæne imprudentem me adulterio illigaſtis?*

VI. Iam quæ verba EIVS & ira, aduerſus *Philoxenum* quemdam, maritimæ rei Præfectum ſuũ? qui ad eum ſcripſerat, *Eſſe apud ſe Theodorum, mangonem, & vænales habere duos pueros forma eximia, ecquid eos emeret?* Quibus lectis valde indignatus, & identidem exclamans amicos interrogabat, *Quid igitur in ſe Philoxenus tam fœ-*

dum vidiſſet, vt tantam maculam ſibi inureret? Sed & in epiſtola ad ipſum, multis eum probris ſcidit, iuſſitque *Theodorum* illum cum mercibus ſuis in malam rem ablegari. Quod ſi ſic alij Reges & Principes: faxo, vt talium rerum conciliatores & interpretes pauciores in Aulis eſſent.

Quid autem Romanus SCIPIO? nec robur eius in hoſtes magis, quam in libidines ſuſpexeris: quas an non ſupra *Alexandrum* domitas habuit & compreſſas? Nam ille oculis ſuis parum credidit, & veritus eſt capi: iſte cominus congreſſus, & vidit & vicit. *Carthago Noua* ab eo capta erat, vbi præter aliam affluentiam rerum, pueri virgineſque nobiles reperti: & inter eos vna, quæ ad *Scipionem* deducta, oculos quaqua ibat, omnium in ſe ſplendore formæ vertebat. Donum dabatur iuueni Imperatori, vt putabant, gratiſſimum: ſed ille oculis libatam modo, abnuit: & *Acciperem,* inquit, *fruererque, ſi priuatus, & non cum Imperio eſſem. Nunc reſpublica occupatum hunc animum tenet. Accipio tamen quaſi depoſitum, reddendum cui ratio & humanitas ſuadebunt.* Simulque virginem percontari de patria, parentibus, & ſorte cœpit: agnouitque principe loco natam, & principi item ſuæ gentis adoleſcenti (cui *Luceio* nomen) deſponſam eſſe. Igitur parentes, & hunc, aduocat: cumque veniſſent, ſtatuta apud ſe virgine, ſponſum ex ijs priorem alloquitur: *Ego, vt hæc virgo ad me deducta à militibus noſtris, ac donum data eſt; & formam eius libens vidi, & dotes animi corporiſque* VII.

laudaui. Nec enim cæcos, aut ignaros talium, Natura genuit: hæc quoque pectora amor tangere potest, sed non nisi honestus, & quem tempora resq. meæ permittunt: Hæc igitur etsi iure belli mea erat: tamen non lubet inter arma hos ludos ludere, nec deceat fortasse præripere, viro forti iam desponsam. Hoc enim ab ea didici, & ideo te euocaui: vt coram viderem, coram tibi hanc traderem (numina testor) castus castam. Sic pudice cauteque mea cura habita est, ac si apud soceros tuos, parentesque suos fuisset. Non esset me teque dignum donum, si aliquid ex ea vis aut occulta fraus libasset: intactam, inuiolatam accipe, & fruere. nec aliam mercedem, quam te volumus, id est animum tuum Scipioni & Romanis addictum. Attonito iuuene, & præ gaudio vix mentis aut linguæ compote: parentes interuenerunt, gratias agentes habentesque. & ad pedes Scipionis satis grande auri pondus deposuerunt. quod pro redimenda attulerant: rogaruntque, quoniam gratis redderet, ipse hoc munus ab sese haberet. At ille beneficentiam alia cumulans, sponsum tollere hoc aurum totum iussit: & super dotem, quam parentes daturi essent, hanc quoque à se habere. Quid laudes potius? libidinem victam, auaritiam victã? cum laude priuata, cum publico fructu? quia vno hoc facto magnam Hispaniæ partem ad Romanos & ad se traxit, certatim cupientes tali virtuti subesse.

VIII. Iam in IVLIANO quoque Principe, etsi à pietate & religione nostra abijt, admiranda hęc continentia fuit. quem fides certa habet, mortua *Helena* coniuge, nihil vmquam venereum

attigisse: celebrantem sæpe & recolentem Bacchylidis poetæ illud dictum: *Vt egregius pictor vultum speciosum effingit, sic pudicitia celsius consurgentem vitam exornat.*

Libentius & Christianos hic insero, & laudo. IX.
primumque inter eos BALDVINVM, ex Flandriæ Comite Byzantij Imperatorem: qui annos XXXII. natus, in ipso illo ætatis æstu, sic continuit se & adstrinxit, vt toto illo tẽpore quo ab vxore abfuit, nec impudicis quidem oculis mulierem sit intuitus. quod de illo totidem verbis, hostis eius alioqui, *Nicetas* in historia consignauit. additque, etiam in alijs hãc castimoniam exegisse, & *bis quaqua hebdomade, sub vesperam, proclamari iussisse, Nequis qui alienam mulierem attigisset, dormisse aut cubuisse in Palatio suo vellet.*

MAXIMILIANVS *Primus Austrius*, quam X.
castus à libidine fuisse censebitur, qui sic verecundus à contactu aut aspectu fuit? Inter alias dotes, corpore & omnibus membris pulcherrimus describitur: sed eorum quæ natura occultari voluit, ita celans, vt nemo vir aut fœmina nudum eum viderit, aut retectum. Subducebat se furtim, cum naturæ purgationes vocarent: ad lectum iturus, nec cubicularium quidem ad exuendum, deponendum, collocandumque se admittebat. adeo vt nulla virgo magis teneri pudoris fuisse videatur. Quid, quod testamento cauit, caligas & feminalia mortuo sibi induci? vt & tunc cura pudoris esset, cum iam non esset.

Sed & CONSALVVM *Magnum*, Hispania XI.

ſtirpe, merito celebrauerim. qui tot bellis, cum regnum Neapolitanum ſuo Regi vindicaret, conſenſu traditur, nullam matronarum aut virginum temeraſſe, imo & oblatas aut offerentes ſe (nec nouum in tali potentia) comiter reieciſſe. Atque adeo cum pater quidam, vir nobilis ſed pauper, duas filias ſcitas & lepidas, ipſe ad eum perduxiſſet, ratus hac ſe via ad opes poſſe venire: admiſit quidem, ſed cauſſa facti cognita, vt ſuas filias, dote data nobilibus viris elocauit, à ſe tam integras, quam à parente.

XII. Addi fortaſſe meretur, etſi in vno facto, continentia, quam alij FRANCISCO *Sfortiæ*, alij CAROLO *Octauo* regi Galliarum adſcribunt. Sed huius nomen vſurpemus, vt dignius: & potuit tamen hoc ſimile in vtroque eueniſſe. Igitur *Carolus*, in reditu à regno Neapolitano (quod quæſiuit fortius, quam tenuit) cum opidum aliquod Italiæ expugnaſſet; in militum direptione & diſcurſu, virginem perhoneſta forma ad pedes eius accidiſſe ferunt, tutelam à vi militum & cuſtodiam pudicitiæ ſuæ rogantem. Atque illum à militibus quidem ſeruaſſe: ſed vt iuuenem & talium rerum ſatis liberum, ſtatim oculos & cupidinem ad eam adieciſſe, & ſeductam in lectum abieciſſe, iam imminuendam. Ibi ea toto animo anxia, videt tabulam in pariete ſuſpenſam, in qua Diua virgo puerum, mundi ſeruatorem, ſinu geſtabat: & ea oſtenſa, *Per intactam hanc Virginem,* inquit, *oro, adiuro, virgini mihi parce.* Mouit ita regem (non ſine Diuæ

illius numine) vt libidinem iam exsilientem coerceret: & lacrimis etiam profusis, solo amplexu prosecutus liberam dimiserit, cum dote quingentorum aureorum. Sed & propinquos aut affines captos, ei donauit.

Hæc exempla in regnis, aut imperijs: quis carpet vnum alterumq; prodi, in fortuna priuata? SPVRINA adolescens in Etruria, excellenti pulchritudine, matronarum virginumque in se oculos, sed & virorum trahebat. Illæ potiri auide, & in occulto aut palam, suspirabant: isti æmulatione tangebantur, & in suis quisque fœminis timentes, aut suspectantes. Optimus iuuenũ vidit. & vt se aliosq; metu vel molestia liberaret, faciem illam sic emendatam, plagis scissurisq; totam ipse deformauit. Quid addam? ludibrium postea, non irritamentum vixit. XIII.

Addatur, addatur ille DAMOCLES, adolescens Atticus, tam insigni facie & corpore, vt vulgo ei cognomen *Formosi* esset. Itaque eoipso proditus *Demetrio* regi, qui tunc Athenis lasciuiebat, postulatur ad stuprum: impelliturq; donis, promissis, nimis. Nihil horum valuit, & vim aut insidias veritus, abstinere etiam cœpit gymnasijs publicis, & palæstra. Quod Rex cum aduertisset, positis obseruatoribus, euenit vt in balneas priuatas lauandi gratia iuisse cognosceret: statimque eo properans nudum deprehendit, quid nisi certam, vt putabat prædam? Etiam ira quoque accensa libido irruebat: cum ille non nisi in morte effugium videns, hanc elegit, referatoque aheni operculo, in aquam XIIII.

feruentem se demersit, & exstinxit. Triste fatum, etsi forte factum! sed iustius vndique laudandum, quod adiungam.

XV. DCCCC. XXI. PELAGIVS in Hispania fuit. qui in clade à Mauris accepta ad *Juncariam*, sub *Ordonio* rege, cum obses datus esset, siue pro auunculo *Hermogio* Episcopo Tudensi, vt plures certioresque volunt: siue pro patre Galiciæ Principe, qui captus Cordubam trahebatur: sed pro vtro, tamen obses *Abderamini* regi Mauro datus: ecce forma eius captus Barbarus, florem hunc sibi destinat, & alludere cœpit, contrectare, & tentare. Ille reijcit, atque id sæpius: donec vim etiam parat amator. cui iste, ingenua ira, pugnũ impegit: & *Tolle canis*, inquit, *vitam, non pudicitiam mihi extorquebis*. Hic quoque in iram serio iam datus, iussit vt fundæ machinali impositus, trans Bætim fluuium vi emissus, rupibus illideretur. Quod factum: sed Pudicitia ipsa, opinor, alumnum suum tuita est, & cum miraculo viuus euasit. Non mutauit tamen Barbarus, nisi supplicium: & forcipibus membratim discerpi lancinarique iussum, in flumen proiecit. Vnde Christiani nostri extraxerunt, coluerunt: nomenque eius in Diuorum numerum ab Ecclesia merito est relatum.

Satis sit iam talium: videamus & CARITATIS inter coniuges exempla. Nam ea castitati fere semper comes.

XVI. *Vespasiani* æuo turbæ aut rebellio in Gallia fuit, & dux partium *Iulius Sabinus*, cui vxor EPONINA. victis Gallis, dux ad supplicium quærebatur:

batur: ſed is in ſpeluncam auiam ſe abdidit, & famam mortis ſuæ ſparſit, quaſi veneno ſponte eam ſumpſiſſet: ac rei fidem, villam, tamquam ſuper ſe, iuſſit incendi. Ipſa vxor hæc ignorabat, eratque in multis & mæſtis lacrimis: ſoli duo liberti ſciebant. qui miſerati mulierē, mori certam, & cibi iam triduum expertem, marito indicant, & ſuadent amanti ſubueniri. Factum, & illa reſciſcit *Sabinum* ſuum ſic viuere: venitque ad eum, fidem & ſilentium coluit per totos nouem annos, & liberos etiam in ſpelunca concepit ac peperit, ſola Caritate obſtetricante. Denique res euulgata eſt, capti ſunt, Romam deducti: an non venia donati? laudem & præmium merebantur, certe iſta. Sed *Veſpaſianus* (ah meo animo hic ſæuus) iuſſit interfici. quamquam illa prolatis oſtenſiſque liberis: *En Cæſar,* dixiſſet, *quos ego in monumento peperi atque alui, vt plures ſupplices haberes.* Indignor, non vel dicto huic indulgentiam donatam. ſed nihil illa: & læta, opinor, cum marito periit, cum quo tot annos iam ante fuerat ſepulta.

Fuit & CABADIS Perſarum regis vxor, ignoto nomine, mira in eum fide. Is regno ſuo ſpoliatus à ſubditis, quibus durius imperaſſe viſus, & in cuſtodiam datus erat: *Bazes* frater in eius locum ſubſtitutus, conſilium habuit, quid captiuo faciendum? atque ibi *Chanaranges* (magiſtratus & præfecturæ præcipue nomen) oſtenſo cultello, *Hic*, inquit, *tam exiguus ſtatim perraget, quod poſtea viginti millia hominum non* XVII.

efficient. Significans, tolli ex facili nunc posse viuum, daturum molestias aut clades, vti euenit. Nā cūm mitior sententia in virū sanguinis & loci regij obtinuisset, vtque in carcere cui *Lethe* nomen, perpetuo adseruaretur: fuit ibi aliquandiu, vxore idemtidem inuisente, & focillante. Sed sors ita tulit, vt Præfectus carceris conspectā iam sæpius mulierē adamaret: quod illa ad maritū retulit: atq; hic eā iussit obsequi, vel salutis suę causa. Nō volēs paruit, sed volētior deinde Prefectus, & mulieri, cū vellet, ad maritum accessus fuit. Itaque opera tandem *Scosis*, veteris & fidi amici, equi parati in propinquo ad effugium: atque ipsa carcerem, de more, ingressa, viro suam vestem induit, illius accepit: qui egressus sic fefellit. Iam plures dies abierant, & *Cabades* in tuto, & apud *Euthalitas Hunnos*: cum fraus deprehensa, & mulier iussu regio pœnas dedit. Infelix hac parte, nec *Cabadi* suo prosperorum futura socia. qui vxore alia ducta, filia regis *Euthalitarum*, grandes à socero copias impetrauit, regnum recuperauit, & *Blazen* in custodiam dedit, oleo feruente super oculos infuso prius excęcatum.

XVIII. Simile est SANCTIÆ Hispanæ facinus. quę soror *Therasiæ* reginę regionensis, aut eius ex fratre neptis (nam dissentiunt) fidem & affectum erga sponsum, & mox maritum, ostendit.

DCCC.LVIII. Is erat *Ferdinandus* Castellæ Comes, cui infensa *Therasia* ob patris mortem, vlcisci eam fæminea fraude apparabat. Itaque nuptias *Sanctię*

ſororis offert, quę apud *Garſiam* fratrem, Vaſconum regem, educabatur. Placuit Comiti conditio, it modico & in pacis ſpeciem comitatu, ad ſponſam capiendam, & fruendam & deducendam: cum *Garſias*, inſidiarum gnarus & particeps, in vincla eum condit. *Sanctia*, audito ſua cauſſa & amore id eueniſſe, etſi amoris antea expers, honeſte eum concipit: occulte in carcerem venit, nuptias paciſcitur, & cum eo in Caſtellam, eluſis cuſtodibus, abit. *Theraſia* nec ſic mitior aut quieſcens, aliam iterum fraudẽ ſtruit: idque per filiũ *Sanctium*, Legionis regem. Qui conuentus regni indicit, quaſi de magnis publicis rebus, & eo Comitem, de more, vocat. Hæret nonnihil iſte, & dubitat: ſed vt ſolẽt generoſi animi, in fidei partes inclinat. Tamen cum veniſſet, immitiore ſtatim vultu & ſermone exceptus, in arctam cuſtodiam datur. Quid facis *Sanctia*? in ſororem, in nepotem, pro marito quid ſtruis? fraudem iterum, ſed piam. Simulat voti ſe ream, velle ad Diui Iacobi proficiſci: facit iter per Legionem, & ſatis benigne (quidni à nepote, matertera?) excipitur. Orat inprimis, viſendi obiter mariti copiã ſibi fieri: atque impetrat, ſed in noctem vnam. Ibi complexus, ibi lacrimæ; & domo allatum conſiliũ exſequitur, vt veſte permutata, vicariam ſe daret pro marito. Ita ille luce dubia emittitur pro *Sanctia*, equos ex compoſito repperit, inſcendit, euaſit. Ipſa Sanctia cum nepoti indicium fraudis factum, educitur: & quamquã

ſtomacharetur primo, & deluſum ſe doleret, tamen impetu ad rationem reuocato, pietatem & robur fæminæ veris laudibus tollit, & honeſto comitatu ad maritum remittit.

XIX. Firmus etiam fundatuſque ille amor, qui in
M CC. BLANCA SCARDEONIA, Italica matro-
LIII. na, ad ſtuporem apparuit. Captum *Baßianum* erat, in agro Patauino municipium, ab *Actiolino* immanis ſæuitiæ tyranno: atque ibi dum fortiter repugnat maritus *Blancæ*, interficitur; ipſa etiam in armis virilibus marito iuncta, & ſimul pugnans, capitur. Adducta igitur ad tyrannum, & armis exuta, formoſiſſima mulier apparuit; & accẽſus libidine potius, quam amore, potiri ſtatim voluit. Illa abnegat. precibus, minis, & terroribus immobilis: donec ad vim tyrannus ſe parat quod intellegens, aſtu ad feneſtram ſe ſubducit, & præcipitem ex ea iecit. Nõ tamẽ vel ſic obiit, ad aliud facinus ſuperuixit, quod fuit tale. Cum enim ſanguine fœdata & ſemianimis, ſublata *Actiolini* iuſſu eſſet & in lecto repoſita, curataque: poſt dies aliquot iterum tentata recuſauit, & eumdem animum vitæ potius, quam pudicitiæ perdendæ, ſibi eſſe teſtata eſt. Ab irato igitur conſtringi ligarique iuſſa, violata, non contaminata eſt (qui enim poſſet illa caſtitas?) ſed tamen de decori huic ſupereſſe noluit, & fortius quam aliqua *Lucretia*, cum ad mariti ſepulchrum iſſet alleuato & ſuffulto lapide, ſuper fœtidum cadauer ſe proiiciens, atque id amplexa, *Tenco te*, inquit, *mi anime: quis ty-*

rannus vltra auellet ? Maneo , accipe fidem tuam Blancam, corpore & funere nunc iunctam. Dixitque, & fulcrum reuellens, caput ſibi contriuit , & ſpiritum tenuem & exituiientem emiſit.

At hęc in fœminis ſunt, quarum ad honeſta aut praua maior ſæpe impetus : ſed nec viri deſtituimur huius Caritatis exemplis. Omitto vetera. ſub rege *Emanuele* Luſitaniæ, in Africa bellum gerebatur, & *Ataidius* eius ibi Legatus, cum ſatis magna manu prædatum in agrum Marochienſem iuerat. Inopinantibus ſuperuenit, atque ita RAHVM BENXAMVTIVM repperit, claro nomine inter Arabum duces: qui caſtra illic, & , de more , familiam habebat. Igitur ingens à Luſitanis cædes edita, præda item hominum pecorumque parta. Ipſe *Rahus* tamen euaſerat : & cum Chriſtiani. onere graues, tardius iter facerent , collectis ad LXX. è ſuis equitibus, à tergo obequitabat minitabundus. Plures interea accedebant: & ipſe tum ſuos cohortans, tum Arabas excitans (qui cum Luſitanis fœderati militabant) vt eos deſererent proderentque : *En egregiam occaſionem,* inquiebat, *Deo Mahumeti, gentilibus placendi, ſi iſtos canes & alienigenas, facto agmine ac nobiſcũ iuncti, inuaditis, & cinctos vndique trucidatis. Præda erit veſtra, gloria, æterna erit veſtra, patria liberata muneris erit veſtri. Agite fratres, agite commilitones, expiate fœderis dedecus honeſtiſsima tranſitione.* Clamabat, non mouebantur : imo contra, quo fidem ſuam magis noſtris approbarent, in pri-

XX.

M.D.XVI.

mum agmen cum præda se conferebant. Iam parabat, vt impar, discedere *Rahus*: sed vxor illius *Hota* nomine, singulari specie mulier, amata vnice & amans, ex agmine nominatim eum inclamauit. Substitit ille, & vocem agnouit, simulque fæminę fatum: atque ipsa à ducibus petito breui colloquio & impetrato, *Rahe*, inquit, *Benxamutie, vbi promissa & fides sunt? Quoties iurasti, captiuitatem meam & discrimen ipsa morte tua depellere? En trahor captiua, & pateris, perfide dicam an ignaue? Nec vtrum probrum viro indignius sit, scio. Vbi autem de robore tuo vaniloqua verba? pudet & famæ, quæ sic est mentita.* His vocibus, & ipsis amoris furiis, incitatus *Rahus*: *Dies*, inquit, *longa est, victoria in Dei manu, virtus in meo brachio. confide.* At illa puluerem manu è terra tollens, & in altum proiiciens, *Sic*, inquit, *verborum tuorum fidem aura dispellit. Abi ingrate, alia fruere, quam mihi, vt video, prætulisti.* Sed *Rahus* statim, vt in more gentis est, calceum sibi detractum, in illam iecit: quod signum & pignus sanctum erat seruatæ seruandæque fidei; & simul ad equites suos conuersus, *Si vmquam amor vos tetigit*, inquit, *mei atque huius miseremini, & adiuuate. Per sacra nostra, per gloriam gentis, per vitam hanc meam obsecro, quæ diuturna esse non potest, si hæc aufertur. Insilite, dij audentes & amantes iuuant.* Fecitque ipse & alij impetum, quem egregie sustinebant nostri, donec *Ataidius* in extremo agmine propugnans & sustinens, cum guttur eius casu arma nudassent, hasta *Rahi* transfixus

occubuit. Duce amisso, confusio; & ea maior, quod æmulatio etiã erat & certamen de loco. Alij hũc, alij istũ sufficiebant, & id tanto certamine, vt pæne (ô fatalem infamiam!) ad manus inter se, relictis hostibus, venirent. Quod Arabes fœderati conspicati, & simul miseratione nobilis illius Ducis tacti, arma in nostros verterunt, & puncto temporis dissipata acie, cæsi plerique omnes aut capti sunt. Recepta ita *Hota*: quam secum ducens victor *Rahus*, omnium oculos, voces & laudes in se vertit, fidem & robur prædicantium, & vtriusque felicem affectum. Nec diu sane post, mulier pro se fidem quoque testata est: cum marito in prælio quodam mortuo, illa funus eius cum multis lacrimis magnifice curauit: & inedia deinde nouem dierum se vita exuit, & marito iunxit.

Hæc tragica. mitius exemplum est, quo claudam, nostri PHILIPPI *Boni* cognomento: qui præcipuus auctor fuit magnitudinis huius, quam domus Burgundicæ appellamus. XXI. Is igitur annos natus vigintitres, patrem *Ioannem* Burgundiæ Ducem, scelere & perfidia (res dicenda est) *Caroli Delphini* interfectum amisit. Atque vt erat dolore & ira recens, ad vxorem venit, quæ ipsa soror *Caroli* erat: & *O mea Michaela*, inquit (id mulieri nomen) *frater tuus patrem meum occidit*. Mulier statim in lacrimas & clamores. (nam mirifice viri amãs erat.) & dissidium non frustra verita, sine solatio lugebat: nisi quod ipse eã erexit, multisque

verbis affirmauit, *Nihilo ſibi viliorem futuram, ob hanc propinquam quidem, ſed alienam tamen culpam. Reciperet animum, & metum poneret, viro æternum fido bonoque futuro.* Et fecit. vixit triennium cum ea, omni amore & honore ſolito proſecutus? etſi ipſe aſpectus eius, ſcelus fraternum & triſte paricidium ſenſibus ingerebat. Accedebat, quod ſterilis eſſet. quę ſola cauſſa diuortij quoties apud Principes valuit? Sed nihil apud iſtum: qui amorem & primam copulam, niſi morte noluit ſolui.

XXII. Vere claudebam, ſed SCYTHICA mulier interuenit, & oſtendi poſtulat in hoc theatro. non illa magna, nec in re ſpecioſa aut magna, ſed ſi ad calculos reuocetur, magni mirandique amoris. Sub *Andronico Palæologo Juniore*, Scythæ incurſionem in Græciam Thraciamque fecere, & late populati magnam prædam auexere. In ea captiuus quidam Thrax fuit, qui cum aliis ante fores Scythicæ huius trahebatur: viditque & miſerata eſt, & emit eum, imo & mox nupſit. Sed iuramentum tamen prius exegit, non deſerendam ſe ab eo in vlla fortuna, tempore, aut loco. Mulierem autem hanc iam ante acre deſideriũ habebat capiẽdę noſtrę religionis, & vt ſalutari aqua tingeretur: quod marito indicat, atq; ille approbat, & vna conſtituunt hoc fine in Chriſtianos fines demigrare. Sed dũ ſe apparant, & opportunitatẽ quærũt, annus elabitur, & binos interea liberos marito ſuo, alterum peperit, alterum in vtero geſtabat. Ex quo & creuit amor

mutuus, & iã firma nexio videbatur. Ecce autẽ interea euenit, vt iterum Scythæ incursione facti, priorem vxorem huius mariti sui abducerent, & prætereuntem cum captiuis ille agnosceret & videret. Itaque, pro veteri affectu & consuetudine, illacrimauit, & caussam vxori suæ Scythicæ dixit. Illa nec indignata marito est, nec odio aut æmulatione (pro muliebri ingenio) in alteram illam tacta: sed statim eam quoque emit, tum ad domestica ministeria, tum vt aspectu ipso dolorem marito leuaret. Et iam tempus migrandi visum: migrant, Constantinopolim veniunt: mulier baptismate tingitur, altera illa (ausim ingratam, si non iniquam, dicere?) statim ad Patriarcham accurrit, clamitat per iniuriam maritum sibi ereptum, & à Scythica possideri. Illa quoque venit, & auditur, & rem totam exponit, nec quisquam damnare eam sustinuit, vt quæ amborum domina esset, eosque ex seruitute & immanibus illis belluis liberasset. Tamen hæsitantibus illis, ipsa sententiam hanc vltro tulit: *Marito meo, si prior vxor cordi est, habeat: cui etiam ob consuetudinem, & susceptos ex eo liberos, pretium redemptionis condono. In ipsam hanc autem fæminam vti eadem liberalitate cupiam, sed cum in terra aliena sim, & aliarum rerum inops, haud possum. Itaque illa, pretio reddito, cum marito abeat: ego cum duobus meis liberis benigni Dei manus exspectabo.* Dixerat mulier, & mirati omnes æquanimitatem sunt: cui Deus sane mox adfuit. & cum altera illa in Thraciam iuisset, ad pecuniam corrogandam,

ecce iterum à globo Scytharum abripitur, nec vltra visa est, & maritus iam tuto in Sythicæ illius coniugio acquieuit.

DE PATIENTIA.

Ab ira & vindicta alienum esse debere, præsertim in conuiciatores.

Cap. XVII.

POTERAT sub Clementia hæc virtus contineri, sed educere malui, & seorsim ostendere, quia valde Principem decet, & sæpe in ea fortuna locum habet. Quis non alta illa sermunculis aut iudiciis petit? Grauamur imperari, & quamuis bene atque vtiliter aliquis faciat, tamen hoc, illud, carpimus: & semper aliquid est quod non omnibus placet. Inde voces. sed spernat Princeps, & sciat *Nullum esse argumentum magnitudinis certius, quam nihil posse, quo instigeris, accidere.* Sicut suprema Mundi pars ventis, fulminibus, pluuiis non turbatur! non item debent apices isti rerum. Hic aut ille in te iocatus est? conuicio aspersit? calumnias dispersit? contemne. *Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ, latratus canum securus exaudit.* Potentia tua supra læsionem est, gloria (si bene agis) supra infamiam. Sed Mecænatis verba & con-

Senec. III. De Ira, cap. VI.

II. De Ira, cap. XXX.

filium, quod *Augusto* in hac re dedit, digna adscribi: *Siquis conuitiatus tibi fuerit, aut in occulto detraxerit, neque deferentem audire debes, neque delatum punire. Turpe enim sit, facile te id credere, cum caussam non præbeas, esse tamen qui conuicio petant. Atque id fere non nisi mali Principes credunt, quos ad fidem inclinat conscientia. Deinde autem iniquum sit, hæc irasci aut punire. quæ si vera sunt, præstat non admittere, sin falsa, dissimulare. Nam vltione ista, quid nisi plures sermones & plurium prouocabis?* Sunt saluberrima monita, siue rationes: & vltimam istam nota. Ne moue, quod motum magis exhalet: ne moue, quod mouendo non sedes. Quod si omnes punitum ibis, quis finis erit? neque aliud agas, & assidue in iis occuperis. Contemne igitur, & Senecæ hoc imbibe: *Contumeliarum patientiam, ingens instrumentum esse, ad tutelam regni*, Et, vt ad Exempla veniam. Dio li. LII.

I. LACONES apposite in publicis sacris apprecari solent, *Vt possent iniuriam pati.* Ne propere scilicet exsilirent ad vindicandum, & statum ita suum turbarent. Tum etiam, quia parum idoneos iudicabant ad res gerendas, qui iniuria aut contumelia statim abriperentur. Sedatio animi & frigus decet imperantes.

II. In qua parte DAVID, rex Hebræus, mirificus. qui pulsus à filio *Absalomo*, & profugus, cum manu tamen fortium virorum, vt ad montem *Bahurim* venit: ausus est *Semei è Saulis* cognatis, petere virum conuiciis: tantum? imo

& lapidibus, quos ex alto in eum iecit. Indignati comites, & ex iis *Abisai*: *Itane hic canis Domino meo & suo maledicat? idque impune? Ibo, mi rex, & recidam ei caput, domicilium proteruæ huius linguæ.* At mitissimus virorum Dauid, *Mitte, vt maledicat. En filius, quem genui, sanguis meus, sanguinem istum quærit: & indignamur si conuiciatur alienus?* Cælestis quædam hæc patientia: quid mirum in viro cælesti?

III. Magis in tyranno PISISTRATO. cuius vxore petulanter & iniurie habita à quibusdam adolescentibus ebriis, idque in publico: malum illi timentes, mane ad Pisistratum supplices veniunt deprecatum. Ille autem: *Quid vos vultis? mea vxor heri nusquam prodiit. At in posterum date operam vt sobrij sitis.*

IIII. Quid in ARTAXERXE Persarum Rege, in qua gente superbia domicilium habere visa? Apud quem legatus Spartanus *Euclidas* libere pro ingenio gentis, & pro suo ferociter locutus, hoc responsi rettulit: *Tibi licet, quæ libet, apud me dicere mihi & dicere, & facere.* Salua maiestate modestia inserta fuit: & ad hanc iuit, ab illa non abiuit.

V. Sed in hac virtute Macedonum aliquot reges eximij. Quid enim PHILIPPVS *Alexandri* pater? qui plura eius dedit exempla. Vt in *Nicanore*. qui circumiens male de *Philippo* opinabatur, & detractabat: nec defuit, vt solet, delator *Smicythas*. Amici igitur aduocandum, & plectendum censere: ille contra, *Et Nicanor,*

inquit *non est pessimus Macedonum. videndum igitur, numquid per nos admissum aut commissum, cur male dicat.* Et l[illegible]tio quærens, repperit pauperem virum esse, bene meritum, nec adhuc habitam eius rationem. Itaque statim munere eum affecit: qui & ipse, mutata mente & lingua, laudare vbique *Philippum* & attollere. Quod cum idem *Smicythas* retulisset: *Videtisne, ô amici*, inquit, *in nostra manu esse, bene vel secus audire*? Factum dictumque pensitandum Regibus, qui cupiunt famam.

VI. Iam iterum IDEM, de petulanti quodam & procaci conuiciatore, cum suaderent exsilio plectendum: *Nequaquam*, inquit, *ne oberrans apud plures de nobis male loquatur.*

VII. Nec vero in absentes solū lingulacas talis, sed in præsentes, & qui in os insultabant. Vt ille *Demaratus Corinthius*, cum aduenisset ad eum, tunc forte cum *Olympiade* coniuge & filio *Alexandro* dissidentem: rogareturque à Philippo, *Ecquid consentirent iam inter se Græci*? ille ore libero, *Scilicet tibi conuenit de Græcorum concordia agere, qui dissides ipse à proximis tuis.* Sensit eum vera dicere Philippus: ad se rediit, & cum suis in gratiam.

VIII. IDEM cum pro tribunali sublimis, sub hasta captiuos venderet, ac parum decore, veste reductiore, sederet: quispiam è captiuis clamare cœpit, *Iniuria se affici, esse enim paternum se Philippi amicum.* Quod cum miraretur Philippus, & dicere eum ac docere iuberet: *Apud te solum*, inquit. accedensque ad tribunal, in aurem insusur-

rat, *Heus tu, vestem demitte. nam sic parum honeste sedes.* Rex nihil offensus, gratiam imo rettulit: *Et vere,* inquit, *iste mihi amicus erat, mittite hominem.* simulque aliter se composuit. En, fructum etiam suum alienam libertatem fecit. & solet ipse dicere, *Gratias se debere Atheniensium oratoribus, quod conuicijs suis redderent se meliorem: dum illos factis conatur refellere.*

IX. At inter successores eius ANTIGONVS, æmulus & pæne par fuit in hac laude. Qui in castris aliquando, cum duo è vigilibus, iuxta ipsum Prætorium, de rege male dicerent, atque ipse omnia audiret, nihil vltra quam tentorij velum concussit; & *Heus vos,* inquit, *paullo longius secedite, ne Rex vos audiat.* Quid istuc est? ne dissuadet quidem male loqui, sed cautius loqui.

X. IDEM cum exercitum in tenebris aliquo duceret, & molestum ac salebris interruptum iter esset, milites ductorē passim execrabantur Antigonum. At ille ad singulos quosque accedens ignotus, & explicans: *Nunc,* inquit, *bene dicite ei, qui vos eripuit.*

XI. Iam PYRRHVS qui Macedoniæ regnum aliquamdiu tenuit, idem hanc virtutem. Iuuenes aliqui Tarentini, cum in Italia ipse esset, inter pocula male de eo & minaciter locuti, deferuntur: adductique postridie, *An dixissent?* interrogantur. Vnus facete & libere: *Diximus, atque adeo te interfecissemus, nisi lagena defecisset.* Vini culpam, non animi ostendit: & Pyrrhus sic accepit, atque ipse arrisit.

Inter Germanos Græcos PERICLES conuicijs petitus in foro, à proteruulo quodam, nihil reposuit, & placide res suas egit. Actis, domum iuit, illo prosequente & linguæ tela identidem eiaculante. Nihil sensit, nihil dixit *Pericles*: hoc tantum, cum ad ædes iam venisset, & nox esset, ministro suo, *Abi puer, & facem accende, & huic redituro præluce.* Vah, non patientiam solum, sed benignitatem! qui adiutum iuit in ipso improbitatis freto æstuantem. XII.

PTOLOMÆVS *Lagi* filius, Ægypti rex, in Grammaticum cauillans, & inscitiam arguens, XIII. *Quis esset Pelei pater?* rogauit. Cui ille, *Expediam, si tu mihi prius dixeris, qui Lagi.* Genus obscurum aut sordidum regi palam obiectabat: & id indignati omnes qui aderant, præter regem. Qui ad incitantes: *Nisi ferre dicterium regium est, nec dicere,* inquit. Idem ius volebat ferulæ, quod sceptro, in istis esse.

Sed Romani quoque Principes huc ducant, XIIII. & primus eorum CÆSAR. Ille *C. Caluo* oratori, qui famosis epigrammatis prosciderat, cum de reconciliatione significasset, prior & vltro scripsit, tanquam ipse læsisset. Idem *Catullum* poetam, qui famæ eius perpetua stigmata (& nunc leguntur) versibus inusserat, satisfacientem eadem die adhibuit cænæ. Nihil stipulatus est, aut iniunxit, sola pœnitentia pro pœna contentus.

At AVGVSTVS vere & hic successor, cum XV. in iudicio quodam inter alia crimina reo obij-

ceretur. quod male loqui de Cæsare soleret: interrupit, & ad accusatorem, *Velim hoc mihi probes, faxo fiat Ælianus* (id rei nomen) *& me linguam habere.* Bene, & benigne. quid aliud significabat, quam dicta dictis vlturum? Etsi nec fecit, nec vltra quidquam inquisiuit.

XVI. IDEM in *Timagene*, historiarum nobili scriptore, plus semel patientiam ostendit. Multa in ipsum, etiam in vxorem, in filiam & familiam eius dixerat: atque ea vt arguta, & ab homine docto, excipiebantur vulgo & circum ferebantur: Cæsar tamen nihil, nisi monuit eum vt modestius ingenio & lingua vteretur: idque in domo sua. Nam & (vide ingratitudinem) Cæsar eum alebat. Sed cum nec sic desineret, tandem domo ei sua interdixit: & quis accusasset, si vrbe, si toto imperio? At ecce, qui velut in inuidiam Cæsaris excipiat: & is fuit amicus eius *Asinius Pollio*, nec ideo desijt esse. Fouit hominem, & eius exemplo alij: visitur, colitur. & quis? priora omitto, sed qui tunc quoque, tanquam professas inimicitias cum Cæsare gereret, libros Historiarum de rebus eius scriptos combussit. Non hoc erat dicere, *Indignus es de quo scripserim? falsa censeo, quæ prædicauerim?* Tulit & hæc Cæsar: tantum Pollioni semel dixit: Θηριοτροφεῖς, id est, *Serpentem nutris.* Et paranti excusationem obstitit, addiditque, *Fruere mi Pollio, fruere.* Cum hæc lego & examino, dicam Romam tunc seruisse? Aut si; addam quod publice in theatro acclamatum, *O Dominum æquum & bonum.*

Nimirum

Nimirum confirmatus in hac patientia animus iam erat, & contra concussionem omnem stabilis. quod etiam Tiberio ostendit, conquerenti super ea iuueniliter, & exstimulanti. Rescripsit enim in hæc verba: *Ætati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, & nimium indignari, quemquam esse, qui de me male loquatur.* S A T I S E S T E N I M *si hoc habemus, ne quis nobis male facere possit.* XVII.

Et hausit ab eo T I B E R I V S. qui aduersus talia firmus, subinde iactabat, *In ciuitate libera liberas linguas esse debere.* Idem in Senatu, cognitionem super ijs flagitante: *Non tantum habemus otij P.C. vt implicare nos pluribus negotijs debeamus. Si hanc fenestram aperueritis, nihil aliud agi sinetis: omnium inimicitiæ, hoc prætextu, ad vos deferentur.* O pulchra, ô aduertenda! etsi ipse non tenuit, & postea se mutauit. XVIII.

Vnum propioris æui exemplum etiam, & finio. F R I D E R I C V S Imperator conuicijs petitus, & ab amicis ad vindictam excitatus: *Minime*, inquit, *an nescitis Principes, quasi scopum, expositos ad has sagittas?* Ita est. alta liuor & calumnia petent: petent, sed non tangent, vbi animus quidem est altus. XIX.

DE MAGNITVDINE ANIMI.

Famam & immortalitatem Principi proposita, & expetenda esse.

CAP. XVIII.

HOc enim nunc appello Magnitudinem animi, alta & honesta proponere, & nũc,

ac magis olim, in fama bona ac gloria esse. Vt sol in aurora tenuior, assurgit & inclarescit; sic ex virtute & meritis fama cum æuo ipso augetur & crescit. Hoc velim equidem amare Principem, & vt trahat illum —— *fax mentis honestæ Gloria*, vt poëta ait. Quid enim aliud in externis? Τὸ μὲν ἀργύριον, ait Polybius, ἐστὶ κοινὸν τι πάντων ἀνθρώπων κτῆμα· τὸ δὲ καλὸν, καὶ πρὸς ἔπαινον καὶ τιμὴν ἀνῆκον, θεῶν καὶ τῶν ἔγγιστα τούτοις πεφυκότων ἀνδρῶν ἐστί: *Argentum quidem & pecunia est communis omnium hominum possessio; at honestum, & ex eo laus & gloria, Deorum est, aut eorum qui à Dijs proximi censentur.* Dictum egregium. alia alijs communia, & adipiscenda: at bona & magna fama magnis conuenit, & quos Deus vicem suam fungi voluit in terris. Velleius de *Pompeio Magno: Quo viro nemo alia omnia minus, aut gloriam magis concupiuit.* Egregie. illuc eundum est, ad honestam ambitionem & nomen: quod non plebeiæ voces, sed seria Annalium testimonia celebrent & posteritati commendent. Ita ad Virtutem (etsi per se appetendam) ducitur: *nec potest quidquam abiectum & humile cogitare, qui scit de se semper loquendum.* Studia hoc donant, & rerum memoria: Princeps foueat, sed cum modo & iudicio, vt nec passim eo vocet, nec argumentum se cuicumque stilo velit. Augustum videat. qui *ingenia sæculi sui* (ait Tranquillus) *omnibus modis fouit: componi tamen aliquid de se, nisi & serio, & à præstantissimis, offendebatur.* Serio, non per ludos & mimos à præstantissimis, non ab ingenijs passiuis aut

Mamertinus, Paegyr ad Iulianum.

plebeijs, ſed quæ Genium aliquem æternitatis à ſe haberent. Hanc laudis cupidinem ſummi viri prætulerunt: vt

THEMISTOCLES. qui in adoleſcentia ſolutus, & aliarum rerum, poſt *Miltiadæ* de Perſis victoriam, honeſta æmulatione percuſſus, depoſitis nugis ſeria agitare cœpit, & totas noctes inſomnis agitare. Rogatus cauſſam, reddidit? *Miltiadæ ſe trophæis è ſomno excitari.* I.

IDEM in theatrum iturus, cum rogaretur, *Cuius vocem libentiſſime audiret?* alio rettulit, & *Eius*, inquit, *à quo laudes meæ optime celebrabuntur.* II. Numquid diſſimulauit? profeſſus eſt gloriæ cupidinem, & eius aliqua mercede inductum ſe res geſſiſſe.

IDEM tertio, in conuentu celebri Græciæ, ludis Olympicis, cum plerique ſpectaculis omiſſis oculos in illum verterent, eumque mirabundi & fauentes exteris etiam oſtenderent: III. dixit alacer animi & lætus, *Illo die ſe laborum, quos pro Græcia tuliſſet, fructum maximum cepiſſe.* Ad rigidam Sapientiam ſi examino, non ſapientiſſime. quid enim adiectum eſt? vox modo & laudatiuncula: ſed virtuti aliqua oblectatio, cum & gratos iſtos videt, & poſteros ſperat.

At ALEXANDER hic vel nimius. qui patrem creſcere & inclareſcere interpretabatur ſe minui & obſcurari. Cumque nuncij identidem venirent, huius illiuſque victoriæ: inter IIII. æquales ingemiſcens, *Hem!* inquit, *quid tandem pater nobis vincendum relicturus eſt?* Mirus vehe-

mensque affectus, qui vel innatam pietatem vicit.

V. Et quid quereris ô ALEXANDER? ecce Asiam, & Africam, & reliqua Europæ, tibi palæstram. Sed nimiam ambitionem iure dixerim, cui & orbis fuit angustus. Nam differente *Anaxarcho*, plures esse mundos: suspirasti, & *Me miserum! qui nec vnum subieci*, subiecisti.

VI. An non simile alterius *Alexandri*, imo maioris id est IVLII CÆSARIS? qui in Hispanię *Gades* cum venisset, ibique imaginem *Alexandri* illius vidisset, diu intuitus in vocem & gemitum erupit: *Heu. nihil etiam memorabile à me gestum in ætate, qua iste orbem terræ vicit!* Non gestum, sed gerendum: acquiesce. affatim Deus & fata materiem gloriæ tuæ dabunt.

VII. IDEM in Alpibus, cum iter illac faceret, & comites rustica tuguria, & pauperes illos cœtus, riderent: *Atqui malim hic primus esse*, inquit, *quam Romæ secundus.* Quid hæc vox, nisi tuba & classicum belli ciuilis est? nolo secundus esse, vapula libertas.

VIII. Sed magis honestiusque se affectus hic prodit, cũ posteros & monumenta ijs futura, cogitat. vt in PERICLE: qui in concionem ab iratis Atheniensibus vocatus, quod tantã vim pecuniæ in opera & ornatum vrbis contulisset: ille placide, *An ergo, ô ciues, pœnitet? conditionem fero, meum nomen ijs inscribatur, & priuatim mihi feram expensa.* Reclamatum à tota concione; hortatiq; vltro sunt, *Cum bonis dijs pergeret, nec impendiis tali fine abstineret.* Ecce in toto populo hone-

ſtum ambitum, & certamen à nullo, in gloria ad poſteros, vinci.

TRAIANVS hoc quoque, *Optimus* ſuo iure Imperator, quæſiuit: & paſſim noua ac vetera opera cum faceret, aut reficeret, nomen ſuum etiam minimis inſcripſit. adeo vt quidam ſubſannantes *Herbam parietariam* eum appellarent. IX.

Sed fidelior in libris ſcriptiſque memoria: & ALEXANDER iam dictus ſciuit. Is *Calliſthenem* ab Ariſtotele acceptum, eloquentia & ſapientia clarum, ſecum circumduxit, rerum ſcriptorem, & famæ propagatorem. Sed heu! præpropera ira vitam abſtulit, à quo æternitatem ſperabat. X.

IDEM Ariſtotelem quam fouit hoc fine, & produxit? felicius. nam ille nomen eius ſecum perenne fecit, in operibus quæ exſtant. Sed non ſine præmio. & in vnam *Hiſtoriam Animalium* ſcribendam, certum eſt Alexandrum contuliſſe *Octingenta talenta*, noſtræ pecuniæ *Quadringenta & octoginta millia Philippicorum*. Quid dicitis hodierni Principes? compello excitãdos? XI.

IDEM eiuſdem ardoris ſcintillas iudicio iecit, in vate *Homero*. Et cum ad tumulum Achillis in Sigæo conſtitiſſet, è pectore vocem emiſit: *O fortunate adoleſcens, qui præconem Homerum repperiſti!* Certe, fatemur. tantum enim neſcio an ipſe ſe, ſed tantus ille fecit. XII.

Ab eodem iudicio IDEM, in accurſu tabellarij cuiuſpiam res, vt videbatur, lætas ferentis: *Et quid*, inquit, *nuncias? an Homerum reuixiſſe?* Nec XIII.

feriunt, aut capiunt, scio, hæc dicta vulgares animos: sed altos mirifice: & quid ille, nisi summum votorum æstimauit, Homerum reuiuiscere, idque in suas (huc ibat) laudes?

XIIII. Græciæ etiam colonus HIERO rex Syracusanus, animum Græcanicum habuit, id est, vt cum Venusino dicam, *Laudis auarum*. Nam cum poëta quidam *Archimelus*, epigrammate haud inscito, sed breui (octodecim modo versuum fuit) nauim, quam ingẽtem fabricarat, celebrasset: ille delectatus, & porro prouocans, in alia naui *mille modios tritici* Athenas, donum poetæ misit, idque in ipsum Pyræi portum, omni suo sumptu. Si quis instructam nauim, & socios nauales euntes redeuntesque, cogitet: mirabitur regiam plane liberalitatem.

XV. At nec Latini expertes huius ambitus, etiam sæculo adhuc rudi. En P. SCIPIO *Africanus* poëtã *Ennium*, à quo res suas celebratas videbat gaudebatque, & viuũ beniuolẽtia omni cõplexus est, & mortuum stare in effigie iussit in suo & *Corneliorum* monumento. Quid aliud, quam dictum voluit? Per me in imagine viuat, cuius scriptis ego mortuus etiam viuo?

XVI. Nec degenerauit alter SCIPIO, *Africanus*, qui (verba Velleij Paterculi) *tam elegans liberalium studiorum, omnisque Doctrinæ, & admirator & fautor fuit, vt Polybium Panætiumque, præcellentes ingenio viros, domi militiæque secum habuerit.* Macte Scipio! dignus tu comite Polybio, dignus ille te amico & patrono.

XVII. Iam POMPEIVS *Magnus*, apud se habuit

Theophanem Mitylenæum: quem Græcum & exterum, in concione militum, ciuitate donauit. Qua caussa & titulo? scriptorem rerum suarum.

Sed in vnum benignus *Pompeius*, in totum genus IVLIVS *Cæsar.* qui rerum iam potens, *Omnes liberalium artium doctores*, qui Romæ essent, ciuitate donauit. Quæ hæc liberalitas? inquies, nihil à se dedit. Dedit à publico: nec maior aut optabilior tunc honos extero, quam ciuem dici. XVIII.

AVGVSTVS autem mirifice in hos propensus, quod tot scriptores aut vates dicent, ab eo producti & alleuati. Ambitio autem ab iis vicissim attolli, vel ex epistolæ eius his verbis ad *Horatium* poëtam (quem hodie legimus) satis elucet: *Irasci*, inquit, *tibi me scito, quod non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris, ne apud posteros infame tibi sit, quod videaris familiaris nobis esse?* Atque hoc velut conuicio expressit Eclogam, cuius initium: XIX.

Cum tot sustineas, & tanta negotia, solus:

Sed quod operæ talis pretium? serui, suppellex, fundi toti.

Sed & VESPASIANVS, etsi cetera parcus, ingenia artesque fouit vel maxime. & primus è fisco (ait Suetonius) *Latinis Græcisque Rhetoribus annua * centena constituit.* Idem *Saleio Basso*, eximio poëtæ, vna donatione * *quingenta* donauit: id est, censum tunc equestrem. XX.

* Bis mille & quingentos Philippicos.

* Duodecim millia Philippicorum & quingentos.

ANTONINVS *Pius* diffudit etiam liberalitatem *Vespasiani*, nec Romæ tantum, sed *per omnes prouincias, Rhetoribus & Philosophis*, honores ac salaria detulit. XXI.

XXII. Quibus ALEXANDER *Seuerus* addidit, *Grammaticos, Medicos, Mathematicos.*

XXIII. Magna in omnes liberalitas, & sic perpetua: sed illa in vnum stupenda. ANTONINVS *Caracalla*, cetera haud laudabilis, delectatus elegantia carminum *Oppiani*, quæ illi inscripta legimus, in singulos versus *singulos aureos* iussit rependi: id est, *nostrates duos.* & versus numera, stupebis.

XXIIII. DIOCLETIANVM addam? is *Eumenio* Rhetori * *sexcenta* annua assignauit, in chola Augustodunensi doctori. Credimusne? refragantur, & rescribunt: ignosco pro iudiciis & animis, addam etiam, opibus hodiernis.

* Quindecim millia Philippic.

XXV. Sed conuenio vos, PRINCIPES, voce Anaxagoræ, qui senex & æger decumbebat, nunciatumque Pericli, ex eius disciplina. Is accurrit, & solatus est, & precatus ne sic desereret: sed ibi opportune Anaxagoras: *At enim, ô Pericle, quibus opus est lucerna, oleum infundunt.*

XXVI. Infundite bonis meritisque. & cum LEONE Græcanico Imperatore Eunuchum non audite dicentem, *Hæc in milites debere absumi.* Cui ille reposuit: *Vtinam meis temporibus eueniat, stipendia militum in doctores artium absumi!* Vtinam, vtinam, sed meis non fiet: & inscitiæ caligo aut tenebræ (falsus sim!) imminent Europæ.

FINIS.